

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ BİLİM DALI**

**CUMHURİYET GAZETESİNE GÖRE
II. DÜNYA SAVAŞINDA İNGİLTERE**

Vahide ERCİYAS KABAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Doç. Dr. Çağatay BENHÜR**

KONYA-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Vahide ERCİYAS KABAK
	Numarası	144202051004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşında İngiltere

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Vahide ERCİYAS KABAK

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Vahide ERCİYAS KABAK
	Numarası	144202051004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Çağatay BENHÜR
	Tezin Adı	Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşında İngiltere

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşında İngiltere başlıklı bu çalışma 27/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman/Üye	İmza
Doç. Dr. Çağatay BENHÜR	Danışman	
Dr. Öğr. Üy. Mehmet YILMAZ	Üye	
Dr. Öğr. Üy. Kerim SARIÇELİK	Üye	

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	13
I- 1939-1941 DÖNEMİ İNGİLTERE	13
A-Fransa İşgali ve İngiltere	13
B-Dunkirk Tahliyesi	27
C-Harbin Yeni Safhası	30
D-Britanya Hava Muharebeleri	35
E-İngiltere'nin Doğu ve Kuzey Afrika'daki Mücadelesi	48
1.Doğu Afrika	48
2.Kuzey Afrika	52
3.Rommel'in Gelişi	57
F-Balkanlar Türkiye ve İttifaklar	65
İKİNCİ BÖLÜM	79
1941-1945 DÖNEMİ İNGİLTERE	79
A-SSCB ve Amerika'nın Savaşa Girmesi	79
B-İtalya Cephesi	93
C-Normandiya Çıkarması ve Almanya'nın İşgali	125
D-Balkanlar ve Türkiye (1941-1945)	161
SONUÇ	174
KAYNAKÇA	180

ÖN SÖZ

Bu çalışma, İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin savaş süreci boyunca izlemiş olduğu politikayı Cumhuriyet Gazetesi'nin gözünden ortaya koymuştur. Çalışmanın kapsamı 1939-1945 yılları arasındadır. Ancak olayların tarihi seyri ve gelişimini bir bütün halinde verebilmek adına Adolf Hitler'in tarih sahnesine çıkması ile birlikte akabinde cereyan eden olaylara da yer verilmiştir.

Yine bu çalışmada, savaş boyunca yaşanan bütün gelişmelere yer verilmemiş olup olaylar azami derecede İngiltere ekseninde dönemsel bazda verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada tarihsel araştırma yöntem ve tekniği kullanılarak incelemeler yapılmış olup süreç içerisinde çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülen birçok kitap, tez ve makale okunmuştur. Çalışmanın sınırlılıkları noktasında İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye'nin fiilen girmemiş olmasından da kaynaklı olarak bu alanda yeterince Türkçe kaynak bulunmadığı gözlemlenmiştir. Belge tarama ve içerik analizi kullanılmak suretiyle çalışmanın ana temalarından biri olan Cumhuriyet Gazetesi'nin 1938,1939,1940,1941,1942,1943,1944,1945 tarihli bütün sayıları Selçuk Üniversitesi Gazete Arşivi vasıtasıyla incelenmiştir. Okunamayan, deforme olan ve Selçuk Üniversitesi Gazete Arşivinden temin edilemeyen sayılara ise Cumhuriyet Gazetesinin online arşivi üzerinden ulaşılmıştır. Çalışmada Cumhuriyet Gazetesi'nden zaman zaman birebir alıntılar da yapılarak dönemin dili ve uslubu okuyucuya verilmek istenmiştir. Tezin asıl kaynağı Cumhuriyet Gazetesi olmakla beraber gerekli olan yerlerde arşiv belgeleri de eklenmiştir. Ayrıca bu çalışmada Selçuk Üniversitesi süreli yayınlar arşivinden temin edilerek Akbaba Dergisi de kullanılmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde kronolojik olarak 1939-1941 tarihlerinde yaşanan olaylarla, İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı'nda tek başına verdiği mücadeleye değinilmiştir. Birinci bölüm muhteva olarak Fransa'nın Almanya tarafından işgali, Dunkirk Olayı, İngiltere Hava Muharebeleri, Balkanlar ve Türkiye ile İngiltere'nin Doğu ve Kuzey Afrikada verdiği mücadeleye yoğunlaşmaktadır. İkinci bölüm 1941-1945 yıllarını içermekte olup bu bölümde İngiltere'ye bir nevi zafer kapılarının da aralanmasına neden olan olaylar üzerinde durulmaktadır. Yine ikinci bölümde, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Sovyet Rusya'nın savaşa dahil olması, İtalya'nın Müttefiklerce ele geçirilmesi, Normandiya Çıkarması ile Balkanlar ve Türkiye konularına değinilmiştir.

Bu konuyu çalışmamda bana yardım eden ve yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Çağatay BENHÜR'e teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Ayrıca yine bazı kaynakların temininde yardımını gördüğüm Prof. Dr. Ferudun ATA'ya ve Dr. Öğretim Üyesi Mustafa ARIKAN'a da teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte beni yalnız bırakmayan ve her zaman destekleyen eşim Onur KABAK'a da teşekkür ederim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Vahide ERCİYAS KABAK
	Numarası	144202051004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Çağatay BENHÜR
	Tezin Adı	Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşında İngiltere

ÖZET

20. Yüzyıl Dünya tarihinde iki büyük savaşa ev sahipliği yapan bir yüzyıl oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine zemin hazırlayan en önemli sebeplerden biri şüphesiz ki Birinci Dünya Savaşı sonrasında barış anlaşmaları adı altında imzalanan anlaşmalar silsilesiydi. İki savaş arası dönemde Avrupada'da statükocular olarak adlandırılan ve kurdukları düzenin bozulmasını istemeyen İngiltere ve Fransa gibi büyük devletler vardı. Statükocuların karşısında ise revizyonistler olarak adlandırılan ve coğrafik, sosyo kültürel yapılarına bakılmaksızın sınırları çizilen sömürgerini kaybeden her açıdan kısıkaç altına alınmış olan başta Almanya olmak üzere İtalya ve Japonya vardı. Bunun haricinde tarafsızlar olarak adlandırılan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya vardı. Ayrıca yine savaşın kaderini asıl belirleyen ve seyrini değiştirenlerde yine tarafsızlar olarak adlandırdığımız bu iki devletti. İkinci Dünya savaşı sadece orduların çarpıştığı bir savaş değildi. Zira bu savaş aynı zamanda bir ideoloji ve imha savaşıdır. Bu resimde İngiltere, Almanya'nın yayılmacı politikalarla Avrupayı savaşın içine çekmeye çalıştığı süreç boyunca olabildiğince makul davranmaya ve sorunları diplomatik yollarla çözmeye çalıştı. Başta İngiltere'nin verdiği bu tavizlere rağmen Adolf Hitler'in her seferinde daha fazlasını istemesi ve savaşın kaçınılmaz bir hal almasıyla 25 sene içerisinde Avrupa iki dünya savaşına sahne oldu. İngiltere, faşist ve

diktatörlere karşı demokrasi bloğunu temsilen 1939-1941 yılları arasında tek başına mücadele verdi. 1940 yılında İngiltere hem Dunkirk faciasını atlattı hem de Britanya Yarımadası'nın Alman işgaline uğraması tehlikesiyle yüz yüze kaldı. Üstelik İngiltere emperyal emeller peşinde koşan bu devletlere karşı savaşını Avrupa'dan tutunda Akdeniz'e Kuzey Afrika'ya Pasifiğe kadar olan geniş bir saha da verdi. Bu çalışmamda İngiltere'nin verdiği bu demokrasi savaşını Türkiye'de o dönem tirajı en yüksek olan, Alman yanlısı bir tutum sergileyen ve yaptığı haberler yazdığı makalelerle Türk halkının nabzını tutan Cumhuriyet gazetesi'nin gözünden inceledim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Vahide ERCİYAS KABAK
	Numarası	144202051004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Çağatay BENHÜR
	Tezin İngilizce Adı	Britain in Second World War According to Cumhuriyet Newspaper

SUMMARY

The 20th century was a century that hosted two major wars in world history. One of the most important reasons for the outbreak of the Second World War was undoubtedly the succession of peace agreements after the First World War. In the period between two war, there were large states in Europe called the status quo, such as England and France, who did not want to break the order they established. In the face of the status quo states, there were Germany, Italy and Japan, which were called as revisionists and whose borders were drawn regardless of their geographical and socio-cultural structures. Apart from that there were the United States and Soviet Russia, called neutralities which will changed the fate of war later on. In this picture, Britain tried to be as reasonable as possible to solve the problems through diplomatic ways during the period in which Germany tried to draw Europe into the war with expansionist policies. In spite of these concessions made by Britain, Adolf Hitler demanded more from status quo states and Europe has become the scene of war after 25 year. Britain fought alone against the fascists and dictators from 1939 to 1941, representing the democracy bloc. In 1940, Britain overcame the Dunkirk tragedy and faced the danger of German occupation of the British Peninsula. Moreover, Britain gave this war against these states that pursued imperial ambitions from Europe to the

Mediterranean and from North Africa to the Pacific. In this study, I examined the war of Britain through the eye of Cumhuriyet Newspaper which the highest circulation in Turkey at that time.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Almanya'da daha Versay Antlaşması imza edilmeden evvel karışıklıklar başlamış ve askeri bir darbe neticesinde Kasım 1918'de imparatorluk rejimine son verilmişti. Bunun akabinde de cumhuriyetin ilanı yoluna gidilmişti. Bunu izleyen süreç içerisinde 11 Kasım 1918 tarihinde önce ateşkes anlaşması ve sonrasında Alman milletinin ruhunda derin yaralar açacak olan Versay Antlaşması 28 Haziran 1919 tarihinde imzalanmıştı. Ancak Versay Barış Anlaşması Almanya'ya barış ve huzur getirmenin çok ötesinde yarattığı ağır koşullar ile var olan karışıklık ve bunalımların tansiyonunu yükseltmekten öteye gidememişti. 11 Ağustos 1919 tarihinde Weimar Anayasası'nın ilan edilmesi de durumu değiştirmemiş olacak ki Versay barışına ülkede bulunan sağ ve sol cemahtan birçok kesimin ağır tepkisi devam etmişti. Almanya'da ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda tam bir cinnet hali hüküm sürüyordu¹.

Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'na sürüklenmeden önceki durumu ise şu şekildedir: 1919 Versay Barış Antlaşması'ndan 1925 tarihli Locarno Antlaşması'na kadar olan zaman zarfında barış anlaşmaları ile teşkil edilmiş olan yeni düzenin özellikle de İngiltere ve Fransa tarafından diğer Avrupa devletlerinin de yeni durumu içselleştirmesi yolunda çaba sarf edildi. 1925 tarihli Locarno Antlaşması ile beraber bir detant ve işbirliği yoluna gidilerek silahsızlanma yoluyla barışın sürdürülebilirliği temin edilmeye çalışıldı. Lakin 1929 tarihte patlak veren ve "Kara Perşembe" olarak da adlandırılan dünya ekonomik krizi siyasal alana da tesir ederek Avrupa'yı türlü buhranlara gark edecek ve nihayetinde büyük bir savaşın fitilini ateşleyecek etmenlerden biri olacaktır².

Nazi Partisi'nin nüvesini teşkil eden ve 1918 yılında Münih'te kurulan Alman İşçi Partisi 1920 tarihinde Nasyonel-Sosyalist Alman İşçi Partisi adını aldı. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile beraber Almanya'nın iktisadi durumu çok daha kritik bir vaziyete düştü ve Versay Antlaşması'na olan kin ile nefret duyguları hat safhaya

¹ Rifat, Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s.530.

² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2.1914-1995)*, Alkım Yayınevi, Ankara, s.229.; Nurgül Koç, "II. Dünya Savaşı'nda Alman İşgali Altındaki Ülkelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar", *Bilgi*, Sayı 84, s.96.

ulaşırken Nazi Partisi de bu anlaşmadan kurtulmayı yegâne hedefi haline getirdi. Zira Alman'ya artık savaş tazminatı olarak ödemekle mükellef tutulduğu borçlarını veremediği gibi ülkede yaşanan ağır enflasyon sonrası sanayisi çökmüş ve fabrikaları kapanmış bu da altı milyon Alman'ın işsiz kalmasını doğurmuştu. Bu ahval ise 1919 tarihinde Alman İşçi Partisi'ne üye olan Adolf Hitler'in ekmeğine yağ sürmüştü. Zira naziler Almanya'daki mevcut olan bu kaos ortamından beslenen milliyetçilik duygusunuda arkalarına alarak iktidar kapılarını araladılar³.

Nazi Partisi bütün bunların yanında destek olarak kuruluşunun daha ilk zamanlarında teşkil etmiş olduğu SA adlı yapıyla militanist bir özelliğe kavuşmuşken bununla da yetinmeyip 1925 tarihinde SS ismiyle bir muhafız kıtası oluşturmuştu. Parti bu militanist yapılanma sayesinde komünist yapılanmalarla mücadele ediyor sokak eylemleri düzenliyor ve Nazi Partisi'nin ideolojisini tabana kadar yayabiliyordu. Bu çalışmalarında bir meyvesi olarak 1930 seçimlerinde Nazi Partisi meclise 107 milletvekili soktu. 1931 tarihli cumhurbaşkanlığı seçimleri Hindenburg ve Hitler mücadelesine sahne oldu. Bu seçimlerde Hitler'in almış olduğu %30,1 oy oranına nispeten Hindenburg oyların %49,6'sını alarak cumhurbaşkanı seçilince ilk iş Nazi Partisi'nin bir nevi askeri kanadını temsil eden SA ve SS isimli bu yapılanmaya son vererek nazilerin gücünü kırmaya çalıştı. Lakin Hindenburg'un bu hamlesi tabanda karşılık bulamamış olacak ki 1932 seçimlerinde Nazi Partisi 230 milletvekili ile mecliste yerini alırken, iktidarda olan sosyal demokratlar ise iktidar partisi olma vasıflarını kaybederek 133 milletvekili ile mecliste ikinci parti konumuna düştü. Ancak Hindenburg birinci parti olarak meclise giren Nazi Partisi'nin başkanı olan Hitler'i başbakan olarak atamayıp eski Başbakan Brünnin'i görevden alarak Von Papen'i bu göreve getirdi. Papen'in bu vazifeye geldikten sonraki ilk icraatı Nazi Partisi'nin militanist parametresi olan SA ve SS'lere konan yasağı kaldırmak oldu. Bu icratından sonra sosyal demokratların siyasi desteğini kaybeden ve mecliste güvenoyu alamayan Papen istifa ederek görevden çekilirken Hindenburg'un Hitler'i

³ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.530.; Sezen Kılıç, *Türk Basınında Hitler Almanya'sı (1933-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s.13-15.; Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, s238.

başbakanlığa getirmekten başka çaresi kalmadı ve 30 Ocak 1933 tarihinde Hitler başbakan oldu⁴.

Başbakanlığa geldikten sonra Hitler, iktidarını sağlamlaştırmak ve kendisine alternatif bir güç bırakmamak için bir dizi faaliyetlere girişti. Hitler, ilk etapta komünist düşmanlığını ortaya koyarak Komünist Partisi'nin düzenlediği her türlü gösteriyi yasaklayıp, basın ve toplantı hürriyetlerini de askıya aldı. Adolf Hitler'in bundan sonraki ikinci adımı 1933'ün 27 Şubat'ında gerçekleşecek olan Reichstag binasının yangınının komünistler eliyle gerçekleştirildiğini iddia ederek bu kez komünistlerin her türlü basın ve yayın faaliyetlerini tamamen yasaklamak oldu. Konuyla alakalı olarak da Alman Polis Teşkilatı'na geniş yetkiler veren bir kararnameyi yürürlüğe koydu. Bunun yanında meclisi fes ederek Almanya'yı 5 Mart 1933 yılında seçime götürdü. Ancak seçimde umduğunu bulamayan Hitler ve partisi çoğunluğu sağlayamadı. Bunun akabinde SS ve SA ların gölgesinde baskı ile dört yıl süreli olarak meclisin bütün yetkilerini kendi bünyesinde topladı. Hitler yönetimi diğer taraftan bütün siyasi partileri kapattığı gibi sendikaları ve endüstri kuruluşlarını da Nazi Partisi'ne bağlayarak kendi bünyesinde eritti. Yine Hitler'in oluşturduğu ve Gestapo olarak adlandırılan gizli polis teşkilatı ile Alman halkının yaptığı her faaliyet göz hapsine alındı ve partinin politikası ile uyuşmayan her türlü girişim en ağır şekilde cezalandırıldı⁵.

Bu süreç içerisinde komünist ve Yahudi düşmanlığını körüklemekten geri kalmayan Hitler ülkedeki bütün Yahudiler ile komünistleri toplama kamplarına gönderdi. Hitlerin sapkınlık derecesine varan bu ırkçılığı sadece Yahudi ve komünistlere karşıda değildi. Zira ari bir Alman halkı oluşturmak hevesinde olan Hitler yönetimi 1933'te çıkardıkları Kısırlaştırma Yasası ile körleri, sağırları, alkolikleri, akıl hastası olanları ve genetik hastalıkları olanları kısırlaştırma politikası izledi. 1935'te Kanın Korunması Kanunu'nu yürürlüğe koyan Nazi Almanyası, bu kanun gereğince ari ırktan olan bir Almanın ari ırktan olmayan biri ile evlenmesini

⁴ Kılıç, *Hitler Almanya'sı*, s.14-16.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.530-531.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.239-240.

⁵ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.240-241.; Kılıç, *Hitler Almanya'sı*, s.31,33,36.; Uçarol, s.530-531.

yasakladı. Ayrıca Hitler yönetimi 1939 tarihinden başlayarak tedavisi olmayan hastalıklara yakalanan kişilere ötenazi uygulanması emrini verdi⁶.

Diğer yandan kendisine alternatif her çeşit faaliyet ve güç odaklarından rahatsız olan Hitler, onu iktidara taşıyan SA'dan bu teşkilatın gereğinden fazla silahlanması, türlü isteklerde bulunması ve iç politikaya müdahil olmaya çalışmalarından dolayı rahatsızlık duymaya başladı. Bu veçhile Hitler yaz tatili gerekçesi ile SA'yı tatil etme kararını verdi. Lakin bu hareketin tatilden çok daha farklı anlamlar taşıdığını anlayan örgüt Hitler'in bu kararını protesto ederek gösteriler tertip etmeye başladı. Böylelikle tarihte "Röhm Darbesi" olarak adlandırılacak olan bu olayla Hitler ayağına gelen fırsatı değerlendirdi. SA'nın ihtilal yapma girişimi olduğunu belirterek bu kesimden memnun olmayan ordunun, SS ve Gestapo'nun da desteğini alarak 30 Haziran 1934'te SA'dan üst düzey 200 kişiyi idam etti.⁷ Ayrıca Hitler, 2 Ağustos 1934 tarihinde Hindenburg'un ölümü sonrasında ise hem cumhurbaşkanlığı hem de başbakanlık mevki Hitler'in şahsında birleşti⁸.

Yaşanan bu gelişmeler ile beraber Adolf Hitler, muhalif olan bütün kesimleri sindirmiş, ülkede kendisine alternatif olabilecek hiçbir kuvvet bırakmamış ve böylece diktatörlüğünü adım adım inşa etmişti. Bundan sonrasında Hitler, III.Reich olarak adlandırdığı kendi döneminin dış politikadaki hedeflerini üç noktada toplamıştır. Bunlardan birinci hedef Nazi Partisinin programında da kendine yer bulan, St. Germain ve Versay Anlaşmasının Almanya'ya getirmiş olduğu ağır yükümlülükler ve kısıtlamalardan kurtulmaktır. İkinci hedef, Almanya toprakları dışında bulunan bütün Almanların tek bir bayrak ve devlet çatısı altına alınmasıdır. Üçüncü hedef ise Hitler'in Lebensraum yani "Hayat Sahası" olarak isimlendirdiği ve aslına bakılırsa nazi emperyalizminin besleneceği alanları ifade ediyordu⁹.

Versay Anlaşması Almanya'yı gerek yaptığı sınır değişiklikleri ve gerekse de ekonomik ve askeri açılardan kısaç altında tutan bir akididi. Almanya'nın bu zincirlerinden kurtulması ve bir dünya gücü olması yani diğer iki hedefin

⁶ Kılıç, *Siyasi Tarih*, s.77-79.

⁷ Kılıç, *Hitler Almanyası*, s.46- 48.;<https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/uzun-bicaklar-gecesi-159>.

⁸ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.531., Sezen Kılıç, *Hitler Almanyası*, s. 51.

⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.241.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.531.; Kılıç, *Hitler Almanyası*, s.90.

gerçekleşebilmesi şüphesiz ki birinci hedefin hayat bulmasına bağlı idi. Bunun bilincinde olan Adolf Hitler, iç politikadaki gelişmelerle meşgul olduğu süreçte diğer yandan Versay'ın Almanya'ya getirdiği sınırlamaları ortadan kaldırmak için çalışmalara başlamıştı. İlk olarak 1933 Ekim'inde Milletler Cemiyetinden ayrılma kararı aldı. Almanya on beş ay süren gizli silahlanmanın sonrasında hava kuvvetlerini yeniden teşkil etme kararı alırken, donanmanın yeniden yapılandırılması ve Alman Ordusu'nun sayısını da bir milyona çıkarma kararına imza attı¹⁰.

İngiltere ise Almanya'nın bu kararı karşısında Versay Anlaşması'nın ayan beyan ihlal edilmiş olmasına rağmen Almanya ile masaya oturdu. Almanya'nın Büyük Britanya donanmasının mevcudunun %35'ini geçmemesine buna karşın denizaltı üretiminde %100'e kadar serbest bırakılmasına karar kılan bir anlaşma yaptı¹¹.

Bu kararlardan sonra Almanya 100.000 asker sayısı ile sınırlandırılmış ordusunu 1 Ekim 1934 tarihi itibarıyla 240.000 bandına kadar çıkardı. Yine hız kesmeden bu yöndeki faaliyetlerine devam eden Almanya, 1935 Nisan'ında ordusunun asker miktarını 970.000'e çıkartırken iki buçuk milyonlukta bir ihtiyat birliği vücuda getirdi. Statükocu devletler olarak adlandırılan ve Avrupa'daki mevcut durumun bozulmaması yönünde politika izleyen İngiltere ve Fransa ve hatta Revisyonist bir devlet olan İtalya, Almanya'nın uluslararası anlaşmalara aykırı hareket ettiğini ve Avrupa barışını tehlikeye atan faaliyetlerde bulunduğunu ifade ettiler. Ancak Almanya'nın tepkisi bu devletlerden çok daha ağır oldu ve sözü geçen ülkelerdeki elçilerini geri çekmekle kalmadı, Versay'ın hiçbir hükmünü tanımadığının altını çizerek nota ile bu devletleri protesto etti¹².

1935 tarihinde Saarland Bölgesi'nin referandum sonrasında Almanya'ya katılması ile bereber nazi yönetimi dış politikadaki ilk başarısını sağladı ve özgüvenleri yerine geldi¹³. Bunun yanında Almanya İspanya'daki iç savaştan dolayı siyasi ortamın hayli gergin olmasından ve Japonya'nın 1931 yılında Mançurya'yı işgal

¹⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.241.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.531-532., Kılıç, *Hitler Almanyası*, s.53-54.; Georges Langlois, *20. Yüzyıl Tarihi*, Çev. Ömer Turan, Nehir Yayınları, 2003, s.234.; Havva Doğan, *Cumhuriyet Gazetesine Göre İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya (1939-1945)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014, s.9-10.

¹¹ Georges Langlois, *20. Yüzyıl Tarihi*, Çev. Ömer Turan, Nehir Yayınları, 2003, s.234., Kılıç, *Hitler Almanyası*, s.55.

¹² Kılıç, *Hitler Almanyası*, s.55.

¹³ Kılıç, *Hitler Almanyası*, s.91.

etmesinden de cesaret alarak bu kez bir adım daha ileri gitti ve 7 Mart 1936 tarihinde ilk olarak Locarno Andlaşması'ndan ayrıldı ve hemen akabinde Versay Anlaşması ile silahsızlandırılmış bir bölge olan Ren'e asker soktu. Almanya bu sahayı işgal etmekle artık Fransa ile direkt sınır komşusu oldu. Tabii yaşanan bu son gelişmeler Fransa tarafından endişe verici bir durum olarak değerlendirildi. Lakin İngiltere tarafından Almanya konusunda yalnız bırakılan Fransız hükümeti seçimlerin de yaklaşmış olmasından dolayı bu konuda pasif davrandı. Sonuçta bir taviz diğerinin yolunu açtı. Nitekim gerek Mançurya ve gerekse de Ren bölgesinin işgaline Milletler Cemiyeti'nin caydırıcı bir yaptırım uygulayamaması ve Alman siyasetinden tedirgin olan anti revisionist devletlerin Avrupa siyaseti ile meşgul olmasını fırsat bilen İtalya'da 3 Ekim 1935'te Habeşistan'na saldırdı ve ilhak etti ¹⁴.

İtalya'nın hukuksuz yere Habeşistan'ı ilhak etmesine Milletler Cemiyeti'nin göstermelik bazı abluka kararları ile yetinmesi bir kez daha gösteriyordu ki cemiyetin hiçbir caydırıcılığı ve siyasi bir aktör vasfı kalmamıştı. Diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan Almanları tek devlet, tek bayrak etrafında birleştirmeye kararlı olan Hitler, bu kez 12 Mart 1938 yılında Avusturya'yı ilhak ederek buraya Ostmark eyaleti adını verdi¹⁵.

Bu durum Çekoslavakya'nın Südetler Bölgesi'nde üç buçuk milyon Almanın yaşamasından dolayı Çek yönetimini endişelendirdi. Ancak Hermann Goering, Çekoslavakya'nın endişe etmemesini, Avusturya ile yaşanan gelişmelerin bir aile meselesi olduğunu belirtti. Lakin Avusturya'da sahneye koyduğu oyunu bu kez de Çekoslavakya'da sahneye koyan Almanya "Karlsbader Programı" adıyla Südetler'de yaşayan Almanlar için bir takım istek ve taleplerde bulunarak Çekoslavakya hükümeti ile arasında bir kriz ortamı yarattı. Fransa ile Çekoslavakya'nın 1924 tarihli ittifak anlaşması olmasına rağmen bu konuda da İngiltere tarafından destek görmediği için yardıma gidemedi. Yine Çekoslavakya'nın Sovyetler Birliği ile 1935'te yaptıkları bir ittifak anlaşması olmasına rağmen Polonya ile Romanya'nın kendi topraklarından geçiş hakkı vermemesinden dolayı Çekoslavakya'ya yardıma gidemedi. Bu olayın bir savaşa doğru evrilmesini istemeyen İngiltere ise yatıştırma politikası ile sorunu

¹⁴ Armaoğlu, s.254.; Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s.229-234; Doğan, İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya, s.17.

¹⁵ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi s.280.; Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s.235.

barışçıl yollardan çözüme kararı aldı. Bu amaçla toplanacak olan Münih Konferansı öncesi Churchill “*Bir ülkenin nazi tenceresinin kaynamaya devam etmesi için bir karış toprağından bile vazgeçmesi yanlış olur*” şeklinde beyanda bulundu. Yine Churchill, İngiltere’nin Avrupa’da Fransa’ya destek olmamasını da tenkit ederek Fransa ile yakın ilişkiler kurulmasının İngiltere’nin güvenlik anahtarı olduğunu belirtti. Ancak 29 Eylül 1938 tarihinde İngiltere, İtalya, Fransa ve Almanya’nın katılımı ile düzenlenen Münih Konferansı sonucunda Südetler Bölgesi Almanya’ya verildi. Almanya’ya verilen bu tavize karşılık olarak dönemin İngiliz başbakanı olan Chamberlain’nin da isteğı doğrultusunda Hitler Avrupa’dan artık herhangi bir talepte bulunmayacağı yönünde bir bildiri imzaladı¹⁶.

Churchill alınan bu karara İngiliz Avam Kamarası’nda yaptığı konuşma ile tepkisini şu şekilde belirtmiştir: “*Diktatör ilk önce bir sterlin istedi, bir sterlin verildiğinde, iki sterlin istedi, parmağı tetikte olarak. Sonunda, 1 sterlin 17 şilin, 6 pens ve gelecek için iyi niyet garantisi alarak memnun olmak istiyordu... Hepsini tüketildi. Sessiz, kasvetli terk edilmiş, kırılmış Çekoslavakya karanlığa gömüldü. Kendine rehber olarak gördüğü Fransa ile yaptığı ortak ilişkiler açısından çok acı çekti...Sadık ve cesaretli halkımıza sitem etmiyorum... Fakat gerçeğı bilmesi gerekiyor. Savaş yapmadan bir hezimete uğradığımızı, bu hezimetin sonuçlarının uzun süre hissedileceğini bilmesi gerekiyor. Bütün Avrupa dengesinin sarsıldığını ve ilk defa olarak bu korkunç sözlerin batı demokrasilerine karşı telaffuz edildiğini bilmesi gerekiyor. Ve bittiğini sanmayınız. Bu sadece bir başlangıç. Bu sadece bir ilk yudum, bize her geçen sene sunulacak acının ilk tadımları, diğer zamanlarda olduğu gibi özgürlüğümüzü savunmak için hazırlanıyoruz*” dedi. Churchill, Hitler’in imzaladığı bildiriye Chamberlain’nin “*asrımızın barışı*” olarak İngiliz ve dünya kamuoyuna tanıtmasına karşılık Südetler’in Almanya’ya verilmesine olan tepkisini gösterdi ve Avrupa’nın daha büyük buhranlara gebe olduğuna işaret etti¹⁷.

Nitekim Churchill, bu kanaatinde yanılmamış ve bu kez Almanya 1 Ekim 1938’de Çekoslavakya’nın batısını işgal etmiştir ki bu Alman nüfusu olmamasına

¹⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi s.284-285.; Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s.235-236.; Kılıç, Hitler Almanyası, s.92-93.; Martin Gilbert, Churchill, çev. Süha Sertaboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2013, s.692.

¹⁷ Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s.235-236.; Gilbert, Churchill, s.709.

rağmen işgale uğrayan ilk alandır. Hitler diğer yandan da 1939 başlarından itibaren Danzig koridorunun Almanya'ya verilmesi talebinde bulunmaya başladı. Bir liman şehri olan Danzig Versay Anlaşması ile Polonya'ya verilen bir alan olmakla beraber bu durum Almanya'ya bağlı olan Doğu Prusya ile Almanya'nın coğrafik olarak bütünleşmesini engelliyordu. Bu arada Almanya 15 Mart 1939 da Çekoslovakya'nın başkenti olan Prag'ı da işgal ederek bu sahayı da kendi topraklarına kattı ki bahsi geçen bu alanları alırken hiçbirinde silah dahi kullanmasına gerek kalmamıştı. İngiltere ve Fransa 1939'un 31 Mart'ında tarafsızlık ve yatıştırma politikasını askıya alıp Avrupa barışını temin etmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak için Polonya'yı Almanya'dan gelmesi muhtemel olan her türlü saldırıya karşı savunacağını dünya kamuoyuna duyurdu. Buna Almanya'nın tepkisi İngiltere ile deniz silahları konusunda yaptığı anlaşmayı feshetmek ve akabinde de 1934'te Polonya ile yaptığı saldırmazlık anlaşmasını iptal etmek oldu. Almanya'nın bundan sonraki adımı ise savaş dahi ilan etmeden 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'ya saldırmak oldu. 3 Eylül 1939 tarihinde de İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etti ve İkinci Dünya Savaşı başladı¹⁸.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte İngiltere savaşın cephedeki ayağının yanında psikolojik tarafına da ağırlık verdi. Bu doğrultuda İngiltere Birinci Dünya Savaşı sonrasında propagandanın insanların zihninde yanlış bilgi ile eş değer tutulmasından dolayı kaldırmış olduğu Enformasyon Bakanlığı'nı tekrardan kurdu. İkinci Dünya Savaşı boyunca da Enformasyon Bakanlığı kanalıyla insanların zihnindeki bu algıyı kırmak için mümkün olduğunca doğru haberleri kamuoyuna yaymaya çalıştıysa da zaman zaman manipüle edilmiş bilgileri paylaşmayı da elden bırakmadı. İngiltere, Hitler'in Kavgam kitabında da olan "*kitlelerin aklına değil içgüdüsüne hitap etme ile sloganlara dayanma ve tekrarın önemi*" gibi ilkeleri ustalıklı kullandı. Bu ilkeler ışığında hareket eden İngiliz politikası öncelikle Hitler ve nazi yönetimine karşı bir öfke kampanyası başlattı. Bunu yaparken de kitaplardan, afişlere, filmlere ve bildirilere kadar görsel ve yazılı basından yararlandı. İngiliz

¹⁸ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.595.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.296-303.; Kılıç, *Hitler Almanyası*, s.123-128.; Langlois, *20. Yüzyıl Tarihi*, s.236.; Mehtap Başarır, *Türk Basınında İkinci Dünya Savaşı (Tan, Ulus, Cumhuriyet, Akşam Gazeteleri Örneği)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri 2018, s.49-50.; Fatih Aydoğmuş, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Propaganda ve Türkiye*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018, s.57.; <https://islamansiklopedisi.org.tr/ikinci-dunya-savasi>

politikasına göre “*moral önemli bir faktör, propaganda gerekli bir silah olarak görülüyordu.*” Bu doğrultuda hareket eden İngiltere “*halk savaşının cephedeki savaş kadar önemli olduğunu*” hem İngiliz halkına hem de işgal altındaki milletlere aşıladı. Ayrıca yine İngiliz yönetimi “*içimizdeki düşman*” düstürünü kullanarak halkı içerdeki casuslara karşı tetikte tuttu. Yine İngiliz propaganda aletlerinden biride Victorie isminin başharfi olan V harfinin kullanılması ve zafer işareti adı altında uluslararası bir simge haline getirilmesidir. İngiltere radyo kanalıyla (savaşta diğer pekçok devlet de radyoyu önemli bir propaganda aracı kullanıyordu) nazi işgali altında olan bütün milletlerin Müttefiklerin yanında olduklarını göstermeleri için akla gelebilecek her yere V harfini yazmalarını telkin etti. Bu kampanyaya evrensel bir dil kazandırmak isteyen Churchill de 19 Temmuz 1941 tarihli konuşmasında zafer işareti yaparak bu yöndeki ilk adımı attı. (Bu sayede işgal altındaki milletler arasında kendilerine has bir dil oluşturulurken bir yandan da Mihver psikolojik olarak demoralize edilmiş oluyordu.) Diğer bir İngiliz propaganda aracı ise mizah ve karikatür oldu. İngiltere mizah ile karikatürü kullanarak nazi yönetiminin barbarlığına dikkat çekmekteydi. Böylece İngiltere düşmanı küçültmekte, insanların kafasındaki güçlü Hitler imajını kırmakta ve düşmanı dalga konusu yaparak ona karşı psikolojik üstünlük oluşturmakta idi. Bütün bunların yanında İngiltere, nazi yönetiminin Alman din adamlarına baskı uyguladığı ve Hitler’in Hristiyanlığın baş düşmanı olduğunu ilan eden beyannameleri uçaklarla atarak kitleleri yumuşak karnı olan dini kullanıp, yanına çekmeye çalışmıştı. İngiliz propagandasının bir diğer ayağı ise “*düşmanı kazanmak*” olarak isimlendirebileceğimiz bir düstur ile hareket etmesiydi. Yani İngiltere, Sovyetler Birliği’nin Müttefikler yanında savaşa katılmasıyla birlikte Sovyet öğretilerini ve ideolojisini ikinci plana atarak “*Onların Savaşı Bizim Savaşımızdır*” ve “*Yaşasın Kızıl Ordu! İngiliz Halkından Selamlar*” sloganlarını kullanmıştı. İngiltere bu şekilde davranarak Stalin’i babacan bir vatansaver olarak gösteriyor ve İkinci Dünya Savaşı öncesi Sovyet politikası ile ters düşüyordu¹⁹. Ancak İngiltere bu yolla ortak ve en büyük düşman ilan ettiği Almanya’ya karşı yek vücud olan bir saf oluşturuyordu.

¹⁹ <https://www.bbc.com/turkce/vert-cul-37753076>; Yunus Nadi, “Sinir Harbi”, *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1940, s.1.; Yunus Nadi, “Propaganda Muharebesi Çok Şiddetlendi”, *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1940, s.1.

Bu bağlamda, Türkiye’yi savaşta kendi safına çekmek için uğraşan Mihver ve Müttefik bloğu Ankara Hükümeti üzerinde baskı kurarken diğer yandan Türk basınını da bu baskının odağı haline getirmiş ve kendi propaganda araçları olarak kullanmak istemişti²⁰. Bu açıdan İkinci Dünya Savaşı’nın gidişatı ile İngiltere’nin, Almanya’nın ve diğer pekçok devletin bu savaşta durumu hakkında haber ve köşe yazıları ile Türk halkını bilgilendiren ayrıca çalışmanın ana kaynağı olan Cumhuriyet Gazetesi’nin tarihçesi ve yayın politikasına da değinmekte fayda var.

Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi Abalıoğlu’nun girişimleri neticesinde 7 Mayıs 1924 tarihinde yayın hayatına başlamış olup Cumhuriyet adı verilerek Türk milletinin demokrasi ile tanışıp, kaynaşması ve aydınlanması maksadı ile kurulmuştur. Burada dikkat çeken bir diğer unsur ise Cumhuriyet Gazetesi’ne bu ismin verilmesine Kemal Atatürk’ün vesile olmasıdır²¹.

Savaş yıllarında Türkiye’de çıkan belli başlı gazetelerin tirajları ve Cumhuriyet gazetesinin okuyucu kitlesine baktığımızda karşımıza çıkan tablo şu şekildedir: Cumhuriyet gazetesi:16.000, Ulus Gazetesi:12.000, Tan Gazetesi:12.000, Yeni Sabah:10.000, Akşam:10.000, Son Posta:10.000, Vatan:7.000, Tasvir-i Efkâr:6.000, Son Telgraf:4.000, İkdam:4.000, Vakit:4.000 şeklinde oluşan tablodan da görüldüğü gibi Cumhuriyet Gazetesi o dönem en yüksek tiraja sahip olan gazete olmakta²².

Cumhuriyet Gazetesi’nin o dönemki yayın kadrosu incelendiğinde gazetenin de sahibi olan Yunus Nadi aynı zamanda başyazar olarak makaleler kaleme alırken daha sonra yerini oğlu Nadir Nadi’ye bıraktı. Yine “*Askeri Vaziyet*” adı altında Emir Erkilet, İkinci Dünya Savaşı hakkında verdiği teknik bilgilerin yanında harita ve krokiler kullanarak savaşı okuyucularının zihninde adeta canlandırmaktaydı. “*Hem*

²⁰ Bahar Eroğlu, “*İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) Türk Siyaseti’nin Köşe Yazıları Üzerinden İnşası: Cumhuriyet Gazetesi Örneği*”, NWSA, S.7, 2012, s.115.

²¹ Nurullah Sat, *Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Sürecinde Türk Basınında Japonya (1939-1945)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s.6.

²² Edward Weisband, *2. Dünya Savaşı ve Türkiye*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2002, s.60.; Uğur Günay Yavuz, “*İkinci Dünya Savaşı’nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili*”, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Ocak 2016, Sayı,3, No,11. ss.5.; Gökhan Metin, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Değişken Dış Politikası’nın Basına Yansıması (1939-1945)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2014, ss.3.; Ahmet Çelik, “*İkinci Dünya Savaşı’nda Hükümet Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar*”, Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 2, 2018, s.319.

Nalina Hem Mihına” ismindeki köşede ise Abidin Daver, dönemin olayları hakkında yaptığı tespit ve yorumlarla kamuoyunun nabzını tuttu. “*Siyasi İcmâl*” adlı köşede önce Muharrem Fevzi Toğay daha sonra ise Ömer Rıza Doğrul yazdı. Bunun yanında “*Hadiseler Arasında*” adlı köşede Peyami Safa ve Burhan Felek yazılar kaleme aldı. Yine Cumhuriyet Gazetesi’nde dönem dönem yabancı basından temin edilen makaleler de türkçeleştirilerek kamuoyuna servis edildi.

Cumhuriyet Gazetesi’nin yayın politikasına gelince, İkinci Dünya Savaşı yıllarında dönemin gazeteleri olan Tasvir-i Efkâr ve Vakit Gazeteleri gibi genel olarak Alman yanlısı bir çizgide ilerlemişti. Zira Cumhuriyet Gazetesi’nde yazan ve aynı zamanda emekli bir general olan Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet Almanya’nın Müttefikler karşısında kazanacağı yönünde yazılar kaleme alırken aynı şekilde Yunus Nadi ve Nadir Nadi de Alman yanlısı bir duruş sergilemişti. Ayrıca gazeteci kimliklerinin yanında Yunus Nadi ile Abidin Daver bir dönem Cumhuriyet Halk Partisi’nden milletvekili de seçilmiş kişilerdir²³.

Cumhuriyet Gazetesi’nin Almanya özelinde Mihver yanlısı olduğu iddialarına değinecek olursak Edward Weisband bu noktada Alman istihbarat teşkilatının Türkiye ayağı olan Fritz Fiala’yı kaynak göstererek Cumhuriyet Gazetesi’nin Almanya tarafından el altından ekonomik olarak desteklendiğini ileri sürmektedir. Ayrıca İsmet İnönü, Yunus Nadi’yi “*ticari amaçlarla siyasi yazılar yazılmasına tahammül edemem!*” sözleri ile uyarıyordu. Yunus Nadi’den sonra onun görevini devir alan oğlu Nadir Nadi, Cumhuriyet Gazetesi ve babasının Mihver taraftarı olduğu yönündeki iddialara “*Türkiye’nin ulusal çıkarları bakımından politik gerçeklik*” diyerek cevap vermiştir. Yine Nadir Nadi, basın yayın ve fikir özgürlüğünün savaş döneminde ciddi anlamda denetim altında tutulduğunu da ifadelerine eklemiştir²⁴.

Ayrıca yine Yunus Nadi ilerleyen dönemde İkinci Dünya Savaşı’nda Cumhuriyet Gazetesi’nin yayın politikası hakkında verdiği bilgilerle gazetenin Alman yanlısı olduğunu bir nevi şu ifadelerle doğrulamaktadır: “*Biz de Cumhuriyet olarak İtalya’nın Mussolini faşizmini fersah fersah geride bırakan Alman faşizmine*

²³ Fırat Kozok, *Cumhuriyet Gazetesinin Genel Yayın Politikası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.31.

²⁴ Weisband, 2. *Dünya Savaşı*, s.59-64-67.

*umutlarımızı bağlamış yayınımıza devam edip gidiyorduk... Dünya ahvâli kendi başına deveran ediyor, biz de ülkemizde ortaya çıkan yeni dünya şartlarına göre kendimize bir dünya uydurmuş dönüp gidiyorduk... Almanya'nın propagandası ve hele Alman Nazizmine bakışımız, kantarın topuzunu kaçırmamıza neden oluyor, 'devletin genel siyasetindeki kıvraklığı' bir türlü yakalayamadığımız oluyordu."*²⁵

Bu minvalde şunu belirtmek gerekir ki Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde 1881 tarihli olan kanuna istinaden kurmuş olduğu Basın Yayın ve Umum Müdürlüğü vasıtasıyla "halkın devlete olan güvenini sarsacak" nitelikte gördüğü yazılar ve bunları yazanlara karşı hapis cezası verdiği gibi bu yazıların halka ulaşmasına vesile olan yayın organlarına da çeşitli cezalar verebilmekteydi. Cumhuriyet Gazetesi de İkinci Dünya Savaşı boyunca 5 ay 9 gün yayın yapmama yasağına maruz kalmış ve bunun yanında 5 kez de kapatılmıştır. Ancak bu dönemde uygulanan bütün sansür ve yasaklara rağmen bazı yazarlar siyasi olayları ve dünya kamuoyundan Türkiye'ye yöneltile eleştirileri sert bir dille cevaplamaktan geri kalmamışlardı. Yine savaş yıllarında Türk basınının yegâne haber kaynağı Anadolu Ajansı olmakta ve onlar da savaşın seyri ve gidişatı hakkındaki bilgileri yabancı basın kanallarından temim etmekteydiler. Ancak dönemin koşullarından da kaynaklı olarak haberler genel olarak birkaç gün sonra Türk kamuoyuna duyurulabilmekteydi²⁶.

Ayrıca Türkiye her ne kadar savaş dışında kalmış olsa da savaşın getirmiş olduğu yıkıntıdan payını almış ve ekonomik olarak birçok sıkıntı ile baş etmek mecburiyeti hasıl olmuştu. Doğal olarak bu durum gazete kağıtlarına da yansımış ve o dönem birçok gazete ile birlikte Cumhuriyet Gazetesi de sayfa sayılarını azaltma yoluna başvurmuştu. Savaşın ilk yıllarında sekiz sayfa üzerinden basılan Cumhuriyet Gazetesi bir süre sonra altı sayfaya düşerken 1943 senesi itibari ile dört sayfa olarak yayın hayatına devam etmişti²⁷.

²⁵ Yavuz, "II. Dünya Savaşı'nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili", s.10.

²⁶ Weisband, 2. *Dünya Savaşı*, s.61-62; N. Selcen Korkmazcan, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basınına Yönelik İç ve Dış Müdahaleler", *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı.17, yıl 2017, ss.254.

²⁷ Sat, *Türk Basınında Japonya*, s.7.

BİRİNCİ BÖLÜM

I- 1939-1941 DÖNEMİ İNGİLTERE

A-Fransa İşgali ve İngiltere

Almanya'nın Sovyetler Birliği ile 24 Ağustos 1939 yılında saldırmazlık paktı imzalamasının ardından kısa sürede Polonya'yı işgal ederek doğu sınırlarını güvence altına alması, tüm bakışların kendisine savaş ilan eden İngiltere ve Fransa'ya yoğunlaşmasına neden oldu. Polonya'nın Eylül 1939 yılında işgali ile Hitler'in 1940 baharında ordularına Batı Cephesi'nde işgal emri verdiği dönem, her ne kadar sükûnetli ve karşılıklı beklentilerle dolu olarak geçmişse de geri planda işgalin ön hazırlıkları tamamlanmaktaydı²⁸. Özellikle Hitler, 1648 yılında imzalanan Westfalia Anlaşmasından beri Almanya'yı zayıf düşürmekle itham ettiği Fransa ve İngiltere'yi hedef aldığı 9 no'lu direktifinde *"Lüksemburg, Belçika ve Hollanda üzerinden...bir taarruz planlanacaktır ve bu taarruz olabilecek en erken tarihte başlamalıdır [çünkü] herhangi bir gecikme... Belçika'nın ve hatta belki de Hollanda'nın tarafsızlığını Müttefikler lehine bozmasına neden olacaktır. Bu taarruzun amacı Fransız ordusunun ve onunla birlikte savaşan Müttefik kuvvetlerinin olabildiğince büyük bir kısmını mağlup etmek ve aynı zamanda İngiltere'ye karşı hava ve deniz savaşını başarıyla sürdürmek için üslenmek ve ekonomik bakımdan hayati nitelik taşıyan Ruhr bölgesi için geniş bir tampon bölge olması amacıyla Hollanda, Belçika ve Kuzey Fransa'da olabildiğince geniş topraklar ele geçirmektir"* diyerek bahar ayında başlayacak hareketin hedefini ortaya koymuştu²⁹. Yukarıdaki direktiften de anlaşılacağı üzere Hitler, Almanya'nın Batı'ya yapacağı taarruzu tek seçenek olarak görüyor ve hareketin bir an önce başlatılıp, kısa sürede tamamlanmasını istiyordu. Nitekim İngiltere ve Fransa ile uzun sürecek bir savaşın Alman kaynaklarını tüketeceği ve işgalin uzadığı her geçen gün başta saldırmazlık paktı imzaladığı Sovyetler Birliği olmak üzere Müttefik saflarına yenileri ekleneceği düşüncesi Hitler'i endişelendirmekteydi.

İngiltere ve Fransa'nın ise bütün kışı Almanya'ya çeşitli cephelerden yapacakları taarruzları planlamakla geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bu plan çerçevesinde Müttefikler, Almanya'nın arka kanadı olan Norveç, İsveç ve Finlandiya'dan; Ruhr

²⁸ Liddell Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, Çev. Kerim Bağrıaçık, C.I, YKY, İstanbul 1999, s.42.

²⁹ John Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, Çev. Samet Öksüz, Say Yay., İstanbul 2016, s.62.

bölgesine Belçika üzerinden; doğu kanadına Yunanistan ve Balkanlar'dan ve son olarak Kafkaslardan taarruz ederek ele geçirmeyi ve savaş kaynaklarından mahrum ederek saf dışı bırakmayı hayal ediyorlardı³⁰.

Bunun yanı sıra İngiltere ve Fransa olası Alman taarruzlarına karşı beraber hareket edebilmek açısından 18 Kasım 1939 yılında toplanan Yüksek Harp Şurâsı'nda ortak bir beyanname yayınladı. İngiltere Başbakanı Chamberlain ve Fransa Başbakanı Daladier tarafından açıklanan beyanname; İngiltere ve Fransa'nın hava, silahlanma, hammadde, petrol, iâşe, deniz nakliyatı gibi her iki ülkenin sahip olduğu üretim araçlarının ortak menfaat için kullanmaları esasları yer alıyordu. Ayrıca ithalat programlarında yine ortak hareket edilerek dış alımda oluşabilecek rekabet ortamını bertaraf edecekleri bir anlaşma yürürlüğe koydular³¹. Abidin Daver, iki ülke arasında Birinci Dünya Savaşı'nda başarısız olan bu durumu şimdi tam bir işbirliği olarak ele almış ve sözlerini şu şekilde sürdürmüştür: *“İngiliz ve Fransız kara, deniz ve hava orduları tek bir ordu halinde harbedecekleri gibi İngiltere ile Fransa silah, cepane ve harb malzemesi imalinde beraberce çalışacaklar, her türlü yiyecek ve hammadde tedarikinde elbirliği yapacaklar, deniz nakliyatını ve tonajını bir elden tanzim ve idare edecekler, iktisadi harbi elele vererek yürütecekler...”*³². Bu beyanname ile alınan kararlar kısa sürede diğer bazı ülkelerce olumlu karşılanmıştı. Hollanda'da, bu durum barışın organizasyonu için şimdiden geniş bir iktisadi federasyonun ilk nüvesi şeklinde algılanırken, Macaristan'da Almanların Fransa'yı İngiltere'den ayırmak için yaptıkları teşebbüslere kesin bir cevap şeklinde yorumlandı. İsviçre de ise bu hareketin tarafsızları mübadele esasına dayanan bir iktisadi sisteme sürüklemek için Almanlar tarafından sarfedilen çabalara bir karşılık olarak düşünüldü³³.

Müttefik iki ülke arasında savaşın finansal ağırlığını karşılamaya yönelik bu adımların yanında İngiltere askeri bakımdan da bazı tedbirler almaktaydı. Geniş bir sömürge imparatorluğuna sahip olan İngiltere, bu durumundan faydalanabilmek için derhal dominyonlarının da dahil olduğu bir konferans topladı. Konferansta İngiliz dominyonlarının imparatorluğun savunması için tüm kuvvetleriyle yardım edeceği

³⁰ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, s.42-43.

³¹ *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1939, s.1-5.

³² Hem Nalına Hem Mihına, “İttihaddan Kuvvet Doğar”, *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1939, s.3

³³ *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1939, s.3.

belirtildi³⁴. İngiltere, büyük bir hava ordusu teşkil edebilmek için Mısır, Hindistan, Kanada ve Irakta hava okulları açarak hızla pilot yetiştirme programı başlattı. Ayrıca imparatorluğun her yerinde uçak fabrikaları açılarak hızla yetişecek olan pilotların orduda istihdam edileceği belirtiliyordu³⁵. 25 Kasım'da “İngiltere Hazırlanıyor” başlıklı bir haberde ise Kanada'nın pilot staj merkezi olarak seçildiği yazılıyordu. İngiliz hükümeti tarafından hazırlanan ve Avusturalya, Yeni Zelanda, Kanada ile Güney Afrika'nın dahil olduğu programda pilotların eğitimlerini Kanada'da tamamlayarak hızlı bir şekilde Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne katılmaları hedefleniyordu. Kanada'nın eğitim için seçilmesinde ise ülkenin ilerlemiş havacılık faaliyetlerine sahip olması, havaalanlarının eğitim faaliyetleri için uygunluğuna ve düşman saldırısına uzakta olması etkili olmuştu³⁶. Batı Cephesinde Almanya ile beklenen savaş öncesi İngiltere Başbakanı Chamberlain da bir demeç vererek İngiltere'nin askeri hazırlıkları hakkında bazı bilgiler veriyordu. Chamberlain sözlerinde Avrupa harbinin şuanki durgunluğun böylece devam etmeyeceğini ve 1940 yılında mühim hadiselerin cereyan edeceğini belirterek, İngiltere'nin askeri hazırlığını geçen Haziran'da alınan 250.000 gencin yanında yeni çağırılanlarla birlikte 2.500.000 milyona yakın bir ordu teşkil edildiğinden bahsetmekteydi. Chamberlain, sözlerini savaşı sonuna kadar devam ettirecekleri şeklinde noktalyordu³⁷.

Bütün bu askeri planlamalar ve hazırlıkların yanında taraflar arası diplomasi ve barış görüşmeleri de devam etmekteydi. Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan paktın ardından özellikle Almanya, Polonya sorununun çözülmesi ve Doğu Avrupa'da barış için gereken sağlam temel atıldıktan sonra Fransa ve İngiltere ile savaş durumuna son vermenin bütün ulusların çıkarına uygun olacağı şeklinde açıklamalar yapmaktaydı. Hitler de 6 Ekim 1939'da bir nutkunda “*Batı'da bu savaşın ne gereği var? Polonya'nın yeniden kurulması için mi? Eski durum bir daha geri gelmeyecektir. Polonya Devleti'nin yeniden kurulması sorunu, Batı'da savaşla çözülebilecek bir problem değildir...*” diyerek Batı ile bazı şartlar çerçevesinde barışa

³⁴ *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1939, s.1.

³⁵ *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1939, s.5.

³⁶ *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1939, s.3.

³⁷ Muharrem Feyzi Togay, “İngiliz Politikası”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1940, s.2.; Nadir Nadi, “Çemberlaynın Nutku”, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1940, s.1,6.

razı olabileceğini ima etmişti³⁸. Nitekim 9 Ekim 1939'da Almanya; İngiltere ve Fransa'ya sonucu açık ve olumsuz karşılanacağı önceden tahmin edilebilen bir barış teklifi sundu. Nihayetinde tahminler doğru çıktı ve barış teklifi her iki ülke tarafından reddedildi. Bütün bu diplomatik faaliyetler sadece bir göz boyamaydı ve taraflar yakında başlayacak olan kara ve hava hareketini beklemekteydiler.

İngiltere ve Fransa askeri hazırlıklarını tamamlamaya uğraşırken bir yandan da Almanya'yı ekonomik olarak abluka altına almaya çalışıyordu. Her iki ülkenin Almanya'ya karşı oluşturdukları deniz ablukasını, Kuzey Denizi'nden limanlarına herhangi bir hammadde veya ticari ürünün ulaşmasını zorlaştırmaktaydı. Yine İngiltere ve Fransa, Almanya ile kara sınırı olan tarafsız ülkelerin dahi ihtiyaçlarından fazla eşya ithal etmelerine izin vermemekteydi. Baltık Denizi ve Karadeniz hariç Avrupa sularında görülen bütün tarafsız ticaret gemileri İngiliz ve Fransız limanlarına sevk edilerek sıkı bir denetimden geçmekteydiler. Eğer bu gemileri içinde harbe ait malzeme olması halinde müsadere olunmaktaydı. Savaşın denizdeki iki aylık bilançosu bu açıdan Almanlar için hiç te iyi gözüküyordu³⁹. Müttefik İngiltere ve Fransa bütün bunların yanında Alman gemilerinin döşedikleri mayınlar sebebiyle⁴⁰ tüm ticaret gemilerini tehlikeye atmalarına tarafsız ülke gemileri ile yine tarafsız ülkelere taşınan Alman ürünlerine el koyarak karşılık verdi⁴¹. Eylül ayında resmen başlayan savaş, Kasım ayına gelindiğinde büyük oranda bir deniz savaşı olarak cereyan etti. Nitekim 27 Kasım tarihli bir haberde Hitlerin denizlere döşenen mayın harbinin etkinliğinin ne kadar önemli olduğunu anladığı ve ablukayı kırabilmek açısından daha şiddetli bir mayın saldırısı istediği belirtilmekteydi⁴². Chamberlain ise aynı tarihlerde Almanya'ya uygulanan ablukanın arttırılacağı ve bu durumun Almanya'yı ekonomik olarak sıkıntıya sevkedeceği şeklinde bir açıklama yapmaktaydı. Chamberlain sözlerine savaşın şu aşamada yavaş gitmesine rağmen İngiltere ve dominyonlarının savaşa her geçen gün en iyi şekilde hazırlandıklarını eklemekteydi⁴³.

³⁸ İbrahim Artuç, *İkinci Dünya Savaşı*, Cilt I, Kastaş Yay., İstanbul 2003, s. 48.

³⁹ Hem Nalına Hem Mihına, "Deniz Harbinin İki Aylık Bilançosu", *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1939, s.3.

⁴⁰ Yunus Nadi, "Mayın Muharebesi", *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1939, s.1-3.

⁴¹ Muharrem Fevzi Togay, "Mukabele bilmisil", *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1939, s.2.

⁴² *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1939, s.1.

⁴³ *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1939, s.5.

Gerçekte Hitler, 12 Kasım 1939 gibi erken sayılabilecek bir tarihte Sarı Durum kod adı ile Batı Cephesi'nde bir kara ve hava taarruz hareketinin başlatılmasını hedefliyordu. Alman Kara Kuvvetleri Komutanı olan Brauchitsch, Hitler'i Fransa'yı işgalden vazgeçirmek için girişimlerde bulduysa da bu Hitler tarafından kabul edilmedi⁴⁴. Benzer bir şekilde Alman ordusunun Genel Kurmay Başkanı olan General Franz Halder, Fransa'ya yapılacak olan hücumun 1942 yılına kadar ertelenmesi teklifinde bulundu. Temkinli bir yapıya sahip olan Halder, kesin zafer kazanmak için Britanya Yurtdışı Sefer Kuvveti'ni Fransız ordusundan ayırmanın ve Alman donanması ile hava kuvvetlerine Britanya operasyonlarında kullanacakları havaalanları ve limanlar sağlamak üzere Belçika'da alan kazanmanın doğru olacağını düşünüyordu⁴⁵. Hitler, generallerinin bu tutumundan rahatsızlık duyuyordu. Ancak Hitler'in önünde daha büyük bir engel vardı. Olumsuz hava koşulları batı cephesindeki işgal hareketinin sürekli olarak ertelenmesine sebep oldu. Anadolu Ajansı'na dayandırılan bir haberde ise bu tarihte geniş katılımlı bir askeri taarruz planının ertelenmesinin tam olarak bilinemediği ancak birtakım diplomatik, askeri, maddi sıkıntılar ve olumsuz hava koşulları ile İngiltere ve Fransa'nın Belçika'ya yapmış olduğu yardımların bu harekate engel teşkil etmiş olabileceği belirtilmekteydi⁴⁶.

Hitler 23 Kasım 1939 yılında üst rütbeli komutanları ile yapmış olduğu toplantıda İngiltere'ye büyük bir darbe indirmenin gerekliliğinden bahsedip Belçika ile Hollanda'nın limanları ile hava üslerinin bir an önce işgal edilmesinde ısrarını dile getirdi. Ona göre Batı'daki düşmanlarına bir an önce saldırılması gerekmektedir. Çünkü Batılıların barış önerilerini dikkate almayarak silahlanmaya hız verdiklerini ve zamanın aleyhlerine çalıştığını belirtiyordu⁴⁷. Hitler, 1939 Aralık ayında olumsuz hava koşulları sebebiyle sürekli ertelemek zorunda kaldığı taarruz tarihini son olarak 17 Ocak 1940 olarak belirlediyse de beklenmedik bir olay planların tekrar gözden geçirilmesini gerektirdi. Bütün taarruz planlarıyla Münster'den Bonn'a uçan bir irtibat subayı soğuk ve rüzgârlı hava sebebiyle yolunu kaybederek Belçika'ya zorunlu iniş yapması, taarruz planlarının Belçikalıların eline geçmesine neden oldu⁴⁸. Bu durum,

⁴⁴ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, s.44-45.

⁴⁵ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.63.

⁴⁶ *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1939, s.5.

⁴⁷ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, s.44-45.; *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1939, s.5.

⁴⁸ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, s.46.

Hitler tarafından 10 Mayıs'ta devreye sokulacak olan Manstein Planının devreye sokulmasını sağladı.

Alman ordusunda A Ordu Grubunda kurmay başkan olarak görev yapan Erich von Manstein, başından beri Halder tarafından devreye sokulmak istenen plana karşı çıkıyor ve Hitler'in planına daha yakın bir tutum sergiliyordu. Batı'ya yapılacak olan taarruz planlarının Müttefikleri eline geçmesi sonucu Hitler'in başka bir plan hazırlanmasını istemesi bu açıdan Manstein'a fırsat yarattı. Manstein'a karşı olan Halder, onu kolordu komutanı olarak Doğu Prusya'da bir mevkiye ataması her ne kadar bir uzaklaştırma veya tasfiye olarak gözükse de bu durum Manstein'ın bir kolordu komutanı olarak Hitler ile direk temas kurmasını sağladı. Nitekim 17 Şubat 1940 tarihinde Manstein'in Hitler ile olan görüşmesi tam bir gün sürmüş ve Hitler kendisine sunulan savaş planını büyük bir sevinçle karşılamıştı⁴⁹. Öyle ki aradan henüz bir hafta geçmişti ki Manstein planına uygun olarak kod adı Orak Darbesi olan bir öneri ortaya çıktı⁵⁰. Plan, Birinci Dünya Savaşı'nda Alman orduları Genel Kurmay Başkanı olan Sichelshnitt'in 1914 yılında uygulamaya soktuğu plandaki ana fikrin tam tersiydi.

Orak Darbesi, Batı hattı boyunca dizilmiş olan üç Alman ordu grubuna bazı görevler vermekteydi. Plana göre, General Fedor von Bock tarafından komuta edilen en kuzeydeki B Ordu Grubu, Fransız-İngiliz birliklerini olabildiğince doğuya çekerek, onu kuzeyden kuşatabilmek için toprak kazanma hedefiyle Hollanda ve Kuzey Belçika'ya taarruz edecekti. General Wilhelm Ritter von Leeb'in komutasında en güneyde bulunan C Ordu Grubu, Maginot hattındaki garnizon ile çarpışacaktı. Merkezde General Rundstedt tarafından komuta edilen A Ordu Grubu ise Ardenler içinde ilerleyecek Sedan ve Dinant arasında bulunan büyük su engeli Meuse üzerindeki geçitleri ele geçirecek, daha sonra Somme Nehri boyunca kuzeydoğuya, Amiens, Abbeville ve Manş kıyısına yönelecekti. Rundstedt ayrıca bu ilerleyişi sırasında mevcut 10 panzer birliğinden 7'sini de kullanacaktı⁵¹. Plan, adına uygun bir şekilde tam bir kuşatma hareketi özelliği taşıymaktaydı.

⁴⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.64-65.

⁵⁰ Field Marshal Erich von Manstein, *Lost Victories: The War Memories of Hitler's Most Brilliant General*, Trans. Anthony G. Powell, London 1958, s.44.

⁵¹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.66.

Almanya, yeni plan dahilinde hazırlıklarını hızla sürdürürken Fransızlar ve İngilizler, Hitler'in Birinci Dünya Savaşı'nda uygulanan plana benzer bir saldırı hazırlığında olduğu kanısındaydılar. Nitekim Ardenler üzerinden bir saldırı öngörülmedi ve daha çok Maginot Hattının vermiş olduğu güven duygusu ile hareket ettiler. Hatta Fransızlar, Maginot hattına yeni tahkimatlar yaparak burayı büsbütün geçilmez bir hale getirdiklerine inanıyorlardı⁵². 13 Aralık 1939 tarihli köşe yazısında Abidin Daver'in Fransız tahkimatı hakkında verdiği bilgide, istihkamların üç ay boyunca yoğun bir çabayla Cenevre'den Dunkirk'e kadar Fransız sınırını hem havadan ve hem karadan yapılacak saldırılara karşı güçlü bir hale getirdikleri ve istihkamların Maginot hattının önünde ve yanlarında mevzilendiğini belirtmektedir. Daver devamında Cenevre'den Dunkirk'e kadar Lemman gölü etrafında sivri bir cep şeklinde Fransız topraklarına giren İsviçre sınırından itibaren Kuzey denizine kadar Fransa'nın tüm İsviçre, Almanya, Lüksemburg ve Belçika sınırının İtalya'dan Kuzey denizine kadar yeni bir Çin seddi gibi kuvvetlendirildiğini dile getirmiştir⁵³.

Fransızların yapmış olduğu bu askeri hazırlıklara İngilizler de yavaş yavaş kendi birliklerini göndererek daha önce hiç olmadığı kadar destek olmaya başladılar⁵⁴. 1939 yılının Aralık ayından Britanya muvazzaf 5 tümenini Fransa'ya gönderdi. Kısa süre sonra Paris'teki Britanya Büyükelçisi, Dışişleri Bakanı Lord Halifax'a Ocak 1940'ta "*Britanya Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin sayısına işaret etmenin bir anlamı yok Fransız kamuoyu Avrupa'da çok sayıda birlik görmek istiyor*" diye yazıyordu⁵⁵. Britanyalılar bu konuda her ne kadar ellerinden geleni yapsalar da ellerinde yeterli ve eğitilmiş birliklerden yana eksiktiler. Ayrıca Britanya askeri sistemi muvazzaf olduğundan ve Fransa ile Almanya'nın zorunlu askerlikle oluşturduğu ordularına kıyasla çok az sayıda eğitilmiş yedek çıkardığından, bu askeri kaynaklarını neredeyse tüketmişti. Britanya, Ocak ve Nisan ayları arasında Fransa'ya fazladan 8 tümen daha gönderdi. Ancak bu tümenler eğitim ve teçhizat açısından o kadar yetersizdi ki İngilizler bile bazı tümenleri geri hizmet tertibi olarak görüyordu. Daha da ötesi gönderilen bu tümenlerin hepsi piyadeydi ve Britanya'nın tek zırhlı tümeni olan 1.

⁵² Liddel Hart, *Hitlerin Generalleri Konuşuyor*, C.I, Çev. Mehmet Tanju Akad, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1996, s.221.

⁵³ Abidin Daver, "Fransız Tahkimatı, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1939, s.3.

⁵⁴ Muharrem Feyzi Togay, "İngiliz-Fransız İttifakı", *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1939, s.2.

⁵⁵ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.70.

Zırhlı Tümen, Almanların işgale başladığı Mayıs 1940 tarihinde bile hazır değildi. Fransız ordusu ise iyi, orta ve kötü durumdaki tümenlerden oluşan bir yapıya sahipti. İyi olan tümenler zorunlu askerlik yapan vatandaşlardan oluşan 7 aktif piyade tümeniydi. Bunu sömürge ordusundan müteşekkil 7 muvazzaf tümen ile Afrika Ordusu'ndan Fransa'ya getirilen Kuzey Afrika tümenleri oluşturmaktaydı. Daha vasat olanlar ise genç yedeklerden seferber olan A sınıfı yedek tümenleriydi. Orta yaş grubunun üzerindeki kişilerden oluşturulan B sınıfı yedek tümenleri ise tam anlamıyla asi ve eğitimsiz birliklerden oluşmaktaydı. Fransızların tank ve motorize tümenleri ise insan kalitesi açısından iyi olmasına rağmen organizasyon eksiklikleri vardı. Alman ordusu ise Müttefiklere karşılık daha basit ve homojen bir yapıya sahipti. Zırhlı, motorize ve piyade olmak üzere sadece üç çeşit tümen içermekteydiler. Piyade tümenleri 118, panzer birlikleri 10 ve motorize birlikleri ise toplam 6 tünden oluşmaktaydı⁵⁶.

İkinci Dünya Savaşı'nın topyekûn bir savaş olması askerî harekât ve stratejiler dahilinde tüm unsurların müşterek kullanımını ön plana çıkarması açısından önemlidir. Müttefikler ve Almanya'nın deniz ve kara unsurları nezdinde yaptığı hazırlıkların yanı sıra önemi savaş sonunda daha da iyi anlaşılacak olan hava hakimiyeti için de taraflar büyük hazırlık içindeydiler. Ocak 1940 tarihinde gelen haberler denizdeki mücadelenin ardından havada da birtakım küçük mücadelelerin başladığına işaret etmekteydi. Bu mücadeleler daha çok askeri hedefler üzerinde yoğunlaşmakla beraber asıl saldırıların bahar ayında başlaması beklenen büyük taarruzda olması düşünülmekteydi. Bu sebeple savaşın tarafları azami ölçüde hava kuvvetlerini artırmakla meşguldü. İngiltere ve Fransa sipariş edilenlerden başka 18 ayda teslim edilmek üzere Amerika'ya 10.000 uçak daha sipariş etmişti. Ayrıca, İngiliz ve Fransız uçak sanayii de yaz aylarına kadar Almanlardan daha fazla uçak yapmak için imkanlarını zorluyordu. İngiliz dominyonlarından sadece Avusturyaya 10.400 pilot, 15,600 gözcü ve makineli tüfekçi yetiştirmek üzere çaba sarfediyordu. Avusturyaya'daki çalışmaları Yeni Zelanda ve Kanada'daki çalışmalar destekliyordu. Almanya tarafında ise hava hakimiyetini düşmanlarına kaptırmamak için geceli gündüzlü bir gayret sarfedilmekteydi. Nitekim elde edilen veriler Almanların 2500

⁵⁶ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.70-72.

bombardıman, 1500 avcı, 1200 keşif ve gözlem, 300 deniz uçağı olmak üzere toplam 5500 adet uçağına sahip olduğı anlaşılmaktadır⁵⁷.

Kış ayları boyunca Batı Cephesi'nde yaşanan sükûnet ve hazırlıklar devam ederken İskandinavya'da belli belirsiz birtakım gelişmeler yaşanmaktaydı. Yunus Nadi köşesinde her ne kadar savaşın tüm ağırlığıyla Batı Cephesi'nde yaşanacağı ve tarafların başka bir cepheye kuvvet ayırmayacağını düşünse de yaşananlar aksi yöndeydi⁵⁸. Bu gelişmelerin başında İngiltere'nin Almanya'ya uyguladığı deniz ablukasının bir devamı sayılabilecek ve tarafsız konumdaki Norveç'in Almanya'dan tecrit edilmesi amacıyla karasularına mayın döşenmesi teklifiydi. Donanma Bakanı Churchill tarafından sunulan bu teklif İngiliz kabinesinde tartışmalara neden olduysa da bu durum Almanya'yı tedirgin etti. Bunun yanı sıra Sovyetlerin Finlandiya'yı işgal etmesi ve İngiltere'nin garantör bir ülke olarak buraya asker çıkararak Almanya'nın sağ kanadına yerleşebilme ihtimali de Hitler'i endişelendiren bir başka faktördü. Nitekim Churchill, Finlandiya'nın işgali hakkında; *“Almanya için hayati önem taşıyan demir cevheri ikmal kaynağını kesmek için çok elverişli durum yarattığından memnuniyetle karşılamıştım”* diyecektir. İngiltere bir yandan da tarafsız ülkelere yaptığı çağrıda Almanya'ya karşı birleşilmesi hususunda faaliyetlerde bulunuyordu. 27 Ocak 1940 tarihinde Hitler, Norveç'in işgalini sağlayacak bir plan hazırlanması için emir verdi. 20 Şubat 1940'ta ise General von Falkenhorst'u Norveç'i işgal edecek birliklerin komutanı olarak atadı. Benzer şekilde İngiltere de Norveç'e asker çıkarmak için bazı planlar üzerinde çalışmaktaydı. İngiliz esirlerini taşıyan Alman Altmark adlı gemiye Norveçlilerin müdahalede bulunmaması asker çıkarmak için İngilizlere fırsat vermekteydi. Churchill, 12 Mart'ta kabineye çıkarma planlarını anlattı. 5 Nisan'da Norveç karasularının mayınlanması ve bazı kıyı bölgelerine çıkarma yapılması hedeflendi fakat bu hareket 3 gün ertelenmek zorunda kaldı. Ancak bu kısa süreli erteleme Norveç'in 9 Nisan'da Almanya tarafından işgaliyle sonuçlandı⁵⁹. Abidin Daver, 25 Nisan 1940 tarihli köşe yazısında bu durumu Müttefiklerin lehine bir durum olarak ele aldı. Daver, Batı cephesinde bulunan Maginot hattı ile Zigfrid hattının

⁵⁷ Abidin Daver, “Hava Hakimiyeti İçin”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1940, s.3.

⁵⁸ Yunus Nadi, “Harbin Genişlemesi İhtimali Karşısında”, *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1940, s.1.

⁵⁹ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, s.59-65.; Winston S. Churchill, *2. Dünya Savaşı Hatıraları-Savaşın Alacakaranlık Dönemi (1939-1940)*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004, s.285-292.

Almanya'nın şu ana kadar taarruz etmesine mani olduğunu ve Müttefikler tarafından uygulanan ablukanın herhangi bir cephede Almanya'yı savaşa sürüklemeyen bir netice vermeyeceğinden bahsetmekteydi. Yani Almanya stokları cephede kullanmadıkça bunun bir fayda sağlamayacağı görüşündeydi⁶⁰. Ancak Abidin Daver, Müttefik kuvvetlerin Norveç'ten niçin çekildiklerini ele aldığı daha sonraki bir yazısında aksi bir görüş ileri sürmüş ve İngiltere Başbakanı Chamberlain'ın açıklamalarından yola çıkarak şu şekilde bir açıklama yapmıştır: *“Norveç'e fazla bir kuvvet gönderdikleri takdirde ya burada ya başka bir yerde büyük Alman taarruzlarının kendilerini bastıracağından endişe ettiler ve İtalya'nın Almanların yanında harbe girmesi halinde Norveç hareketlerinden çok daha ehemmiyetli olan Akdeniz mücadelesinde kuvvetli bulunmak istemiş olabilirler”*⁶¹. Özellikle İngiltere'nin bu politika değişikliği ve savaşın giderek yayılması ihtimali kabinede de birtakım pürüzlerin ortaya çıkmasına neden oldu. İngiltere Başbakanı Chamberlain eleştirilerin odağıydı ve görevini bir başkasına devretmesi an meselesiydi⁶².

Almanların Polonya ile başlayan işgal süreci ve devamında yaşananlar nihayetinde Müttefik İngiltere ve Fransa kabinesinde derin çatlakların oluşmasına neden oldu. Alman ilerleyişine karşı Müttefiklerin benzer şekilde karşı koyamamaları muhalif grupların yoğun eleştirisine sebep olunca hem İngiltere'de hem Fransa'da kabine değişmek zorunda kaldı. Almanların Batı cephesinde ilerlemelerini müteakiben İngiltere'de başbakanlığa ateşli konuşmaları ile ön plana çıkan Winston Churchill gelirken Fransa'da ise Deladier yerini Reynaud'a bıraktı⁶³.

İngiltere, Norveç meselesi ve savaşın idaresi hususunda kendi iç çekişmelerine eğildiği bu tarihlerde, sonunda aylardır beklenen harekât Almanlar tarafından başlatıldı. 10 Mayıs 1940 tarihinde Alman birlikleri Batı savunma hattını yıldırım harekatı ile yarararak tarihte eşine az rastlanır bir şekilde işgale başladı. Alman orduları daha önce yukarıda izah edildiği biçimde Manstein Planı'na (Orak Darbesi) uygun bir biçimde ilerlerken Müttefikler, Alman stratejisinin Birinci Dünya

⁶⁰ Abidin Daver, “Müttefiklerin İstedikleri Oldu”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1940, s.3.

⁶¹ Abidin Daver, “Niçin Çekildiler”, *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1940, s.3.

⁶² Muharrem Feyzi Togay, “İngiliz Kabinesi”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1940, s.2.; Yunus Nadi, “İngilterede Milli İnfial ve Hiddet”, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1940, s.1-5.

⁶³ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, s.71.

Savaşı'ndaki gibi Schlieffen Planı'na sadık kalacakları yönündeydi. Bu bir hataydı ve Batı savunma hattını yıldırım harekâtı ile yarmayı başaran ünlü General Heinz Guderian Müttefik ordularının büyük kısmının Flander bölgesinde Meuse nehriyle Manş Deniz'i arasında kuzeydoğuda topladığını ve Alman saldırısının Belçika ve Hollanda tarafından geleceğini düşündüklerini belirtmekteydi⁶⁴. Gerçekten de Müttefik kuvvetler Guderian'ın tahminlerini yanıltmamışlardı. Ağırlıklı olarak İngiliz ve Belçikalıların savunduğu kuzey ve doğudaki cephe Anversle Louvain (Leuven) arasında ve Dyle nehri boyunca uzanmaktaydı. Cephenin Fransızlar tarafından savunulan daha güney kısmı ise Lovain'den başlayıp Namur kalesine inmekte ve burada Meuse nehri Fransa arazisindeki Givet ve Sedan'a kadar takip etmekteydi⁶⁵. Buna mukabil Almanlar, Maginot hattının bittiği ve Lüksemburg ile Belçika hududunun buluştuğu Arden Ormanları üzerinden hiç beklenmedik bir saldırı gerçekleştirdi. Zorlu arazi koşullarına sahip bu coğrafya geçilse dahi önünde Meuse nehri bulunmaktaydı ki bu ikinci bir engel teşkil etmekteydi⁶⁶. Üstelik bu zorlu araziden piyadelerin geçişi vakit alabilirdi ve yaşanan zaman kaybı neticesinde Müttefik orduları önlerini kesebilirdi. Ancak Almanlar bu zorlu araziye zırhlı birliklerle geçeceklerdi.

Müttefik kuvvetlerin yanlış yerde konumlanması ve Ardenler yerine daha çok Flander'de uçan Müttefik hava kuvvetlerinin aksine Almanların A Ordu Grubuna bağlı 7 zırhlı tümen, ki toplam 1800 tanktan oluşuyordu, önlerine çıkan güçsüz Belçika piyade birliklerini kolay bir şekilde bertaraf etti. Ardından Meuse'yi korumakla görevli Fransız 9. Ordusu ile 2. Ordusunu kısa sürede püskürtmeyi başardılar. Böylelikle Meuse nehri kıyılarındaki Müttefik müdafa hattı çökmüştü. Bu durum Fransız karargahında derin bir üzüntüye sebep oldu⁶⁷. Meuse nehrinin karşı kıyısında köprübaşı oluşturan Alman birliklerine karşı Müttefik (ağırlıklı olarak Fransız) saldırıları pek bir engel teşkil etmedi. Alman uçakları tarafından bombalanan Müttefik orduları ağır zayıflar verirken, önleri açılan Alman zırhlı birliklerine karşı Fransız zırhlı birlikleri yeterli etkiyi gösteremedi. Alman savaş muharibiri Karl von

⁶⁴ Heinz Guderian, *Bir Askerin Anıları*, C. I, Kastaş Yay., İstanbul 1998, s.165.

⁶⁵ Muharrem Feyzi Togay, "Avrupa Ateşler İçinde", *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1940, s.2.

⁶⁶ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.79.

⁶⁷ Keegan, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, s.78-79.

Stackelberg, Fransız askerleri üzerindeki moral bozukluğunu şaşkınlığı şu şekilde dile getiriyordu: “...Anlaşılmaz bir şey. Nasıl olurda Fransız toprağındaki bu ilk büyük savaşı, Meuse’deki bu zaferi bu devasa netice izleyebilir? Nasıl olurda tamamen moralleri bozulmuş bu Fransız askerleri subaylarıyla birlikte esareti az ya da çok gönüllü bir şekilde kabul edebilirler?”⁶⁸. Fransızları bu denli ümitsizliğe iten asıl sebep şüphesiz Alman birliklerinin hızı idi. Birinci Dünya Savaşı’nın sınırlı hareket ve manevra kabiliyeti zihniyeti ile yetişmiş olan Fransız komuta kademesi Almanların Meuse nehrine taarruzlarının 9. günde olacağını varsaymaktaydılar. Bu nedendir ki sonradan icra edilen Fransız karşı taarruzları yetersiz kalmış ve kolayca püskürtülmüştü. İşgalin henüz 5. gününde Fransa başbakanı Reynaud, Müttefiki Churchill’i telefonla arayarak savaşı kaybettiklerini söylemişti. Churchill cevabında Alman ilerleyişinin birkaç gün içinde ikmal maddesi temini için durmak zorunda kalacağı ve bu esnada karşı taarruz fırsatının doğacağı ümidini meslektaşına vermekteydi⁶⁹. Ancak Churchill sonradan anılarında “hızlı hareket eden kitle halindeki zırhlı birlik akınlarının son savaştan bu yana yaptıkları büyük devrimi anlamamıştım” diyerek Fransa’nın bu derece kolay işgalini kavrayamadığını nakledecekti⁷⁰.

Bu beklenmedik strateji İngilizleri de gafil avlamış ve endişeye düşürmüştü. Henüz başbakan olan Winston Churchill yaşanan bu gelişmeler sonrası, İngiliz halkına ve dominyonlarına bir açıklama yaparak Almanların hızlı bir şekilde Fransız topraklarına girdiğini itiraf etti. Churchill sözlerinin devamında Alman stratejisini şu şekilde açıklamıştır: “Alman ordularının motorlu birlikleri beklenmedik bir anda beklenmedik bir yerden Fransız topraklarına girerek boş buldukları sahalarda alabildiğine ilerlemişler ve bu hareketlerinde Alman uçaklarının kuvvetli yardımlarından da istifade etmişlerdir. Motorlu birlikleri kamyonlara bindirilmiş Alman askerleri takip etmiş ve bunun arkasından da Alman orduları yürümüştür”⁷¹. Churchill bu beyanatında motorlu birliklerin Almanlara, Fransızlar karşısında ne kadar fayda sağladığını açık bir dille belirtirken savaşın bir şekilde İngiltere ve dünyanın geri kalanı için de geldiği noktayı ima etmişti. Nitekim 15 Mayıs’ta ABD Başkanı

⁶⁸ Keegan, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, s.83.

⁶⁹ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, s.80-81.

⁷⁰ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.108.

⁷¹ Yunus Nadi, “Churchill’in Nutku: Açıklık ve İtimad”, Cumhuriyet, 21 Mayıs 1940, s.1.

Roosevelt'e çektiği telgrafta “Eğer gerekirse savaşa tek başımıza devam ederiz ve bundan korkmuyoruz. Ama sayın Başkan, ABD'nin sesi ve gücü çok uzun süre esirgenirse hiçbir işe yaramayabileceğini fark edeceğinize güveniyorum. Karşınızda hayret verici bir hızla kurulacak, tümüyle boyun eğdirilmiş, Nazileştirilmiş bir Avrupa bulabilirsiniz ve yük, taşıyamayacağınız kadar ağır olabilir⁷²” sözleriyle Alman tehlikesine dikkat çekmişti.

Bu arada Churchill'in bahsetmiş olduğu Almanya'nın hava, zırhlı ve piyade tümenlerinin ortak harekâtı neticesinde büyük bir başarı ile gerçekleştirmiş oldukları ilerleme Cambrai'den Perome (Peronne)'ye doğru ve bir taraftan da Saint-Quentin (Sen Karten) ve Laon üzerinden devam ederek kuzeyde Manş Denizi ile ortada Fransa'nın başkenti Paris'i işgal etmeye yönelik devam ediyordu. Güney'de üçüncü bir hareket da Maginot hattının kuzeyinde icra ediliyordu ki bu durum Fransız savunmasına büyük bir zorluk çıkarıyor ve toparlanmalarına engel oluyordu⁷³.

Fransa toprakları üzerinde Alman ilerlemesi devam ederken az önce Churchill'in ifadelerinden de nakledildiği üzere asıl hedefin Fransa'dan ziyade İngiltere olduğu belirtilmekteydi. Bu durumu köşesinde değerlendiren Muharrem Feyzi Togay, Alman başkomutanlığının Belçika'nın güneyinden Fransa'ya giren orduyu Birinci Dünya Savaşı'ndan farklı olarak Paris üzerine değil, Manş sahillerine ilerleterek bir an önce İngiltere'ye en yakın olan bölgelere varmaya çalıştığını belirtir(aslında bu Manstein planının bir gereği olarak icra ediliyordu). Togay, devamında İngilizlerin, Almanlar tarafından gelebilecek saldırılara karşı hazırlıklı olduğunu ve parlamentoda alınan kararlar ile tüm İngiliz halkının ve mallarının İngiltere emrine verildiğini, gerekirse her ferдин memleket müdafaasında bulunacağını dile getirmiştir⁷⁴. Abidin Daver de yine aynı şekilde İngilizlerin yaklaşan tehlike karşısında tarihinde hiç olmadığı kadar parlamentoya geniş haklar tanıdığını belirtir. Özellikle 1939 yılı Nisan'ına kadar zorunlu askerlik hizmetini kanunlara ve kişi özgürlüğüne aykırı olarak gören İngiltere'nin şimdi vatani tehlikede görünce bütün hürriyetlerden vazgeçtiğini yazan Daver, savaşın başlarında işçilerin haklarını gözetin

⁷² Gilbert, *Churchill*, s.761.

⁷³ Muharrem Feyzi Togay, “Siyasi ve Askeri Vaziyet”, *Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1940, s.2.

⁷⁴ Muharrem Feyzi Togay, “İngiliz-Alman Münarefeti”, *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1940, s.2.

Amele (İşçi) partisinin dahi tüm fabrikalarda işçilerin geceli gündüzlü çalışmalarına ses çıkarmayarak İngiltere'nin tam birlik içinde müdafaaya hazır olduğunu söyler⁷⁵.

Müttefik kuvvetlerdeki bu endişe yersiz değildi. İngilizler saldırı olasılığına karşı tedbirlerini artırırken, Fransızlar 16 Mayıs'ta Paris'i boşaltmayı dahi düşündüler. Ancak Almanların Manş Denizi'ne doğru ilerlemeleri nedeniyle bu fikirden vazgeçtiler. Fransa başbakanı Reynaud'un, yaşanan bu başarısızlık karşısında komuta kademesinde değişikliğe gitmekten başka pek bir seçeneği yoktu. Bu sebeple ordu komutanı olan Gamelin'in yerine Fransa'nın Suriye'de bulunan Doğu Akdeniz Kuvvetleri Komutanı olan General Weygand'ı atadı. Suriye'den gelerek başkomutanlık görevini teslim alan Weygand, durumun vehametini anlaşıp ve yapılacak işin kuzeyde kuşatılan birlikleri kurtarabilmek için toplanacak birliklerle kuzeyden ve güneyden aynı andan taarruz ederek Alman hattını yarmak olacağını bildirmiştir. Bu Müttefikler için tek kurtuluş çaresiydi⁷⁶. Hayat memmat meselesi olan bu karşı saldırı eğer başarılı olursa Alman hattı ikiye ayrılacak, aksi halde ise Müttefik kuvvetler ikiye bölünmüş bir halde kalarak Alman ordusunun elinde kapana sıkışacaktı. Bu askeri vaziyetin önemini idrak eden İngiliz devlet adamları bazı açıklamalarda bulunmaktan geri kalmadılar. Avam kamarasında beyanatta bulunan Başbakan Churchill, "*Alman zırhlı kuvvetleri Belçika'da Müttefik kuvvetlerin arkasına girmişlerdir. Garbda Abbeville şimdi düşman elindedir. Boulogne limanı civarında şiddetli çarpışma vardır. Bunun vahim neticeler doğuracağı aşıkardır*" diyerek Alman ilerleyişinin geldiği noktayı gözler önüne serdi. İngiltere İstihbarat Bakanı ise İngilizlerin Boulogne limanı üzerinde savaştığını ve Kale (Calais)'nin tehlikede olduğunu belirtmiş ve sözlerini vaziyetin asla ümitsiz olmadığı yönünde noktalamıştı. İngiltere, Kuzey Fransa sahillerinde görünen bu büyük tehlike karşısında milli birliğe engel olabilecek tüm karşıtlığa karşı da sert tedbirler almaktaydı. Nitekim içlerinde milletvekili dahil birçok siyasi, fark gözetmeksizin hapse atılmaktaydı⁷⁷.

Ancak Müttefik kuvvetlerin Alman ilerleyişini durdurabilecek güçlerinin olmadığı çok kısa bir sürede anlaşıldı. Fransız ordusunun askeri idaresinde yaşanan

⁷⁵ Abidin Daver, "İngiltere'nin Şahlanması", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1940, s.3

⁷⁶ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s. 105-106.

⁷⁷ Muharrem Feyzi Togay, "Büyük Muharebe", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1940, s.2.

yetersizlik yetmezmiş gibi 1. Ordu'ya komuta eden Gaston Billotte'nin bir kaza sonucu hayatını kaybetmesi işleri iyice zora soktu. Bunun yanı sıra 4. Zırhlı tümeni komuta eden ve sonradan Fransa'nın Başbakanı olacak De Gaulle'nin tüm çabaları yetersiz ve tükenmiş birlikler dolayısıyla sonuçsuz kaldı. İngilizler ise 2 tümeniyle birlikte Arras (Fransa)'ta Alman koridorunu kırmak için Rommel'in zırhlı birliklerine etkili bir saldırı gerçekleştirmiş olmasına rağmen Müttefik ordusundaki yetersizlik tam bir başarı sağlanmasına engel oldu⁷⁸. Abbeville'yi işgal eden Alman birlikleri Manş Denizi'ne ulaştı. Müttefiklerin kuzey ve güney ordularının bağlantısı büyük oranda kesildi. İngilizler, yavaş yavaş kendi birliklerini daha sonrasında yaşanacak Alman tehlikesine karşı koruma altına alma düşüncesi içindeydiler. Tüm bu yaşananlar üzerine Churchill, 22 Mayıs 1940 tarihinde Paris'e uçtu. Fransızlar her ne kadar İngiliz hava kuvvetlerinin Spitfire uçaklarını savaşa sürmeleri hususunda ısrar etselerde Churchill, bu uçakları kendi ülkesinin savunması için dayandığı tek güç olarak görüyordu⁷⁹.

B-Dunkirk Tahliyesi

Almanların Mayıs sonlarında Manş kıyılarına dayanarak kuzey kıyılarında mücadele eden İngiliz, Fransız ve Belçika birliklerini tam bir kısıpca alması büyük bir infial yarattı. Daha önce de belirtildiği üzere İngiltere, yaklaşan tehlike karşısında parlamentoya tarihinde görülmemiş derecede geniş yetkiler tanıyan bir kanun yürürlüğe koydu. İngilizler artık tüm çabayı ordusunu sağ salim Britanya sahillerine taşıyarak ileride hava ve kara birlikleriyle ülkesini savunmak üzere yoğunlaştırmaktaydı. Bunun yanı sıra Belçika kralı her ne kadar kabine karşı çıksa da Alman tazyiki karşısında savaştan 28 Mayıs 1940 tarihinde çekilerek teslim olduklarını tüm dünyaya ilan etti. Fransızlar ise savunma hattını değiştirerek son kez Almanlara dayanabilme kudreti gösterme çabasında idi.

Öte yandan Alman tarafında da farklı gelişmeler yaşanmaktaydı. Baş döndürücü bir şekilde Yıldırım Savaşı taktiğine sadık kalarak iki hafta gibi bir sürede Manş kıyılarına dayanmışlardı. Yıldırım Savaşı taktiğinin büyük savunucularından olan Guderian emrindeki zırhlı birliklerle bazen komuta kademesini de hiçe sayarak

⁷⁸ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.86

⁷⁹ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.108-109.

büyük bir ilerleme kaydetmişti. Guderian'ın öncü panzer birlikleri 24 Mayıs 1940 tarihinde Manş'ın Müttefikler elinde kalan son limanı olan Dunkirk limanına 16 kilometre kadar yaklaştı. Belçika üzerinden gelen B ordu komutanı von Bock bir yandan güneyden ilerleyen A ordu komutanı Rundstedt diğer yandan Müttefikleri sahil şeridinde sıkıştırdı⁸⁰. Ancak piyade birliklerinden çok daha hızlı bir şekilde zırhlı birliklerin ilerlemesi ve hattın uzaması Arras'ta İngiliz saldırısına uğrayan Rommel'i endişelendirdiği gibi Hitleri de kaygılandırmıştı. A ordu gurubuna komutan eden Rundstedt ise panzer birliklerinin kendi güvenliklerini tehlikeye atacak şekilde çok ilerlediklerini ve piyadeler hattı korumadıkça çok fazla ilerlenmemesi konusunda ikazlarda bulunuyordu. Nitekim Rundstedt de 21 Mayıs'ta Arras'ta gerçekleştirilen İngiliz saldırısı için *“kısa bir süre için de olsa zırhlı birliklerimizin kuşatılıp, onu destekleyecek olan piyade tümenlerinden irtibatlarının kesileceği korkusunu yaşadık”* diyerek yaşadığı endişesini dile getirmişti⁸¹. Halder ve Brauchitsch daha önceki çekingenliklerini bir tarafa bırakarak saldırıya devam edilmesi taraftarıydılar. Fakat Hitler, zırhlı birliklerin kıyı ovalarında ilerlemelerinin uygun olmadığı kanısıyla ilerlemeyi 24 Mayıs 1940 tarihinde bir süreliğine durdurdu⁸². Hitler, Müttefiklerin su bentlerinin kapaklarını açarak panzerlerin bataklığa gömüleceği korkusunu yaşamaktaydı. Bunun yanı sıra sahile sıkışan düşman karşısında von Bock'un piyadelerinin bu işi görebileceğini düşünen Hitler, batıda hala ayakta duran Fransa'nın işini bitirmek için panzer gücünü toplayarak Fransa hattına sürmek düşüncesindeydi. Dunkirk sahilinde Müttefik kuvvetlere oldukça yaklaşmış olan Guderian, anlam veremediği bu durum karşısında General Kleist'a *“bulduğum yerden Dunkirk'ü görüyorum. Çok sayıda asker gemilere bindiriliyor. Gemilere ateş açtım. Düşmanı bu güç koşullar altında iken bastırmama izin verin”*⁸³ demekle yetindi. Emir Hitler'den geldiği için elleri kolları bağlanan Alman komuta kademesi sahile sıkışmış olan İngiliz ve diğer Müttefik kuvvetlerin geri çekilişini 26 Mayıs'a kadar izlemekten başka bir şey yapamadı.

⁸⁰ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I* s.109-110.

⁸¹ Hart, *İkinci Dünya Savaşı I* s.84.

⁸² Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.86-87.

⁸³ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.110.

Müttefikler tarafında ise bu süreçte tam anlamıyla bir kargaşa hakimdi. Fransız ordularının komutanı olan Weygand, İngilizleri güneyden kuzeye doğru ilerleyen Fransız ordusuyla birleşmekten ziyade kıyı şeridinde çekilmekle suçluyordu. İngiliz birliklerinin komutanı olan Gort, Dunkirk'e çekildikten sonra 26 Mayıs'ta İngiliz kabinesi, Savaş Dairesini yetkili kılarak Gort'a çekilme kararını iletmesini ve emir vermesini istedi. Ertesi gün ise birliklerini deniz yoluyla tahliye etmesi için emir gönderildi⁸⁴. Gort, 24 ila 26 Mayıs arasında birliklerin büyük kısmını arkasını Aa ve Colme kanallarının savunduğu Dunkirk sahiline taşıdı. Bu bir anlamda Hitler'in 26 Mayıs'ta tekrar saldırı emri verdiği tarihte İngiliz birliklerinin daha güvenli bir bölgede olduğu anlamına geliyordu⁸⁵. Bu arada Churchill, bir yandan da teslim şartlarını imzalamak üzere olan Belçika Kralı Leopold'a önemli bir amiral olan Keyes'in göndererek bir süre daha dayanması için ikna etmeye çalışıyordu⁸⁶. Churchill'in bundan kastı Belçika'da olan İngiliz birliklerinin Dunkirk'e ulaşmadan tecrit ve imha edilmelerini engellemektir. Fakat bu isteği gerçekleşmedi.

İngilizlerin Dinamo Operasyonu verdiği tahliye süreci başladığında İngiliz Amiral Ramsey, muhriplerden ve küçük gemilerden oluşan filoları Dunkirk sahiline gönderdi⁸⁷. İngilizler ellerinde kalan tek ordunun tahliyesi için sivil tekneleri dahi görevlendirdi. Hitler, daha önce Alman hava kuvvetleri komutanı olan Goering'ten Dunkirk'ten yapılacak herhangi bir tahliyenin Luftwaffe tarafından engellenebileceği sözünü almıştı⁸⁸. Ancak durum sanıldığı kadar kolay gözüküyordu. 27 ve 28 Mayıs tarihlerinde Alman uçakları Dunkirk sahillerini bombardımana tutarken kara birlikleri de sahili top atışları ile dövdü. Buna rağmen Almanlar ne gemilerin kıyıya yanaşmasına engel olabildi ne de tahliyeyi durdurabildi. 4 Haziran'da tahliyenin tamamlandığı güne kadar Almanlar ancak 6 İngiliz ve 2 Fransız muhribini batırabildi. Bunun yanı sıra çoğu sömürgelerden gelen Fransız askerleri Dunkirk'te önemli bir savunma mücadelesi sergilediler⁸⁹.

⁸⁴ Hart, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.84.

⁸⁵ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.88.; Muharrem Feyzi Togay, "Harbin Genişlemesi İhtimali", *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1940, s.2.

⁸⁶ Muharrem Feyzi Togay, "Harbin Sıklet Merkezi", *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1940, s.2.

⁸⁷ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.88.

⁸⁸ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.112.

⁸⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.88.

Dunkirk tahliyesini başarılı kılan etmenlerden bir tanesi de İngiliz hava kuvvetlerinin göstermiş olduğu başarı idi. Binlerce İngiliz, Fransız ve Belçikalı askerden müteşekkil kabileler İngiliz donanmasının yanı sıra Alman uçaklarından daha üstün olan İngiliz Kraliyet Uçakları'nın koruması altında İngiltere'nin güney sahillerine taşınmaya başladı⁹⁰. Tahliyenin ilk gününden son gününe kadar süren hava mücadelesinde İngiliz hava kuvvetleri 114 uçak kaybederken Almanlar toplamda 394 uçak kaybetti. Bu durum, İngilizlerin vatanlarını müdafaa edebilmeleri için adeta bir ön savaş niteliği taşıdı. Nitekim İngilizler hava gücünün etkisini kavrayarak bu tarihten itibaren uçak üretim kapasitelerini haftada 200 uçağın üstüne çıkardılar⁹¹.

Tahliyenin başladığı ilk günlerde yani 26-27 Mayıs'ta 8000 kişi İngiltere'ye taşınabilmişti. Fakat gün geçtikçe ve kıyıya yanaşan gemi sayısı arttıkça kurtarılan asker sayısı da arttı. 28 Mayıs'ta donanma gemileri ve sivil teknelerden oluşan filo 19.000 kişiyi karşı sahile taşıırken bu sayı bir gün sonra 49.000'e yükseldi. İngiliz komutan Gort'un dahil olduğu 31 Mayıs'taki tahliye sırasında ise 68.000 asker kurtarıldı. Tahliye'nin son günü olan 4 Haziran'da ise 338.000 Müttefik kuvveti ki bunun büyük kısmı İngilizlerden oluşmaktaydı güvenli bir şekilde İngiltere'ye nakledildiler. Tahliye edilenler arasında 110.000 kadar Fransız askeri ise kısa süre içinde Fransız limanlarına geri gönderilerek Fransa'daki savaşa katıldılar⁹².

C-Harbin Yeni Safhası

İngilizlerin başarılı bir şekilde Dunkirk tahliyesi ile askerlerinin büyük bir kısmını anavatanlarına taşıması savaşın artık başka bir boyuta geçtiğinin resmiydi. İngilizler yurtlarına dönen ve artık tecrübe sahibi bu askerlerini ileride Alman tehlikesine karşı tekrar kullanacaklardı. Fakat şimdi herkesin aklındaki asıl soru şuydu; Almanlar, İngiltere'ye mi saldıracak yoksa Fransa işgaline devam mı edecek? 10 Mayıs 1940 günü başlayan Alman işgali çok kısa bir sürede inanılmaz bir hızla devam etmiş ve iki hafta gibi bir sürede Manş Denizi'ne ulaşarak Müttefik kuvvetleri birbirinden ayırmıştı. Artık Müttefik iki ülke yetkilileri tehlikenin hangi ülke topraklarına sıçrayacağı konusunda ve alınması gereken tedbirler dahilinde çeşitli

⁹⁰ *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1940, s.1.

⁹¹ Gilbert, *Churchill*, s.771.

⁹² Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.88-89.

beyatlarda bulunmaktan başka bir şey yapamıyorlardı. Nitekim İngiliz İstihbarat Bakanlığı Müsteşarı olan Nicholson, Almanların İngiltere'ye birkaç bin asker çıkarmalarının ihtimal dahilinde olduğunu fakat güçlü İngiliz donanması karşısında üstünlük sağlayamayacaklarını ifade etmişti. İngiliz Sağlık Bakanı Mac Donald (Malcom) ise İngiltere'nin alması gereken tedbirlere değinerek; savaşın yakında İngiltere'ye sıçrayacağını ve bu sebeple İngiltere'nin doğu, güney ve güneydoğu'da bulunan şehirlerindeki çocukların olası işgalden etkilenmemeleri için başka şehirlere nakledilmesi gerektiğini belirtmişti. Donanma'da görevli amirallerden bir olan Sommerville dahi Almanların uygun hava koşullarında İngilizler farketmeden sahillere asker çıkarabileceğini ve bu duruma karşı ülkesinin çeşitli tedbirler aldığını beyan etmişti⁹³.

Ancak Almanların hesapları farklıydı. Almanlar Fransa tam olarak işgal edilmeden İngiltere'ye karşı bir saldırıyı ilk anda düşünmediler. Fransızlar ilk Alman taarruzları karşısında çöken savunma hatlarını yeni bir hat kurarak ülkelerini savunma çabası içindeydiler. Weygand Hattı olarak tabir edilen bu yeni savunma düzeni, Manş kıyısından Somme ve Aisne nehirleri boyunca uzanıp Montmedy'de Maginot hattı ile birleşiyordu⁹⁴. Bu yeni cephe daha geniş olmakla birlikte oldukça zayıf bir görüntü veriyordu. Fransızlar işgalden bu yana yaklaşık 30 tümenini kaybetmişti. İngilizlerin sadece 2 tümeni kalmıştı. Weygan 17'si Maginot hattında kullanılmak üzere cepheye toplam 49 tümen göndermişti. Mekanize birlikler ise ağır kayıplar verdiği için manevra kabiliyetinden yoksundu⁹⁵. Bu arada Fransa'da Almanların nereden saldırı düzenleyeceği ile ilgili bir takım fikirler ileri sürülmekteydi. Ulusal gazetelerden biri olan Populaire adlı gazetede durumu ele alan bir gazeteci, Alman ordusunun üç ihtimalli bir işgal planı olduğunu ileri sürdü. Bunlardan ilki Malmedy'den başlayarak Aisne ve Somme nehirlerini takip eden uzun bir cepheden saldırı olacağı, diğeri Alman ve savaşa girmesi beklenen İtalyan ordularının İsviçre üzerinden birlikte taarruz edecekleri ve son olarak ise Alman ordusunun İsviçre'den; İtalyan ordusunun ise Alplerden ayrı bir şekilde taarruzda bulunacağı yönündeydi⁹⁶.

⁹³ Muharrem Feyzi Togay, "Harbin Genişlemesi İhtimali", *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1940, s.2.

⁹⁴ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.89.

⁹⁵ Hart, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.91.

⁹⁶ Muharrem Feyzi Togay, "Harbin Yeni Safhası", *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1940, s.2

Almanlar ise Fransızların aksine oldukça kuvvetli ve yenilenmiş birlikleri cepheye gönderdiler. Hiç muharebeye katılmamış 130 piyade tümenine 13 yeni panzer tümeni ilave eden Almanlar hazırlıklarını tamamladılar. Paris'i işgale yönelik hazırlanan yeni plan dahilinde A Ordu Grubu Oise ve Meuse arasındaki Aisne hattına saldırmak üzere ileri sürüldü. Bu birliklere Guderian iki panzer kolordusu ile destek verirken, Kleist de yine iki panzer kolordusu ile Amiens ve Peronne'ye saldıracaktı. B Ordu Grubu ise kuzeyden Weygand Hattı'nın sol kanadını etkisiz hale getirmek üzere tertiplendi⁹⁷. Alman taarruzu ilk olarak 5 Haziran 1940 tarihinde başladı. Weygand Hattı, Manş Denizi ile Amiens arasında ilerleyen Panzer birliklerinin saldırı sonrası yarıldı ve iki gün sonra Paris'in kuzeyinde bulunan Rouen Almanların eline geçti. Burada Sen nehri geçilirken hiçbir direnişle karşılaşılmaı. Bu arada General Fortune komutasında Avrupa anakarasında kalan son İngiliz kuvvetleri Almanlar, Roune girince St. Valery-en-Caux'da denize kadar çekilmek zorunda kaldı. Doğu tarafında Champagne'ye karşı 9 Haziran'da Alman taarruzu başladı ve Fransız savunması kısa bir süre sonra çözüldü. Guderian'ın zırhlı birlikleri Chalons-sur-Marne'de gedik açarken, 11 Haziran'da Kleis'in birlikleri Chateau-Thierry'e ulaştı⁹⁸.

Alman birlikleri Paris'e doğru yaklaşırken, Fransızlar artık barış görüşmelerine başlamanın zamanı geldiğine inanıyorlardı⁹⁹. Bu arada Churchill, Fransa'nın birkaç ay daha dayanabilirse İngiltere'nin yardıma geleceğini belirtmekteydi. Churchill, bir Kanada tümeninin 10 Haziran'da yola çıkacağını, Dunkirk'ten çekilen İngiliz tümenlerinden birinin gönderileceğini ve Narvik'ten çekilen birliklerin dahi yolda olduğunu hatırlatarak Fransa'nın 9 ay dayanması halinde İngiltere'nin eğitip donatacağı 25 tümeni Fransızların emrine vereceğini ifade etti. Ancak İngiltere'nin kısa zamanda Fransa'ya büyük bir askeri yardımda bulunması pek olanaklı görünmüyordu. İngiltere'nin Fransa'nın kuzeyinde General Fortune komutasındaki birlikleri ağır kayıplar veriyordu. Bunun yanında tahliyenin son gününde üç İngiliz savaş gemisi batırılmış ve gemici ve askerden oluşan 1500 kişi can vermişti. Churchill, 7 Haziran'da Fransız mevkidaşı ile olan görüşmesinde sürekli asker yardımını istenmesine öfkelenmiş ve halihazırda 144 İngiliz savaş uçağının Fransa'da

⁹⁷ Hart, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.91.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.90

⁹⁸ Hart, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.91-92.; Gilbert, *Churchill*, s.774.

⁹⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.90.

savaştığını belirtmiş, buna rağmen Paris'in korunması için 24 uçaksavar balonunun Fransa'ya gönderilmesine razı olmuştu. Buna karşılık Reynaud henüz Ulusal Savunma Müsteşarlığı görevine atanmış olan Gaulle'ü Londra'ya göndererek tüm İngiliz hava kuvvetlerinin Fransa'nın savunmasına katılmasını istedi¹⁰⁰. Ancak İngilizler bu fikre yanaşmadı. İngiltere'nin temkinli yaklaşımı özellikle sonraki süreçte savaşı sürdürebilmesi açısından gerekli olan asker, mühimmat vs. nin ülke muhafazasında kullanılması gerekliliğine yönelik politikasından ileri gelmekteydi. Fransız yönetimi çaresiz bir şekilde gözlerini ABD'den gelecek yardıma dikti. Başbakan Reynaud, Roosevelt'e *“Biz Paris'in her noktasında savaşacağız, bulunduğumuz yerden atıldığımızda Kuzey Afrika'ya gidip orada mücadelemize devam edeceğiz”*¹⁰¹ dedi ve Amerika'nın tüm kaynakları ile yardımda bulunmasını talep etti¹⁰².

Fransa'nın başkenti Paris, Alman ordularının muhasarası altındaydı. Weygand, Somme yenilgisinin ardından 7 Haziran'da hükümete vakit kaybetmeden barış görüşmesi talep etmelerini önerdi. 9 Haziran 1940 tarihinde Paris, savaştan zarar görmemesi için açık şehir ilan edildi ve hükümet başkentten ayrılarak Tours şehrine nakledildi¹⁰³. Tüm bu yaşananlara 10 Haziran'da İtalya'nın Almanya'nın yanında savaş ilan etmesi eklendi¹⁰⁴. 11 Haziran tarihinden ise Churchill son kez bir umutla Tours'a giderek Fransa Başbakanı Reynaud, General Petain ve Weygand ile görüştü. Churchill, Fransa'nın savaş devam etmesi gerekliliğinden bahsetti. Alınacak tedbirler arasında Atlantik'ten Fransa'ya askeri yardım konuşuldu. Churchill'in teklifleri arasında Fransa'da bir gerilla savaşının yürütülmesi de vardı ancak Petain bunun ülkeyi harap etmek anlamına geleceğini bildirerek razı olmadı. Son olarak Fransızların Bretanya'da direnmesi ve buraya hem İngiltere'den hem de Kuzey Afrika'daki Fransız birliklerinden takviye yapılması fikri de kabul görmediğinden bu görüşme neticesiz kaldı¹⁰⁵. Alman birlikleri nihayet 14 Haziran 1940 günü hiçbir direnişle karşılaşmaksızın Fransızların başkenti Paris'e girdiler. Bu arada Weygand askeri

¹⁰⁰ Gilbert, *Churchill*, s.773-774.

¹⁰¹ Hart *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.92.

¹⁰² Muharrem Feyzi Togay, “Harbin Üçüncü Safhası ve Tanca”, *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1940, s.2.

¹⁰³ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.92.

¹⁰⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.368.

¹⁰⁵ Muharrem Feyzi Togay, “Askeri Mesele, Siyaset ve Japonya”, *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1940, s.2; Gilbert, s.775.

durumu da gözönünde bulundurarak kabineye Almanlarla barış görüşmesi yapılması hususunda baskısını artırdı. Fransızların savaşın tüm ağır yükünü kendi omuzlarında hissetmeleri ve Müttefiklerden beklenen yardımın netice vermemesi ki General Weygand İngiltere 1 milyon asker göndermedikçe Fransa'nın savaşa devam etmeyeceğini söylemekteydi, onları Almanlarla barış anlaşması yapmaya zorladı. Yaşanan gelişmeler neticesinde Başbakan Reynaud istifasını sundu ve yerine General Petain kabineyi kurmakla görevlendirildi. Yeni kabine 16 Haziran 1940 tarihinde Hitler'e barış görüşmelerinde bulunma isteğini gönderdi. Hitler 20 Haziran günü Fransızlara, Almanların 1918'de mütareke yaptıkları vagonda görüşmenin yapılması şartını ilettili ve 22 Haziran 1940 tarihinde Fransa, Alman işgalini onaylayan anlaşmayı imzaladı¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Muharrem Feyzi Togay, "Fransa'nın Sulh Teklifi ve İngiltere", *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1940, s.2; Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.93.

D-Britanya Hava Muharebeleri

Almanların çok kısa bir sürede Batı cephesinde ilerlemesi sonucu Fransa'yı savaş dışı bırakması, şimdi akılları bir diğer Müttefik güç olan İngiltere üzerine yapılacak askeri hareketin nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaştırmaktaydı. 1940 yılının Mayıs sonlarında Dunkirk'te İngilizleri elinden kaçıran Almanların, bir ada ülkesi olan İngiltere'nin ne şekilde işgal edilebileceği hususunda herhangi bir planları yoktu. Hitler'in beklentisi Fransa düştükten sonra İngiltere'nin, Almanların öne süreceği barış tekliflerini kabul edeceği yönündeydi¹⁰⁷. Bunun yanı sıra Almanların deniz aşırı operasyonel kabiliyetleri ve deneyimleri oldukça azdı. Alman amfibi hareketi Birinci Dünya Savaşı sırasında 1917 yılında Riga Körfezi'ndeki Oesel ve Dago adalarının işgali ile sınırlı kalmıştı. Üstelik Birinci Dünya Savaşı'nın Çanakkale, Belçika (İngilizlerin icra ettiği) gibi savaş alanlarında yaşanan başarısız amfibi girişimleri de bu tür bir operasyon için pek cesaretlendirici bir örnek sunmuyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında ise Alman ordularının Norveç kıyılarına gerçekleştirdiği nispeten daha küçük bir askeri girişim, Polonya işgalinden daha büyük sorunlar yaratmıştı ve bu İngiltere'ye yapılması düşünülen hareket öncesi düşündürücü bir etki yaratmıştı¹⁰⁸. Tüm bunların yanında Almanları, İngiltere'yi işgal etme konusunda düşündüren bir mesele daha vardı ki o da İngiltere'nin yıkılması durumunda imparatorluğun dünya üzerindeki mirasının ABD ve Japonya gibi deniz gücü yüksek ülkeler tarafından paylaşılabilme olasılığı idi. Daha çok kara ordusuna dayanan Almanya'nın bu mirastan faydalanamayacağı düşünüldüğünde İngiltere ile bir barış anlaşması yaparak tüm dikkatini doğuda Sovyetler üzerine vermesi düşünülmekteydi¹⁰⁹.

İngiltere'de ise bir yandan Fransa'nın Almanya ile yaptığı barış anlaşmalarının yankıları sürerken bir yandan da ülkeye yapılacak olan saldırı öncesi alınabilecek tedbirler üzerinde duruluyordu. Fransa'nın savaş dışı kalması sonrası Avam Kamarası'nda durumu değerlendiren Başbakan Churchill yaptığı beyanatta Batı

¹⁰⁷ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.95.

¹⁰⁸ H.A. DeWeerd, "Hitler's Plans for Invading Britain", *Military Affairs*, Vol.12, No.3, (Autumn 1948),pp.142-143.

¹⁰⁹ Emrah Biner, *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Basınının İngiltere'ye Bakışı*, İ.Ü. A.İ.İ.T Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.14-15.

cephesinde yaşanan mağlubiyeti Fransız askeri idaresine yükleyerek Belçika'da 26 tümenin zamanında geri çekilememesi üzerine mahsur kaldığını ve bu durumun savaşın sonraki sürecine de etki ettiğini belirtti. Ancak Churchill sözlerinin devamında İngiltere'nin daha önce Çekoslovakya, Polonya, Danimarka, Norveç, Hollanda ve Belçika gibi Fransa'yı da Almanların elinden kurtarmaya devam edeceğini belirterek bir anlamda savaşın tüm sorumluluğunu ve ağırlığını tek başına üzerlerine aldıklarını ifade etmekteydi. İngiltere'nin olası Alman işgaline karşı aldığı tedbirlere de değinen Churchill, İngiliz adalarında 1,5 milyon askerin müdafaada bulunduğunu, 500 bin milis güce Kanada'dan gelecek olan askerlerin ekleneceğini belirtmiş, ayrıca Amerika'nın vermekte olduğu mühimmatın iki katına çıkacağını söylemiştir. İngiltere Başbakanı donanmasının gücüne olan inancını da ekleyerek Almanlara karşı senelerce sürececek bir savaşa hazır olduklarını beyan etmiştir¹¹⁰.

İngiltere'nin barışa yanaşmaması ve Churchill'in kararlı tutumu sonunda İngiltere'ye karşı bir işgal operasyonunun yürürlüğe girmesine neden oldu. Barış çabalarının sonuçsuz kalması ve eğer İngiltere işgal edilecekse en uygun mevsim olan yaz aylarının geçiyor olması bir an önce harekete geçilmesi gerekliliğini ortaya çıkardı. Hitler, 2 Temmuz tarihinde İngiltere'nin işgal planının hazırlanmasını istedi. İki hafta içinde yani 16 Temmuz 1940 tarihinde 16 no'lu direktifi ile Hitler, Deniz Aslanı Harekâtı olarak isimlenen İngiltere'yi işgal planını yayımladı¹¹¹. Deniz Aslanı Harekâtı'na göre Alman orduların stratejisi şu şekilde olacaktı: Sen ve Scheldt nehir ağızları arasından denize açılacak olan birlikler, İngiltere'nin güneydoğusundaki Folkstone ve Brighton şehirleri arasında toplanacak bu arada hava indirme birlikleri de Dover-Folkstone bölgesini ele geçirecekti. İlk dört günün ardından köprübaşları ele geçirildikten sonra 10 tümen karaya çıkarılacaktı. Ardından ilerleme sağlanarak Thames Nehri ağızıyla Portsmouth arasındaki bölge işgal edilecekti ve devam eden taarruzlarla Londra'nın batısı ile irtibatı kesilecekti. Bir başka çıkarma bölgesi ise Lyme Körfezi ile Portland Bill'in batısı olarak seçilmişti ve ilerleme Severn Nehri ağızıyla yapılacaktı. İşgalin ikinci dalgasında ise zırhlı birlikler ve piyade tümenleri deverye sokulacaktı. Bu noktada 650 tank ve 250.000 piyade askerinin İngiltere

¹¹⁰ Muharrem Feyzi Togay, "İngiltere Harbi ve Sulh Şartları", *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1940, s.2.

¹¹¹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.98-99.

kıyılarına çıkarılması hedefleniyordu. Almanlar, zırhlı birliklerini ve piyadelerini İngiliz sahillerine çıkarabilmek için en yakın Fransız sahillerine (Calais) uzun menzilli toplar yerleştirdiler. Muharrem Feyzi Togay, 1940 Temmuz başında köşesine taşıdığı bu bilgi ile alakalı olarak eğer bu topların İngiliz donanmasından korunabilirse 900 yıldır işgal görmemiş İngiltere'nin yakın bir zamanda Alman işgaline uğrayabileceğini belirtmişti¹¹². Manş Denizi'ni geçmek için de 155 nakliye gemisi, 3000 küçük çıkarma gemisi, 1720 tekne, bot ve 470 römork mevcut bulunmaktaydı¹¹³.

Ancak bu fikre Alman tarafında sıcak bakmayan isimler bulunmaktaydı. Bunlardan biri olan Amiral Reader, “*bu işgalin İngiltere’yi barışa zorlamak için son çare olarak kullanılması gerektiğini*”¹¹⁴ ifade ederek bir anlamda plana karşı olduğunu ortaya koydu. Bu plana karşı olan sadece Reader değildi. Alman Deniz Kuvvetleri'nin kurmayları, her ne kadar Hitler hazırlıkların Ağustos ortalarına kadar tamamlanmasını istese de, gelecek yılın ilkbahar aylarına ertelenmesini istiyorlardı. Bunu yanında kurmaylar haklı olarak güçlü İngiliz donanması karşısında ne yapabileceklerini kestiremiyorlardı. Ayrıca kara birliklerinin geniş cephede çıkarma yapmasını çok zor destekleyeceklerini, çıkarma bölgesinin mayın döşeli olması sebebiyle dar bir alanda yapılacağını, bu nedenle daha küçük çapta birlikler kullanılması gerekliliğine inanıyorlardı. İngiltere'nin çıkarma yapılması muhtemel tüm sahillere yapmış olduğu tahkimatın yanı sıra Norveç'ten Fransız kıyılarına kadar geniş bir alanda deniz mayınlarının döşenmesi Almanlar için düşündürücü idi¹¹⁵. Bütün bu sınırlayıcı unsurların Deniz kuvvetlerinde bir endişe ve korku yarattığı aşıkardı. Sonunda Reader, 31 Temmuz 1940 tarihinde Hitler ile durum değerlendirmesi yaptı ve onu Deniz kuvvetlerinin Deniz Aslanı Harekatı'na Eylül ayından önce hazır olamayacağına ikna etti. Fakat Hitler, Goering'in de etkisiyle İngiltere'ye karşı hava saldırıları yapılmasına karar verdi¹¹⁶. Artık tüm sorumluluk Luftwaffe'nin üzerindeydi. Hermann Goering ise Hitler'den aldığı emirle tüm generallerine şu şekilde seslenmekteydi: “*Führer bana Britanya’yı Luftwaffe’le ezmeme emretti. Büyük bir moral yenilgisi almış olan bu*

¹¹² Muharrem Feyzi Togay, “İngiltereye Hücum Hazırlığı”, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1940, s.2.

¹¹³ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.96.

¹¹⁴ David Jablonsky, *Churchill and Hitler: Essays on the Political-Military Direction of Total War*, Routledge, Newyork 2003, s.140.

¹¹⁵ Muharrem Feyzi Togay, “İngiltereye Hücum Zamanı”, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1940, s.2

¹¹⁶ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.96-97.

*düşmanı, vurmaya planladığım sert darbelerle en yakın gelecekte dize getirmeyi planlıyorum, böylece birliklerimiz adayı işgal etmek üzere hiçbir riskle karşılaşmadan ilerleyebilir”*¹¹⁷.

İngiltere’de de endişeler eksik değildi. Alman çıkarmasının ne zaman ve nasıl yapılacağı ile ilgili soru işaretleri devam ederken, her ne kadar hazırlıklar devam etse de, büyük eksiklikler göze çarpıyordu. Temmuz ayının başında Churchill, Calais’in karşı kıyısı olan St. Margaret’s Bay’i denetlerken 5 millik kıyı boyunu sadece 3 adet tanksavarın koruduğuna şahit oldu. Her ne kadar Dunkirk limanından yüzbinlerce asker anavatana dönmüş olsa da ellerindeki 600 tanktan 9’unu ve 1000 toptan sadece 15’ini geri getirebilmişlerdi. İngiltere’nin elinde sadece 786 sahra, 167 tanksavar topu, 178 hafif ve 81 orta tanktan başka bir silah yoktu. Asker sayısı açısından ise Fransa cephesinden kurtulmuş ve yeniden savaşa dahil edilmiş 12 tümene savaşa hiç katılmamış ve eğitimsiz 12 tümen daha eklenmişti¹¹⁸.

1940 yılının yaz aylarında savaş artık farklı bir boyuta ulaşmıştı. Almanların karşısında ne bir Polonya ne de bir Fransa vardı. İngiltere bir ada ülkesiydi ve güçlü donanması Kuzey Denizi’nden Manş’a ve Atlantik Denizi’nden Akdeniz’e kadar faaldi. Almanya ise daha ziyade bir kara gücüydü. Polonya ve Batı Avrupa’nın işgalinde gösterdiği inanılmaz başarıyı aynı şekilde deniz ötesi bir güce karşı gösteremeyebilirdi. Bir kara ve deniz gücünün karşı karşıya olduğu savaşın bu yeni aşamasında şüphesiz belirleyici olacak olan hava üstünlüğünün sağlanabilmesiydi. Bu durumu kösesinde değerlendiren Abidin Daver, “*Harb, umumiyetle deniz kuvvetleriyle kara kuvvetlerinin mücadelesi şeklini alacaktır. İngiltere, ada olmasına ve denize hâkim bulunmasına güveniyor. En büyük silahı ablukadır. Almanya, artık yenilmez bir kuvvet halini alan kara ordusuna dayanıyor ve bu ordu ile ablukayı tesirsiz bırakacağını düşünüyor. Fakat en büyük faaliyet, iki tarafın hava kuvvetlerine düşecektir*”¹¹⁹, şeklindeki sözleriyle İkinci Dünya Savaşı’nın en önemli unsurları

¹¹⁷ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.99.

¹¹⁸ Raymond Cartier, *İkinci Dünya Savaşı 1939-1942*, C. I, Meydan Larousse Yayınları, İstanbul 1975, s.156.; İngiltere’deki hazırlıkları için ayrıca bkz. 16 Temmuz 1940 tarihli Cumhuriyet gazetesinin 3. sayfasında İsviçre’nin *Jornal de Geneve* gazetesinin “İngiltere Kendisini Nasıl Müdafaa Edecek?” adlı yazısının Türkçesi.

¹¹⁹ Hem Nalina Hem Mihına, “İngiliz Mukavemetinin Birinci Şartı”, *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1940, s.3

arasında yer alan hava gücünün iki ülkenin kaderini belirleyecek derecede önemine vurgu yapmıştı.

Alman hava kuvvetleri, İngiltere'ye karşı icra edilecek taarruzlarını Kuzeydoğu Fransa, Hollanda ve Belçika bulunan ve komutasında Mareşal Kesselring'in olduğu 2 no'lu filo ile Kuzeybatı Fransa'da bulunan ve komutanlığını General Hugo Sperrle'nin yaptığı 3 no'lu filo üsünden gerçekleştirecekti. Bu filolarda toplam 875 uçak bulunmaktaydı. Ayrıca Norveç ve Danimarka'da General Stumpf'ın komutası altında 123 adet yüksek irtifa bombardıman uçağı bulunmaktaydı fakat bu uçaklar tüm muharebe boyunca sadece 15 Ağustos tarihindeki taarruza katıldılar¹²⁰. İngilizlerin ise Almanya Mayıs'ta savaşa başladığı zaman ellerinde 650 uçak bulunmaktaydı. Bunun yanısıra Fransa cephesinde yaklaşık 400 adet Hurricane ve Spitfire uçaklarını kaybetmişlerdi. Ancak Churchill hükümeti tarafından Uçak Üretim Bakanlığına atanan Beaverbrook'un gayretleriyle İngilizler uçak üretim kapasitelerini mucizevi bir şekilde 2 buçuk kat arttırmışlardı¹²¹. 1940 yılının temmuz ayında hem İngiltere hem de Almanya'nın elinde bulunan uçak miktarı ise şu şekildeydi: İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinde 754 tek koluklu avcı uçağı, 149 çift koltuklu avcı uçağı, 560 bombardıman uçağı, 500 coastal olmak üzere toplam 1963 uçak; Alman Hava kuvvetlerinde ise: 1107 tek koltuklu avcı uçağı, 357 çift koltuklu avcı uçağı, 1380 bombardıman uçağı, 428 pike bombardıman uçağı, 233 coastal, 569 keşif uçağı olmak üzere toplam 4074 uçak bulunmaktaydı¹²².

Deniz Aslanı Harekatı'nı gerçekleştirmek üzere planlanan çıkarmanın Almanlar tarafından ertelenmesi ve öncelikli olarak hava hareketlerinin düzenlenmesine karar verilmesi hem savunma tarafı için hem de taarruz eden taraf için uçak ve pilotlarının sayısı ve kalitesini daha önemli bir hale getirdi. Almanların yukarıda verilen uçaklarının çoğunluğu tek motorlu Messerschmitt 109 (ME-109) lardan oluşmaktaydı. Bunun yanında sayıca daha az olmakla beraber çift motorlu ve

¹²⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.96-97.

¹²¹ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.99.

¹²² John T. Correll, "How the Luftwaffe Lost the Battle of Britain", *Airforce Magazine*/August 2008, s.64.; Birleşik Krallık, Almanya, İtalya, ABD ve Sovyetler Birliğinin II. Dünya Savaşı yıllarında toplam uçak üretim miktarlarını görmek için bkz. S.P. Mackenzie, "1939-45 İkinci Dünya Savaşı", *Dretnot, Tank ve Uçak-Modern Çağ'da Savaş Sanatı (1815-2000)*, Ed. Jeremy Black, Çev. Yavuz Alogan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003, s.151.

daha uzun menzilli ME-110'larda bulunmaktaydı filolarında. ME-109 avcı uçaklarının yüksek tırmanma hızı ve zırh açısından İngiliz uçaklarına karşı bir üstünlüğü bulunmaktaysa da menzili sınırlıydı. Bir başka deyişle Fransa kıyılarından Londra'yı bombalamak için sadece 95 dakikaları vardı. Buna mukabil ME-110'ların menzili daha iyi olmakla beraber İngiliz Spitfire uçaklarına karşı manevra yeteneğinden yoksunlardı ve kolaylıkla av olabilmekteydiler. Almanlar bu problemleri her bir bombardıman uçağına iki adet ME-109 avcı uçağına refakat edecek şekilde çözmeye çalıştılar ancak bu da pilotların uçuş sayılarının artmasına ve aşırı yorgunluğa sebep oldu¹²³. İngiliz Spitfire uçakları az önce belirtildiği üzere saatte 600 km hıza çıkabilen Alman ME-109'lara göre saatte yaklaşık 580 km hıza ulaşabiliyordu ve bu açıdan bir dezavantaja sahipti¹²⁴. Ancak İngilizlerin uçakların teknik donanımlarından ayrı olarak cesur pilotlara sahipti. Bunun yanı sıra İngilizler az ilerde göreceğimiz üzere uçaksavar bataryaları ve yeni uygulamaya soktukları radar sistemi ile Alman uçak taarruzlarını engellemede büyük başarı göstereceklerdir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bu önemli döneminde her iki ülkenin uçak sayıları kadar bu uçakları kullanabilecek yetişmiş personelin yani pilotun temini ve muharebeye katkısı da oldukça önemliydi. Uçak üretim kapasitesini arttırmak teknik açıdan bir nevi üstesinden gelinebilir bir durum iken bu uçakları kullanabilen pilotları savaş boyunca eğitip, savaş alanına sürmek kısa vadede çok kolay bir iş değildi. Nitekim İngilizler, savaşın başlarında pilot sayısı bakımından oldukça yetersiz gözükmekteydi. Her ne kadar pilot okullarının sayılarını arttırsalar da bu iş yavaş ilerlemekteydi. İngiliz yetkilileri, 1940 yılının Ağustos'unda pilot sayısını 1434'e kadar çıkarmayı başardılar fakat savaş alanında haftada yaklaşık 120 pilotun kaybedilmesi sonucu bir ay içerisinde bu sayı 840'a kadar geriledi. Buna karşılık İngiliz Hava Kuvvetlerine bağlı Eğitim Birliği bir ayda 260'tan fazla pilot eğitememekteydi¹²⁵. İngilizler, bu açığı gerek dominyonlarından gerekse Müttefik olarak gördükleri savaş dışı kalmış ülkelerin pilotlarından karşıladılar. Britanya Hava Muharebeleri boyunca İngilizlerin savaşa sürdüğü 2333 pilota Müttefiklerinden gelen

¹²³ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.98-99.

¹²⁴ <https://corporalfrisk.com/2015/04/11/spitfire-vs-messerschmitt-bf-109/>; Alman ve İngiliz uçakları hakkında bir karşılaştırma için bkz Chris Lee-McCloud, "Spitfire", *Journal of Museum Ethnography*, No.17, 2005, pp.163-171.

¹²⁵ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.100-101.

584 pilot katkı sağladı¹²⁶. Almanlar ise İngilizlere göre daha hazırlıklıydılar. Alman Hava Kuvvetleri, muharebede kaybedilen pilotlara rağmen eğitim okullarında ihtiyaçtan fazla pilot yetiştirdiklerinden dolayı herhangi bir açıklıkla karşılaşmıyorlardı. Ancak, başta Hermann Goering olmak üzere Alman Hava Kuvvetlerinin ileri gelenlerinin pilotlara karşı olumsuz yaklaşımları ve yetersizliklerine sürekli atıfta bulunmaları, ki aynı dönemde Churchill İngiliz pilotlarını ülkenin kahramanları olarak niteliyordu, Alman pilotlarının moral ve motivasyonunda ciddi problemler yaratmaktaydı. Bunun yanında aşırı yorgunlukları kayıpların artmasına neden olmaktaydı. Bu da İngiliz pilotlarına karşı başarı sağlanmasına engel olmaktaydı¹²⁷.

İngiltere, uçak sayısı ve pilot açısından Almanlara karşı dezavantajlı bir durumda olmasına rağmen elinde henüz Almanlar'ın bilmediği gizli bir silahı vardı. Bu gizli silah İngiltere'ye yaklaşmakta olan Alman uçaklarını tespit eden radar teknolojisiydi. Aslında Almanlar, İngilizlerin radarlar üzerine çalışmalar yaptıklarını biliyorlardı. Hatta 1940 yılında Fransa'da bir radar istasyonunu dahi ele geçirmişlerdi fakat üzerinde incelemeye değer bulmamışlardı. Nitekim savaş öncesi Alman Binbaşı Schmid'in İngiltere hakkındaki istihbarat raporlarında İngiliz radar istasyonlarından, hava harekât merkezlerinden ve telsiz sistemlerinden hiç bahsetmemiş olması Almanların bu sistemi küçümsediklerini göstermekteydi¹²⁸. Halbuki İngilizler 1935 yılından itibaren düşman uçaklarından gemilerine kadar tespit ve takibini mümkün kılan radar sistemi üzerine çalışmalar başlatmışlardı. Savaşın önemli, dönüm noktalarından birini teşkil eden Britanya Hava Muharebeleri'nin kazanılmasında bu radar sistemi büyük bir rol oynamış ve İngilizlere büyük avantaj sağlamıştı. İngiltere'nin doğu ve güney sahillerinden bulunan bu radar istasyonları sayesinde İngiltere, Fransa'dan kalkan Alman avcı ve bombardıman uçaklarını ne kadar dolambaçlı rotalar çizseler de radarları sayesinde izleyebildi. Bu İngiltere'ye Alman filolarının büyüklüğü ve rotalarına ilişkin bilgiler de sağladığından savunma amaçlı gerekli tedbirleri almalarını kolaylaştırmaktaydı. Öyle ki radarlar daha sonra

¹²⁶ Martin Sugarman, "More Than Just A Few: Jewish Pilots and Aircrew in Battle of Britain", *Jewish Historical Studies*, Vol.38 (2002), p.184.

¹²⁷ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.101.

¹²⁸ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.101.

Almanların Londra'ya karşı yönlendirdiği roketlerin tespitinde de büyük işe yaradılar. Radar sistemi Alman başarısızlığının önemli etmenlerinden biri oldu¹²⁹.

Tüm bu şartlar altında Britanya Hava Muharebeleri yada İngilizlerin verdiği isimle Blitz resmen 10 Temmuz 1940 tarihinde başladı¹³⁰. 31 Ekim 1940 tarihine kadar yaklaşık 3 ay sürecek olan Alman-İngiliz savaşı kendi içerisinde Alman taarruzlarının şekillendirdiği 5 ayrı aşamadan oluştu. Bu aşamalardan ilki 10 Temmuz 1940 tarihi ile 3 Ağustos 1940 tarihleri arasında daha çok Manş Denizi üzerinde gerçekleşen bir muharebe özelliği taşıdı¹³¹. İngiltere'nin Manş Denizi'ndeki liman ve gemilerine karşı yürütülen bu ilk Alman taarruzları pek şiddetli ve sistemli değildi. Bu bağlamda Almanlar temmuz ayında avcı uçaklarının refakatinde havalanan 87 adet bombardıman uçağıyla İngilizlerin Portland'daki deniz üssüne bir saldırıda bulundular ancak fazla bir hasar veremediler¹³². 10 Temmuz günü Almanlar tekrar İngiltere'nin güney kıyılarını ve Dover açıklarında seyir halinde olan bir konvoyu saldırıda bulundular. Bir miktar hasar ve 40.000 tonluk bir gemi batırmalarına rağmen, İngiliz Hurricane uçakları karşısında Alman uçakları beklenen etkiyi gösteremedi. Bununla birlikte İngilizler, bu saldırılar karşısında kayıpları azaltmak adına gemilerin gece seyir almasına ve Dover'deki muhriplerin Portsmouth'a çekilmesine karar verdi¹³³. Almanların bu ilk taarruzlarının daha çok İngiliz savunma kuvvetlerinin ve tertibatının yerini öğrenme, düşman hava kuvvetlerinin gücünü ölçme, İngiltere'nin deniz nakliyatını sekteye uğratmak ve İngiliz savunmasını yorarak halkın maneviyatını bozmaya yönelik bir Alman stratejisi olduğu düşünülmekteydi. Ancak bu şekilde bir saldırı şeklinin hiçbir zaman İngiltere'yi işgal için yetmeyeceği ve her geçen gün İngiltere'nin aldığı tedbirlerle mukavemetini güçlendirdiği anlaşılmaktaydı¹³⁴. Temmuz ayındaki Alman saldırıları öylesine etkisizdi ki Yunus Nadi 10 Ağustos 1940 tarihli köşe yazısında İtalyan Telgrafo Gazetesi'nin başyazarı olan Ansaldo'nun yazısından hareketle tüm herkesin beklediği taarruzun epeyce günden beri başladığını

¹²⁹ Society for Science and Public, "How Radar Saved England", *The Science News-Letter*, Vol.48, No.8 (Aug.25, 1945), s.117.

¹³⁰ Juliet Gardiner, *The Blitz-The British Under Attack*, Harper Press, London 2010, s.III-XIV.

¹³¹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.101.

¹³² Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.105.

¹³³ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.101.; Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.105.

¹³⁴ Abidin Daver, "Baskın İçin Aldatmaca", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1940, s.3.

okurlarıyla paylaşmaktaydı¹³⁵. Bunda muhtemelen Hitler'in hala İngiltere ile barış masasına oturabilme inancı etkili olmaktaydı. Cumhuriyet gazetesinin Reuters'e dayandırarak verdiği bir haberde Hitler'in İsveç Kralı aracılığıyla İngiltere'ye barış teklif ettiği ancak İngilizlerin Stokholm'den herhangi bir barış teklifi almadığı resmen duyurulmaktaydı¹³⁶. Muhtemelen Hitler bu olayın akabinde biraz da sitemkâr bir şekilde Norveçli mevkidaşı olan Vidkun Quisling'e İngiltere'ye teklif üzerine teklif yaptığını ve “*şimdi istemesem de kendimi Britanya'ya karşı bu savaşı vermek zorunda hissediyorum. Kendimi, tıpkı Roma'yla savaşmayı hiç istemeyen ancak başka şansı da olmayan Martin Luther'le aynı durumda buluyorum*” diyerek aslında bu savaşı hiçbir zaman arzulamadığını belli etmekteydi. Manş denizi üzerindeki bu ilk karşılaşmada yani 10-31 Temmuz tarihleri arasında Almanlar 100 bombardıman, 80 avcı uçağı kaybederken, İngilizlerin kaybı sadece 70 avcı uçağı ile sınırlı kalmıştı¹³⁷.

Hitler'in bir an önce hallolması gerektiğini düşündüğü İngiliz düğümü karşısında daha sert tedbirler almaktan başka çaresi kalmamıştı. Nitekim 1 Ağustos 1940 tarihinde yayımladığı 17 no'lu direktifinde Hitler, Luftwaffe'nin elindeki tüm kuvvetlerle ve en kısa sürede düşman uçaklarını, tesislerini ve uçak endüstrisini yerle bir etmeler emrini verdi. Ancak durum sanıldığı kadar kolay gözüküyordu. Hitler'in emrini subaylarıyla görüştüğü bir toplantıda başarılı bir pilot olarak Birinci Dünya Savaşı'nda üne kavuşmuş olan Osterkamp'ın İngilizlerin Londra çevresinde yoğunlaşan yüzlerce sayıda ve her geçen gün artan avcı uçaklarında bahsetmesi ve bu uçakların Alman avcı uçaklarıyla eşit derecede kalite olduğu yönündeki beyanını Hermann Goering'in oldukça sinirlenmesine neden olmuştu. Sonunda 7 Ağustos olarak kararlaştırılan taarruz, hava muhalefetinden dolayı ancak 13 Ağustos'ta başlayabildi¹³⁸.

Adlertag yani Kartal günü kod adlı bu taarruz Britanya Hava muharebelerinin ikinci aşamasını oluşturmaktaydı. 13 Ağustos sabahındaki ilk saldırılarda Alman uçakları İngilizlerin Manston, Hawkinge ve Lympne havaalanlarına hasar verdikleri

¹³⁵ Yunus Nadi, “Yıpratma Harbi”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1940, s.1,3.

¹³⁶ *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1940, s.1

¹³⁷ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.101-.102.

¹³⁸ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.102.

gibi bazı radar istasyonlarını bombalardılar¹³⁹. Öğleden sonraki asıl taarruz ise beklenen başarıyı sağlayamadı. Uçakların dağınık düzende havalanmaları ateş gücünü etkilediği gibi saldırıların yoğunlukla düşman savaş uçaklarının bulunduğu havaalanları yerine boş havaalanlarına yapılması hedeflenenin altında bir başarı sağlamıştı. 13 Ağustos saldırılarında Almanlar 45 uçak kaybettiler. Buna mukabil İngilizler sadece 13 uçak zaiyatı verdiler¹⁴⁰. Bu tarihten iki gün sonra yani 15 Ağustos 1940 tarihinde ise Alman Hava Kuvvetleri Norveç ve Danimarka'dan kalkan uçakların da katılımıyla toplamda 500 pilotun dahil olduğu Britanya Savaşı'nın en geniş kapsamlı saldırısını başlattı¹⁴¹. Norveç ve Danimarka'dan havalanan Alman uçakları daha ziyade İngiltere'nin kuzeydoğu bölgelerine hava akınları düzenlediler. Newcastle ve Yorkshire yakınlarındaki havaalanlarını bombalamak için bu bölgelerden yaklaşık 65 uçaklık bir filo ve buna 35 adet ME-110 refakat ediyordu. Ancak bu filoya İngilizler etkili bir uçaksavar ateşiyle karşılık gösterdiler. Danimarka'dan kalkan 50 uçaklık filo ise Driffild'e sızmayı başararak daha fazla zarar vermeyi başardılar¹⁴². İngiltere'nin güney kıyıları ise Avrupa anakarasına en yakın bölgeler olduğu için saldırıya açık sahalar olduğundan daha büyük tehlike altındaydılar. Öğleden sonra 30 filodan oluşan bombardıman uçakları İngilizlerin Rochester'de bir uçak fabrikasını bombalarken aynı saatlerde 24 uçaklık bir başka filo Suffolk'ta bir havaalanına büyük zarar verdi. Akşama saatlerine doğru Almanlar tekrar 200 uçakla İngiltere'nin orta ve güney bölgelerinde bulunan havaalanlarına saldırı düzenlediler fakat radarlar sayesinde tespit edilebilmeleri neticesinde İngiliz avcı uçakları bu taarruza karşı havalandılar. Bu saldırının ardından 100 uçaklık bir filo daha havalanmasına rağmen İngilizlerin tekrar karşılık vermesi dolayısıyla pek bir başarı elde edilemedi¹⁴³. Britanya Savaşlarının belki de bu en önemli hava muharebeleri sayılabilecek 15 Ağustos saldırılarında Almanlar 76 uçaklarını kaybederken, İngilizlerin kaybı ise 34 uçakla sınırlı kaldı¹⁴⁴. Almanlar 15 Ağustos 1940 tarihindeki yoğun saldırılarının ardından sonraki iki günde hatırı sayılır bir saldırı düzenlemediler. 18 Ağustos günü gerçekleştirilen yeni ve etkili

¹³⁹ İngilizlerin güney ve doğu sahilleri boyunca tam 29 radar istasyonu bulunmaktaydı. Corell, "How Luftwaffe Lost the Battle of Britain", s.64.

¹⁴⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.105-107.

¹⁴¹ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.107-108.

¹⁴² M. A. Forster, *Savaşın Dünya*, Terc. Can Kayabal, E Yayınları, İstanbul 1975, s.108.

¹⁴³ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.107-108.

¹⁴⁴ Forster, *Savaşın Dünya*, s.108.

bir hava saldırısında Luftwaffe 71 uçak daha kaybedince birkaç gün saldırılara ara verilip daha farklı stratejiler üzerinde yoğunlaşmaya başladılar¹⁴⁵. Bir sonraki gün Hermann Goering, üst düzey komutanlarıyla bir toplantı düzenledi ve savaşta gönülsüz olarak gördüğü bazı muhalifleri başka görevlerle uzaklaştırıp yerlerine daha agresif ve genç liderler atadı. Hermann Goering bu toplantıda ayrıca strateji değişikliğine giderek Alman saldırılarını İngiliz avcı uçakları ve onların bulunduğu havaalanları üzerine yöneltme kararı aldı¹⁴⁶.

Bu yeni strateji aynı zamanda hava saldırılarının üçüncü aşamasını oluşturmaktaydı. Almanlar artık dayanıksız olduğu anlaşılan Stuka'ları muharebe alanından çekti ve ağırlığı sebebiyle saldırıya açık bombardıman uçaklarının sayısını azalttılar. Yeni hedef üs merkezleriydi. Bu doğrultuda 24 Ağustos tarihinde Fransız kıyılarından havalanan çok sayıda uçak, İngiliz avcı filolarının can alıcı üs merkezlerinden olan Biggin Hill, Kenley, Hornchurch, Northweald işlemez duruma soktu¹⁴⁷. Benzer şekilde Manston havaalanına büyük zarar verdi ve burası hava trafiğine kapanmak zorunda kaldı. Bunun yanı sıra yeni plan dahilinde İngiliz Hava Kuvvetlerinin Londra ve civarındaki üslerine ve radar istasyonlarına da saldırı emri verilmişti. Nitekim ayın günün gecesini Thameshaven ve Rochester'i bombalamak için havalanan bombardıman uçakları ilk kez Londra merkezine bomba bıraktılar. Bu bir başka dönüm noktası olacaktı çünkü İngilizler buna karşılık 80 uçakla Berlin'e saldırı emri verdi¹⁴⁸. Ayrıca İngilizler Pas de Calais'e de bir saldırı düzenlediler fakat Almanlar taarruz öncesi filonun yerini değiştirmişlerdi ve saldırı gerçekleştiren İngilizler ağır kayıplar verdiler¹⁴⁹. 24 Ağustos tarihindeki hava muharebesinde Almanlar'ın 38 uçağına karşılık İngilizler 22 uçak kaybettiler¹⁵⁰.

Luftwaffe'nin Ağustos ayının sonlarına doğru gerçekleştirdiği saldırılar İngilizlere daha pahalıya mal olmaya başladı. Alman hava akınları sebebiyle İngiltere'nin güneybatı kesiminde bulunan havaalanları büyük zarar gördü. Ayrıca 31

¹⁴⁵ Forster, *Savaşın Dünyası*, s.108.

¹⁴⁶ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.103.

¹⁴⁷ Cartier, *İkinci Dünya Savaşı*, s.160.

¹⁴⁸ Bu Berlin'e karşı icra edilen ilk hava akınıydı. Bunun yanında Temmuz sonlarında İngilizler Almanya, Hollanda gibi yerlerde bulunan bazı depo ve fabrikalara hava akınları düzenlemişlerdi. *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1940, s.1

¹⁴⁹ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.109.

¹⁵⁰ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.103.

Ağustos tarihindeki hava saldırısında İngilizler 41 Alman avcı uçağı düşürmelerine rağmen kendileri de 39 uçak kaybetmişlerdi¹⁵¹. İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri Komutanı olan Dowding ise daha endişeli bir tavır takınarak, hava komuta merkezlerine saldırılar bu tempoda bir hafta daha sürerse Londra'nın kuzeyindeki 11 numaralı filoyu geri çekmeyi planlamaktaydı¹⁵². Bu bir anlamda İngilizlerin, Alman avcı uçaklarının menzilinden çıkması anlamına gelmekteydi. Ağustos ayının son haftası ve Eylül'ün ilk günlerinde Luftwaffe'nin yoğun hava akınları, ki bu günde ortalama 1000 sortiye ulaşmaktaydı, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerini zor duruma düşürmekteydi. Luftwaffe'nin kayıpları her ne kadar fazla olsa da İngilizler üretim kapasitesi dolayısıyla kaybedilen Hurricane ve Spitfire uçaklarının yerini doldurmakta zorluk yaşamaya başlamıştı¹⁵³.

İşler Luftwaffe'nin lehine dönmek üzereyken üstelik İngiltere'de panik havası ağır basmışken, Hitler'in stratejik bir hata ile Londra'nın bombalanması emrini vermesi sonrası hesaplar tekrar değişmek zorunda kaldı. İngiltere'nin az önce belirtildiği üzere Berlin'e 80 uçaklık bir filo ile saldırı düzenlemesi Hitler'i oldukça öfkelenmişti. 4 Eylül 1940 tarihinde Spor sarayında halka hitap eden Hitler, "İngilizleri sakınmaya çalıştım. İnsanca davranışımı zaaf sandılar. Cevapları Alman kadınlarını ve çocuklarını öldürmek oldu. Ben de onların şehirlerini yerle bir edeceğim¹⁵⁴" şeklindeki açıklamasıyla Luftwaffe'nin yeni hedefini belirledi. Bu yeni hedef Britanya Hava Muharebelerinin dördüncü safhasını oluşturmaktaydı ve baskının İngiliz üslerinden şehirlere kaymasına neden olmaktaydı. Bu durum oldukça yıpranmış bir hale gelen İngiliz avcı uçaklarının ve pilotlarının azalan baskı ile daha etkili bir mücadele ortaya koymasına neden oldu¹⁵⁵.

Hitler'in konuşmasından sadece üç gün sonra 7 Eylül günü Almanlar çok sayıda bombardıman ve avcı uçağının katılım gösterdiği bir saldırı gerçekleştirdi. Londra'nın hedeflendiği bu saldırıya 648 avcı uçağı ile 300 bombardıman uçağından oluşan yaklaşık 1000 uçaktan oluşan bir hava armadası katıldı. Üstelik bombardıman

¹⁵¹ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.110.

¹⁵² Cartier, *İkinci Dünya Savaşı*, s.160.

¹⁵³ Corell, "How Luftwaffe Lost the Battle of Britain", s.66.

¹⁵⁴ Cartier, *İkinci Dünya Savaşı*, s.163.

¹⁵⁵ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.110-111.; Corell, a.g.y.

uçaklarına refakat eden Avcı uçakları yeni bir koruma taktiği düzeninde hedefe doğru ilerliyordu ve İngiliz avcı uçaklarının bununla başa çıkması kolay değildi. Ancak Londra'nın merkezine yapılan bu hava taarruzu Almanların pek istediği gibi olmadı. Uçaklardan atılan bazı bombalar havada patladı. Bunun yanı sıra bu kitlesel taarruz 300 sivilin ölümüne, 1300 sivilin de yaralanmasına sebep oldu. Havada ise İngilizler 28 uçak kaybetmelerine karşılık 41 adet Alman uçağını imha etmişlerdi. Londra'dan yükselen alevler gece taarruz eden Alman uçaklarına klavuzluk yapıyordu¹⁵⁶. Gece boyunca 200 bombardıman uçağı daha şehre ateş saçtı¹⁵⁷. Almanlar şehri bombalamayı başarmışlardı ancak hala İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerini alt edememişlerdi. Nitekim 9 Eylül günü gerçekleşen bir diğer saldırı karşısında daha hazırlıklı olan İngiliz avcı uçağı filosu, Alman hava akınına şehre gelmeden bozmayı büyük orandan başardı¹⁵⁸. Eylül ayının 9, 11, 14'ünde Londra üzerine devam eden saldırıları İngiliz hava kuvvetleri büyük oranda püskürttü ancak kendileri de ağır kayıplar verdiler ve bu durum Luftwaffe'yi daha büyük bir saldırı yapmaya itti¹⁵⁹. 15 Eylül'de Almanlar daha büyük bir taarruza başladılar. Bu hava saldırısında 148 Alman bombardıman uçağı Londra'ya ulaşmayı başardı ancak yapılan müdahaleler sonucu bombalar hedeflerine ulaşamadı. Bunun yanı sıra Londra'nın doğu kesimi oldukça hasar aldı. 15 Eylül saldırılarında Luftwaffe'nin 60 uçağına karşılık İngilizler 26 uçaklarını kaybettiler. İngiliz Hava Kuvvetlerinin yenilgiye uğratılmaması sonucu Hitler 17 Eylül 1940 tarihinde İngiltere'nin işgalini süresiz olarak ertelediğini duyurdu. Buna karşılık Hermann Goering taarruzlarına devam etmek istese de Eylül ayının sonlarında Bristol ve Southampton'daki uçak fabrikalarına kısmi zarar vermekten ve Londra'ya başarısız hava akınları düzenlemekten öteye geçemedi. Bunun yanı sıra havanın giderek bozulması Almanları artık İngiltere'yi dize getiremeyeceklerini anlamalarını sağladı¹⁶⁰. Temmuz-Ekim 1940 tarihleri arasında cereyan eden Britanya Hava Muharebelerinde Almanlar toplam 1733 uçak kaybederken, İngilizler ise 915 uçak kaybı yaşadılar¹⁶¹.

¹⁵⁶ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.111-112.

¹⁵⁷ Forster, *Savaşın Dünya*, s.109.

¹⁵⁸ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.113.

¹⁵⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.105.

¹⁶⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.114-115.

¹⁶¹ Correll, "How Luftwaffe Lost the Battle of Britain", ss.65.

E-İngiltere'nin Doğu ve Kuzey Afrika'daki Mücadelesi

Almanya'nın 1940 Mayıs ayında Fransa içlerine doğru hızlı ilerleyişi esnasında Müttefik ülkeler açısından pek de olumlu olmayan bir takım başka hadiseler yaşanmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık 600 bin kayıp vermesine rağmen İtalya, savaş sonunda pek bir şey elde edemediğinden dolayı artık bazı taleplerde bulunmanın zamanının geldiğini düşünmekteydi. Almanya'nın Müttefik güçleri Fransa'da tazyik ettiği dönemde artık İtalya'nın savaşa gireceğine kesin gözüyle bakılmaktaydı. Nitekim Berlin'e yeni tayin olan elçinin Alman Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşme sonrası İtalya'nın, İngiltere ve Fransa ile ekonomik ve abluka işleri hakkında yaptığı anlaşmadan çekilmesi, ülke içinde yapılan toplantılarda Fransa'dan toprak taleplerinin artması bu gidişatı teyit etmekteydi¹⁶². Tüm bu bekleyişler sonunda gerçekleşti ve İtalya 10 Haziran 1940 tarihinde Mihver kuvvetleri yanında savaşa girdiğini tüm dünyaya ilan etti.

İtalya'nın savaşa girmesi, İngiltere'nin Akdeniz ve Afrika'daki konumu bakımından neredeyse bir felaketti. Fransa'nın kuzeyinde ağır bir yenilgi almış olan Müttefik kuvvetler içerisinde İngiltere, her ne kadar askerlerinin büyük bir kısmını adaya taşıyabilmişse de Almanya tarafından işgal edilme korkusu yaşamaktaydı. Tüm ülkenin Alman müdahalesi karşısında seferber edildiği bu dönemde, İspanya'nın tarafsızlığını koruma adına Cebelitarık Boğazı'na asker yığması İngiltere'nin Akdeniz ve Afrika'daki üslerinin İtalyan tehdidi altında büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır¹⁶³. Fransa'nın savaş dışı kalmasıyla Mihver güçleriyle artık tek başına mücadele etmek zorunda kalan İngiltere için bu dönem şüphesiz İkinci Dünya Savaşı'ndaki en karanlık dönemdeydi.

1.Doğu Afrika

Tüm bu şartlar altında İngiltere'nin nispeten daha zayıf olarak görüldüğü Akdeniz cephesinde, Alman-İtalyan kuvvetleri Cebelitarık Boğazı'nı işgal ederek Atlantik Denizi'nden İngiliz donanmasının geçişini engelleyebilir ya da Süveyş Kanalı'nı ele geçirmek suretiyle Habeşistan'dan (Etiyopya) yapılacak bir saldırı ile

¹⁶² Muharrem Feyzi Togay, "Harbin Yeni Safhası", *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1940, ss.2.

¹⁶³ Muharem Feyzi Togay, "Harbin Üçüncü Safhası ve Tanca", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1940, ss.2.

Mısır'a doğrudan taarruz edilerek İngiltere burada saf dışı bırakılabilirdi¹⁶⁴. Mihver açısından Afrika'da açılacak yeni cephelemlerle ulaşılmak istenen asıl gaye Cebelitarık ve Süveyş gibi Akdeniz'e açılan iki kapının İngiltere'nin kontrolünde olmasından dolayı İtalya'nın bir nevi abluka altında kalmasının engellenmesiydi. Bu doğrultu da hem boğazların hem de Akdeniz'deki İngiliz donanmasının savaşın uzaması halinde İtalya'ya büyük zarar vereceği düşünölmekteydi¹⁶⁵. Bu iki seçenekten ikincisi üzerinde durulmuş olacak ki İtalya, 1936 yılından beri işgal altında tuttuğu Etiyopya'da İngiltere'ye karşı 1940 yılının Temmuz ayında ilk saldırılarına başladı.

İtalya'nın Doğu Afrika'daki askeri gücü İngiltere'ye nazaran daha kuvvetliydi. Birkaç yıl önce işgal ettiği Etiyopya'da, 91.000 İtalyan askeri ile birlikte yerlilerden oluşturulmuş yaklaşık 250.000 kişilik bir ordu bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra 323 uçak havadan bu orduyu desteklemekteydi. Buna mukabil İngiltere'nin çoğu yerlilerden oluşan 40.000 askeri ve 100 uçağı bulunmaktaydı¹⁶⁶.

İngiltere'ye karşı bu bölgede askeri bakımında oldukça kuvvetli gözöken İtalya, Temmuz ayının başlarında Eritre'nin kuzeybatısından ilerleyerek Sudan sınırından 20 kilometre içeride olan Kassala kentini işgal etti. İleri karakol görevi üstlenen bu kenti yalnızca 300 kişilik bir bölük savunmaktaydı. Bunun da ötesinde Hartum, Atbara ve Sudan Limanını savunmak üzere tüm o geniş bölgede Sudan birliklerinin komutanı Platt'ın emri altında yalnızca üç İngiliz piyade taburu bulunmaktaydı. İtalyanlar kuzeybatı Etiyopya sınırından bulunan Gallabat ve Kenya'nın kuzey sınırında olan Moyale'yi işgal ettiler¹⁶⁷. Bu işgal öncesinde İngiltere'nin Sudan'daki sivil idarecisi olan Newbold yaklaşan savaş hususunda karamsar bir rapor sunarak şimdiki halde İtalyanların Kassala, Hartum, Port Sudan'ı rahatlıkla ellerine geçirebileceğı ve Sudan'ın totaliter bir rejime terkedilebileceğine vurgu yapmaktaydı. Newbold'un bu karamsar raporu daha çok İngilizlerin bölgedeki askeri zaafiyeti dolayısıyla yazdığı aşıkardı. Nitekim Mısır'daki İngiliz kuvvetlerinin aynı zamanda Libya'da bulunan 200.000 kişilik bir İtalyan gücüyle de mücadele etmesi gerekmekteydi. Bu sebeple Mısır'dan takviye oldukça güç gözüküyordu.

¹⁶⁴ Hem Nalina Hem Mihına, "İngiltere'ye Karşı", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1940, s.3.

¹⁶⁵ Abidin Daver, "Vaziyete İngiliz Filosu Hakimdir", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1940, s.2.

¹⁶⁶ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.330.

¹⁶⁷ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.129.

Ancak İtalyanların sayısal anlamdaki askeri gücünün önemli bazı zayıflıkları da bulunmaktaydı. Öncelikle İtalya'nın Etiyopya birlikleri güçsüzdü. Bunun yanında İtalyan Vali Aosta Dükü'nün Etiyopya'daki sömürgesinin ikmal hatları kesilmişti ve herhangi bir yerden takviye alma şansı bulunmamaktaydı. Buna mukabil İngiltere, Hindistan ve Güney Afrika gibi hakim bulunduğu coğrafyadan askeri ve lojistik destek alabilmekteydi¹⁶⁸. Ancak burada da İngiltere için bazı problemlerin varlığı göze çarpılmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nda Hindistan'dan 552.000 muharip ve 391.000 gayri muharip olmak üzere toplam 943.000 askeri çeşitli cephelerde kullanmak üzere sevk edebilen İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'nda henüz böylesine bir kuvvet oluşturamamıştı. Bunda Hindistan'ın İngiltere'ye karşı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesinin etkisi bulunmaktaydı. Buna rağmen Hindistan Milli İcra Heyeti, Hindistan'a tam istiklalini vermek karşılığında bütün ihtilafli meselelerin hallolunacağını ve Hindistan halkının, İngiltere'nin davası için bütün kuvvetiyle çalışacağını bildirmekteydi¹⁶⁹.

İtalyanlar 1940 yılının Ağustos ayında daha ciddi bir saldırıda bulundular. Hedefte ise İngiliz Somalisi bulunmaktaydı. Oradaki İngiliz tümeninin komutanı olan Chater'in elinde dört Afrikalı ve bir Hint taburundan oluşan bir tugay bulunmaktaydı. Bir İngiliz taburu da yardım için yoldaydı. İtalyan kuvvetleri ise top ve tankçı desteğinden oluşan 26 taburdan meydana gelmekteydi. Fakat küçükte olsa İngiliz birlikleri İtalyanları Berbera istikametinde olan bir geçitte yakaladı ve başarılı bir savunma gerçekleştirdi. Buna rağmen yeterli mevzi olmadığından ve takviye güç gelmediğinden geri çekilmek zorunda kaldılar. İngilizler Berbera'yı tahliye ettiler ve buradaki birlikler Kenya'daki İngiliz kuvvetlerini takviye için gönderildiler. Bu mağlubiyetin ardından İngilizler Kenya ve Sudan'daki birliklerine kısa zamanda takviye yaparak saldırı pozisyonuna geçmekte gecikmedi¹⁷⁰.

1940 yılının sonbaharında Savaş Bakanı Eden, Etiyopya'nın devrik kralı ve Londra'da sürgünde olan Haile Selassie, Ortadoğu'daki İngiliz birliklerinin komutanı Wawell ve Afrika'daki komutayı devralacak olan Cunningham Hartum'da bir araya

¹⁶⁸ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.330-331.

¹⁶⁹ Hem Nalına Hem Mihına, "Hindistan ve İngiltere", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1940, s.3.

¹⁷⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.132.

gelerek yapılacak olan taarruzun detaylarını ele aldılar. Etiyopya'ya karşı girişilecek saldırının birkaç koldan yapılmasına karar verildi. Devrik Kral Selassie, Sudan sınırında İngilizler tarafından silahlandırılmış vatansever Etiyopyalıların başında olacaktı ve İtalyan işgali altındaki Etiyopyalıların direnişe geçmesini sağlayacaktı¹⁷¹. Yerli unsurlardan oluşan bu ordu 20 Ocak 1941 tarihinde Sudan sınırından Etiyopya'ya geçerek Adis Ababa'ya doğru ilerledi. Bunun yanı sıra daha güçlü birliklerden oluşan 4. ve 5. Hindistan tümenleri çok fazla bir direniş görmeksizin Gondar şehrine doğru ilerlediler¹⁷². Son olarak Güney Afrika ve diğer Afrika birliklerinin başında Cunningham Kenya'dan güney Etiyopya ve İtalyan Somalisine girdi¹⁷³. Cunningham'ın birlikleri çok hızlı bir şekilde Somali'nin başkenti Mogadişu'ya doğru ilerledi¹⁷⁴ ve 25 Şubat 1941 tarihinde burası İngilizlerin eline geçti. Mogadişu'nun işgal edilmesinden sonra birlikler Güney Etiyopya'ya doğru ilerlediler ve 17 Mart'ta başkent Adis Ababa'ya oldukça yakın bir mevkide bulunan Jijiga'yı ele geçirdiler. Jijiga ile başkent Adis Ababa arasında ufak tefek bazı direnişlerle karşılaşsa da Cunningham 6 Nisan 1941 tarihinde başkenti ele geçirmeyi bildi¹⁷⁵. Bu arada 4. ve 5. Hindistan tümenleri de Eritre'ye doğru savunma düzeni almış olan Aosta Dükü üzerine doğru ilerledi. İtalyanlar, istila kuvvetlerinin en güçlüsü olarak gördükleri bu tümenlere karşı Eritre'nin kuzeyinde derin ve uzun bir vadi ile ulaşılabilen Keren adlı bir kasabada tahkimatlarını hazırladılar. İngilizler 10 Şubat'tan 15 Mart'a kadar bu tahkimatı geçebilmek için birkaç defa taarruzda bulunmuş fakat püskürtülmüşlerdi. Ancak bu tarihten sonra tahkimatı geçebilmeyi başardılar ve İtalyanları hinterlanda sürdüler. Sonraki iki haftanın içinde dağılmış olan İtalyan birlikleri pek bir direniş ortaya koyamadılar ve 2 Nisan'da tüm Eritre İngilizlerin eline geçti. İtalyanlar, Doğu Afrika'daki bu savaşta çoğu yerlilerden oluşan 289.000 askerini kaybettiler¹⁷⁶.

¹⁷¹ İtalyan ordusunun Habeşli yerlilere karşı yapmış olduğu katliamlardan bahseden Haile Selassie, İngiliz ordusu tarafından silahlandırılan yerliler tarafından bunun intikamının alınacağından bahsetmesi ve İtalyan ordusunun yaptığı katliamın detayları için bkz. Hem Nalina Hem Mihina, "İmparatorun Ümidi", *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1941, s.2.

¹⁷² *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1941, s.1.

¹⁷³ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.332-333.

¹⁷⁴ İngilizlerin İtalyan Somalisine girdiklerine dair haber için bkz. *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1941, s.1.

¹⁷⁵ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.133-134.

¹⁷⁶ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.332-333.

2.Kuzey Afrika

İngiltere'nin tek başına mücadele vermek zorunda kaldığı İkinci Dünya Savaşı'nın bu en kritik döneminde İngiltere'yi Akdeniz'den söküp atabilmek için Doğu Afrika'da açılan cepheye şimdi bir yenisi eklenmekteydi. Mısır'daki İngiliz varlığına karşı İtalyanlar, Libya'da konuşlu birlikleri ile açıktan savaş başlattı.

Tıpkı Doğu Afrika'daki gibi Kuzey Afrika'daki İtalyan asker sayısı da İngilizlerden oldukça fazlaydı. Libya'da Mareşal Rodolfo Graziani komutasında 12 tümen halinde toplam 200.000 kişilik bir İtalyan ordusuna mukabil; İngilizlerin, Mısır'da General Archibald Wavell komutasında yalnızca 63.000 askeri bulunmaktaydı. Öte yandan Fransa'nın Haziran ayında düşmesinden önce gerek Afrika'daki birlikleri gerekse İngiliz ve Fransız donanmasının Akdeniz'deki faaliyetleri İtalyanları bir şekilde harekattan alıkoymaktaydı. Ancak Mussolini ve Petain arasında 24 Haziran 1940'ta gerçekleşen ateşkes anlaşması sonrası İtalya, Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da daha serbest hareket kabiliyetine sahip oldu. Bu doğrultuda sayısal askeri gücünü de hesaba katarak Mussolini, 13 Eylül 1940 tarihinde Mısır'a taarruz emri verdi¹⁷⁷. Yaklaşık 6 tünden oluşan İtalyan birlikleri Batı Çölü'ne doğru ilerlediler ve İngilizlerin Mersa Matruh'taki garnizonuna yaklaşık 100 kilometre mesafede bulunan Sidi Barani'ye geldiklerinde burada tahkimata başladılar. Ancak birbirini destekler şekilde Sidi Barani'de kurdukları bu tahkimatlar, İtalyanlara burada oldukça zaman kaybettirdi¹⁷⁸. Bunun yanı sıra Mısır'a doğru taarruz halinde olan İtalyan ordusunun donanma tarafından desteklenememesi de bu ilerleyişin aksamasında önemli bir faktör oldu. 11 Kasım 1940 tarihinde Amiral A. Cunningham idaresinde İskenderiye filosuna bağlı uçak gemisine bağlı hava grubunun Taranto'da İtalyan zırhlılarına karşı verdiği büyük zarar İtalyan donanmasının etkinliğinin büyük ölçüde azalmasına yol açtı¹⁷⁹. Ayrıca, Mihver kuvvetlerinin en başında planladığı şekilde Akdeniz'de bulunan İngiliz üslerine ve donanmasına karşı üstünlük sağlama gayretleri boşa çıkmıştı. Rus Krasnaya Zvezda Gazetesi'ndeki bir makaleye atıfta bulunan Cumhuriyet Gazetesi, Alman ve İtalyan filolarının yaptığı hava saldırıları

¹⁷⁷ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.338.

¹⁷⁸ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.120-121.

¹⁷⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.338-339.

Akdeniz'deki durumu pek değiştirmediğini ve böylelikle İtalyanların Kuzey Afrika'daki durumunun tehlikede olduğunu okuyucularıyla paylařmıřtı¹⁸⁰.

İkmal hattının uzaması, yeterli desteğin alınamaması ve istihbarat zaafiyeti gibi etmenler 9 Aralık 1940 tarihinde İngilizlerin Sidi Barani'de bulunan İtalyan birliklerine sürpriz bir baskın düzenlemesine sebep oldu. İtalyan savunması bu saldırı sonrası okt ve 650 km batıdaki Beda Fomm'a kadar sürecek büyük bir geri çekilişe başladılar. İngilizler tarafından böylesine bir başarı sağlanmasında uyguladıkları taktiğin de önemi büyüktü. Cepheden bir saldırının arazinin mayın döşeli olması ihtimaline karşı düşman hattının gerisine sarkılması yönünde yapılan bir plan değişikliği sayesinde, Batı l Birlikleri komutanı olan General O'Connor elindeki 30.000 asker ve 275 tankla Mansa Matruh garnizonundan 7 Aralık tarihinde ilerleyişe geçti. Ertesi gün düşmanın konakladığı yerlerden geçen İngiliz birlikleri 9 Aralık'ta nc 7. Kraliyet Tank Taburu'nun saldırısıyla harekete geçti. nce Nibeiwa Kampı ardından Tummar Kampı ele geçirildi. Bu başarıların ardından 7. Zırhlı tümen batıya doğru hareket ederek düşmanın geri çekilme hattına ulaştı. Ertesi gün 4. Hint Tümeni kuzeye yoğun İtalyan mevzilerinin olduğu Sidi Barani'ye yöneldiler ve iki kanattan yapılan saldırı sonrası aynı gün Sidi Barani İngilizler tarafından ele geirildi¹⁸¹. Ancak bu saldırıda İtalyanların tamamen imhası sağlanamadı. Geri ekilen İtalyan birliklerinin bir kısmı Berdiye'ye sığınmışlardı. Bu garnizonu 7. Zırhlı Tmene bağlı birlikler çembere alsalar da gerekli piyade desteğinden yoksun olmalarından ötürü tam bir başarı elde edilemedi. Geri ekilen İtalyan ordusunu imha etmesi beklenen piyade birliklerinin bir kısmının Sudan'daki savaşa gönderilmek üzere Mısır'a getirtilmesinin planlanması bu hareketin glgelenmesine neden oldu. 11 Aralık tarihinde İtalyanlar panik halde batıya doğru katılar¹⁸². Ancak İtalyanları takipten geri kalınmadı. Berdiye'ye sığınan İtalyan birliklerine karşı 3 Ocak 1941 tarihinde bir saldırı gerçekleştirildi ve burası çok çabuk bir şekilde ele geçirildi. Ardından 21 Ocak tarihinde Tobruk'a saldırı gerçekleştiren İngiliz birlikleri ertesı gün burayı işgal ettiler.

¹⁸⁰ *Cumhuriyet*, 5 şubat 1941, s.3.

¹⁸¹ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.121-122.

¹⁸² Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.122.

İngilizlerin bu saldırıları karşısında İtalyanlar yaklaşık 130.000 esir vererek savaş güçlerinin büyük bir kısmını yitirdiler¹⁸³.

İtalyanlar, 1911 yılında çok sayıda savaş gemisi ve askerle denizden muhasara ettiği Bingazi'yi yaklaşık 150 kahraman Türk askerinin üstün direnişine rağmen işgal etmişti. Ancak İtalyanların Bingazi ve Trablusgarp'ı tamamen kontrolleri altına almaları 1932 yılına kadar aşamalı ve zor bir şekilde olmuştu. İtalyan ordusunun büyük zorluklarla elde ettiği Libya toprakları şimdi İngilizler karşısında yaşadıkları büyük hezimet sonrası hemen hemen ellerinden çıkmak üzereydi¹⁸⁴. Wavell'in emrinde O'Connor elindeki sayıca yetersiz ve ince zırhlı tank tümeniyle Derne'de mevzilenen düşmanı kanatlardan kuşatma planı yaparken 3 Şubat 1941 tarihinde gelen bir istihbarat İtalyan'ların Sirenyka'dan Trablusgarp'a geçişi kesecek olan Agheila'ya çekildiğini bildirmekteydi. Yola çıkan İtalyanları takip etmek ve gafil avlamak için İngilizler vakit geçirmeden harekete geçtiler. General Creagh komutasında 7. Zırhlı Tümen çölü iç kısımdan dolaşarak Bingazi'nin ilerisine kıyıya doğru harekete geçti. Bu yol yaklaşık 225 km'lik zorlu bir yoldu ve sadece iki günlük yiyecek, araç-gereç ve petrolle yola çıkıldı. Nihayet İngilizler Beda Fomm'un güneyinde İtalyanların iki geri çekilme yolunu tutmayı başardılar. İtalyanlar bu durumdan habersiz yürüyüşlerini gerçekleştirmekteydiler. Ancak İngilizler İtalyanların geçiş güzergahlarına ustaca mevzilenmişlerdi. Her ne kadar İtalyanların elindeki 100 tanka karşılık İngilizlerde 25 tank bulunsa da bu ani saldırılar karşısında İtalyan zırhlıları ve onlarla birlikte olan piyade birlikleri hiçbir karşılık gösteremedi. Beda Fomm savaşında İtalyanlar 20.000 esir 216 top ve 120 kadar tank kaybettiler. Üstelik İngilizlerin bu savaşta toplam gücü sadece 3000 askeri¹⁸⁵. 7 Şubat tarihinde İngilizler Bingazi'yi ele geçirdiler. Bunu, 9 Şubat 1941 tarihinde El-Ageyla takip etti.¹⁸⁶. Beda Fomm muharebesi sonrası Libya topraklarının doğusu tam anlamıyla İngilizlerin eline geçmiş oluyordu.

¹⁸³ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.339.

¹⁸⁴ Hem Nalina Hem Mihına, "Ne Güç Almışlardı, Ne Kolay Verdiler!", *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1941, s.2.; İlk olarak Mersa Matruh'ta bulunan İngiliz kuvvetleri iki ay içinde 750 kilometre ilerlemiş ve bu arada Sidi Barani, Sellum, Bardia, Tobruk, Derne ve Bingazi'yi ele geçirmişlerdir bkz. Ömer Rıza Doğrul, "Libyada Yapılan İki Aylık Harekât", *Cumhuriyet*, 9 şubat 1941, s.3.

¹⁸⁵ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s. 123-125.

¹⁸⁶ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı*, s.164.

Böylelikle İtalyanların Mısır ve Suveyş Kanalını işgal etme beklentisi İngilizlerin yıldırım harekatı ile son buldu. Nitekim Ömer Rıza Doğrul, İtalyanların önemli bir liman kenti olan Bingazi'yi kaybetmeleri sonrası buraya yerleşen İngiliz donanma ve hava kuvvetlerini aşarak tekrar taarruzlarının son derece zor olduğunu belirtmekteydi¹⁸⁷. İngiltere'nin Doğu ve Kuzey Afrika'da İtalyan ordularına karşı elde ettiği zaferler yarattığı etki bakımından yalnızca bölgesel değil aynı zamanda savaşın genel gidişatında da büyük bir etki yaratmıştı. Fransa'nın savaş dışı kalması sonrası Mihver kuvvetlerine karşı tek başına mücadele etmek zorunda kalan İngiltere, kendi anakarasını Alman saldırılarına karşı müdafaa ederken, nispeten güçsüz olarak görüldüğü Doğu ve Kuzey Afrika'da kazandığı başarılar sayesinde buradaki gücünü perçinlemiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın bundan sonraki sürecinde yükselen bir güç olabilmeyi başarmıştır¹⁸⁸.

İtalyan ordusu bu süreçte yalnız Doğu ve Kuzey Afrika'da boyun eğmekle kalmadı aynı zamanda Akdeniz'de de İngiliz donanmasına karşı büyük bir yenilgi aldı. Daha önce Taranto, Sardunya ve Napoli'de İtalyan donanmasına ve üslerine darbe indiren İngiltere, bu sefer kuzeydeki Cenova şehrini bombardımana tutmayı başardı. Şimdiye kadar İtalyan donanmasının köşe bucak kaçtığı İngiliz donanmasını gerek mayınlar ve gerekse denizlatılar sayesinde sahil şehirlerinden uzak tutulabilmişlerdi ancak bu son harekatta İngiliz savaş gemileri İtalya'nın kuzeybatısında bulunan ve donanma ile hava kuvvetleri tarafından muhafaza edilmesi düşünülen Cenova şehrini bombalayarak büyük zayıflık vermeyi başardı. Bu durum İtalyan savunmasının anavatanlarını dahi koruyamayacak şekilde çöktüğünü göstermesi bakımından ciddi bir gelişmeydi¹⁸⁹.

Kuzey Afrika'daki savaşın başından bu yana geçen sürede İngilizler batıya doğru 900 km ilerlemişlerdi. Ancak Trablus'a varabilmeleri için önlerinde yaklaşık 750 km'lik bir yol daha bulunmaktaydı. İngiltere'nin Kuzey Afrika'daki tüm bu ilerlemelerine rağmen İtalyan kuvvetlerini tamamiyle imha veya saf dışı bırakma noktasında perde arkasında bir takım sıkıntılar da yaşanmaktaydı. Hızla ilerleyen

¹⁸⁷ Ömer Rıza Doğrul, "Bingazi Zaferi", *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1941, s.3

¹⁸⁸ Yunus Nadi, "Şimalî ve Şarkî Afrikadan Sonra", *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1941, s.1,5.

¹⁸⁹ Abidin Daver, "Cenova Ateşler İçinde", *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1941, s.3.

İngiliz ordusunu desteklemek üzere gönderilen takviye kuvvetleri Mısır'da bekletilmektedir. Zira Churchill, bu takviye kuvvetlerini Almanya'ya karşı Balkan devletlerini desteklemek için kullanmayı düşünmekteydi. Diğer bir deyişle Churchill, Balkan topraklarında Almanya'ya karşı bir cephe açılması yönünde bir strateji planlamaktaydı. Ancak bu plan düşünüldüğü kadar gerçekçi görülüyordu. Balkan Devletlerinin orduları, Alman zırhlı ve hava birliklerine karşı koyabilecek kapasitede değildi. Bunun yanında İngiltere'nin Balkan Devletlerine yapabileceği yardım sınırlı olabilirdi. Nitekim Churchill bu plan dahilinde Yunanistan Başbakanı Metaxas'a Kuzey Afrika'daki birlikleri Yunanistan'da kabul etmesi için baskı yaptı. Ancak bu teklif, Yunanistan tarafından bir Alman işgaline yol açabileceği ve İngiltere'nin Afrika'daki problemleri tam anlamıyla halletmeden kuvvetlerini bölmesinin akıllıca olmayacağı gerekçesiyle kabul görmedi¹⁹⁰. Churchill'in bu denli Kuzey Afrika meselesini ikinci plana atarcasına Balkan meselesine yönelmesinin sebebi Alman kıtalarının başta Macaristan, Romanya ve Bulgaristan olmak üzere yayılma göstermesiydi. Churchill bu durumun farkında olarak 1941 yılının şubat ayında radyoda bir demeç vermiş ve özellikle Bulgaristan'da yoğunlaşan Alman gücüne işaret ederek *"Naziler dışlerini daha şimdiden Bulgaristana da geçirmişlerdir. Bunun Bulgar hükümetinin muvafakatiyle vuku olduğunu farzetmemiz lazımdır. Bugün Bulgaristan'da tayyare meydanları sayısı binlere varan Alman müstahdeminin işgali altındadır. Bu da Alman hava kuvvetlerinin Bulgaristan'dan kalkarak harekete geçmelerini mümkün kılmak içindir. Bulgaristan'da ve Bulgaristan yoluyla Alman kıtalarının hareketde bulunması için birçok hazırlıkları yapılmıştır"*¹⁹¹ şeklindeki açıklamalarıyla Bulgar hükümetini bu girişime karşı uyarıyordu. Almanların Balkanlara bu şekilde önem vermesi ise Kuzey Afrika'da Mihver kuvvetlerinin uğradığı mağlubiyeti telafi etmek gayreti olarak görmek gerekmektedir. Nitekim Ömer Rıza Doğrul, İtalya'nın Kuzey Afrika'da yaşadığı mağlubiyet sonrası Almanya'nın Balkanlara tecavüzünün kaçınılmaz olduğu ve Churchill'in sözlerine yer vererek Balkan Devletlerinin birleşmesi ve İngiltere ile Türkiye'den yapılacak yardımlarla bu sıkıntının bertaraf edilebileceğini okuyucularıyla paylaşmıştır¹⁹².

¹⁹⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, ss.122-123.

¹⁹¹ Yunus Nadi, "Churchill'in Bulgaristana Dair Sözleri", *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1940, ss.1.

¹⁹² Ömer Rıza Doğrul, "Emniyet ve İtimadı Sağlamlayan Bir Nutuk", *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1940, s.3.

Balkanlarda yaşanan bu ani gelişmeler ve Churchill'in değişen siyaseti sonrası İngilizler, Kuzey Afrika'daki ilerlemesini durdurmak zorunda kaldı. Gerekli takviye birlikleri tarafından destekten mahrum kalınması ve ikmal hatlarının uzaması da bu ilerlemeyi zorunlu olarak durdurmuştu. Bu sebeplerle İngilizler El-Ageyla'da savunma pozisyonuna geçerek mevzilerini güçlendirdiler. Kuzey Afrika'daki savaşın bu ilk aşamasında İtalyanlar, 150.000'e yakın esir verdiler ve bu esirler arasında 22 general ve bir amiral vardı. Yine İtalyanlara ait 845 top ve 380 tank tahrip edildi veya ele geçirildi. İngilizlerin ise toplamda ancak 550 ölü, 50 kayıp ve 1370 yaralı kaybı vardı¹⁹³.

3.Rommel'in Gelişi

Kuzey Afrika'da İngilizler karşısında aldığı ağır ve küçük düşürücü mağlubiyetler, İtalyanların savaşma gücünü olabildiğince elinden almıştı. Kuzey Afrika'daki birliklerin komutanı olan General Graziani büyük bir yıkım içinde başkent Roma'nın yolunu tutmuştu. Bu durum İtalyanlara büyük bel bağlamış olan Almanlar için de savaşın seyri açısından olumsuz bir durumdu. Buna rağmen yenilgi tam anlamıyla kabul edilmiş gözüküyordu. Nitekim kamuoyu ile paylaşılan haberlerde İtalyan kayıpları oldukça minimize edilerek verilmekteydi. Öyle ki bir Alman gazetesi İtalyanların İngiliz ileri harekâtını durduracağını şu şekilde halkıyla paylaşmaktaydı: *"İngilizler, her zaman ileri gideceklerini zannetmesinler; çünkü bugün şimali Afrika'da cereyan eden hadiseler bir safhadan ibaret kalacaktır. İngiliz imparatorluk kuvvetlerinin kudretine rağmen, vakti gelince, İtalyan başkumandanlığının vereceği emir üzerine İtalyanlar, bu ileri hareketini durdurmasını bilecektir"*¹⁹⁴. Ancak gerçekte Almanlar ve hatta Mussolini dahi İtalyanların karşı koyabilecek güçlerinin olmadığını iyi bilmekteydi¹⁹⁵. Bu işin üstesinden gelebilmek için yeni bir plan devreye sokmak gerektiğini anlamışlardı¹⁹⁶.

¹⁹³ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı*, s.164-166.

¹⁹⁴ Hem Nalina Hem Mihna, "Züğürd Tesellisi", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1941, s.2.

¹⁹⁵ Mussolini bir nutkunda İtalya'nın artık bütün ikbal ve istikbalinin Almanya'nın zaferinden beklediğini ve Mihverin kollarından birinin kötürüm bir hale geldiğini itraf ediyordu. bkz. Ömer Rıza Doğrul, "İstila Harbi Başlıyor mu?", *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1941, s.3.

¹⁹⁶ Yunus Nadi, "Akdeniz Mücadelesi", *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1941, s.1

İngilizlerin Beda Fomm'da İtalyanların mağlup edip, El-Ageyla'da ilerleyişlerini durdurdukları sırada Hitler, Fransa Savaşı'nı büyük ün kazanmış Erwin Rommel'i yanına çağırarak onu Kuzey Afrika'ya gönderilecek olan Afrikakorps'un komutanlığına atadığını bildirdi. Rommel vakit kaybetmeden Trablus'a uçtu. Almanlar, aynı zamanda Kuzey Afrika'ya 5. Hafif ve 15. Panzer tümeninden oluşan bir gücü Kuzey Afrika'da Rommel'in emrine verdi. Ancak bu zırhlı birliklerin Afrika'ya ulaşması Nisan ve Mayıs aylarına kadar gerçekleşmediğinden Rommel, Afrika'ya ilk ulaşan keşif ve tanksavar birliklerini cepheye sürdü. Bunun yanında maket tanklar inşa ederek İngilizlerin gözünü korkutmayı başardı ve ileri bir harekatta bulunmalarını engelledi. Rommel'in ilk hedefi ise İngilizlerin en ileri mevzileri olan El-Ageyla'ya taarruz etmektir¹⁹⁷. Rommel, Almanya'dan peyderpey gelen birlikler ve İtalyan Ariete zırhlı birlikleriyle birlikte Afrika'ya ayak başısından yaklaşık 40 gün sonra 31 Mart 1941 tarihinde hiç beklenmeden bir şekilde ilk hedefi olan El-Ageyla'ya karşı taarruza geçti¹⁹⁸. Gerçekten de İngiliz general Wavell, Churchill'e gönderdiği mektupta, Almanların harekate geçmesinin şu aşamada mümkün olmadığını ve yaz bitmeden bir taarruz beklemediğini bildirmekteydi. Ancak Churchill, Wavell'in görüşlerine pek katılmıyor ve 26 Mart'ta Wavell'e çektiği telgrafta "*Almanların Aghelia (Ageyla)'ya yapacağı harekattan çok endişeliyiz. Almanların direniş görmedikleri yerlerde son noktaya kadar ilerlediklerini pekâla biliyoruz. Sanırım, kamplumbağaların kafasının uçurmadan önce yeterince kaldırmasını bekliyorsun*"¹⁹⁹ diyerek Wavell'den bir harekatta bulunmasını istemekteydi. Fakat İngilizler böyle bir harekatta bulunmadığı gibi bazı birliklerini de geri çekmişlerdi. Sonunda Rommel, 31 Mart'ta El-Ageyla'yı fazla bir direniş görmeden ele geçirdi. İlerleyişine devam eden Rommel, 4 Nisan'da ise Bingazi'yi İngilizlerden geri aldı²⁰⁰. Alman ve İtalyan birlikleri İngilizlerin Libya'ya ele geçirdikleri yerleri geri almak ve Süveyş kanalını tehdit eder bir pozisyon elde etmek üzere ilerlerken, İngilizler ise çok fazla zayıf vermeden geri çekilmek ve bu arada

¹⁹⁷ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.126-127.

¹⁹⁸ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı*, s.169.

¹⁹⁹ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.184-185.

²⁰⁰ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.340.

vakit kazanmak istiyorlardı. İngilizler özellikle Doğu Afrika'daki birliklerinin yakın bir zamanda takviye için Libya'daki savaşa dahil olacaklarını hesaplıyorlardı²⁰¹.

Rommel'in hızlı ilerleyişi, tıpkı birkaç ay önce İngiliz ilerleyişinde olduğu gibi bazı problemleri de içinde barındırmaktaydı. Libya'dan Mısır'a doğru uzun sahil şeridi ikmal hatlarının uzamasına neden olduğundan takviyeyi tehlikeye atmaktaydı. Bunun yanında İngilizler, Trablus limanının Sicilya ile olan bağlantısını gemiler ve uçaklarla sürekli baskı altına almaktaydılar. Bu sebeple Rommel ikmal hattını kısaltabilmek adına Tobruk şehrini ele geçirmeye çalıştı fakat bu girişimi sağlam İngiliz savunması karşısında başarısız kaldı. Bunun yanında İngilizler Malta yoluyla Cebelitarık'tan birliklerine tank takviyesi yapmayı başardılar. Bu çerçevede gücü artan Wavell, Savaş Baltası kod adıyla Alman birliklerine karşı bir saldırı planladı. Ancak Wavell'in tank birlikleri sağlam bir şekilde mevzilenmiş tanksavarlar tarafından zayıflatıldı ve ardından panzer birliklerinin karşı saldırısı karşısında ağır bir yenilgi yaşadı. Bu muharebe sonrası Wavell koltuğunu Hindistan ordusunun komutasını yapan Claude Auchinleck'e bırakmak zorunda kaldı²⁰². Rommel, her ne kadar Tobruk'tan İngilizleri söküp atmasa da 14 Nisan 1941 tarihinde Bardiya ve Sidi Barani arasındaki Sollum şehrini ele geçirdi. Almanlar böylelikle İtalyanların Eylül ayında Mısır'a saldırmak için mevzilendikleri en ileri hareket noktası olan Sidi Barani'ye çok yaklaşmıştı. İngilizler ise tüm kazanımlarını neredeyse kaybederek tekrar Mersa Matruh'a çekilmek zorunda kaldılar²⁰³. Bu durum İngilizler için çok önemli bir mesele haline gelmişti. Çünkü Almanlar artık Mısır topraklarına girmiş ve İskenderiye ile Kahire'yi tehdit eder hale gelmişti. İlerlemenin devam etmesi halinde Süveyş Kanalı'nın Almanya'nın eline geçerek, bu bölgeden İngiltere'nin atılması mümkün olacaktı. Bu sebeple İngilizler, Alman birliklerine karşı Mısır'da hummalı bir şekilde yeni tahkimatlar yaparak önce ilerlemelerini durdurmak, ardından karşı taarruza geçmek üzere bir çalışma içerisine girdiler. Bu çerçevede Mersa Matruh İngiliz ilerleyişinin ana noktasını oluşturacaktı. Her ne kadar Almanlar İngilizleri

²⁰¹ Hem Nalina Hem Mihna, "Zafere Doğu Sür'at Yarışı", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1941, s.2.

²⁰² Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, ss.340-341. Wavell de Auchinleck'in yerine Hindistan Başkomutanlığına atandı. Bu görev İngiltere için oldukça önemliydi. Zira Hindistan İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sırasında önemli bir savaş kaynağı konumundaydı. Bkz. Ömer Rıza Doğrul, "Hindistanda Hazırlanan Ordunun Faaliyet Sahası", *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1941, s.3.

²⁰³ Hem Nalina Hem Mihna, "Nereye?", *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1941, s.2.

Mısır topraklarına kadar geri püskürtmüş olsalar da İngilizler geri çekiliş esnasında çok büyük kayıplara uğramamış ve düşmanlarına mühimmat kaptırmamışlardı. Bunun yanı sıra ikmal hattı uzayan Almanlara karşılık İngilizler hem yakın üslerinden hem de Akdeniz'e hâkim donanması tarafından büyük destek alabilmekteydi²⁰⁴. Tüm bunların yanında İngiltere'nin Tobruk gibi önemli bir şehri ellerinde bulunduruyor olması, ilerleyen Alman cephe hattını oldukça tehlikeye atmaktaydı. Nitekim Sollum'a kadar ilerlemiş olan Alman birliklerinin bir yandan da Tobruk'u muhasara etmesi ilerlemeyi bir şekilde akim bırakmaktaydı. İngiliz donanmasının da müdafaa ettiği bu liman şehri ileride yapılacak olan taarruzlarda Almanların başına iş açabilecek bir konumdaydı²⁰⁵. Tobruk şehrini muhasara eden Alman-İtalyan birlikleri ise ağır zayıatlar vermekteydiler²⁰⁶.

Bundan sonraki süreç ise Kuzey Afrika'daki savaşı daha karmaşık bir hale getirdi. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne müdahalesi tüm dikkatleri bu bölgeye çekerken, Kuzey Afrika bir anlamda geri plana atıldı²⁰⁷. Bu sebeple yaz aylarında Almanlar adına herhangi bir ilerleme kaydedilemedi. Bunun da ötesinde İngilizler, 16 Mayıs 1941 tarihinde yayımladıkları bir tebliğde sınırlı bir hareket neticesinde Halfaya geçidi, Musaid mevki ve Sollum'u ele geçirdiklerini belirtmekteydiler. Düşmana ağır zayıatlar verildiği belirtilen bildiriye ayrıca 12-13 Mayıs gecesi Bingazi'de bulunan askeri karargahlar ve demiryollarının bombalandığı bildirilmekteydi²⁰⁸. Süreç artık karşılıklı taarruzlar şeklini almıştı.

İngiltere, Başbakan Churchill'in de yoğun çabaları sonrası Kuzey Afrika'daki durumu sağlamlaştırabilmek için Tobruk'taki Alman muhasarasını kaldırmak ve düşmanlarını bu şehrin gerisine püskürtecek olan Haçlı Harekatı'nı başlattı.

²⁰⁴ Ömer Rıza Doğrul, "Mısır Kapılarındaki Harp", *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1941, ss.3.; İngiliz donanması Akdeniz'de Mihver kuvvetlerine Kuzey Afrika'da takviye amaçlı gelen gemilere büyük kayıplar verdirmekteydi. Bkz. Abidin Daver, İngiliz Donanması En Mühim Zafer Amilidir", *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1941, s.3

²⁰⁵ Yunus Nadi, "Şimali Afrikada", *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1941, s.1.; Yunus Nadi, "Tobruk", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1941, s.1.

²⁰⁶ 17 Nisan 1941 tarihinde bir keşif müfrezesi düşman mevziine girmiş ve İtalyanlardan 7 subay ile 139 askeri esir almışlardır. Yine Mihver tarafından yapılan bir saldırı sonrası 25 subay ve 767 asker esir alınmış olup, ayrıca 200 kayıp verilmiştir. Bkz. *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1941, s.1.

²⁰⁷ Hart, s.188.

²⁰⁸ *Cumhuriyet*, 17 Mayıs 1941, s.1. Bu bölgeler yaklaşık bir 10 gün içerisinde tekrar Almanların eline geçecek ve savunma için önemli bir mevzi haline gelecektir. Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.189-190.

Almanya'dan herhangi bir takviye alamayan Rommel'in aksine İngilizler, Tobruk'taki zırhlı ve piyade tümenlerini takviye edip bir kısmını yenilemişlerdi. Yeni gelen bu takviyeler İngiliz birliklerini hem karada hem de havada Almanlara karşı daha güçlü bir hale getirmişti. Bunun yanı sıra İngiltere, Akdeniz'de bulunan donanma ve hava kuvvetlerinin ablukası ile İtalya ve Kuzey Afrika arasındaki bağlantıyı neredeyse kesmişti. Trablus, Bingazi ve Derne limanlarının yanı sıra İtalya'da Mihver için önemli bir ikmal merkezi olan Sicilya Adası da hava kuvvetlerince bombardıman altındaydı²⁰⁹. İngiltere için Mısır ve dolayısıyla İskenderiye Limanı büyük önem taşımaktaydı. Bu bölgenin kaybı aynı zamanda İngiltere'nin Akdeniz'deki ve Ortadoğu'daki hakimiyetinin de sonunu getirebilecekti. Bunun farkında olan Başbakan Churchill bir nutukta, devam eden savaşın en önemli cephelerini Doğu, Atlantik ve Kuzey Afrika cepheleri olarak ifade etmişti. Bu anlamda Kuzey Afrika'daki savaş aynı zamanda Akdeniz ve Ortadoğu mücadelesiydi ve kaybeden bu bölgelerden çekilecekti²¹⁰. İngiltere'nin başkenti Londra'da çıkarılan Hür Avrupa Mecmuası özellikle Libya'ya değinerek Müttefiklerin 2. Cephe'nin Doğu'da değil tamamen ele geçirilmiş bir Libya üzerinden İtalya'ya doğru açılması görüşündeydi. Mecmua, Hitler'in Kafkasya'ya ve Türkiye üzerinden Suriye'ye birlikleri kaydırmadan evvel Libya'nın ele geçirilip Mihverin en zayıf noktası olarak görülen İtalya'dan bir karşı taarruza geçilmesini mutlak suretle yapılması gereken bir plan olarak görüyordu²¹¹. Almanya'nın doğu cephesinde Sovyetler Birliği ile olan mücadelesi şüphesiz biraz daha rahatlamış olan İngiltere için artık çok daha stratejik bir yer haline gelen Kuzey Afrika meselesine nihai bir son verilmesi gerekliliğini de ortaya koyuyordu.

Tüm bu şartlar altında komuta kademesine yeni atanan Claude Auchinleck, temkinli davranmış ve Churchill'in baskılarına rağmen saldırıyı ancak 1941 yılının sonlarına doğru Kasım ayında başlatmıştı²¹². Nihayetinde, 400 Alman-İtalyan tankına

²⁰⁹ Yunus Nadi, "Akdeniz Mücadelesi", *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1941, s.1.

²¹⁰ Ömer Rıza Doğrul, "Şimali Afrika Harbi", *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1941, s.3.

²¹¹ Hem Nalina Hem Mihna, "Karşılıklı Cephe", *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1941, s.2.

²¹² *II. Dünya Savaşı Ansiklopedisi*, C.IV, Yener Yayınları, İstanbul 1976, s.1077., Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi I*, s.196-198.

karşı İngilizler 700 tankla 18 Kasım'da saldırıyı başlattılar²¹³. Mihver tarafı; 2 Alman ve 1 İtalyan zırhlı tümeninden oluşmaktaydı ve Bardia etrafında derin istihkamlar vücuda getirmişlerdi²¹⁴. Geçen seneye göre iki taraf da güçlerini artırmışlardı. Toplam askeri güce bakıldığı zaman İngilizler daha önce 5 tümen olan gücünü 5 tanesi zırhlı olan üzere 20-21 tümene çıkarmışlardı. Almanların ise 14-17 tümenlik bir kuvveti vardı²¹⁵. Almanların, doğuda Sovyetler Birliği'ne karşı cephe açması, İngiltere'ye Kuzey Afrika'daki birliklerini takviye etme imkânı tanımış ve ilk kez denk şartlar altında Almanlarla mücadele etme fırsatını vermişti. Bu durumu İngiltere lehine en iyi şekilde değerlendirmek isteyen Churchill ise nutkunda, bu taarruzun alan kazanmaktan ziyade Mihver kuvvetlerini tamamen imha etme üzerine yapılacağını ifade etmekteydi²¹⁶. Bu şartlar altında taarruza başlayan İngiliz birlikleri Alman savunma hattını yararak Tobruk'taki diğer birliklerle temas kurup, iki yönlü bir süpürme hareketına başlayacaklardı. Başka bir ifade ile Sidi Ömer'deki birlikler ile Tobruk'taki birlikler birleşip Mihver hattını ikiye böleceklerdi. Ancak İngilizlerin zırhlı birliklerini idare eden komuta kademesinin taktik hataları sonucu tank kuvvetini ayırarak saldırıya geçmesi ve Almanların önceden hareketi öngörmeleri bu harekattan beklenen sonucu vermedi²¹⁷. Sayıca az olmasına rağmen Rommel savunma hattını korumayı başardı ve birkaç gün sonra ileri bir harekatta bulundu. Ancak Rommel'in ileri harekâtı da bir süre sonra enerjisini yitirdi ve birlikler arası yaşanan kopukluk ile tam takviye alamaması sonucu başarısız kaldı. İngilizler bu noktada Rommel'e karşı daha avantajlı durumdaydı. Çünkü takviye birlikler ile desteklenmekteydiler. Sonuçta 7 Aralık'ta Rommel geri çekilmeye başladı ve Tobruk'u terk etti²¹⁸.

²¹³ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, ss.341. İngiliz hazırlıklarına rağmen Almanya Rusya ile olan savaş dolayısıyla Kuzey Afrika'daki birliklerine yeterince takviye yapamamaktaydı. Ömer Rıza Doğrul, Kuzey Afrika'nın geleceğinin Almanya'nın Rusya ile olan mücadelesinde muvaffak olup olamama durumuna göre değişeceğini belirtmekteydi. Bkz. Ömer Rıza Doğrul, Şimali Afrika Harbi Ne Zaman Hızlanacak", *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1941, s.3.;

²¹⁴ *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1941, s.1.

²¹⁵ Hem Nalina Hem Mihina, "Cunninghamlar Taarruzu", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1941, s.2. Cunninghamlar taarruzu İngilizlerin kara, hava ve deniz komutanlarının aynı isimden gelmesi dolayısıyla verilmiştir.

²¹⁶ Ömer Rıza Doğrul, "Garb Çölü Harbi Hakkında Churchill'in Beyanatı", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1941, s.3.

²¹⁷ H. E. Erkilet, "Libya'da Başlayan İngiliz Taarruzu", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1941, s.3.

²¹⁸ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi I*, s.199-209.

İngilizlerin 200 tankına karşılık elinde sadece 30 tank kalan Rommel mecburen geçen Mart ayında taarruzlarının başladığı El-Ageyla'ya kadar geri çekilmek zorunda kaldı. Ancak Kuzey Afrika topraklarının yüzlerce kilometrelik uzunluğu ileri harekatta bulunan taraf için her zaman ikmal sorunu yaratmaktaydı. Bu açıdan durum şimdi İngilizler aleyhineydi. Nitekim Rommel 21 Ocak 1942 tarihinde bir karşı taarruzda bulundu ve İngilizleri geri çekilmeye itti. Alman birlikleri bu taarruz sonucunda Tobruk'un hemen batısında bulunan Gazala ve güneyindeki Bir-Hakeim hattına gelerek burayı takviye etti. İngiliz taarruzu ve Alman karşı taarruzu sonucu İngilizler 18.000 asker ve 440 tank kaybederken, Almanlar'ın kaybı ise 38.000 asker ve 440 tank idi²¹⁹. 1942 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Auchinleck, Alman savunma hattını delmek için için tekrar saldırıya geçti. Ancak bu durumu öğrenen Rommel aldığı geniş tedbirler karşısında bu harekâtı önlemekle kalmadı, İngilizleri ve onları destekleyen Fransız Hür Tugayı'nı El-Alameyn'e kadar püskürtmeyi başardı²²⁰. Rommel kısa süre sonra 21 Haziran 1942 tarihinde de Tobruk'u alarak geri hattını koruma altına aldı²²¹.

Başta Başbakan Churchill olmak üzere tüm İngilizler, bu geri çekiliş haberini aldıklarında büyük bir şok yaşadılar. Almanlar'ın İskenderiye ve Kahire'ye oldukça yaklaşmaları durumun daha tafsilatlı değerlendirilmesine neden oldu. Tam bu sırada Amerika'da Roosevelt ile bir görüşme halinde olan Churchill, bu toplantıdan Alman panzerlerine denk güçte 300 Amerikan Sherman tankı ile 100 adet kundağı motorlu top yardımı almayı başardı. Churchill, ardından bizzat Kahire'ye uçarak saldırı planlarına katıldı. Auchinleck'in yerine General Harold Alexander'i Ortadoğu başkumandanı olarak atarken General Bernard Montgomery'i de Mısır ordularının (8. Ordu) komutanlığına atadı. İngiltere 8. Ordu'ya yaptığı takviyeler ile Almanlardan çok daha üstün bir hale geldi²²². 1942 yaz aylarında 250'si Sherman tanklarından olmak üzere İngilizlerde 1030 tank, 950 top bulunuyordu. Bu şartlar altında Rommel, Alam Halfa'daki İngiliz mevzilerine bir saldırı gerçekleştirdiyse de başarılı olamadı. Üstüne üstlük Rommel'in sağlık sorunları ortaya çıkmıştı. Rommel bir süreliğine tedavi için

²¹⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.342.

²²⁰ Ömer Rıza Doğrul, "Harbin En Umulmayan Baskını", *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1942, s.3.

²²¹ Hem Nalina Hem Mihna, "Tobruk Neden Düştü", *Cumhuriyet*, 23 Haziran 1942, s.2.

²²² H. E. Erkilet, "Mısır'da Müttefiklerin Taarruzu ve Muhtemel İnkişafı", *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1942, s.2.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.343-344.

Berlin'e geldiyse de bizzat Hitler tarafından aranarak cephede durumun kötüleşmesi gerekçesiyle 25 Ekim 1942 günü tekrar Kuzey Afrika'daki görevine döndü. Gerçekten de İngilizler bir taarruz hazırlığındaydılar. Montgomery, Rommel'in Almanya'dan dönmesine kısa bir süre kala büyük bir saldırı başlattı. Plan Alman-İtalyan birliklerinin imhasına yönelikti. Aksi taktirde Alman ordusu geri çekilip takviye aldıktan sonra tekrar saldırabilirdi ve bu savaşın bir hayli uzamasına neden olacaktı. Montgomery imha planını devreye sokarak 23 Ekim 1942 tarihinde saldırıya geçti. Saldırı ilk olarak El-Alameyn'in kuzey kıyılarındaki Alman-İtalyan mevzilerine karşı topçu destekli piyade saldırısı ile başladı. Bu saldırıyı 26 Ekim tarihinde tank saldırısı izledi. Güney hattında ise buradaki zırhlı birlikleri oyalayan bir başka saldırı başlatıldı. İngilizler şiddetli çarpışmalardan sonra sonunda kuzey hattında iki koridor açmayı başardı. Kasım ayının ilk günlerinde ise yarma hareketına başlandı. Montgomery 4 Kasım 1942 tarihinde tanklarının büyük çoğunluğunu güney hattına kaydırarak buradaki çoğunluğu İtalyanlardan oluşan Arierte tümenini yok ederek Rommel'in birliklerinin arkasına hızla ilerledi. Muharebenin kaybedildiğini anlayan Rommel ise özellikle Hitler'in tüm itirazlarına rağmen geri çekilmeye başladı²²³. Montgomery El-Alameyn muharebesini kazanmasına rağmen Rommel'i takip edip plana uygun bir şekilde Alman ordusunu imha etme başarısını gösteremedi. Tüm müdahalelere rağmen Rommel, 23 Ocak 1943 tarihinde Trablus'a ulaştı. Elindeki 100.000 askerden 40.000'i esir düşmüştü ve halen iş görür 80 tankı bulunmaktaydı²²⁴.

Ancak Rommel geri çekilmekle birlikte bu geri çekiliş esnasında Kuzey Afrika'nın Batı sahillerinde kendisi için bir başka tehlike baş göstermişti. Amerikan ve İngiliz ordularından oluşan Müttefik orduları, Fransız Afrika'sına girmiş ve hızla Tunus ve Libya'ya doğru ilerlemekteydi. Almanya tarafından bu ilerleyişi durdurmak adına gönderilen takviye birliklerin ise kısa sürede Müttefik harekâtına engel olamayacağı anlaşılmış ve Çöl Tilkisi lakaplı Rommel Almanya'ya dönerek uzun süren Kuzey Afrika mücadelesini Mihver adına mağlubiyetle sonuçlandırmıştı²²⁵.

²²³ H. E. Erkilet, "Mısır'daki Ric'at", *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1942, s.1,2.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.346.

²²⁴ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.347.

²²⁵ H. E. Erkilet, "Fransız Afrikasına Müttefik Taarruzu", *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1942, s. 1-2.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.349-352.

F-Balkanlar Türkiye ve İttifaklar

II. Dünya savaşı boyunca Türkiye'nin gerek iç ve gerekse de dış politikasını Avrupa'da cereyan eden gelişmeler tayin etti²²⁶. Çünkü Almanya'da nazi yönetimin iktidara gelmesinden sonra kendisi gibi yayılcı bir siyaset izleyen İtalya ile yakınlaşması, boğazlar konusunda Türkiye aleyhtarı bir tutum sergilemesi ve Balkanlarda uyguladığı politika, Türk yönetiminde endişe uyandırmıştı. Bu durum ise Türkiye'yi İngiliz yanlısı bir politika izlemeye itti²²⁷. Üstelik 7 Nisan 1939 tarihi itibarıyla emperyal niyetler peşinde koşan İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi Türkiye'nin güvenlik endişelerini daha da artırdı²²⁸. İtalya'nın bu hamlesinden sonra İngiltere ve Fransa da bir dış politika hamlesi olarak 13 Nisan 1939 tarihinde Romanya ile Yunanistan'a garanti verirken aynı teklifi Türk yönetimine de yaptı. İngiltere ve Fransa'nın Türkiye karşısına böyle bir teklifle çıkmalarının altında yatan gerçek, Ankara Hükümeti'nin Alman ve İtalyanlar tarafından Balkanlar üzerinden yapılması muhtemel olan bir saldırıyı akim bırakabileceklerine olan fikirleriydi. Zira Müttefikler, Balkanlara coğrafi olarak oldukça uzak bir konumdayken, Türkiye için böyle bir durum söz konusu değildi. Ayrıca 1934 tarihinden beri Türkiye askeri birliklerini "Çakmak Hattı" olarak isimlendirilen Trakya Bölgesi'ne mevzilendirmişti. Müttefiklerin bu emellerinden bihaber olan Türkiye, bu teklifi pozitif karşılamakla beraber bir adım daha ileri götürerek karşılıklı taahhütler içeren bir anlaşma yapılması talebinde bulundu. İngiliz yönetimi de Türkiye ile bu konuda ortak paydada buluşuyor ve bir anlaşma yapma noktasında büyük gayret gösteriyordu. Hakikaten 25 Ağustos 1939 tarihli Lord Halifax'ın İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisine göndermiş olduğu telgraf "*şu sıralarda Türkiye'yi sulh cephesinde tutmanın hayati önemi vardır. Majestelerinin hükümeti bunun için her fedakarlığı yapacaktır, bu nedenle Türk hükümetinin her istediğini yapmaya çalışacağız. Ümit ederim ki Von Papen'le rekabet edebiliriz...*" şeklindeki mesajı bu husustaki İngiliz politikasını gözler önüne

²²⁶ Süleyman Seydi, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Politik Tarihi*, Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Kapu (ed.), Savaş Yay., Ankara 2009, s. 257.

²²⁷ Havva Doğan, *Cumhuriyet Gazetesine Göre İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya (1939-1945)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014, s. 60.

²²⁸ Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s.290.; Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s.58.

sermekteydi. Tarafların bu planları doğrultusunda ilk etapta 13 Mayıs 1939 tarihinde İngiltere ve Türkiye arasında ortak bir deklarasyon imzalandı. Buna göre taraflar imkanları nispetinde Akdeniz’de vukua gelebilecek bir tehdiye karşı birbirlerine yardımda bulunmayı tahaahhüt ettiler. Fransa ile Türkiye arasındaki Hatay meselesi çözümlendikten sonra 23 Haziran tarihi itibariyle Fransa da bu anlaşmaya dahil oldu. İlerleyen dönemde de yapılan bir dizi müzakereler neticesinde 19 Ekim 1939 tarihinde Türk, İngiliz, Fransız İttifakı imzalandı²²⁹. Bu bağlamda, benzer bir anlaşma için aynı dönemlerde Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında görüşmeler yapılmış ve hatta Şükrü Saraçoğlu Moskova’ya bu amaç için ziyaretlerde bulunmuştu. Ankara Hükümeti’nin Sovyetlerle masaya oturmasındaki yegâne amaç; İngiliz, Türk ve Fransız İttifakının devamı niteliğinde bir Türk-Sovyet İttifakı gerçekleştirmektir. Lakin Sovyet yönetiminin özellikle de Almanya ile saldırmazlık paktını imzalamasından sonra amacı Türkiye’yi “*barış cephesinden*” ayırmak olduğundan ve takındığı uzlaşmaz tavırlar neticesinde taraflar arasında bir ittifak gerçekleştirilememiştir²³⁰. İngiltere, Türkiye ve Fransa arasında yapılan ittifak Anlaşması’ndan öne çıkan başlıklar ise şu şekildedir:

1. Bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan ve İngiltere ile Fransa’nın katılacakları bir savaş Akdeniz’e intikal ettiği takdirde Türkiye, İngiltere ve Fransa’ya yardım edecekti. Savaş Akdeniz’e intikal etmediği takdirde taraflar istişarede bulunacaklar ve Türkiye böyle bir halde hiç değilse İngiltere ve Fransa’ya karşı hayırhah (iyilik yapan) bir tarafsızlık izleyecekti.

2. Bir Avrupa devletinin saldırısına uğradığı takdirde İngiltere ve Fransa Türkiye’ye yardım edecekti.

²²⁹ Gürün, *Türk Politikası*, s.208.; Mehmet Gönübol, Cem Sar (Haz.), *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1983)*, 6. Baskı, Cilt I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1987, s.138.; Seydi, *Türkiye’nin Politik Tarihi*, s.268; Gürün, *Türk Politikası*, s.57.; William Hale, *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, Mozaik-Arkeoloji Sanat, İstanbul 2003, s.76.; Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1982, s.300.; Mücahit Özçelik, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.29, 2010, s.255-256.; Levent Dalkıç, *İkinci Dünya Savaşı’nda İngiliz-Türk İlişkileri*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2016, s.35.

²³⁰ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.176.; Kamuran Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri (1923-1950)*, TTK, Ankara 2010, s.197.; Gürün, *Türk Politikası*, s.56.; Ahmet Şükrü Esmer-Oral Sander, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s.141.; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.632.; Baskın Oran, *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, C.I, İletişim Yay, İstanbul 2001, s.419-422.

3. Türkiye Yunanistan ve Romanya'ya verdikleri garantilerin yerine getirilmesinde İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti.

4. Türkiye, İttifak Anlaşmasına ek 2 numaralı protokolle, anlaşmadan doğan taahhütlerin kendisini Sovyetler Birliği ile savaşa sürüklemeyeceği hakkında bir ihtirazi kayıt koydu"²³¹.

İngiltere ile imzalanan ortak deklarasyon sonrası konuyu köşesine taşıyan Nadir Nadi, "*dün Başvekil Refik Saydam'ın mecliste verdiği beyanatından öğrendiğimiz Türk-İngiliz anlaşmasını, son haftaların en mühim siyasi hadisesi olarak telakki etmekle hata etmiş olmayız. Bu anlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti şimdiye kadar takip etmeye çalıştığı kat'i bitaraflik politikasını bırakmış ve demokrasiler cephesine iltihak etmiş bulunuyor... Kurulduğu günden beri emniyetinden sonra dünya emniyeti uğrunda çalışmayı hedefleyen Türkiye, iki diktatör tarafından son aylar zarfında Balkan komşularına yapılan muameleler üzerine haklı olarak dünya emniyeti ile beraber kendi emniyetini de tehlikede görmüş ve icab eden tedbirleri almak hususunda daha fazla gecikmeyi muvaffik bulmamıştır*"²³² şeklinde kaleme almış olduğu yazısıyla okuyucularını bilgilendirmekteydi.

Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın taraf olduğu üçlü ittifak anlaşmasının imza edilmesinin hemen ardından kaleme almış olduğu yazısında Yunus Nadi, "*Bugün CHP Meclis Grubu İctimanda Başvekil Refik Saydam, memleketimizle İngiltere ve Fransa arasında ehemmiyetli sulh eserinin vesikaları saat 18.30'da imza ile teati kılınmıştır. Ehemmiyetli sulh eseri diyoruz. Hakikaten Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile akdettiği bu muahede, Akdeniz'de ve Türkiye'nin emniyet sahası olan bölgelerde sulhu korumak açık maksadı ile ve yalnız bu maksadla karşılıklı yardım taahhüdlerinden ibaret bulunuyor...Türkiye'nin bu yüzden şimal komşumuz Sovyet Rusya ile müsellaah bir ihtilafa girmek mecburiyetinde kalmayacağına aid sarih bir ihtiraz kaydı konulmuştur. Ayrıca muahede hiçbir devlete karşı olmayarak yalnız tesadüfi mahiyettedir. Akdeniz ve yakın şarktaki emniyetlerin bu iki şartla teminat altına alınmış olması elbette ve ancak ehemmiyetli bir sulh eseri sayılmalıdır*"²³³

²³¹ Sander, *Türk Dış Politikası*, s.143-144.; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt. (1920-1945)*, TTK, Ankara 1983, s.601.

²³² Nadir Nadi, "Türk-İngiliz Anlaşması", *Cumhuriyet*, 13 Mayıs 1939, s.1-3.

²³³ Yunus Nadi, "Türkiye-İngiltere ve Fransa Arasında", *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1939, s.1-5.

diyerek yapılmış olan bu anlaşmanın sadece güvenliği temin etme maksadını taşıdığı ve herhangi bir devlete karşı tehdit oluşturmadığının altını çizmiştir.

Nadir Nadi, TBMM’de oylamaya sunulan ve akabinde de oy çokluğu ile kabul edilen İttifak Anlaşması ile alakalı Şükrü Saraçoğlu’nun vermiş olduğu malumatları köşesine taşımıştır. Nadi’nin haberine göre, “*Şükrü Saraçoğlu, Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasında ‘az vermek, çok almak’ gibi hasis ve maddi menfaat endişelerinin münakaşa mevzu olmadığını, en büyük gayesi sulha hizmet olan muahedenin dünya tarihinde bir dönüm noktası teşkil edeceğini söyledi. Bu muahedeyi bizim için yalnız askeri ve siyasi bir vesika telakki etmek asla doğru olmaz. Bilakis doğru olan telakki şudur ki bu siyasi vesikalar, milletimiz için, siyasi ve askeri vesikalarda olduğu kadar içtimai ve iktisadi sahalarda da uzun, mesut ve verimli bir devreye esaslı bir başlangıç teşkil edecektir*”²³⁴ şeklindeki Saraçoğlu’nu kaynak gösterdiği yazısında anlaşmanın anlam ve önemine vurgu yapmıştır.

Yunus Nadi, 1940 yılının başlarında kaleme aldığı bir makalesinde savaşın patlak vermesi ve Çekoslovakya’nın işgal edilmesini kanıt olarak göstererek Ankara Hükümeti’nin İttifak Anlaşması imzalayarak ne denli isabetli bir karar vermiş olduğunu vurgulamış ve şunları ifade etmiştir: “*Doktor Refik Saydam hükümetinin en büyük işini İngiltere ve Fransa ile ittifak mukaddemesi olarak ilan ettiğimiz deklarasyonlar teşkil etti. Yeni Başvekilin bir yıllık hükümetine adeta tarih ölçüsünde uzun bir zaman mahiyet ve kıymetini verdiren en büyük hadise işte bu anlaşmadır. Memleketimiz son zamanlarda Avrupa buhranının zahirde uzak gibi görünen tehlikelerine karşı hiç tereddütsüz tamamen tesadüfi mahiyetli bu tedbiri alırken sulh için ve harbe karşı her zaman deha mahiyetinde tecelli eden Türk hassasiyetinin en canlı hareketini göstermiş oluyordu. Zaman Türk hareketinin isabetini ispat etmiştir ve her gün daha fazla ispat ediyor. Kimseye tecavüz etme niyetimiz yoktur. Fakat bize gelebilecek tehlikeleri daha uzaklardan karşılamamazlık edemeyiz. Ve tehlike hududumuza geldiği zaman zaruri bir müdafaa bize göre kafî bir tedbir değildir. Tedbirimiz daha erken olmalı ve muhakkak surette selamet ve emniyetimizi koruyan vüs’at ve mükemmeliyeti haiz bulunmalıdır*”²³⁵.

²³⁴ Nadir Nadi, “Paktın Tasdiki”, *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1939, s.1.

²³⁵ Yunus Nadi, “Bir Yıl İçinde”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1940, s.5.

Almanya, Türk-İngiliz yardım deklarasyonu için görüşmeler daha sürerken gerek Türk yönetiminin demokrasi bloğu ile yakınlaşması ve gerekse de Ankara Hükümeti'nin Balkan Antantı'nı tekrardan faal bir duruma geçirme konusunda İngiltere ile ortak hareket etmesinden rahatsız oldu. Bu rahatsızlığını Türkiye'nin ücreti mukabilinde Almanya'dan almakta olduğu bütün askeri mühimmatları ve siparişleri durdurma kararı vererek gösterdi. Türk yönetimi ise Almanya'ya yapılmakta olan krom ihracatını duraksattı. Taraflar arasındaki bu karşılıklı ambargolardan sonra 1 Eylül 1939 tarihinde Türk-Alman ticareti tamamen kesilme noktasına geldi. İngiltere ve Fransa ile Türkiye'nin İttifak Anlaşması'nı imza etmesi ile beraber Sovyetler Birliği'nin bu duruma cevabı ise Türkiye'ye halihazırda yapmakta olduğu petrol sevkiyatını durdurmak oldu²³⁶.

Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile akdetmiş olduğu anlaşmadan duydukları rahatsızlık yayın organlarına da yansımış ve Abidin Daver de bu vesile ile konuyu köşesine taşıyarak şunları ifade etmiştir: *“Alman, İtalyan ve Sovyet matbuatında, Türkiye aleyhinde yazılar çıkar. Bu gibi neşriyat, Türkiye, kendi yüksek menfaatleri bakımından İngiltere ve Fransa ile tesadüfi bir ittifak akdettiği zamandan beri başlamıştır. Bu tesadüfi paktın en mühim gayelerinden biri de Akdeniz'de ve Balkanlarda, Türkiye'nin bütün muhitinde barışı muhafaza etmektir. Türkiye'nin çok açık barışsever siyasetine rağmen, hepsi sulhçu geçinen bu devletlerin matbuatı, neden hiddetlendiler ve hala neden ara sıra bize atıp tutuyorlar. Kendi millet ve devletleri istedikleri ittifakı yapmakta hür de müstakil bir devlet olan Türkiye, tamam ile tesadüfi bir makasadla, mukaddes nefisini koruma hakkı ile dostlarını ve Mütteliklerini seçmekte serbest değil mi? Türkiye gibi erkek, mert ve namuslu bir millete karşı kıskanç aşık rolünü oynamak salahiyetini, onlara kim vermiş ki...?”* diyerek ağır bir eleştiride bulunduktan sonra yazının devamında bu anlaşmanın tamamen tesadüf eseri olduğunu ispat etmek için Le Temps gazetesinin başmakalesini vermiş ve Almanya'nın bir Berlin-Roma-Moskova Mihveri vücuda getirebilmek için, Sovyetler Birliği ile İtalya'da ve Balkan devletleri nezdinde yaptığı teşebbüsler, tazyikleri ve manevraları anlatan bu gazete makalenin sonunda şunları diyordu:

²³⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.630-635.; Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s.454.

*“Balkanlarda ahvalin bütün inkişafını sevk ve idare eden vaziyet, Türkiye'nin durumudur. Türkiye, İngiltere ve Fransa ile anlaşmalar imzaladığından beri ittihaz ettiği tavru hareketi muhafaza eyledikçe, Alman- İtalyan-Sovyet paktı olsa da olmasa da askeri ve siyasi realiteler sahasında, muvaffakiyet ümidi ile hiçbir şeye teşebbüs edilemez. Türk efkarı umumiyesinde tesir icrası için, M. Von Papen'in yaptığı bütün gayretler tamam ile boşa çıkmıştır. Ankara hükümeti, yeni Türkiye'nin hayati menfaatlerine en uygun addettiği politikaya, sarsılmaz bir surette devam etmektedir. Bir Alman-İtalyan-Rus bloğunun teşekkülü için elzem olan unsurlar, şimdiye kadar tamam ile gayrimevcud kalmıştır. Bu da bilhassa Türkiye'nin tavru hareketi yüzünden olmuştur. Üç totaliter devlet ne kadar tazyik ederlerse etsinler, Türkiye'nin siyaset ve vaziyeti değiştireceğine dair, hiç alamet yoktur. Boğazlara hâkim olan Ankara hükümeti, hakikati halde, Balkanlarda ve Yakın Şarkta bütün vaziyete hakîm bulunmaktadır”*²³⁷. Şeklindeki makalesini de alıntılıyarak Türkiye'nin dünya siyasetinde oynadığı role ve tarafsızlık politikasından taviz vermeyeceğine işaret etmiştir.

Taraflar cephanelerini doldurup kaçınılmaz olan savaş için son sürat hazırlıklarını yaparken Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için üzerinden ellerini çekmemişler ve savaş öncesinde Almanya deneyimli diplomatlarından olan Von Papen'i büyükelçi olarak Ankara'ya gönderirken, İngiliz yönetimi de yine Sir Knatchbull- Hugessen'i büyükelçi vasfı ile Türkiye'ye göndermişti²³⁸.

Almanya, Türkiye'yi kendi safında savaşa sokma yönünde politika izledi. Hatta Türk yönetimine Halep'ten tutun da Musul'a, Batum'a, Azerbaycan'a, on iki Ada'ya varıncaya kadar olan sahayı Almanya'nın yanında savaşa katılması karşılığında vaadetti. Ancak Türkiye'nin kesin tavrı sonrasında bu politikasından vazgeçmek durumunda kaldı. Bu kez Türkiye'nin kendi yanında olmasa da en azından İngiliz saflarında yer almasını engellemeye çalıştı. Bunun için de İtalya'nın Akdeniz ile Balkanlar'daki faaliyetlerinin Ankara yönetiminde uyandırdığı endişeleri gidermek için çaba sarf etti. Ancak Almanya, Türkiye'ye karşı savaşın sonuna değin kimi zaman

²³⁷ Hem Nalına Hem Mihına, “Hiddetlerinin Sebebi”, *Cumhuriyet*, 29 Mart 1940, s.3.

²³⁸ Seydi, *Türkiye'nin Politik Tarihi*, s.267.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.407.

tehditkâr bir tutumla kimi zaman diplomatik kanallarla bağımsızlık politikasını devam ettirmesi için çeşitli baskılar kurmaktan da geri kalmadı²³⁹.

İngiltere de Türkiye'yi savaşta kendi yanında görmek istiyordu. Hatta daha savaş başlamadan önce İngilizler'in görüşü, Türk yönetiminin Alman baskılarına prim vermeyeceği ve yaklaşmakta olan savaşın başlaması durumunda ise Müttefikler safında yer alacağı yönünde idi. İngilizler, Türkiye'nin kendi saflarında yer almasını kolaylaştırmak için ekonomik yardımlar yaparak, Ankara Hükümeti'ni etki alanlarına almayı planlıyordu²⁴⁰.

Bu arada savaş başlamadan önce Almanya, Türkiye'nin ihracatında büyük bir pay sahibiydi ve ihracatın yarısı Almanya ile yapılmaktaydı. Türkiye'nin Almanya'ya ihraç ettiği ürünlerin başında krom vardı ve bunu tarım ürünleri takip ediyordu. Savaş patlak verdikten sonra ise Ankara yönetimi, İngiliz ve Alman'ların krom taleplerini tek bir ülkenin tekeline geçmeyecek şekilde karşılamaya çaba gösteriyordu. Ancak bu nokta da krom üretimimiz her iki devletin de ihtiyacını karşılamaya yetmiyordu. Almanya'nın Sovyetler Birliği ile saldırmazlık anlaşması akdetmesi, Türk-Alman Ticaret Anlaşması'nın süresinin dolması ve akabinde Alman yönetimi ile anlaşmanın yenilenememesinden dolayı Türkiye, kromu İngiliz ve Fransız pazarlarına yönlendirme yoluna gitti. Bu minvalde İngiltere ve Fransa ile 1939'un 20 Ekim tarihi itibarıyla bir dizi ekonomik ve ticari anlaşma yapılmış ve İngiliz yönetimi Türkiye'nin Almanya'ya krom satmaması konusunda direktmişti. Türkiye, iki sene boyunca kromun tamamını Müttefiklere satmayı taahhüt etti. Lakin tarım ürünlerini sömürgelerinden çok daha uygun fiyata temin edebilen Müttefiklerin, Türkiye'den tarım ürünlerini almaması ekonomiyi olumsuz yönde etkilemişti. Bu sorun ancak 1940 senesinde Almanya'nın Ankara Hükümeti'nin bitaraflığını devam ettirebilmesi ve Türkiye'yi diplomatik kısıkaç altında tutabilmek için bir yıllığına tarım ürünlerini almayı garanti ettiği ticaret anlaşması ile halledilebildi²⁴¹.

²³⁹ Seydi, *Türkiye'nin Politik Tarihi*, s.268-270.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, *Türk Dış Politikası*, s.138.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.411.; Hale, *Türk Dış Politikası*, s.79.

²⁴⁰ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.631.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.237.

²⁴¹ Kılıç, s.213-214.; Oran, *Türk Dış Politikası I*, s.424-425.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, s.144.

Konu ile alakalı Türkiye'deki İngiliz Ticaret Odası'nın kâtibi olarak görev yapmakta olan M. Wilfred La Fontaine, İngiltere ve Türkiye arasındaki ticari ilişkiler hakkında Times Gazetesi'ne göndermiş olduğu telgrafta şu hususlara dikkat çekmiştir: *“Türkiye, İngiltere ve Fransa ile Ankara muahedelerini, akdetmeden evvel, bunun imzası, Almanya ile olan pek sıkı iktisadi münasebetlerinin kesilmesi manasını ifade edeceğini biliyordu. Onun için, İngiltere ve Fransa, Türkiye'nin mevcut ihracat seviyesinin muhafazası ve Almanya'dan evvelce almakta olduğu eşyanın temini için bazı teminat vermişlerdi”* diyerek Türkiye'nin ticari anlamda ekonomik menfaatlerini riske atmış olduğunu vurgulamakta ve devamında: *“Ankara muahedesinin imzası akabinde, Türkiye, Almanya'ya bu memleketin ziyadesi ile muhtaç bulunduğu krom cevherinin ihracını menetmişti. Buna mukabil Almanya dahi makine, lokomotif, vagon, yedek alet ve emsali siparişleri ifadan imtina etmişti”* ifadelerine yer vererek Türkiye'nin barış cephesinde yer almak pahasına ne derece büyük bir feragatda bulunduğu değinerek anlaşmanın imzasından beri üç ay geçtiği halde, İngiltere ile Fransa'nın Türk piyasasında Almanya'nın yerini doldurmak için Türkleri tatmin edecek kadar gayret ve himmet sarf etmediğini belirtmişti. Ankara ve Londra'da sonu gelmeyen müzakereler cereyan edip dururken Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu fabrika eşyalarının fiyatları oldukça yükselmişti. İngiliz sermayedarları Türkiye piyasası ile pratik surette alakadar olmamıştı. Halbuki bu harpte, Türk-İngiliz ticaretinin oldukça önemli bir yeri vardı. Bilhassa Türkiye tütünleri İngiltere'de sarf olunabilirdi şeklinde bir öz eleştiri yaparak, Türkiye'nin savaştan taraflardan biri olmadığı halde elini taşın altına koymuş olmasına karşın, İngiltere'nin üzerine düşen yükümlülük ve gereken hassasiyeti göstermediğinin altını çizilmişti²⁴².

Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile alakalı güttüğü siyaset ise kendisi bilfiil savaşa girmeden önce Türkiye'nin tarafsız kalması yönünde iken savaşın Sovyet topraklarına sıçramasının sonrasında ise bu politikasında değişikliğe giderek Ankara yönetiminin Almanya'ya karşı savaşa girmesini istemişti. Lakin değişen dünya siyaseti ve savaşın Müttefikler lehinde cereyan etmeye başlaması sonrasında, Sovyet yönetimi bu kez de Türkiye'nin tekrardan tarafsız kalması için çaba sarf etmişti²⁴³.

²⁴² Wilfred La Fontaine, “Türkiye- İngiltere Ticari Münasebetleri”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1940, s.3.

²⁴³ Çağatay Benhür, “Stalin Dönemi Türk Sovyet İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15, 2014, s.332.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.314.

Ancak yine de Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye üzerinde çeşitli istek ve planlar yapmaktan da geri kalmadı. Almanya'ya itimat etmediği dönemde Türkiye'yi kendi yanında tutmak isterken, nazi yönetimi ile saldırmazlık paktının imza edilmesinden sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye siyaseti değişti. Zira Sovyet yönetimi Boğazlar üzerinde hak iddia etmekte ve bu noktada Karadeniz'e kıyısı olmayan bütün devletlerin gemilerine Boğazların kapatılarak, Karadeniz'in bir iç deniz haline getirilmesini istemekteydi. Sovyet istekleri bununla da bitmiyor Balkanları kendi egemenlik sahasına alma girişimlerine Türk yönetiminin kayıtsız kalmasını talep ediyordu. Yine Sovyetler Birliği, Almanya ile ilişkilerinin iyi olduğu bu süreçte Midye-Enez çizgisine kadar olan Türkiye Cumhuriyeti topraklarını Bulgar yönetimine bırakmayı ve Bulgaristan'a boğazlarda üs verilmesini Almanlara önermişti. Savaşın Almanlar tarafından kendi topraklarına taşınmasından sonra İngiltere ile Sovyetler Birliği bu kez Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesini istediler. Hatta Stalin bunu kolaylaştırmak için İngiliz yönetimine Türkiye'ye On İki Ada'nın verilmesini önerdi. Bunun yanında yine Stalin, *"Türkiye aynı zamanda Bulgaristan'da ve mümkünse Kuzey Suriye'de de bazı yerleri almalıdır"*²⁴⁴ demişti. Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savaş ilanı sonrasında da tarafsızlığını sürdürme politikası güttü²⁴⁵.

Bütün bu devletlerin Türkiye hakkındaki istek, hedef ve planlarının birçoğundan bihaber olan Ankara yönetimi, üzerinde kurulmuş olan baskıya rağmen ulusal egemenlik ve sınır güvenliğinden taviz vermeden barışçıl ve tarafsız bir politika gütmeye özen gösterdi.²⁴⁶ Ancak Türkiye her ne kadar savaş dışında kalma yönünde bir politika izlese de artan siyasi ve diplomatik baskılar ile güvenliğini sağlayabilmek amacıyla barış cephesinde yer alan İngiltere yanlısı bir duruş sergilemek mecburiyetinde kaldı²⁴⁷. Bununla yetinmeyen İngiltere, İkinci Dünya Savaşı boyunca

²⁴⁴ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.632-633-640-641.; Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri*, s.220.; Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.451.; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.291.; Oran, *Türk Dış Politikası*, s.421.; Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", s.257.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, 176.

²⁴⁵ 22 Haziran 1941 tarihli Reiscumhur İsmet İnönü imzalı kararla Türkiye'nin tarafsızlık ilanı BCA, f.95-54-1., y.30.18.1.2

²⁴⁶ Oral Sander, *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, İkinci Baskı, s.154.; Uçarol, s.636.; Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.29, s.255.

²⁴⁷ Seydi, *Türkiye'nin Politik Tarihi*, s.270.; Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri*, s.216.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.629.

özellikle Türkiye'nin savaşa girmesi için büyük bir baskı oluşturdu. Ancak Türkiye, ekonomik olarak gelişimini tamamlayamamış bir tarım ülkesi olmanın yanında askeri açıdan da gerekli teknolojik donanımdan yoksundu. Bunun yanında Türkiye, savaşa girerek var olan enerji ve gücünü bu uğurda harcamak istemiyordu. Çünkü bu savaştan eskisinden çok daha fazla güçlü çıkacağına inandıkları Sovyetler Birliği'nin karşısına hırpalanmış bir Türkiye Cumhuriyeti olarak çıkmak Sovyetlerin ekmeğine yağ sürmek demektir. Ayrıca Türkiye'nin bu savaşa katılması için ne toprak kazanmak ne de ideolojik açılardan herhangi bir sebebi yoktu. Gerçekten Türkiye'nin bu yıllarda vermekte olduğu tek bir savaşı ve tek bir gayesi vardı ki oda kalkınmak ve muhasır medeniyetler seviyesine erişebilmektir.²⁴⁸ Ancak bu savaştan en çok etkilenen devletlerden biri Türkiye oldu. Zira seferberlik ilan edilmiş olmasından dolayı nüfusun büyük bir kısmı iş gücü piyasasından çekildiği için ciddi manada ekonomik sıkıntılar baş gösterdi. Ekmeğin dahi karne ile satıldığı Türkiye'de, bekarlık vergisinden varlık vergisine kadar değişik vergiler halkın omuzlarına bindi. Bütün bunların sonucunda Türk ekonomisi, bilfiil savaşta olan devletlerden daha yüksek enflasyon oranlarına ulaştı²⁴⁹.

Yunus Nadi, Türk dış politikasını köşesinde değerlendirmiş ve şu tespitlerde bulunmuştur: *“Türkiyemiz şimdiki harbin sahasından hala çok uzak bulunduğu halde memleketimiz bu harp karşısında sadece bitaraflik ilanını kâfi görmeyerek bu harbin haricinde kalmak yolunu ihtiyar etmiştir ve dikkate layıktır ki Türkiye'nin bu kararı ta Çekoslovakya'nın yıkılışı zamanlarında büyük bir hassasiyetle idrak edilmiş bir hakikatin ifadesinden ibarettir. Hatta daha ileri giderek denilebilir ki Türkiye Alman harp hazırlıklarının seyrini takip ederken yakın atide, belki 1940'ta büyük bir Avrupa kargaşalığı karşısında kalınacağını iyiden iyiye sezmekte ve kendi vaziyeti için daha o zamandan ciddi düşünceler yürütmeye başlamış bulunmakta idi. Ve çünkü Türkiye*

²⁴⁸ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.173-174.; Weisband, *2. Dünya Savaşı*, s.72.; Alev Gözcü, “İkinci Dünya Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı,62, s.90; İbrahim Artuç, *İsmet Paşa Bir Dönemin Öyküsü*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993, ss.295.

²⁴⁹ Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşında Türkiye (Savaş ve Gündelik Yaşam)*, Homerkitabevi, İstanbul 2007, s.128.; Alev Gözcü, “İkinci Dünya Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı,62, s.97-102-104.

yeni bir Avrupa harbinin giderek yeni bir dünya meselesi şeklinde bürünebileceğine kuvvetle ihtimal veriyordu. Hadiseler Türk görüşünün isabetini teyid etmiştir”²⁵⁰.

Şüphesiz ki tek derdi savaş dışında kalmak olan Ankara Hükümeti güvenlik çemberi içinde olan Balkanlar konusunda bu sahanın Sovyetlerce ve Almanya ile İtalya tarafında emperyalist emellere alet edilmesinden ve burada kendisini tehlikeye atacak bir güç oluşmasından çekiniyordu. Türkiye'nin yumuşak karnını oluşturan Balkanlar konusunda temkinli bir siyaset izleyen Türk yönetimi burada cereyan eden gelişmelere göre de zaman zaman politikasında değişikliğe dahi gitmiştir.

Balkanların Türkiye için ifade ettiği anlam ve önemin bilincinde olan Türk kamuoyu da burada yaşanan gelişmeleri yakından takip etti. Muharrem Fevzi Togay Balkanlardaki gelişmeleri ele aldığı makalesinde şunları ifade etmiştir. *“Son günlerde Tuna ağzı ve Balkanların, Rusya'nın tehdit ve tazyiki altında kalacağından endişe edilmişti. Sovyet matbuatının Rumanya aleyhindeki şiddetli neşriyatı iyi bir alamet olarak karşılanmamıştı. Fakat Sovyetler Birliğinin Bükreş sefiri ahiren Rumanya hükümetine Rusya'nın dostane düşüncelerini temin ettiğinden endişeler zail olmuştur. Bu vaziyet karşısında Rumanya hükümeti Sovyetler Birliği ile bir ademi tecavüz misakı akdetmeye hazır bulunduğunu bildirmiştir. Şimdilik Balkanlar şarktan bir tehlide maruz bulunmuyor demektir. Diğer taraftan İtalya'nın şüphesiz müttefiki ile anlaşarak harbin Akdeniz'e yayılmaması ve Balkanların bir harp sahnesi olmaması için şimdiki harbe iştirak etmemekte devam edeceği haber verilmiştir. İtalya'nın bu vaziyetin ve bahusus Balkanlarda sukutunun devamını hayati bir mesele saydığı da ilave edilmiştir”²⁵¹* diyerek savaşın Balkanlara ve Akdeniz'e en azından yakın bir zamana değin sıçramayacağı fikrini öne sürmüştür.

Muharrem Fevzi Togay, yine başka bir yazısında *“İtalya'nın Balkan Yarımadası ve civarı hakkında neler düşündüğünü ve siyaseti ne olduğunu Kont Ciano'nun nutku ile dünyaya bildirdi. İtalya bu memleketlerde kendisini coğrafi, tarihi ve ananevi rabitalar dolayısı ile bahusus Arnavutluk'un İtalya Krallığı ile birleşmesi ile bu yarımada mülki münasebeti bulunan yegâne büyük devlet olmak itibari ile mahsus surette alakadar saymaktadır. Umumi harpten evvel Balkanlarda Rusya,*

²⁵⁰ Yunus Nadi, “Avrupa harbi karşısında Türkiye”, Cumhuriyet, 2 Mart 1940, s.1.

²⁵¹ Muharrem Fevzi Togay, “Balkanlarda sükûn”, Cumhuriyet, 10 Aralık 1939, s.2.

Avusturya ve İtalya yani üç büyük devlet doğrudan doğruya alakadar olup Almanya, İngiltere ve Fransa'nın da mühim menfaatleri olduğundan ve her Balkanlı hükümetin arkasında bir büyük devlet hami ve müşevvik olarak bulunduğu Balkanlar adeta büyük devletlerin dâimi müdahale ve entrikalarına Avrupa'da yegâne bir saha olmuştur" diyerek Balkanların stratejik ve siyaseten önemine dikkat çekmiştir. Yazısının devamında savaşın patlak vermesiyle Balkanlar'da İtalya'nın tek başına kalmış olmasına rağmen Kont Ciano'nun söylemlerine göre tek amaçlarının Balkanları savaştan uzak tutmak olduğunu aktarmıştır²⁵².

Yunus Nadi de İtalyan yönetiminden gelen açıklamalar doğrultusunda İtalya'nın Balkanlar'da mevcut olan düzeni bozmayacağı gibi bu tarz girişimlerin de önünü keseceği ve Balkanlıların tam bir dayanışma içerisinde bulunduğunu kaleme almıştı²⁵³.

Müttefik devletlerin Balkan siyasetine değinen Muharrem Feyzi Togay, İngiltere ve Fransa'nın Almanya'yı hammadde ve yiyecek temin etme noktasında denizden ve karadan abluka altına alma kararı verdiklerini belirtmekteydi. Yazısının devamında Müttefiklerin bir tebliğ yayınlarak "*Almanya'nın Balkan memleketlerinden bloke edilmiş mark yahut bazı malumat mukabilinde petrol ve diğer hammadde tedarik etmekte olduğu kaydedildikten sonra Almanya Balkan memleketlerinden fazla eşya koparmak için tehdidini fiiliyat sahasına döktüğü zaman yakın şarkta General Weygand'ın kumandası altında toplanan Müttefikler ordusunun hemen Balkan yarımadasına sevk edilerek Almanları önleyeceği bildirilmişti*"²⁵⁴ ifadelerine yer vermekte. Ancak, Müttefiklerin Balkanlar konusunda aldığı tedbirler işe yaramamış ve özellikle 1941 yılı itibariyle Balkanlar, Mihverin yayılma sahası haline gelmiştir.

Gerçekte ise İtalya'nın bu savaşa girmeyeceği ve tek gayesinin de Balkanları savaştan uzak tutmak olduğu yönündeki söylemlerinin aksine fiiliyatta bunun tam aksi gerçekleşmişti. Çünkü İtalya, 1940 Haziran'ında savaşa girmiş ve bunu yaparken de komşu devletlere garanti vererek onlarla hiçbir surette savaşmayacağını altını

²⁵² Muharrem Feyzi Togay, "Balkanlar ve büyük devletler", *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1939, s.2.

²⁵³ Yunus Nadi, "Balkan tesianüdü", *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1939, s.1.

²⁵⁴ Muharrem Feyzi Toğay, "Müttefikler ve Balkanlar", *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1940, s.2.

çizmişti. Bu arada İtalya'nın Mihvere katılmasından dolayı artık savaş Akdeniz'e yayılmıştır. İngiltere ve Fransa bu yüzden 1939 yılında Türkiye ile imzalanan İttifak Anlaşması'nı ileri sürerek savaşa dahil olması için Ankara Hükümeti'ne baskı kurmaya başladılar. Ancak kısa bir zaman sonra Fransa'nın yenilmesi ve Ankara Hükümeti'ne İttifak Anlaşması gereğince vaad edilen yardımların yapılmamasını gerekçe göstererek Türkiye savaşa katılmadı. Türkiye'nin savaşa katılmama kararı almasında en önemli etkenlerden biri de şüphesiz Fransa'nın da savaş dışı kalmasından dolayı İngiltere'nin yalnız başına Türkiye'ye yardım yapamayacağını düşünülmesi ve Almanya ile İtalya'nın da bu durumdan istifade edeceği kanaatiydi²⁵⁵. Türkiye'nin savaş dışı kalmak için ileri sürdüğü bir diğer gerekçe ise İttifak Anlaşması'nın iki no'lu protokolü olmuştu. Buna dayanarak Türk yönetimi yaptığı açıklamada şu ibarelere yer vermiştir: *“Türkiye'nin savaşa girmesi Sovyetlerle bir savaşa neden olabilir. Hükümet bunun sonucu İngiliz-Fransız-Türk ittifakının ikinci protokolüne başvurmayı ve buna ilişkin olarak da yeni çatışmada tarafsızlığını korumayı kararlaştırmıştır”*²⁵⁶.

İngiltere ve Fransa'nın 13 Nisan 1939 tarihinde Romanya ile Yunanistan'a garanti vererek bu Balkan devletlerinin saldırıya uğraması durumunda Müttefikler olarak yardıma gideceklerini taahhüt altına almışlardı. Böyle bir durumun tezahür etmesi durumunda İttifak Anlaşması'na göre Türkiye de Müttefiklerle ortak hareket edecek ve Romanya ile Yunanistan'a yardımda bulunacaktı. 7 Ekim 1940 tarihinde Almanya, Romanya'ya saldırıya geçerken 28 Ekim'de de İtalya, Yunanistan'a saldırdı ve bu durumda Türkiye'nin savaşa girmesi gerekliliği ortaya çıktı. Ancak bu noktada Almanya'nın tehditkâr tutumu Türkiye'nin savaşa girmesine engel oldu.²⁵⁷

Yine İtalya'nın bu hareketi neticesinde Balkan Antantı gereğince Türkiye'nin savaşa katılması gerekliliği gündeme getirildi. Ancak Antantın koşullarına göre böyle bir saldırının sadece bir Balkan devleti tarafından gerçekleştirilmesi durumunda Türkiye'nin yardım ederek savaşa katılma yükümlülüğünü doğuruyordu ki şu durumda Antanta göre Türkiye'nin savaşa katılma zorunluluğu yoktu. Türkiye bu

²⁵⁵ Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 452.; Hale, *Türk Dış Politikası*, s. 78.; Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.407.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.146.

²⁵⁶ Oran, *Türk Dış Politikası I*, s. 426.; Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.407.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.635.

²⁵⁷ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.408.; Doğan, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya*, s.78.; Oran, *Türk Dış Politikası I*, s. 429-430.; <https://islamansiklopedisi.org.tr/ikinci-dunya-savasi>

konuda, yayılcı emeller peşinde koşabileceğini düşündüğü Bulgaristan'a nota vererek, Yunanistan'a bir saldırıda bulunması durumunda Bulgaristan ile savaşa gireceğini bildirdi. Bu durum Yunanistan'ın işini kolaylaştırmış ve Bulgar sınırındaki birliklerini İtalyan işgal kuvvetlerinin üstüne gönderebilmişti. Diğer yandan Ankara Hükümeti, İngiltere ve Yunanistan'a da İtalya'nın Selanik'i işgal etmesi yahut Bulgaristan'ın Yunanistan'a saldırması halinde savaşa katılacağı bilgisini tebliğ etti²⁵⁸.

²⁵⁸ Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.452-453.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.408.; Baskın Oran, *Türk Dış Politikası I*, s.430

İKİNCİ BÖLÜM

1941-1945 DÖNEMİ İNGİLTERE

A-SSCB ve Amerika'nın Savaşa Girmesi

Sovyetler Birliği de Hitler'in yayılmacı politikasından en az İngiltere ve Fransa kadar endişe duyuyordu. Bunun en açık kanıtı ise Stalin'in 10 Mart 1939 tarihli konuşmasıdır. Bu konuya vurgu yapan Stalin şunları söylemişti: “*Müdahale etmemek politikası saldırıya göz yummak, savaşı başıboş bırakmak demektir. Müdahale etmemek, saldırganların iğrenç faaliyetlerini sürdürmelerini ve mesela Almanya'nın Avrupa işlerine karışmasını, Sovyetler Birliği ile bir savaşa girişmesini ve böylece bütün savaşanlar zayıflayıp güçsüz kalınca, taze kuvvetlerle sahneye çıkarak, barış uğruna görünüşü altında, kendi arzularını dikte etmeleri ümit ve temennisini ifade etmektedir...Fransa ve İngiltere; Avusturya ve Çekoslovakya'yı feda ederek, Almanları gittikçe doğuya doğru itmekte, ona kolay bir av vadederek, Bolşeviklerle bir savaş başlatın diğer her şey kendiliğinden halledilecektir, demektedirler. Bu adeta bir teşvike benzemektedir*”²⁵⁹. Stalin, bu söylemleri ile İngiltere ve Fransa'yı ağır bir şekilde itham etmekte ve yatıştırma politikası kisvesi adı altında farklı amaçların güdüldüğünü, Sovyetlerin Almanların kucağına atılmaya çalışıldığını düşündüğünü beyan etmekteydi. Stalin'in bu tenkidi etkisini gösterdi ve kısa süre sonra 27 Mayıs 1939 tarihinde İngiltere ve Fransa, Sovyetler Birliği'ne bir anlaşma tasarısı sundular. Bu tasarıya göre: “*Rusya'ya doğrudan bir saldırı halinde yardıma gidilecektir, ancak bu yardım Milletler Cemiyeti mekanizmasının işlemesine bağlıdır. Rusya, yardımlaşma anlaşması yaptığı veya kendisinden yardım talep eden bir devletin saldırıya uğraması halinde ona yardım için Almanlarla savaşa girerse, İngiltere ve Fransa gene yardıma gidecektir*”²⁶⁰. Karşılıklı bir yardım anlaşması mahiyetindeki tasarı ile İngiltere, bundan sonraki süreçte Almanya'nın ileri harekâtlarına mâni olmak niyetiyle kendi cephesine Sovyetler Birliği'ni almak için Moskova'da uzun süre siyasi müzakerelerde bulundu. İngiliz ve Fransız amiral ve generallerinden oluşan heyetler, Moskova'da gerek genel ve gerekse özel bir dizi mevzular üzerinde görüşükten sonra bazı stratejik konular hakkında incelemelerde bulunularak, ortaya çıkan harp planları

²⁵⁹ Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri*, s.175-176.

²⁶⁰ Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri*, s.180.

ve askeri hazırlıklar Sovyet Savaş Bakanlığı'na bildirildi. Ancak, bu müzakereler hızla devam ederken Sovyetler Birliği, 22 Temmuz 1939 tarihinde Sovyet-Alman ekonomik görüşmeleri adı altında Almanya ile müzakerelere başladı²⁶¹. Stalin, aradan geçen bir aylık süre içerisinde de Almanya'da Hitler ile uzlaşarak 23 Ağustos 1939 tarihinde Saldırmazlık Paktı imzalamaktan da geri kalmadı²⁶².

Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan bu anlaşmayı Cumhuriyet Gazetesi'nin manşetlerine taşıyan Yunus Nadi, Berlin ile Moskova arasında süren müzakerelerden olumsuz sonucun çıkmasını beklerken bunun tamamen tersi bir netice ile karşılaştıklarını dile getirerek şaşkınlığını ortaya koymuş; tarafların iktisadi bir anlaşma yaptıklarını ve bunun akabinde Nadi'nin tabiriyle "*ademi tecavüz misakı akdini*" imzaladıklarını belirtmekteydi. Olayın, Avrupa'da ve dünyada maddi ve manevi büyük bir etki yarattığını kaleme alan Nadi, bazı çevreler tarafından paktın Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki savaşın dışında kalmak yoluyla, Avrupa milletlerinin Almanya karşısında yıpranmasından yararlanmak ve böylece duruma hâkim olmak istediği şeklinde yorumlandığını ifade etmekteydi. Ancak Nadi, bu paktı bir ittifak olarak görmemekte, siyasi bir hareket ve bir dostluk emaresi olarak nitelendirmekteydi. Sovyetler Birliği'ni bu pakta iten en önemli amil olarak da Japonya'nın uzak doğuda ki yayılmacı siyasetini ve Sovyetler ile girmesi muhtemel bir çarpışma karşısında Avrupa cephesinde Sovyetlerin serbest kalmayı tercih etmesi olarak düşünmekteydi²⁶³.

Almanya ile Sovyetler Birliği'nin, birbirlerinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılayıp, savaş sanayilerini güçlendirecek kaynakları elde etmek üzere anlaşmaları ve birbirlerine saldırmamayı garanti etmeleriyle artık her iki taraf da başka cephelerde rahatça hareket etme imkanını elde etmiş oluyordu. Almanya için Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi iki cepheli bir savaş sorununun ortadan kalkması, Hitler'e bütün askeri birliklerini tek bir cepheye gönderme özgürlüğünü veriyordu ki bu durum Avrupa'daki bütün stratejik dengelerin de değişmesi anlamını taşıyordu. Dünya üzerinde, Danzig meselesinin arz ettiği tehlike ve Almanya'nın iki milyondan fazla

²⁶¹ Muharrem Fevzi Togay, "Moskova Misakı Neticeleri" *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1939, s.2.

²⁶² Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.450; Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri*, s.181; Langlois, 20. *Yüzyıl Tarihi*, s.229.

²⁶³ Yunus Nadi, "Alman-Rus Anlaşması!", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1939, s.1,5.

askeri seferber etmesinden dolayı endişe artarken; İngiltere, bu durum karşısında ilk olarak teminat vermiş olduğu devletlere bu taahhüdüne sadık kaldığını beyan ederek güven tazelemekte ve İngiliz ordusunu büyüyen tehlike karşısında takviye etmekteydi²⁶⁴.

İngiliz hükümeti; Sovyetler Birliği'nin politikasının değişmesinden İngiliz siyasetinin etkilenmeyeceğini beyan eden resmi tebliğinde, ortada bir savaşın çıkmasına gerek olacak bir durumun olmadığını ve mevcut olan bütün ihtilafli meselelerin müzakere ve barış yolu ile düzeltmenin mümkün olabileceğini kaydetmekteydi. Devletlerin birbirlerine karşı besledikleri kin ve itimatsızlığa son verilmesi gerektiğini de ekleyerek İngiltere, bir nevi Almanya ile anlaşılması ve barışın kurtarılması yolunda açık kapı bırakmaktaydı. Bu çerçevede barış ortamını tehdit eden sebep, İngiltere ve Almanya'nın birbirlerine karşı besledikleri güvensizlik olduğuna göre Avrupa'nın barış ve geleceğinin mihenk taşı olan bu iki milletin birbirlerinden emin olmalarının elzem olduğuna vurgu yapılmıştı²⁶⁵.

Ancak 1 Eylül 1939'da Almanya, Polonya'yı işgale başladı ve Sovyetler de Almanya ile imzalamış oldukları pakt ile kendilerine ayrılmış olan toprakları almak için harekete geçerek, yayılcı politikalarını bir kez daha sahneye koydu. Sovyetler Birliği işgale ortak olmak için de Polonya'daki Rus nüfusun haklarının gasp edildiği bahanesi ardına sığınarak 17 Eylül de bu işgale katıldı. İşgal planının başarıyla sahnelenmesinde muvaffak olan iki yayılcı devletten Sovyetler Birliği, Polonya'nın doğu kesimini kendi topraklarına katarken, Almanya ise Varşova dahil olmak üzere ülkenin batısını ele geçirdi²⁶⁶.

Polonya'nın paylaşılmasından sonra Sovyetler Birliği, Birinci Dünya Savaşı'nda kaybetmiş olduğu ve Almanya ile imzaladığı saldırmazlık paktının gizli maddelerinde kendisine ayrılmış olan Baltık Ülkelerini ele geçirmek için harekete geçti. Bu bağlamda ilk olarak Estonya'yı hedef alan Sovyetler, bu ülkeden kendisine deniz ve hava üsleri verilmesini istedi. Aksi bir durumda Estonya'yı işgal edeceğini de ekleyen Sovyetler, 28 Eylül 1939 tarihinde amaçlarında muvaffak oldu ve Estonya ile yaptıkları karşılıklı yardım anlaşması adı altında bu ülkeden kara, deniz ve hava

²⁶⁴ Muharrem Fevzi Togay, "Mukabil Tedbirler", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1939, s.2.

²⁶⁵ Muharrem Fevzi Togay, "Mukabil Tedbirler", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1939, s.2.

²⁶⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.361-362.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.596

üsleri elde etti. Bununla da tatmin olmayan Sovyetler Birliği, aynı talep ve bahanelerle saldırmazlık anlaşması adıyla, 5 Ekim 1939 da Letonya, 12 Ekim 1939 da ise Litvanya'dan üsler elde etmek yoluyla Baltık Denizi'nin doğu kesimlerini hegemonyası altına aldı. Zincirin son halkası olarak Finlandiya'dan da aynı talep ve isteklerde bulunan Sovyetler, red cevabı karşısında 30 Kasım 1939 da Finlilere savaş ilan etti²⁶⁷.

Sovyetlerin isteklerine boyun eğmeyerek bağımsızlık mücadelesi veren Finlilerin yanında yer alan İngiliz halkı, bu süreç içerisinde başlattıkları kampanyalar ile yirmi gün içerisinde 100.000 sterlin yardım toplamışlardır ki yapılan yardımlar bununla da sınırlı kalmadı. Seyyar hastaneden tutun ilaç, mont vb. birçok yardım malzemesi günlük olarak vagonlarla Fin halkına ulaştırıldı²⁶⁸.

Ancak Fin-Sovyet savaşı devam ederken Müttefikler, Sovyetlere karşı düşmanca bir tutum sergilemediler. Ancak Finlandiya'nın mukavemet gücü azalıp da barış yapmaya mecbur kalacağını idrak ettikten sonra Sovyetler Birliği aleyhine hareket etmeye başladılar. Chamberlain, İngiltere'nin Finlandiya'ya uçak ve silah vererek, yaptıkları yardımları ayrıntısıyla ilan etti. Fransa, Finlandiya'nın askeri yardım talebinde bulunması durumunda 50.000 asker göndermeye hazır olduklarını beyan ederken; İngiltere de Finlandiya'ya asker göndermeye hazır olduğunu belirtti. Ancak Müttefikler her zamanki gibi geç kaldılar. Çünkü bu teklifler yapılırken Moskova'da Fin-Rus Barış Antlaşması 12 Mart 1940 tarihi itibarıyla imzalandı. Diğer yandan İngiltere ve Fransa'nın geç kalmış olan bu yardım teklifleri her ne kadar beyhude bir çabadan öteye gidemese de en azından Sovyetler Birliği'ne karşı gerektiğinde savaşa girmeyi göze alabileceklerinin bir ispatı olması açısından önemliydi. Bununla birlikte, Finlandiya'nın İngiliz ve Fransız teklifini kabul etmeyerek Sovyetler Birliği ile barış yapmasından rahatsız olan Müttefikler, savaşın sonunda kendilerinin galip gelmesi durumunda harbin ganimetlerinden Finlandiya'nın bir hissesi bulunmayacağını belirterek Finlileri tamamen kendi kaderine terk ettiler²⁶⁹.

²⁶⁷ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.363; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.596. Bu arada Sovyet işgali altına giren Letonya Büyükelçisi 30 Temmuz 1940 tarihinde, Sovyet baskısı altında yapılan bir seçimle Letonya'nın Sovyetler Birliği'ne katılması durumunu Türkiye'nin tanımamasını istemekteydi. BCA, f.246-665-10., y.30-10-0-0.

²⁶⁸ *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1940, s.2

²⁶⁹ Muharrem Fevzi Togay, Rusya ve Müttefikler, *Cumhuriyet*, 29 Mart 1940, s.2

Ancak Finlandiya'nın durumuyla ilgili İngiliz ve Fransız kamuoyu yakından ilgilenip galeyana gösterince, Fransa'da Daladier hükümeti istifa etmek mecburiyetinde kalırken, bu durum İngiliz hükümetinde de değişimi zorunlu hale getirecekti. Bundan sonra İngiliz ve Fransız yönetimi Sovyetler Birliği ile anlaşmak için yumuşak yüzlü davranmak politikasından vazgeçmek zorunda kaldılar. İngiliz Dışişleri Bakanı barışın nimetlerinden Finlandiya'nın da faydalanacağı yolunda bir beyanatta bulunarak önceki kararlarından geri adım attı²⁷⁰.

Sovyetler Birliği, Baltık ülkelerini ele geçirirken bu süreç içerisinde Almanya da Danimarka, Norveç, Belçika, Hollanda, Fransa gibi ülkeleri işgal etmek yolu ile Avrupa kıtasını kısa süre altına almış bulunuyordu. Almanya batıdaki bu ilerleyişlerini doğuda da devam ettirme niyetini güdüyordu²⁷¹. Aslına bakılırsa 23 Ağustos 1939 tarihli Alman-Sovyet Paktı bir ittifak anlaşmasının ötesinde kaçınılmaz olan nihai Alman-Sovyet savaşını geciktirme maksadını taşıyordu²⁷². Çünkü gerek Sovyetler Birliği ve gerekse de Almanya birbirlerine saldırmak için en uygun zamanı bekliyorlardı. İki tarafın birbirine saldırması çok olağandı çünkü her iki devlet de emperyal amaçlar güdüyor ve çıkarları birbirleri ile çatışyordu. Hakikaten Hitler, Stalin'i Almanya'nın İngiltere ile olan çatışmasını izleyen bir leş kargası olarak görüyor ve Almanya'nın İngiltere ile olan mücadelesinde yıpranması sonrasında, Sovyetler Birliği'nin kendisine saldıracağını düşünüyordu. Hitlerin bu fikrini desteklercesine Sovyetler, hızla silahlanıyor, modern tanklar, uçaklar Sovyet Ordusunun hizmetine girerek Sovyetler Birliği'nin silahlanma programı hız kesmeden devam ediyordu²⁷³. Sovyetlerin silahlanma programı izlemesinde kuşkusuz Almanya'nın kendisine saldıracağını düşüncesi yatıyordu. Çünkü Sovyetler Birliği de Almanya'nın kendisine saldıracağını düşünüyor; İngiltere karşısında Hitler yıpranmaya kadar stabil bir politika izlemeyi tercih ediyordu²⁷⁴.

Almanların bütün bu durum içerisinde önlerinde iki seçenek vardı. Bunlardan birisi ya 1940 yazından beri beklenen ve Hitlerin bir türlü muvaffak olamadığı

²⁷⁰ Muharrem Fevzi Togay, Rusya ve Müttefikler, *Cumhuriyet*, 29 Mart 1940, s.2.

²⁷¹ <https://www.ushmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007681>

²⁷² İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileri ile İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.71-72.

²⁷³ Burak Çınar, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cephe Savaş Sorunu", *Güvenlik Stratejileri*, Sayı:20, s.175-176.

²⁷⁴ Benhür, "Türk Sovyet İlişkileri", s.330.

İngiltere istilasını için savaşmaya devam etmek ya da Sovyetlere saldırmaktı. H.E. Erkilet olası muhtemel bir Alman-Sovyet savaşının, Almanların İngilizler'in sırtını yere getirdikten sonra gerçekleşeceğini ön görmekte ve Almanya'nın yönünü Sovyetlere ancak 1942 baharında çevireceğini düşünmekteydi²⁷⁵. Ancak Hitler, hem iki cepheli savaş sorunsalını çözmek hem de İngiltere'nin azimle mücadelesinin arka planında Sovyetlere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne bel bağladığını düşündüğünden Sovyetlere saldırıyı elzem görüyordu. Zira Sovyetler saf dışı edilebilirse bu durum İngiltere'nin ABD ile alakalı hayallerinin de yok olması anlamını taşıyordu. Çünkü Sovyetlerin saf dışı edilmesi demek Japonya'nın savaş gücünü daha da artıracığından ABD, İngiltere'ye yardım etmek yerine Japonya ile uğraşmak mecburiyetinde kalacaktı²⁷⁶.

Almanya, Sovyetler Birliği'ne saldırı için kolları sıvamış ve Hitler 18 Aralık 1940 tarihinde Barbarossa adıyla anılan "21 Numaralı Buyruğu" imzalamıştı²⁷⁷. Ancak 5 Nisan 1941 tarihinde umulmadık bir gelişme olacak ve Irak'ta Alman yanlısı olan Raşit Ali Geylani darbe yaparak yönetimi ele geçirecekti. Darbeci yönetimin İngiltere karşısında mücadele edebilmesi ve Fransa'nın Suriye'de Almanya'ya bıraktığı üsleri alabilmek için Almanya'nın Türkiye üzerinden geçiş hakkını elde etmesi gerekiyordu. Bu sebeplerden dolayı Almanya, Türk yönetimi üzerinde ağır diplomatik baskılar kuracak ve hatta bir adım daha ileriye giderek Trakya ve adalardan toprak vadinde dahi bulunacaktı. Ancak yurttan sulh cihanda sulh ilkesini kendisine hedef edinmiş olan Türk yönetimi, bütün bu tekliflere prim vermeyerek, dirayetli bir tutum sergiledi. Türkiye'nin direnç göstermiş olması ve İngiltere'nin darbeci yönetimi ekarte etmesinden dolayı Almanya geri adım atmak mecburiyetinde kaldı ve 18 Haziran 1941 tarihli Türk-Alman Saldırmazlık Paktı'nı imzalamakla yetindi. Sonraları Başbakan Şükrü Saraçoğlu Türkiye'nin, Almanlarla yapmış olduğu Türk-Alman Saldırmazlık Anlaşmasını neden imzaladıklarını şu cümlelerle açıklayacaktı: (Almanya'nın Balkanlar'da Yunanistan ve Yugoslavya'ya taarruzunu sonrası bu ülkeleri yenmesi ve Yunanistan'da İngilizlerin geri çekilmeye mecbur kalması sonrası) *"önüne gelen her kuvveti yenmiş ve bu neş'e ile kükremiş olan Alman orduları ile*

²⁷⁵ H.E. Erkilet, "İki İhtimal Karşısında" *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1941, s.5.

²⁷⁶ Çınar, "Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu", s.175-176; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.184.

²⁷⁷ Türkkaya Ataöv, *2. Dünya Savaşı*, İleri Yayınları, İstanbul 2008, s.109.

birgün yapayalnız karşı karşıya kaldık. Biz Balkanlarda taarruzun şu arzettiğim şekilde inkişafı esnasında üstümüze doğru sarkan tehlikenin ehemmiyetini müdrik olarak aldığımız karar şu oldu: Trakya'daki köprüleri uçurduk, kendimizi müdafaaya karar verdik. Vaziyet bu merkezde iken Almanlar bize kendileriyle harb etmek tasavvurunda olup olmadığımızı sordular. Bizde cevaben kendilerine tarzı hareketimizi onların tavrı hareketine göre tanzim etmek kararında olduğumuza bildirdik. Buna cevap olarak Almanlar, icap etmedikçe bizimle harb etmeyeceklerini ve ordularına herhangi bir yanlışı meydan vermeyecek şekilde Türk hudutlarından uzak kalmaları için emir verdiklerini bildirdiler. Ve bunu müteakip bize ademi tecavüz misakinin akdini teklif ettiler. Bu teklifi ve işin müteakip safahatını Müttefiklerimize haber vererek ve danışarak 18 Haziran 1941 tarihinde Türk-Alman muahedelerini imzaladık”²⁷⁸. Türkiye'nin Alman isteklerine boyun eğmemesi; Almanya'nın Irak ve Suriye üzerinden Basra Körfezine inerek, Hint Okyanusu'nda Japonya ile birleşmesinin önünü kesmiş olmasına rağmen Türkiye'nin Almanya ile saldırmazlık antlaşması imzalamasından başta İngiltere olmak üzere savaşa dahi iştirak etmemiş olan ABD rahatsız oldular. Bu hoşnutsuzluğunu Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye “Ödünç Verme ve Kiralama” kanunu kapsamında yapılan yardımları askıya alarak gösterdi.²⁷⁹. Nitekim Başbakan Şükrü Saraçoğlu yukarıdaki beyanatının devamında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin rahatsızlığını kabul etmiş ve Türkiye'den bu anlaşmasının sonlandırılması talep ettiklerini belirtmişti²⁸⁰.

Türk-Alman Saldırmazlık Paktı, Türk basını özelinde Cumhuriyet Gazetesi'nde de büyük yankılar uyandırdı ve Türk-Alman dostluğuna dem vuran yazılar kaleme alındı²⁸¹. Almanya bu anlaşma ile Türkiye'nin tarafsız kalmasını temin etmişti ve “Sağ Kanadını” güvence altına alarak 22 Haziran 1941'de herhangi bir

²⁷⁸ Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerin kesilmesi sebebiyle meclise 02.08.1944 tarihinde sunduğu nutuk. BCA, f.11-63-8., y.30.1.0.s.5.

²⁷⁹ Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I*, s.637; Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.455-456; Ahmet Şükrü Esmel, Oral Sander, *Türk Dış Politikası*, s.155-156.

²⁸⁰ BCA, f.11-63-8., y.30.1.0.,s.7.

²⁸¹ Nadir Nadi, “Türk-Alman Dostluk Paktının Mucib Sebepleri”, *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1941, s.1-3; Hem Nalına Hem Mihına, “Dostluk Havası”, *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1941, s.2.

gerekçe göstermeksizin ve hatta savaş dahi ilan etmeden Sovyetler Birliği'ne saldırıya geçti²⁸².

Dünya kamuoyunda olduğu kadar Türk basını da Almanya'nın hiç umulmayan bir şekilde 23 Ağustos 1939 da Sovyetler Birliği ile bir saldırmazlık paktı yapmış olmasına rağmen yine beklenmedik bir sürpriz ile Sovyetler Birliği'ne saldırması karşısında duydukları hayret ve şaşkınlığı gizleyememişlerdi. Kaleme alınan yazılarda pakttan sonra Sovyetlerin Finlilerle yapmış olduğu mücadeleler ve Balkanlara yerleşme çalışmalarının Almanlarda, Sovyetler Birliği'ne karşı nefret uyandırdığı yolunda ifadeler kullanılmıştır²⁸³.

Almanya'nın Sovyetlere saldırıya geçmesi üzerine bir konuşma yapan Churchill, "*Hitler kış gelmeden Rusya'yı yenmek ve sonra da ABD'nin deniz ve hava gücü işin içine karışmadan, kuvvetlerini İngiltere'ye yöneltmek umudunda. Rusya'nın karşı karşıya olduğu tehlike bu nedenle, bizim de ABD'nin de tehlikesidir. Bundan çıkan sonuç da Rusya'ya elimizden gelen her türlü yardımı yapacağımızdır*" dedi. Churchill, yapmış olduğu bu konuşmada, İngiltere ve ABD'yi bekleyen tehlikeye dikkat çekmiş ve bu saldırıyı Sovyetlerin bir sorunu olmaktan çıkararak içselleştirmek suretiyle Sovyetlere yardımın haklı gerekçelerini ortaya koymuştu. Churchill, sözünün arkasında durmuş ve Sovyetler üzerindeki Alman baskısını azaltmak amacıyla kimi zaman Alman üslerini ve hatta Alman şehirlerini vurmuş kimi zamansa savaşın kaderini değiştirecek olan istihbari bilgileri Sovyetler Birliği ile paylaşmıştı²⁸⁴.

Churchill'in bu ifadeleri, Doğrul tarafından da Cumhuriyet Gazetesi'nin sütunlarına taşınmış ve bu saldırının asıl maksadının Almanya'nın Sovyetlerin ekonomik gücünü ele geçirdikten sonra eskisinden daha güçlü bir şekilde nihai hedefi olan İngiltere'ye saldıracağını ifade etmişti. Bütün bu durum içerisinde İngiltere'nin yapması gerekenlerin ise savaş kapasitesini artırmak, Almanya'yı yıpratmak ve Sovyetlere karşı başarı kazanmasının önüne geçmek olduğunu belirtmişti. Anlaşılacağı üzere İngiltere, Sovyetler Birliği'nin yanında gardını almış ve Almanya'yı müşterek düşman tayin etmişlerdi ve tabii ABD de İngiliz politikası ile

²⁸² Oran, *Türk Dış Politikası I*, s.442-443; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.280; Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.455; Ataöv, *2. Dünya Savaşı*, s.110.

²⁸³ Hem Nalına Hem Mihına, "Sürprizler Harbi", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1941, s.2.; Ömer Rıza Doğrul, "Sovyet-Alman Harbini Doğuran Sebebler", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1941, s.3.

²⁸⁴ Gilbert, *Churchill*, s.825-827.

paralel davranarak çıkarları doğrultunda tavrını Sovyetler Birliği lehinde sergilemişti²⁸⁵.

Nitekim İngiltere ve ABD'nin bu söylemleri lafta kalmadı ve 12 Temmuz 1941'de İngiltere, Sovyetlerle karşılıklı yardımlaşmayı öngören “*Ortak Hareket Anlaşması*” imzaladılar. Bu anlaşmaya göre İngiltere ve Sovyetler Birliği ortak düşmanları olan Almanya'ya karşı birbirlerine karşılıklı olarak yardım edecekler ve iki tarafta birbirlerinden habersiz herhangi bir anlaşma yapmayacaklardı. Bunun hemen ardından 1 Ağustos 1941'de Amerika Birleşik Devletleri de Sovyetlerle bir anlaşma imzaladı. Yaşanan bu gelişmeleri görüşmek üzere Churchill ve Roosevelt bir araya gelecekler ve takvimler 14 Ağustos 1941 tarihini gösterirken sonradan “*Atlantik Bildirisi*” olarak anılacak olan bir demeç yayınlacaklardı. Tabii, İngiltere'nin komünist bir yönetimi olan Sovyetler Birliği'ne böylesine kol kanat germesinin altında Almanya tarafından Büyük Britanya topraklarının işgal edilme korkusu yaşaması etkili olurken; ABD cephesinde de Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni yenip Japonya ile birleşmesi ve ABD'nin uzak doğudaki çıkarlarının zedelenmesi korkusu yatıyordu. Bu sebeplerden dolayı her iki devlet de Sovyetler Birliği'ni güçlendirmek yolu ile Almanları Sovyetler vasıtasıyla baskı altında tutmak için askeri yardımda bulunacaklardı²⁸⁶.

Ancak bu noktada şöyle bir sorun ortaya çıkıyordu ki bu da Sovyetler Birliği'ne yapılacak olan yardımların hangi güzergâh üzerinden olacağı meselesiydi. Çünkü Kuzey Atlantik üzerinden yapılan yardımlar en kısa süre içerisinde Sovyetlere ulaştırılması açısından önemli bir yol güzergahıyken, Alman denizaltılarının açık hedefi olması ve binlerce ton olan yardım malzemesinin sulara gömülmesinden dolayı bir dezavantaj yaratıyordu. Türkiye'nin savaş dışı olması ve Ege Denizi'ndeki adaların da Almanya'nın elinde bulunmasından dolayı geriye tek bir seçenek kalıyordu bu da İran'dan başkası değildi. Ayrıca yine İran'da oldukça fazla miktarda Alman uzmanın olması, bölgede bulunan petrol rezervinin Almanlar tarafından kullanılması riskini doğuruyordu ve bu durum Müttefiklerin çıkarlarını tehlikeye düşürüyordu. Yine

²⁸⁵ Ömer Rıza Doğrul, “Alman-Rus Harbinin İngiltere ve Amerikadaki Tesiri”, *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1941, s.3.

²⁸⁶ Üçok, *Siyasal Tarih*, s.281-282; Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.377,378,382; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.602-608.; Gilbert, *Churchill*, s.830

bunun yanında Japonya'nın Endonezya'yı işgal yolu ile buradaki petrol bölgelerini ele geçirmesi de Müttefiklerin İran petrollerine olan ihtiyacını artırıyordu. Neticede Müttefikler bölgede menfaatlerinin risk altında olmasını değilde, yardım malzemelerinin İran üzerinden geçirilmesi konusunu gündeme getirerek yerel yönetimle siyasi temaslarda bulunmuşlarsa da müspet bir netice alamadılar. Çareyi 1941'in yaz aylarında İran'ı işgal etmekte buldular. İşgalden sonra İngiltere ve Sovyetler Birliği aralarında bir de anlaşma yaparak İran'ı iki işgal bölgesine ayırdılar. ABD'nin savaşa girmesiyle de 1942 Mayıs'ında İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında bir ittifak antlaşması daha imzalandı. Ayrıca yine ABD, savaşa katıldıktan sonra da 11 Temmuz 1942 tarihinde bir "Sovyet-Amerikan İttifak Antlaşması" da yapıldı²⁸⁷.

Nihayetinde artık İkinci Dünya Savaşı'na Sovyetler Birliği'nin de dahil olmasıyla savaş doğuya kaydı ve İngiltere, Almanya ile yalnız başına mücadele etmekten kurtuldu. Bu sırada Almanya'nın Sovyetlerle başarılı bir şekilde mücadele etmesinden ve İngiltere ile ABD'nin Avrupa savaşıyla meşgul olmasından feyz alan Japonya da "Asya Asyalılarındır" politikasından hareketle Uzak Doğu'da yeni bir düzen inşa etmek için harekete geçti ve 7 Aralık 1941 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Havai Adası'ndaki Pearl Harbor üstünü bombaladı. Bu saldırı neticesinde Amerika Birleşik Devletleri, 2000 Amerikan askerinin yanında 4 tane savaş gemisini kaybetti. Ayrıca Japonya bu saldırı ile eş zamanlı olarak Hollanda Doğu Hint Bölgesi'nde İngiliz gemilerine de saldırdı ve bu saldırılar neticesinde Uzakdoğu'daki Amerikan-İngiliz deniz üstünlüğü yerle yeksan oldu. 8 Aralık 1941 tarihinde Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye savaş ilan ederken; Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İngiliz güdümündeki dominyonları da Japonya'ya savaş ilan ettiler. Amerika Birleşik Devletleri, bu suretle artık resmen savaşın taraflarından biri oldu ve Müttefikler safında savaşın kaderini tayin edecek olan belki de en önemli aktör olarak yerini aldı²⁸⁸.

²⁸⁷ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.378.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s., 602-603.; Ömer Rıza Doğrul "Hitlerci Almanya'ya Karşı İngiliz-Sovyet İttifakı", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1941, s.3; Gilbert, *Churchill*, s.853,890.; Çağatay Benhür, "İkinci Dünya Savaşında İran'ın İşgali ve Türk Basını (1941)", *Turkish Studies*, Sayı,10/9. Yıl 2015, s.81.

²⁸⁸ Üçok, *Siyasal Tarih*, s.281; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.235,236,241; Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.382; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.605-607; Gilbert, *Churchill*, s.836-837.

Şüphesiz ki Japon-Amerikan savaşının başlamasında ve iki devletin birbirlerine savaş ilan etmesinde çeşitli faktörler etkili olmuştu. Bunda en etkili etmenlerden biri, yer altı kaynaklarından yoksun olan adacıklar ülkesine sıkıştırılmış Japonya'nın, yarım asırdan beri sanayileşiyor olması ve ekonomik, askeri, teknolojik alanlarda atılımlar yaparak Asya'da egemen güç olmaya soyunmasıdır. Bu minvalde hareket eden Japon yönetimi önce bölge ülkelerini ekonomik olarak boyunduruğu altına alıyor ve sonrasında ise askeri yayılım politikası uygulayarak kendine yeni yaşam alanları açıyordu. Japonya kendisi gibi yayılmacı amaçlar peşinde koşan Almanya ve İtalya ile de bir ittifak yaparak idealde birleşmiş ve dünyayı bu iki güçle aralarında parsellemişti. Japonya, Çin'i işgal edip Fransız yönetimiyle de anlaşarak, Hindicini'nde bulunan deniz ve hava üslerinin kullanım hakkını ele geçirmişti. Ancak Amerika Birleşik Devletleri, Çin'e 25 milyon dolar tutarında yüklü bir meblağ kredi açarken; Japonya'yı ise iktisadi abluka altına almıştı. Bütün bu yaşanan gelişmeler ise taraflar arasında bittabi gerilimi artırıyor ve adım adım savaşa yaklaşıyordu²⁸⁹.

Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesi karşısında İngiltere, bu durumu büyük bir memnuniyetle karşıladı²⁹⁰. Zira İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in Pearl Harbor baskınına duyduğunda verdiği ilk tepki *“yani sonunda kazandık”* demek olmuştu. Churchill, devamında duygularını şu şekilde ifade etmişti: *“Evet Dunkirk'ten sonra, Fransa'nın düşmesinden sonra, Oran'daki korkunç dönemden sonra, Hava Kuvvetleri ve Donanma haricinde neredeyse tamamen silahsız bir halk olduğumuz zamanki istila tehdidinden sonra, denizaltı savaşının ölümcül mücadelesi yani Birinci Atlantik Savaşı burun farkıyla kazanıldıktan sonra, on yedi ay boyunca yalnız savaştıktan ve büyük stres altında geçen on dokuz aylık görevimden sonra. Savaşı kazanmıştık”* demektedir²⁹¹. Japonya'nın saldırısı sonrasında Roosevelt ve Churchill arasında vuku bulan telefon konuşmasının da ise ABD Başkanı, mevkiidaşı Churchill'e hitaben *“Bize Pearl Harbor'da saldırdılar. Artık aynı gemideyiz”* diyecekti. Böylelikle Roosevelt İngiltere'ye Amerika Birleşik Devletleri'nin yapmış

²⁸⁹Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.229; Hilal Kibar, “Pasifikte Mücadele Pearl Harbor”, *Tarih Dergisi*, Sayı 3, 2018, s.15.

²⁹⁰Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001, s.415.

²⁹¹Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s. 317.

olduğu ekonomik ve askeri yardımların çok daha ötesinde bilfiil savaşa İngiltere saflarında girerek zaferin kapılarını İngilizlere aralamış oluyordu. Churchill ise 5 Mart 1942 tarihi Roosevelt'e gönderdiği telgrafta "*ABD'nin savaşa girmesini ne kadar hasretle beklediğimi ve girince nasıl şükrettiğimi hatırladım*" diyerek her fırsatta ABD'nin savaşa girmesinden dolayı duyduğu mutluluğu dile getirmişti²⁹².

Yunus Nadi imzasıyla yayınlanan Cumhuriyet Gazetesi'nin haberine göre Japonya'nın savaşa girmesiyle savaşın Uzakdoğu'ya da sıçradığından ve bir Avrupa savaşı olmaktan çıkıp artık tam manası ile bir dünya savaşı olduğundan bahsetmekteydi. Asya'da yaşanan gelişmeler neticesinde, Japonya'nın Uzakdoğudaki Avrupalı milletleri temizleyerek burada kendi dinamikleriyle yeni bir düzen kurma emelinde bulunduğunu; İngiltere ve ABD'nin ise Japon isteklerine boyun eğmek ya da onlarla mücadele etmek dışında bir seçeneklerinin kalmadığını ifade etmekteydi. Nadi, savaşta Fransa'nın saf dışı kalması üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşta demokrasi kılıcı misyonunu üstlenerek bir nevi Fransa'nın yerini doldurduğunu belirtmekteydi. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin Atlantik Bildirisi ile beraber Japonya'nın yükünü kendi üzerine alarak Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya arasında bir müzakere sürecini başlatmış olmasına rağmen, Japon Hükümetinin Çin konusunda kendi işine karışılmaması ve Asya'da serbest bırakılması davasını güttüğünü dile getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin ise Japonya'nın, Çin üzerinden elini çekmesini ve Uzakdoğu'daki dengeleri bozmamasını istediğini iki tarafın istek ve beklentilerinin tam tersi istikamette bulunmasından dolayı bir anlaşmanın sağlanamadığını ifade etmektedir. Yine Nadi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'yı dize getirmek için ekonomik ambargo uygulamasının da bir işe yaramaması dolayısıyla durumun savaş noktasına geldiğini kaleme almıştır²⁹³.

Yaşanan gelişmelerle birlikte ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki misyonu, yalnızca İngiliz cephesine ilgi göstermek iken, bir anda kendisini savaşın içinde bulmuştur. Bu noktada bir anekdot olarak belirtmek gerekirse Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere'nin savaş durumuyla yakından ilgilenmesinin altında yatan gerçek, "*İngiltere'nin yenilmesi durumunda, Mihver devletlerinin Avrupa'yı, Asya'yı,*

²⁹² Gilbert, *Churchill*, s.837-845.

²⁹³ Yunus Nadi, "Japonya da Cenge Girdi" *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1941, s.1

Avusturalya'yı ve denizleri kontrolleri altına almaları endişesinden kaynaklanıyordu. 27 Eylül 1940'ta Japonya, Almanya ve İtalya arasında yapılan "üçlü ittifak" ta Japonya'ya biçilen misyon Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa'daki savaşa katılmasının önüne geçmesi ve elbette ki Japonya'nın Uzakdoğu'daki emellerini engellemesinin önüne set çekmekti. Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ni savaş dışında tutmayı becerebilmesi durumunda yeni dünya düzeni İngiltere ve Mihver arasındaki savaşın sonuçlarına göre şekil alabilecekti. Aksi bir durum olup da Amerika Birleşik Devletleri'nin de savaşa girmesi durumundaysa Japonya da savaşa müdahil olacak ve böylelikle emsali görülmemiş bir savaş cereyan edecekti. Bundan sonra ise İkinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getireceği değişim rüzgarları, kan ve yıkımla sadece Mihverin, Avrupa'nın ya da Asya'nın değil bütün bir dünyanın kaderi söz konusu olacaktır²⁹⁴.

Roosevelt, Japonların Pearl Harbor saldırısını "alçaklık sembolü olarak tarihe geçecek bir gün" olarak nitelendiriyor ve Japonya'yı Uzakdoğu'da alt etmenin yollarını arıyordu. İngiltere ise ABD'nin Pasifik'teki savaşa yoğunlaşmasından ve bu durumun Müttefikleri Avrupa kıtasında zayıf düşürmesinden endişeleniyordu. Ancak 11 Aralık 1941 tarihinde Almanya ve İtalya'nın hemen ardından da Avrupa'daki Mihverin küçük uydu devletçiklerinin Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş ilan etmesiyle beraber İngiltere'nin bu endişesi kendiliğinden dağılmış oluyordu. Mihverin yapmış olduğu bu stratejik hata Amerika Birleşik Devletleri gibi güçlü bir devleti Avrupa'daki savaşa çağırarak açık bir davetiye niteliğindedir. Mihver, Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş ilan etmeseydi belki de Amerika, Avrupa'daki savaşa fiilen dahil olamayacaktı ve Uzakdoğu'daki savaşa meşgul olacağından İngiltere'ye eskisi gibi yardımda dahi bulunamayacaktı. Zira Pearl Harbor saldırısının üstünden dört gün geçmiş olmasına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri yönetimi Almanya ya da İtalya aleyhinde bir faaliyette bulunmamış ve bir savaş ilanı yapmamıştı. Ancak Mihver, bu savaş ilanı ile kendi bindiği dalı kesmiş ve İngiltere'ye arayıp da bulamadığı bir fırsat sunmuştu²⁹⁵.

²⁹⁴ Üçok, *Siyasal Tarih*, s.281; Üçarol, *Siyasi Tarih*, s.605; Yunus Nadi, "Harbin Yeni Safhası", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1941, s.1.

²⁹⁴ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.241-242; Gilbert, *Churchill*, s.838.

Olay, Türk basını tarafından da büyük bir ilgiyle takip edilmiş ve Yunus Nadi tarafından da “*Tam olarak genel savaş*” başlığı altında Cumhuriyet Gazetesi’nin manşetlerini süslemiştir. Gerçekten de savaş Avrupa’daki güçler mücadelesi olmaktan çıkmış, çatışmanın Pasifik’e sıçraması ile ve ardı sıra gelen savaş ilanlarıyla beraber toplamda kırk üç devlet savaşa girmişti. Böylelikle savaş dünyanın beş kıtasında ve denizlerde ve hatta semaların da dahi cereyan eden bir hal almıştı. Küçük devletçikleri saymazsak dünya politikasına yön veren altı devlet dört başı mamur bir şekilde bil-fiil savaşa ve kıran kırana bir mücadeleye tutuşmuşlardı. Çünkü 1939 itibari ile önce İngiltere ve Almanya, ardından 1941 Haziran’ında Almanya ile Sovyetler Birliği ve bunun akabinde ise 1941 Aralık ayının gelmesiyle Japonya hem Amerika Birleşik Devletleri hem de İngiltere’ye karşı kılıçlarını çekmişti. Aralarında çeşitli zaman dilimlerinde ittifak antlaşmaları yapan bu devletlerden Amerika Birleşik Devletleri, Japonya özelinde bütün Mihver devletlerine karşı mücadele ederken Mihver devletleri ise ABD ve İngiltere’ye karşı savaş vermekteydi²⁹⁶.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte dünya kan, ölüm ve gözyaşına gark olmuşken Churchill, 11 Aralık 1941 tarihli Roosevelt’e göndermiş olduğu mesajında “*Dünya olaylarının aldığı şekilden ötürü müthiş rahatladım*” diyecektir. Ancak Almanya savaşın başlarında Sovyetlere karşı adeta şaha kalkmış ve kısa süre içerisinde Kiev, Odesa ve Kırım gibi önemli mevkiileri ele geçirerek müthiş başarılarla imza atmıştır. Aynı şekilde Japonya da Almanya’nın yolunda ilerliyor; Malaya’dan tutun da Birmanya’ya, Filipinler’e kadar önemli işgal bölgeleri elde ederek İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı üstün bir mücadele örneği sergiliyordu. Bu başarılarından dolayı rehavete kapılan iki devletten Almanya, altı ile sekiz hafta içerisinde Sovyetleri savaş dışı bırakmayı hedeflerken Japon Başbakanı General Tojo ise “*Japonya, İngiltere ve Amerika’yı yenmeden kılıcını kınına sokmayacaktır*” diyerek kendinden emin ifadeler kullanıyordu. Churchill ise Mihverin başarıları ve savaştaki cephe durumlarının henüz Müttefikler aleyhine olduğu bu tarihlerde Eden’e gönderdiği bir telgrafta “*ABD’nin katılımı herkesin durumunu düzeltecek; zaman ve*

²⁹⁶ Yunus Nadi “Tam Olarak Savaş”, *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1941, s.1; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.241.

sabır bize kesinlikle zafer getirecek”²⁹⁷ diyerek savaşı Müttefiklerin kazanacağına olan inancını yineliyordu.

Gerçekten öyle de oldu ve Churchill bu öngörüsünde haklı çıktı. Japonya Pasifik’te Müttefikler karşısında gerilerken; Almanya da Sovyet bozkırlarında ağır iklim koşulları ve Sovyetler Birliği’nin üstün mukavemeti karşısında büyük kayıplar vererek gerilemeye başladı. Savaştaki denge durumunun ve rollerin değişmeye başlaması ile birlikte oluşan yeni durum üzerine Churchill, Stalin’e hitaben “*Savaşın sonucundan hiç bu kadar emin olmamıştım*”²⁹⁸ demiştir.

ABD her ne kadar tarafsızmış gibi gözüksün de savaşın başından beri İngiltere yanında bir tutum sergilerken Sovyetler Birliği de ilk zamanlar Alman yanlısı bir politika izlemiştir ki bunun en iyi örneklerinden birisi Polonya’yı müşterek işgal bölgesi yapmalarındır. Yani tarafsız taraf olarak nitelendirebileceğimiz bu iki devletin Müttefikler tarafına alenen geçerek mücadele etmeye başlaması ile beraber; Müttefikler için zafer kapıları aralanmış ve Churchill’in 8 Mayıs 1945 tarihli zafer metni de kendiliğinden yazılmaya başlamıştır²⁹⁹.

B-İtalya Cephesi

14-24 Ocak 1943 tarihinde düzenlenen Kazablanka Konferansı’ndan çıkan kararlar içerisinde Sovyetler Birliği’nin rahat nefes alabilmesi ve İtalya’nın işgaline zemin hazırlanması için Sicilya’nın işgali kararı alındı. Tunus’un ele geçirilmesi ve buradaki sekiz Mihver tümeninin Müttefiklerin eline düşmesi ile beraber, Müttefikler planlarını hayata geçirebilmek için büyük bir fırsat yakalamışlardı. Zira bu başarı Müttefiklerin İtalya cephesinde zafer kazanmalarının yolunu açtı. Her ne kadar Müttefikler Sicilya’nın işgali için gereken derecede hazırlıklar yapamamış olsa da Mihverin içinde bulunduğu kararsızlık ve bocalamadan yararlanmışlardı³⁰⁰.

²⁹⁷ Gilbert, *Churchill*, s.839; Nurullah Sat, *Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Sürecinde Türk Basınında Japonya (1939-1945)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s.96-164; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.383; Ömer Rıza Doğrul, “Japonya’nın İlk Muvaffakiyeti”, *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1941, s.3.

²⁹⁸ Gilbert, *Churchill*, s.839.

²⁹⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.317.

³⁰⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.462-463; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, Kastaş Yayınları, İstanbul 2001, s.93; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.617.

Zira İtalya'nın askerî açıdan sıkıntıları vardı ve bu konuda Mussolini Almanya'dan yardım alabileceken İtalya'ya gelecek olan Alman birliklerinin bölgede asli kuvvet olmasını istememekle beraber İtalya'nın Almanlara muhtaç bir devlet olduğunun düşünülmesine tahammül edemiyordu. General Westphal'ın da ifade ettiği üzere: “*Mussolini, İtalya'nın, İtalyanlar tarafından savunulmasını istiyor ve şu anda birliklerinin içinde bulunduğu korkunç duruma gözlerini kapatıp, böyle bir fikrin olanaksız olduğunu göremiyordu*”³⁰¹. Mussolini'yi kurmayları İtalya'nın başarılı bir şekilde müdafaası için Almanya'dan askeri yardım almaya ikna ettiklerinde ise Hitler, yardım konusunda gönülsüz davranmaya başlamıştı. Çünkü Hitler'e göre muhtemel bir Müttefik taarruzu ancak Balkanlardan olabilirdi. “*Müttefikler henüz Fransa ve İtalya'ya doğrudan taarruz edecek kuvvete ve cesarete sahip değiller*” diyen Hitler'in böyle düşünmesini sağlayan şeyse hastalanarak ölmüş olan binbaşı rütbesindeki W. Martin'in cesedinin cebinden çıkan ve Müttefiklerin Yunanistan'ı işgale hazırlandıkları yönünde İngiltere Genelkurmay Başkanı Yardımcısı Nye'in imzasını taşıyan mektubuydu. Böylelikle İngilizler bir İspanyol kenti olan Huelva şehri yakınlarında cebinde mektup olan bu cesedi bırakarak Mihveri oyuna getirmişler ve bunda da oldukça başarılı olmuşlardı. Ayrıca Hitler, İtalya'daki Mussolini karşıtlığının farkındaydı ve muhtemel bir işgal durumunda İtalyanların teslim olacağı kanaatinde olduğundan Alman birliklerini İtalya'yı kurtarmak pahasına kurban etmek istemiyordu³⁰².

İtalya'nın durumu hakkında bir makale kaleme alan Nadir Nadi, Müttefiklerin İtalya'nın tükenmiş bir vaziyette olduğunu düşündüklerini, halkın faşist rejimden bıktığını, parti ile ordunun anlaşamadığını, kralın pasifize edildiğini ifade etmekteydi. Ayrıca işler yolunda giderken Afrika'dan tutun da Balkanlara, Akdeniz'e kadar olan alanı hakimiyet altına almak isteyen Mussolini yönetiminin rüzgarlar tersten esmeye başladığında birden ağız değiştirdiğini, özgürlük ve haktan konuşmaya başladıklarını vurgulamaktaydı. Yazının devamında İtalyan söylemlerine de yer veren Nadi, İtalyanların ordu millet ve yönetim bazında birleştiklerini iddia ettiklerini ve bir düşman saldırısı karşısında sonuna kadar savaşıacaklarını belirttiklerini köşesinde yer

³⁰¹ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.7.

³⁰² Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.464-465; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.357.

vermişti. Nadi'nin bu yazısını destekler nitelikte Sicilya çıkarmasından üç önce Faşist Parti'sinin toplantısında kürsüye çıkan Mussolini, “Eğer düşman İtalya'ya ayak basacak olursa, suyun bitip toprağın başladığı kumsal çizgisini aşmadan, son ferdine kadar yok edilecektir. Şayet bu toprak parçasında bir kişi kalacak olursa o da ayak da değil sırtüstü uzanmış olacak ve ebediyen orada yatacaktır”³⁰³ diyecektir.

Mihver, savaş için gerekli olan hammaddeyi Balkanlardan sağlıyordu ve Yugoslavya'da İngiltere'nin en başından beri desteklediği bir gerilla hareketi bulunuyordu. Yani bir Balkan çıkarması Mihvere büyük bir darbe olabilir ve böyle bir durum Sovyetler Birliği'ndeki Alman baskısını azaltacağı gibi Türkiye'yi de Müttefikler yanında savaşa girmesi konusunda ikna edebilirdi. Belki de Hitler, Müttefiklerin bütün bunları hesap ettiklerini muhtemel bir Balkan çıkarmasının Müttefiklere sonsuz fırsatlar yaratacağını düşündüğünden olası bir çıkarmanın ancak Balkanlardan olabileceğine kani olmuştu. Mussolini ise bunu tam tersi istikamette düşünüyor olacak ki bir konuşmasında “hiç kuşku yok Müttefikler doğrudan İtalya'ya istila etmek kararındadır”³⁰⁴ diyecekti.

İngiltere, Almanya tarafından Avrupa kıtasından tutunda Fransa'ya, Norveç'e, Balkanlara kadar olan geniş bir sahadan çıkarılmış olmasına karşın bunların içinde İngilizlerde en çok Ege Denizi'ndeki adalar ve Balkanların kayıp edilmesi derin yaralar açmıştır. Bütün bunların neticesinde olayları yakından takip etmekte olan Türk basınında da İngiltere ve Müttefiklerin Avrupa'ya tekrar nasıl gireceklerinin hesap edildiği 1943 yılında ilk olarak Girit ve Balkanlar üzerinden bir çıkarma yapılabileceği ihtimali üzerinde durulmaktaydı. Ayrıca Müttefiklerin tek bir yere değil de birden çok alana çıkarma yapacakları yönünde söylentiler mevcuttu. Yani Müttefikler, Fransa'ya Norveç'e ve Balkanlara amfibi bir çıkarmada bulunabilirlerdi. Örneğin Müttefikler, İtalya'yı baskı altında tutamak için İtalyan adalarını işgal etmek yoluyla Fransa'yı kurtarmanın da zeminini hazırlamak amacıyla olabilirlerdi. Ancak bunlar ihtimal dahilinde olan şeylerdir ve Müttefikler nereye çıkarma yapacaklarını gizli tutmaktaydılar. Bu durum ise Mihver üzerinde adeta bir sinir harbi yaratmaktaydı. Bunların yanı sıra Doğrul'a göre Müttefik birlikleri atıldıkları yerden tekrar Avrupa'ya

³⁰³ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.13; Nadir Nadi, “İtalyanın Başına Gelenler”, *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1943, s.1.

³⁰⁴ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.8.

girmeye çalışacaklardır. Böylelikle uğramış oldukları mağlubiyetin bir nebze de olsa acısını çıkarabileceklerdir ³⁰⁵.

Müttefiklerin kafasında ise Hitler'in düşündüğünün aksine bambaşka planlar vardır. Müttefikler Sicilya'yı ele geçirerek Akdeniz yolunu temizlemek ve denizdeki hareketlerini güven içinde yürütmek istemekteydiler. Ayrıca Sicilya'da İtalyanların dört sahra ve altı tane de kıyı savunma tümeninden oluşan yetersiz donatılmış birlikleri ile Tunus'tan kaçabilen Alman askerlerinden başka bir savunma hattı olmadığından, ada saldırıya açık bir konumdaydı. Yine bu adanın küçük olmasından dolayı Mihverin burada geniş ölçekte bir askeri tedbir alması ve saldırıya girişmesi de muhtemel değildi. Müttefikler tarafından adanın ele geçirilmesi halinde az sayıda birlikle burasını rahatlıkla savunabilirdi³⁰⁶. Churchill 12 Nisan 1943'te Marshall'a *"İtalya'daki hareketimizin Güney Rusya'daki müthiş önemli ilerlemelerin mümkün hale gelmesinde büyük bir rol oynadığı ve bunun da uydu devletlerde sarsıntıya yol açarak ayrıca bir yarar sağlayacağı kanısındayım"* ³⁰⁷ diyecekti. Churchill'in de işaret ettiği üzere İtalya'ya yapılacak bir saldırı Almanları, Sovyetler Birliği cephesinde akim bırakacağı gibi Balkanlardaki Mihver taraftarı devletçikler de bu sarsıntıyla beraber Mihverden yüz çevirerek belki de Müttefikler yanında bir tutum sergilemeye başlayacaklardı. Ayrıca Churchill konuşmasının devamında İngiltere'nin Pasifik Okyanusu'nda Japonya'ya karşı mücadele vermekte olan çıkarma gemilerinin buradan çekilerek Akdeniz'e kaydırılması gerektiğini belirtmekteydi³⁰⁸. Müttefik ordularının İtalya'nın işgali meselesi ile alakalı amaçlarını Churchill, şu şekilde özetlemektedir: *"Bizim her şeyden önce, Roma'nın güneyinde Alman ordusunu yenmemiz ve ordularımızı birleştirmemiz lazım. Bunun için hiçbir şey esirgenmemeli. Müttefik ya da düşman ordusunun savaştan nasıl çıkacağını savaş yapılmadan bilemeyiz. Belki de düşman ordusu bir karışıklık içine düşecek ve büyük başarı fırsatları doğacaktır. Yahut belki de biz durdurulabiliriz ve düşman var olan kuvvetleriyle, Roma'nın güneyindeki mevzilerini bize karşı savunmaya devam edebilir. Öte yandan, bazı tümenlerini Fransa'daki asıl savaştan çekmeye de kalkabilir. Sözümlü ettiğim*

³⁰⁵ Ömer Rıza Doğrul, "Nereden Atıldılar, Nereden Çıkacaklar?", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1943, s.3.

³⁰⁶ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.463-466.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.8.

³⁰⁷ Gilbert, *Churchill*, s.911.

³⁰⁸ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.8.; Gilbert, *Churchill*, s.911.

olasılıklardan yararlanmak için planlar ve hazırlıklar yapmamız gerekiyor gibi geliyor bana” ³⁰⁹ şeklinde ifade etmekteydi. Yani Müttefiklerin İtalya'nın işgali vasıtasıyla yapmak istedikleri arasında Müttefik ordularının birleştirilmesi ve tabii işler yolunda gidip de başarı sağlanır ise Mihverin Fransa'daki birliklerinin çekilmeye zorlanmasıydı. Müttefikler bu planlarını hayata geçirebildikleri takdirde İtalya da kendiliğinden baskı altına alınmış olacaktı.

Müttefikler işgal için planlar yaparken Hitler de Fransa'daki Birinci Panzer Tümeni'ni buradan çekmiş ve toplamda üç Alman tümeninin Yunanistan'a sevk ve idaresi emrini vermişti. Bu üç Alman tümeninden ikincisi İtalyan ordusunu Yunanistan'da desteklemek için görevlendirmişti. Ayrıca Hitler, Müttefiklerin eş zamanlı olarak Yunanistan'ın yanında Sardinya Adası'na bir saldırıda bulunacağını düşünmekteydi. Çünkü Hitler, Sardinya Adası'nın Müttefiklerin Fransa ve İtalya'ya saldırıda bulunabilmeleri açısından çok daha elverişli bir coğrafi konuma sahip olduğu fikrindeydi. Bu sebepten dolayı 90. Panzergrenadier Tümeni'ni de Sardinya'da olan ve sadece dört İtalyan tümeninden meydana gelen birlikleri takviye etmek amacıyla gönderilmişti. Bu tedbirlere ek olarak Hitler, iki paraşüt tümenini de Güney Fransa'ya konuşlandırmıştı. Böylelikle ihtimal dahilinde olan Sardinya Adası'nın saldırıya uğraması durumunda hava desteği olarak bir karşı taarruz yapılabilecekti³¹⁰.

Müttefikler Sicilya Adası ve nihai hedef olan İtalya'ya saldırıya geçmeden önce harekâtı güven içinde yürütebilmek için ilk etapta 11 Haziran 1943 tarihinde Pantelleria Adası'na saldırıda bulunmuşlardı. Çünkü Pantelleria Adası stratejik konumu itibarıyla Müttefikler açısından tehlike yaratıyordu. Ayrıca yine burası Tunus kıyıları, Sicilya ve Malta Adası'nın ortasında bulunuyor ve “*Merkezi Akdeniz'in Cebelütarik'i*” olarak isimlendiriliyordu. Ada, 11.000 kişiden oluşan İtalyan askerleri tarafından savunuluyordu. Ancak Müttefik birlikleri daha gemilerden çıkarma botlarına binerken savaşmaya istek, azim ve kararı olmayan İtalyan birlikleri tek bir kurşun dahi atmadan teslim bayrağını çekmişlerdi. Adanın alınması Müttefikleri açısından ummadıkları kadar kolay olmuştu. Ayrıca 13 Haziran tarihinde Lampedusa ve Linosa adındaki iki İtalyan adacığı da ele geçirilmiş ve Sicilya'nın da ele

³⁰⁹ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.93.

³¹⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.464-465.

geçirilmesinin yolu açılmıştı. Adanın savaşmadan İtalyan birlikleri tarafından teslim edildiği haberini alan Hitler, “*bu İtalyanların Allah belasını versin*” derken Mussolini ise “*Eisenhower Yunanistan’a değil, İtalya’ya geliyor. Kader nihayet kapımızı çaldı*”³¹¹ diyecektir.

Hitler, Pantelleria Adası’nın işgalinin hala bir kandırmaca olduğunu düşünmekte ve sabit fikirli bir şekilde Müttefiklerin Balkanlardan saldıracağını savunmaktaydı. Müttefikler ise Gürbüz Harekâtı adını verdikleri Sicilya’nın ele geçirilmesi yolunda bir yandan tüm hızıyla askeri hazırlıklarını yaparken 3 Temmuz 1943 tarihi itibarıyla de Sicilya’da bulunan havalimanlarını yoğun bir bombardıman altına almışlardı. Churchill ise Alexander’a yolladığı mesajında “*benim dileğimin sağ pençemizi mümkün olduğu kadar kısa sürede anakaraya atmamız olduğunu biliyorsunuz. Hedef Roma’dır*”³¹² diyerek İtalya’nın biran evvel ele geçirilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı.

Yaşanan bu gelişmeleri yakından takip eden Cumhuriyet Gazetesi, Müttefiklerin Sicilya’ya saldırıda bulunmasını manşetlerine taşımıştı. Nadir Nadi, Sovyetler Birliği’nin doğu cephesinde Almanlara karşı verdiği başarılı mücadelelerden sonra Müttefiklerin de artık beklemenin yarasız olduğu kanısına vararak Sicilya adasına saldırıda bulduklarını ve asıl nihai amacın ise İtalya üzerinden Avrupa’ya giriş yapmak olduğunu belirtmekteydi. Nadi’ye göre Müttefikler bu çıkarmayı göstermelik yapmadılarsa ve asıl maksat Sovyetler Birliği’ni oyalamak değilse şu durumda bu harekâtın devamının da geleceğini ve çıkarmanın başka adalara ve kıyılara da sıçrayacağını ifade etmekteydi. Bu durumda İtalyanların önünde teslim olmak veya mücadele etmek dışında bir seçeneğin kalmadığını da belirtmekteydi. Ayrıca Nadi, İtalyan halkının faşist yönetimin yayılcı politika ve emellerine ne derece iştirak ettikleri konusunu ele almakta ve tavrını İtalyan halkı ve yönetiminin beklentilerinin farklı olduğundan yana sergilemekteydi. Nadi, yine İtalya’nın teslim olması durumunda ise dünya politika sahnesinden çekilmek durumunda kalarak üçüncü sınıf bir devlet statüsüne mahkûm olacağını da eklemekteydi. Haberin devamında İtalya’nın savaşı devam ettirebilmesi için gerekli olan maddi varlığa sahip

³¹¹ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.93-94; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.357; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.12; Gilbert, *Churchill*, s.882.

³¹² Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.357; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II* s.12; Gilbert, *Churchill*, s.883.

olduğunu, her ne kadar Afrika’da yarım milyon civarında askeri esir edilmiş olsa da diğer cephelerde yıpranmamış olmasından dolayı ülkenin ekonomik ve savaş endüstrisi açısından iyi durumda bulunduğunu beyan etmekteydi. Ayrıca Nadi’nin şahsi görüşü İtalyan milletinin düşünüldüğü gibi bir zorluk karşısında kaçma eğiliminde olmadıkları bunun tam tersi cesur bir millet oldukları yönündeydi. Nadi, bu yöndeki fikirlerini desteklemek amacıyla da bir Fransız gazeteci olan Paul Gentizo’u referans göstermiş ve İtalyanların tehlikenin yaklaşmış olmasına rağmen gayet cesur davrandıklarını ve ülkede kişi başına yüz yirmi beş gram ekmek düşmesine karşılık halkın bundan gocunmadığını ve savaşın getirmiş olduğu bütün zorluklara metanetle direndiklerini köşesine taşımıştı³¹³.

Ömer Rıza Doğrul imzasını taşıyan Cumhuriyet Gazetesi’nin haberinde de İtalya’nın Müttefik tehdidi ile karşılaşmasından bu yana onun savaşa devam etme isteğinde olduğu ve sonuna kadar savaşacağı yönündedir. İtalyanların Mussoli’ni etrafında kenetlenmiş olduklarını ve birliklerini muhafaza ederek savaş için gereken kararlılıkla hazırlıklarını idame ettikleri vurgulanmaktaydı. Ayrıca haberin devamında İtalya’da mevcut olan faşist yönetimin yeni durumlar karşısında faşist yapılanmanın içerisinde bulunan ve tehdit unsuru taşıyan bütün unsurların temizlenmiş olduğu belirtilmekteydi. Mussolini’nin bu konudaki fikirlerine de yer veren Doğrul, “*milletin manevi birliğini tehdit edenlere karşı şiddetle hareket edilmiştir*” sözünü de köşesine taşımıştı. Ancak Doğrul, Mussolini’nin sözlerinden hareketle İtalya’nın kendi içerisinde bir takım dahili tehlike unsurlarını da barındırdığını kanısına varmaktaydı. Ayrıca Doğrul, İtalya Başbakanının İtalya’daki işçiler hakkında bilgiler verdiğini ve buna göre işçi kesiminin işgalcilerin emellerine alet olmayacağını ve milli cephede yer alacakları bilgisini de okuyucularıyla paylaşmaktaydı. Doğrul’a göre, başbakanın bu bilgiyi paylaşmasının asıl sebebi ise İtalya’nın direnmek mecburiyetinde olduğu ve sonuna kadar savaşacağı, İtalya’nın teslim olacağı yönünde Müttefiklerin ortaya attığı şayiaların gerçeği yansıtmadığı mesajını vermek amacıyla yapılmış bir hareketti. Yine Doğrul, Mussolini’nin söylemlerinden hareketle İtalyanların İngiltere’yi baş düşmanları olarak gördüğünü ve İngilizlere boyun eğmeyeceğini belirtmektedir. Ömer Rıza Doğrul, sözlerine İtalya’nın Mihverden ayrılmaya niyetinin olmadığını ve

³¹³ Nadir Nadi, “İtalyan Milleti Dayanacak mı?”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1943, s.1-3.

İtalyanların böyle bir karar vermesinde, Mihvere olan itimadını her fırsatta yenilemesinde savaşın İtalya'nın yararına sonuçlanacağını düşünmelerinin etkisi olduğunu ekleyereklemektedir³¹⁴. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki savaşın devamında yaşanan gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Doğrul'un kaleme almış olduğu İtalya hakkındaki fikirleri gerçeği pek de yansıtmamaktadır.

Ömer Rıza Doğrul imzası ile yayınlanan bir başka haberde, yine Müttefiklerin Sicilya harekâtı kaleme alınmıştı. Doğrul haberi okuyucularıyla şu şekilde paylaşmıştır: *“Birleşik milletlerin şimal Afrika'daki başkumandanı General Eisenhower dün, Sicilya Adasına yaptığı çıkarma hareketiyle, Avrupa kalesine karşı taarruzu başarmak yolunda ilk adımları attı. Gelen bütün haberlerin birleştiği bir nokta, Sicilya karasında iki taraf arasında şiddetli muharebelerin devam ettiğidir. Birleşik milletler, hava, deniz ve kara kuvvetler ile Sicilya'ya yüklenmeyi, General Eisenhower'ın dili ile 'Avrupa kıtasını kurtarmak yolunda ilk teşebbüs' sayıyorlar. Yani, Sicilya adası muvaffakiyetle istila edilirse, bu istila, bir hedef değil, belki Avrupa kıtasını kurtarmak yolunda ilk muvaffakiyetli konak sayılacak ve bu konak, İtalyan milletini faşistlikten kurtarmak için kullanılacaktır. Müttefikler bu şekilde hareket etmekle ilk hedeflerinin İtalya olduğunu göstermek ve ikinci cephenin İtalya'da açılmış olduğunu anlatmak istiyorlar. Maksatları Mihverin ikinci cephe için ayıracağı kuvvetleri, bilhassa İtalya'da teksif etmesine yardım etmek ve böylece daha başka sahalarda çıkarmalar yaparak Mihveri şaşkırtmak ve mağlup etmektir”*³¹⁵. Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere Doğrul, Müttefiklerin Sicilya çıkarmasını İtalyan halkının kurtarıcısı niteliğinde görmekte ve mevcut yönetimin halk üzerindeki baskısını kırarak bir harekât olarak yorumlamaktaydı. Ayrıca Sicilya'nın Müttefikler açısından bir hedef değil de hedefe giden yolda önemli bir yapı taşı olduğu kanaatindeydi. Çünkü Doğrul, asıl hedefin İtalya olduğunu ve Müttefiklerin Avrupa'ya İtalya üzerinden giriş yapacaklarını ve Mihvere karşı merakla beklenen ikinci cephenin de böylelikle açılmış olduğu fikrindeydi. Ayrıca haberin devamında Sicilya çıkarması sayesinde Müttefiklerin Akdeniz havzasında kendi emniyetlerini temin etmiş olacaklarını ve Mihverin de buradaki varlığının tehlikeye düşeceğini beyan etmekteydi. Yine Doğrul,

³¹⁴ Ömer Rıza Doğrul, “İtalya'nın Durumu Hakkında”, *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1943, s.3.

³¹⁵ Ömer Rıza Doğrul, “Avrupa Kalesine Karşı İlk Taarruz”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1943, s.3.

Müttefiklerinde söylemlerinden hareketle Mihverin Sicilya adasını yeterince takviye edemediği ve bir ihmalin söz konusu olduğu bilgisini de vermektedir³¹⁶.

Sicilya Ada'sının yedi gün boyunca bombalanmasından sonra nihayet Müttefikler adayı ele geçirebilmek amacıyla 10 Temmuz 1943 tarihinde saldırıya geçtiler. Sicilya Adası'nın savunmasında 75.000 kişiden oluşan iki tane Alman tümeninin yanında 350.000 askerden oluşan on tane de İtalyan tümeni bulunuyordu. Diğer taraftan ise Müttefikler üç gün içerisinde adaya 150.000 asker sevk ettikleri gibi otuz sekiz gün sürecek olan bu sefer boyunca totalde 250.000'i İngiliz ve 228.000'i Amerikalı olmak üzere 478.000 Müttefik askerini sevk edeceklerdi³¹⁷.

Müttefik birliklerinin sayıca üstün olmasına karşılık adadaki Mihver kuvvetlerinin yeterli askeri teçhizatı olmadığı gibi yapılan şiddetli hava saldırılarının da etkisiyle moral ve motivasyon olarak da kötü vaziyette bulunmaktaydılar³¹⁸. Tabii bu manzaranın oluşmasında Hitlerin kötü stratejisinin ve yanlış hesaplarının payı yadsınamazdı. İngiliz birlikleri Sicilya'nın güneydoğusundan çıkarma yaparken Amerikan askerleri ise İngilizlere otuz kilometre mesafeden olacak şekilde adanın güney kısmından çıkarma yapmışlardı³¹⁹. Taraflar arasında adada mücadele başlamıştı ve Müttefik birliklerinin İtalyan "kıyı" birliklerini hedef alan harekâtları başarılı bir şekilde gerçekleşmişti. Hatta İtalyan askerleri Müttefiklerin çıkarma gemilerini boşaltmalarına dahi yardım etmişlerdi. Müttefiklerin adayı ele geçirebilmek amacı ile yaptıkları büyük askeri tahkimatlara rağmen Mihverin buna oldukça zayıf bir mukavemet göstermesi Müttefikleri oldukça şaşırtmış akıllarına Hitler'in başka bir planı mı var sorusunu getirmişti. Hatta öyle ki Müttefikler arasında acaba Mihver bütün kuvvetlerimizi Sicilya'ya çıkarttıktan sonra büyük bir saldırı gerçekleştirmek amacıyla olabilir mi fikri doğmuştu. Ayrıca Müttefik kuvvetleri Hitler'in Sicilya'yı Avrupa kalesinin dışında gördüğünü dahi düşünmeye başlamışlardı³²⁰.

Sicilya Adası'nı ele geçirmek emelinde Sir Harold Alexander komutası altındaki Müttefik kuvvetleri bu amaçla 15 Temmuz 1943 tarihinde Sicilya'daki

³¹⁶ Ömer Rıza Doğrul, "Avrupa Kalesine Karşı İlk Taarruz", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1943, s.3.

³¹⁷ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.467.; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.284; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.387; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.609.

³¹⁸ Artuç, *II. Dünya Savaşı II*, s.13.

³¹⁹ Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi II*, s.467-468.

³²⁰ Ömer Rıza Doğrul, "Sicilya, Avrupa Kalesinin Dışında mı, İçinde mi?", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1943, s.3.

Mihver kuvvetlerinin tamamen imha edilmesi emrini vermişti. Buna karşılık Hitler de paraşüt ve piyade birliklerinden meydana gelen beş Alman tümenini İtalyanlara takviye amaçlı adaya göndermişti³²¹. Bir yandan da Mihver yanlısı kamuoyunda Avrupa'nın aşılmaz bir kale olduğu yönünde yazılar kaleme alınmış ve zamanı gelince de Müttefiklerin hava bombardımanlarına misli ile cevap verileceği söylenerek halkın moral ve motivasyonu yükseltilmeye çalışılmıştı³²². Ancak buna karşın Temmuz sonlarında Sicilya'daki İtalyan birliklerinin büyük bir kısmı teslim olurken, Alman askerleri büyük bir azimle çarpışmaya devam etmekteydiler. Hatta öyle ki Müttefikler, adada İtalyanlardan ziyade Almanların direnişiyle karşılaşmışlardı. Takvimler 3 Ağustos tarihini gösterirken İtalyanlar adanın artık savunulamaz olduğu kanaatine vararak Messina Boğazı yolunu kullanarak İtalya'ya kaçmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Alman askerleri de 11 Ağustos tarihi itibarıyla bu çekilişe iştirak etmek mecburiyetinde kalmışlardı³²³. İngilizler ise bir an evvel Messina'yı alarak adadaki Mihver ordusunun İtalya ile olan ulaşımını kesmek ve böylece Mihver askerlerini imha ve esir etmek amacındaydılar.³²⁴

Sicilya Adası'na Müttefiklerin yapmış olduğu saldırı henüz daha on bir günlük iken Abidin Daver kaleme almış olduğu haber adeta adanın mukadderatını özetlemekteydi. Daver'in haberine göre:

“Birinci raunt: Dört ravundlık bir maç olan Sicilya dövüşünün birinci raundu çıkarma yapmaktı. Bunu Müttefikler kazandı; hem de çok kolaylıkla.

İkinci raunt: Hedef, köprü başlarını tutmak ve bunları genişletmekti. Bunu Müttefikler kazandı; hem de büyük kolaylıkla.

Üçüncü raunt: Maksat, köprü başlarından ilerlemek ve Mihver kuvvetlerini küçük büyük muharebelerle mağlub ederek adayı istila etmektir. Bunu da Müttefikler kazanıyor. Adanın beşte ikisi işgal edilmiştir. Catania'dan, başka her tarafta kolaylıkla.

³²¹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.358-359.

³²² Nadir Nadi, “Sinir Harbi de Beraber Yürüyor”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1943, s.3.

³²³ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.359; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.102-103; Ömer Rıza Doğrul, “Sicilyanın Mukadderatı Taayyün etti”, *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1943, s.3.

³²⁴ Nadir Nadi, “İtalyan Milleti Dayanacak mı?”, *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1943, s.1-3; M. Emir Erkilet, “Orel ve Sicilyada Son Harekat”, *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1943, s.1.

Dördüncü raunt: Gaye Sicilya'daki Mihver ordusunu yok etmektir; bu son raundu da Müttefiklerin kazanacağı dövüşün gidişinden anlaşılıyor. Bunun da güc mü yoksa gene kolay mı olacağını göreceğiz.

Şimdi ilk üç raunt ya da safhada gözümüze çarpanları hulasa edelim;

1- İtalyan donanması hiç görülmedi; hatta denizaltıları bile.

2- İtalyan ordusu; Sicilya'yı canla başla müdafaa etmiyor. İtalyan askerleri, kendi vatanlarını müdafaa için, Almanlar kadar bile istekle dövüşmüyor, mütemadiyen teslim oluyorlar. Muharebenin ilk on günü içinde, 4 generalle 45.000 esir alınmış olması buna dalalet eder. Bu İtalyan ordusunda maneviyatın bozulduğunu açıkça gösteriyor. Ordunun maneviyatı bozuldu mu milletin maneviyatı zaten çoktan bozulmuş demektir.

3- Mihver propagandası, son Hitler-Mussolini görüşmesi münasebetiyle Müttefiklerin denize dökülmeyerek adaya çıkmalarına kasten müsaade edildiğini, şimdi Sicilya'da bulunan 10 Anglo-Sakson tümeninin yakında tamamiyle imha edileceğini söylüyor. Buna, İtalyan milleti değil; Faşist Partisi mensupları bile inanmaz!

4- Sicilya'da, 60 bini veya 100 bini Alman olmak üzere, 360-400 bin Mihver askeri bulunduğu hakkındaki tahminlerin yanlış olduğu görünüyor. Bu kadar kuvvet olsaydı -harp etmek şart ile – on tümenlik istila ordusu böyle yürüyüp gidemezdi.

5- İtalya bu harbi kaybetmiştir. Faşist şeflerinin 'kanımızın son damlasına kadar dövüşeceğiz' demeleri, gerçekleşmeyeceği muhakkak olan bir hamaset edebiyatından başka bir şey değildir”.

Ayrıca haberin devamında Almanların daha fazla İtalyanlara yardım edemeyeceğini aksi takdirde bunun stratejik bir hata olacağını ve böyle bir durumda Alman işgali altındaki birçok alanın da savunmasız kalacağını belirtmekteydi. Daver, bu haberi ile okuyucularına Sicilya'nın işgaline giden yolu ve bunda etkin olan amilleri adım adım anlatmıştır ³²⁵.

³²⁵ Hem Nalina Hem Mihına,” Sicilyada Olup Bitenler”, Cumhuriyet, 22 Temmuz 1943, s.2.

Ancak bütün gayretlere rağmen Mihver birlikleri bir hafta gibi bir zaman zarfında 40.000 Alman askeri ve 60.000 İtalyan birliği olmak üzere adadan kaçmayı başardıkları gibi yanlarında da birçok askeri mühimmatı götürebilme şansına vâkıf olmuşlardı. 17 Ağustos tarihinde Messina'ya önce Amerikan birlikleri akabinde de İngilizler giriş yapmışlardı. Alexander, Churchill'e telgrafla “*Son Alman askeri de Sicilya'dan atıldı ve artık tüm ada bizim elimizde*” diyerek müjdeyi vermişti. Sonuç itibarıyla Sicilya Adası'nın Müttefiklerce alınması otuz sekiz gün sürmüştü ve bu süreçte İtalyanlar, 130.000; Almanlar ise 37.000 askerini kaybetmişti. Buna karşılık Müttefiklerin asker kaybı 32.000 seviyesinde kalmıştı³²⁶.

17 Temmuz tarihinde Müttefikler uçaklarla İtalyan şehir ve kasabalarına teslim olmaları yönünde beyannameler atmışlardı³²⁷. Roma'daki yönetim ise İtalya'nın “*kayıtsız şartsız*” teslimiyetini isteyen bu teklifi kati surette reddetmişti. Bütün dünya yaşanan bu gelişmeler üzerine yönünü İtalya'ya çevirmişken, Türk basını da bu gelişmelere kayıtsız kalmamıştı. Nadi, Müttefiklerin bu hareketini İtalyanların maneviyatlarını bozmak ve savaştan daha çabuk neticeler almak olarak yorumlamıştı. İtalya'nın savaş durumuna da değinen Nadi, İtalyanların savaşın bütün yükünü omuzlarında taşıdıklarını teslim olmakla bu yükten kurtulamayacakları gibi böyle bir durum tezahür ettiğinde bu kez Alman ve Müttefik mücadelesinin İtalyan topraklarında cereyan edeceği iddiasında bulunmaktaydı³²⁸. Tabi İtalyan basını da bu durum karşısında kayıtsız kalmamış ve sonuna kadar mücadele edeceklerine dair yazılar kaleme almışlardı. Doğrul'un iddiasına göre teslim teklifi bir milletin manevi ve milli duygularını perçinleyecekti. İtalyan milletinde de Müttefiklerin teslim teklifi onların savaşma azmini arttırmıştı. Ancak şu da su götürmez bir gerçektir ki İtalya savaşı Mihver aleyhinde yürümekteydi³²⁹.

Müttefiklerin Sicilya çıkarması henüz sürerken 24 Temmuz 1943 tarihinde toplanan “*Nasyonel Faşist Devrimi Büyük Konseyi*” Mussolini'yi iktidardan almıştı. 25 Temmuz tarihinde ise Kral Victor Emmanuel, İtalyan silahlı kuvvetlerinin

³²⁶Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.473.; Gilbert, *Churchill*, s.885; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.15.

³²⁷ Ayçin Demir, *Türk Basınında Mussolini İtalyası (1939-1945)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2016, s.101.

³²⁸ Nadir Nadi, “Ruh Mukavemeti”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1943, s.1-3.

³²⁹ Ömer Rıza Doğrul, “Teslim Teklifinden Sonra”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1943, s.3.

komutasını devralırken kurulan yeni hükümetin başbakanı olarak da Mareşal Badoglio'yu atamış ve faşist parti lağvedilmişti. Mussolini ise Abruzzes Dağı'nda bulunan Gran Sasso adındaki bir şatoya hapsedilmişti. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Churchill, 26 Temmuz tarihli mesajında Roosevelt'e “*Artık Mussolini gittiğine göre malları teslim edecek, Faşist olmayan bir İtalyan hükümetiyle görüşüyorum*” demişti. Bu mesajda “*mal*”dan kasıt ise Müttefiklerin İtalya'yı işgaliydi. Akabinde Churchill, 27 Temmuz'da avam kamarasında yaptığı bir konuşmayla İngiltere'nin “*en asıl ve baş düşmanı İtalya değil, Almanya'dır*”³³⁰ diyerek nihai hedefin Almanya olduğunu işaret etmiş ve avam kamarasını uyarmıştı.

Hatırlanacağı üzere İkinci Dünya Savaşı'nın zorluklarına dayanamayan iki Avrupa devletinden Almanya'ya karşı Maginot Hattı ile adeta bir Çin Seddi inşa etmiş olan Fransa, 1940 tarihinde savaştan çekilmiş ve bir hükümet değişikliği yaparak Birinci Dünya Savaşı'ndaki kahramanlardan Mareşal Petain'i yönetime getirmişlerdi. O yıllarda İngiltere, Almanya'ya karşı yalnız başına mücadele vermek zorunda kalmıştı. Fransa ile üç yıl sonra aynı akıbeti paylaşan İtalya'daki faşist yönetim de Tunus'ta uğradığı mağlubiyetten sonra Sicilya'da da tutunamayacağını idrak ederek Birinci Dünya Savaşı kahramanlarından Mareşal Badoglio'ya yönetimi bırakarak dağılmıştır. Anlaşılan İtalyan yönetimi de savaşa devam edip boş yere ülkenin bitap düşmesinden ve daha fazla sivil kanı dökülmesinden zararın neresinden dönülürse kardır diyerek hareket etmekteydi. Badoglio da Petain gibi hareket eder de savaştan çekilirse bu kez de Almanya bu savaşı tek başına sürdürmek ya da teslim olmak zorunda kalacaktı³³¹.

28 Temmuz tarihli konuşmasında Churchill amacının İtalya'yı tamamen işgal etmek ya da İtalya'ya Müttefikleri temsilen diktatörler göndererek bu ülkenin boynuna yeni bir esaret zinciri takmak olmadığını söylemişti. Churchill konuşmasının devamında amaçlarının sadece İtalya'yı faşizmden kurtarmak, demokratik bir devlet anlayışı benimsenmesini sağlamak ve Avrupa devletleri içerisinde İtalya'nın da saygı değer bir konuma yükselmesini temin etmek olarak belirtmekteydi. İtalya'nın yeniden demokratik bir devlet olmasının teminine karşılık olarak da Müttefiklerin İtalya'nın

³³⁰ Gilbert, *Churchill*, s.884; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.14; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.609; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.387; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.284.

³³¹ Nadir Nadi, “Dünkü Fransa Bugünkü İtalya”, *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1943, s.1.

maddi ve beşerî bütün imkanlarını Churchill'in "baş düşmanımız" olarak nitelendirdiği Almanya'ya karşı yapılacak olan bir saldırıda kullanmak istemesi ve bu konuda da İtalya'dan her türlü kolaylığı beklemesini de doğal karşılamak gerekir. Müttefiklerin İtalyanlardan beklentileri bu yöndedir ve birleşik milletlerin de "şerefli teslim olmak" sözüyle anlatmak istedikleri budur³³².

Yaşanan gelişmeleri köşesinde değerlendiren Emir Erkilet konuyla alakalı olarak şunları söylemiştir: "Memleketi harbe felaketlerin en büyüğü olan çözülme ve dağılmadan kurtarmak ve millete yeni bir ümid ve şevk aşılama için yanlış takdir ve idareler ile halkın gözünden düşen parti ve şefini bertaraf ederek herkesin itimad ve muhabbetini kazanmış popüler adamı bulup iş başına çağırarak tanınmış eski bir metoddur ve başka çare de yoktur. Bu sayede bugün ne İtalya ne de İtalyan ordusu iflas etmiş olmuyor; nefes ve kuvveti tükenen yalnız Mussolini ve faşizm görünüyor. Bu telakkinin maneviyat üzerinde tesir ve faydası az ve yok değildir. İtalya'nın Müttefiklerle mütareke veya barış akdetmek üzere olduğu, bu yolda müracaatta bulunduğu, Vatikan'da barış şartlarının tespitine çalışıldığı, İtalyan hükümetinin barış işi ile meşgul olmak üzere bir komisyon teşkil ettiği vesaire hakkında gelen haberlerde şimdilik tahminlerden ibarettir. Çünkü reis Roosevelt'in tekrar teyid ettiği gibi, Müttefiklerin İtalya'ya son sözü 'kayıtsız şartsız teslim' den ibaret üç kelimedir. Buna göre ne mütareke ne de musaleha şartı ile meşgul olmak icab etmiyor. İtalya barış istiyorsa, Eisenhower'ın tavsiyesi veçhile Almanlardan yüz çevirerek ve onlara her türlü yardımı keserek elindeki Müttefik esirlerini vermesi ve silahları teslim etmesi icab ediyor. Bütün bu sözlerin şu anda, İtalyanların sinirini sarsacak propaganda mahiyetinden başka ve daha fazla bir kıymeti yoktur. Onun için yeni İtalyan hükümetinin harbe devam edeceğini ve bunu Almanlarla birlikte yapacağını kabul etmek aktüaliteye uygun bir hareket olur. Ama İtalya tamamilen yıkılmadan muharebeyi daha ne kadar zaman devam ettirebilecek ve bundan ne fayda umacak meseleleri tamamilen ayrıdır. Bu münasebetle şunu söyleyebilirim ki yeni İtalya hükümeti memlekette zaruri ve tabii surette baş gösteren anarşiyi bertaraf ederek bir nizam ve iltizam tesisine muvaffak olduğu taktirde hem harbi daha uzunca bir müddet

³³²Ömer Rıza Doğrul, "İtalya'dan Ne İsteniyor ve Ona Ne Vadolanıyor?", Cumhuriyet, 29 Temmuz 1943, s.3.

sürdürebilir, hem de bu sayede memleketin iç ve dış durumunu ıslah ederek Müttefiklerle icabında daha ciddi ve daha varlıklı bir mütarekede bulunmak durumunu elde eder”³³³. Erkilet, Mussolini ve onun temsil ettiği faşizmin İtalya’da yıkılmış olmasının İtalyan milleti üzerinde olumlu bir etki yaptığından bahsetmekte ve İtalya’nın savaşa devam etmesi durumunda bu savaştan karlı çıkabileceğine işaret etmekteydi.

Genel olarak dönemin Türk kamuoyunda İtalya’nın savaşa devam edeceği kanaati ağır basarken Mareşal Badoglio ise savaşa devam edileceğini resmi olarak ilan etmiş olmakla beraber diğer taraftan da İspanya aracılığıyla Müttefiklerle bir dizi gizli görüşmelere başlamayı da ihmal etmemişti. Bunun yanı sıra Badoglio, İtalya’nın Almanlar tarafından işgal edilme korkusunu da yaşıyordu ki bunda hiç de haksız sayılmazdı. Gerçekten Mussolini’nin iktidardan düşürülmesi sonrasında Hitler’in İtalyanlara hiçbir şekilde itimadı kalmamıştı. Öyleki İtalya’yı istila etmeyi dahi tasarlamaya başlamıştı³³⁴. Bu gelişmeler Türk basının da gözünden kaçmamış ve Nadi olayı okuyucularına şu şekilde duyurmuştu: *“Yeni İtalyan hükümeti ile Müttefikler arasında açığa vurulmuş bir pazarlık vakti yoktur. Fakat umumiyetle tahmin edildiğine göre, İtalya, kendini harb dışı kılacak uygun şartlı bir mütarekeye can atmakta, buna karşılık Müttefiklerde, orada kazandıkları başarılarından hem politikaca hem de askerlikçe daha büyük faydalar beklemektedirler. Badoglio hükümeti geldi geleli, bir haftadır hava akınlarına ara veren Anglo-Saksonlar, bu hareketleri ile, İtalya’da kendilerine elverişli bir hava yaratmak istediklerini gösteriyorlar”*³³⁵ diyerek çok doğru bir noktaya dikkat çekmiştir.

Almanlar, İtalya’nın kuzeyinden yarımadağa girmeye başlamışlardı ve Churchill savaş kabinesine gönderdiği mesajında *“İtalya çıkarması, bugüne kadar girdiğimiz en büyük risktir. Ama ben tümüyle bu riske girilmesinden yanayım”* demişti. Öyle de olmuş ve taraflar arasında gizli görüşmeler devam ederken bir taraftan da General Montgomery komutasında iki tümenden meydana gelen Müttefik birlikleri Messina üzerinden İtalya’nın güneyine 3 Eylül 1943 tarihinde çıkarma yapmışlardı.

³³³ Emir Erkilet, “İtalya Harbe Devam Etmek Zorundadır”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1943, s.2.

³³⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.388.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.16; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.108-109.

³³⁵ Nadir Nadi, “Evet mi? Hayır mı?”, *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1943, s.1-3.

Müttefikler Güney İtalya'ya çıkarma yaptıkları esnada Almanların burada sadece altı tünden oluşan askeri birlikleri bulunmaktaydı. Bunun haricinde de Roma'ya yakın bir vaziyette konuşlanmış iki Alman tümeni daha vardır. Ancak Almanların bölgedeki askeri birlikleri yetersiz olduğu gibi hem Müttefiklerle hem de savaşmak istemeyen İtalyanlarla mücadele etmek mecburiyetinde kalmışlardı. Bu çetrefilli görevi ise Mareşal Kesselring üstlenmiş ve Müttefikleri Roma'nın iki yüz kilometre kadar yakınlarında ancak durdurabilmişti. Kendi ülkesini savunmak istemeyen İtalyanlardan dolayı bölgede zor duruma düşen Hitler ise çareyi Balkanlardan ve Fransa'dan askeri birliklerini İtalya'ya göndermekte bulmuş ve buradaki Alman askeri sayısını yirmi tümene çıkarmıştı³³⁶.

Müttefiklerin İtalyan yarımadasına yapmış olduğu bu saldırı ne Alman cephesinde ne de dünya da bir sürpriz etkisi yaratmamıştı. Çünkü Pantelleria ve Sicilya Adası'nın Müttefiklerce ele geçirilmesi bir sonraki adımın İtalya olacağını da sinyali vermişti. Bununla beraber bazı mahvillerce asıl hedef olan İtalya'nın ele geçirilmesinden önce Korsika, Sardunya ve Girit gibi stratejik önemi haiz olan noktaların Müttefiklerce ele geçirilmeye çalışılacağı da öngörülmekteydi. Ancak Müttefikler bir an evvel İtalya'yı savaş dışı bırakmak niyetinde olduklarından dolayı üçüncü adım olarak yarımadayı tercih etmişlerdi. Yaşanan gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Müttefikler en azından şimdilik İtalya'yı hedef almaktaydılar ve bu uğurda da Avrupa'nın en güney ucu Eisenhower komutasında adeta ateşe verilmişti. İtalyan askerlerinin mukavemet göstermemesi her ne kadar İtalya'yı kolay lokmaymış gibi gösterse de bölgenin coğrafik koşulları göz önüne alınırsa bu harekât Müttefikler açısından zorlu olmuştu³³⁷.

İtalya ise dört yıl öncesine kadar Akdeniz'in bir İtalyan denizi olduğu iddiasını güdüp dünya politikasına karışan ve zaman zaman da yön verebilen bir pozisyonda yayılmacı hedefler güderken, 1943 yılının da gelişiyi artık dünyaya meydan okuyan İtalya gitmişti. Eski faşist İtalya'nın yerini idarenin bir imparatora bırakıldığı, çatırdayan, Sicilya'yı kaybetmiş, kendi vatanında saldırıya uğrayan ve

³³⁶ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.109.; Artuç *İkinci Dünya Savaşı II*, s.16; Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.474; Gilbert, *Churchill*, s.887-888.

³³⁷ Nadir Nadi, "Bu Kaçınıcı Cephedir", *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1943, s.1.

demokrasi bloğunu temsil eden Müttefiklerce her taraftan bombardıman edilen sanayisi ile bütün sistemi çökmüş bir İtalya vardı³³⁸.

Mareşal Badoglio, İtalyan milleti için artık bir anlam ifade etmeyen savaştan bir an önce kurtulmak amacındaydı. Bir yandan demokrasi bloğu ile gizli görüşmeler yaparken bir yandan da İtalya'yı olası bir Alman işgalinden korumaya çalışmaktaydı. Hatta öyle ki Müttefiklerle gizli temaslar yürütmekte olan İtalyan General Zanussi İtalya'nın teslimiyetini kabul etmiş ve teslim oldukları gün Müttefiklerin havadan Roma'ya bir çıkarma yapması teklifinde dahi bulunmuştu. İtalyan temsilcinin bu teklifi yapmaktaki amacı Roma'da hali hazırda bulunan Alman tümeninin yok edilmesini sağlamak ve böylelikle yarımadanın güneyinde savaşmakta olan Almanların gerisini keserek, onları burada akim bırakmaktır. Teklifi değerlendiren Müttefikler Roma'ya General Maxwell Taylor ve Albay William Gardiner'den oluşan bir heyeti gizlice göndermiş ve olayı yerinde tetkik ettikten sonra Roma'nın Almanlarca güçlü bir şekilde savunulduğu kanaatine vararak bu plandan vazgeçmişlerdi³³⁹.

Almanların İtalya'da İtalyanlara rağmen ısrarla savunma yapmaya çalışmasının arka planında ise savaşı Almanya'dan uzak tutmak ve Müttefikleri İtalyan topraklarında meşgul ederek zaman kazanma amacı vardı³⁴⁰. Hatırlanacağı üzere 1940 tarihinde Churchill de İngiltere'yi savunmasız bırakma pahasına Fransa'ya savaş süresince hem asker hem de mühimmat yönünden her türlü yardımı yapmıştı. Churchill'in Fransa'nın savaşa devam edebilmesi için bu denli uğraşmasının arkasında Fransa'dan sonra Hitlerin ikinci adım olarak Büyük Britanya topraklarına saldıracağı öngörüsü yatıyordu ki öylede olmuştu. 1943 yılına gelindiğinde ise bu kez aynı korku ve endişeyi Hitler yaşamaya başlamış ve tarih yine tekerrür etmişti.

Almanya bir zamanlar Müttefiki olduğu İtalya'nın demokrasi bloğu ile el sıkıştığından bihaber, duyduğu endişeleri Kral Emanuel'e resmi ağızlarından da bildirmiş ve kral "*İtalya Almanya'ya her zaman bağlı kalacak, savaşa sonuna kadar devam edecektir. Teslim olmayı asla düşünmeyecektir*" şeklinde bir konuşma yaparak birinci ağızdan İtalya'nın teslim olacağı yönündeki şayiaları yalanlamıştı. Lakin

³³⁸ Ömer Rıza Doğrul, "İtalya'yı İstila!", *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1943, s.3.

³³⁹ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s. 109; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II* s.16.

³⁴⁰ Ömer Rıza Doğrul, "İtalya'yı İstila!", *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1943, s.3.

taraflar arasında sürmekte olan gizli görüşmeler 8 Eylül 1943 tarihi itibariyle sonuçlanmış ve İtalya ateşkes talep ederek Müttefiklerin kayıtsız şartsız teslimiyet ilkesini onaylayarak, silahlı kuvvetleri dahil Müttefiklere teslim olmuştu. Fakat Nadi'nin de söylediği gibi *“İtalyan topraklarında kuvvet bulunduran Almanya böyle bir mütarekeye müsaade etmeyecekti. O müsaade etmeyince de İtalya istediği kadar teslim olsun, harb, yarımadanın mavi göklerini kan rengine boyamakta berdevam kalacaktı”*³⁴¹.

Olayla yakından ilgilenen Türk basını da İtalya'da yaşanan bu gelişmeleri manşetlerine taşımıştır. Doğrul'un yorumuyla İtalya'nın teslim oluşu haberi şu şekilde duyurulmuştur: *“Müttefik milletlerin şimal Afrika'daki başkumandanı General Eisenhower dün gece tarihi bir hadiseyi ilan etti: İtalya kayıtsız ve şartsız teslim olmuş ve Sovyetler Birliği dahil olmak üzere bütün Müttefik milletlerce kararlaştırılan mütareke şartlarını kabul etmiştir. Fakat bu dün akşam saat yirmide ilan olunan mütareke, dün değil, eylülün üçüncü günü, yani harbin beşinci yıl dönümünde ve Müttefiklerin İtalyan karasına çıkarma yaptıkları gün imzalanmıştır. Mütareke şartlarından biri, onun Müttefiklerce münasib görülecek anda ilan olunması idi. Bu yüzden bütün dünya, ancak dün gece, günlerce önce vuku bulan mühim ve tarihi hadiseden haberdar oldu”* demiştir. Doğrul haberin devamında; İtalyanların bütün noktalarda Müttefiklere karşı saldırıyı bırakacaklarını ve savaşmayacaklarını belirtmekteydi. Bunun anlamı ise Balkanlarda da hatırı sayılır miktarda İtalyan askeri kuvveti bulunduğuna göre, İtalya'nın Müttefikler aleyhinde hiçbir faaliyette bulunmayacak olmasından dolayı Müttefiklerin olası bir Balkan çıkarması yapması halinde burada bir İtalyan direnişiyle karşılaşmayacak olmalarıydı. İtalya'nın teslim olması sadece savaştan çekilmesi anlamına gelmemektedir. Çünkü anlaşmanın önemli şartlarından birisi de İtalya'nın Müttefiklerle müşterek hareket ederek yarımadadaki Alman askeri varlığına son vermek için savaşacakları yönündeydi. Anlaşmanın Almanya için önemi iki eski Müttefik artık iki yeni düşman haline gelirken; İtalya için önemiyse Müttefiklerle Almanlara karşı silah arkadaşı olacaklarından silahlarını Müttefiklere teslim etmek külfetinden kurtulacak olmalarıydı. Dikkat çeken bir nokta

³⁴¹ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.18; Gilbert, *Churchill*, s.888; Nadir Nadi, “İtalya Ne Yapabilir?”, *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1943, s.1.

ise mütareke sonrası İtalyan milletine hitaben bir konuşma yapan Badoglio'nun İtalyan askeri birliklerinin Müttefiklere silah kullanmaması yönünde emirler verirken, demokrasi bloğu haricindeki kuvvetlere karşı silah kullanılabileceğini belirterek bir bakıma Mihveri işaret etmişti. Badoglio, İtalyanların silahtan arındırılmayacağını özellikle belirtmişti ki şu durumda İtalya bir savaştan çıkarken başka bir savaşa yenken açmıştı³⁴².

Olayı köşesine taşıyan Nadir Nadi ise İtalya'nın teslim olmasının dünyada büyük bir yankı uyandırmadığını çünkü bunun çok önceden beri aşikâr olduğunun altını çizdi. Nadi, Müttefiklerin “*kayıtsız şartsız teslimiyet*” noktasında ısrar etmesini ve İtalyanların da bir milletin maddi manevi bütün değerlerini ayaklar altına alan böyle bir mütarekeyi kabul etmeleri karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir. İtalya açısında mütarekenin iftihar edilecek bir belge niteliğinde olmadığını altını çizen Nadi, eleştiri oklarını General Badoglio'ya çevirerek madem ki teslim olunacaktı altı hafta boyunca İtalya'nın savaşa devam ederek masum sivillerin ölümüne neden müsaade ettiği konusuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Nadi “*şerefli teslim olmak*” anlamına gelmeyen “*kayıtsız şartsız*” bir teslimiyet için haftalarca görüşmenin yersiz olduğunu ve İtalya'nın Müttefiklerle gizli daha başka taahhütlere girmiş olabileceğini ifade etmekteydi. Nadi'nin bu iddiasını destekler nitelikte Alman ve İtalyan birlikleri arasında çatışmalar vuku bulmaya başlamıştı³⁴³.

İtalya'nın teslim bayrağını çekmesi üzerine Hitler, ülkenin güneyindeki birliklerini çekmeye ve yarımadanın kuzeyindeki engebeli arazide bir savunma hattı kurmaya niyetlendiyse de General Kesselring'in başarılı savunması sonrasında bu planından vazgeçmiş ve Fransa ile Balkanlardaki Alman birliklerini buraya sevk etmişti. İlk bakışta bu doğru bir askerî harekât gibi gözükse de ilerleyen dönemde bu Almanları İtalya'dan çok daha stratejik olan noktalarda zor duruma düşürecek ve Müttefikler karşısında elini güçsüz bırakacaktı³⁴⁴.

Alman kamuoyu, İtalyanları Almanlara ihanetle suçlayarak ve bunun intikamını alacakları yönünde beyanatlarda bulunurken, İtalya'da direnişi sürdürme kararı alan Hitler ise emrindeki Alman kuvvetlerine 8 Eylül gecesi, İtalya'nın başkenti

³⁴² Ömer Rıza Doğrul, “İtalya'nın Teslim Oluşu”, *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1943, s.3.

³⁴³ Nadir Nadi, “İtalyan Mütarekesi”, *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1943, s.1.

³⁴⁴ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.475.

olan Roma şehrini işgal talimatını verdi. Ülkenin kuzeyinde Mareşal Rommel, güneyinde ise Mareşal Kesselring komutasındaki Alman birlikleri duruma el koyarak iki taraftan İtalya'nın işgaline başlarken, bir taraftan da İtalyanların elindeki askeri mühimmatları toplamışlardı. Bunun sonucunda Almanların eline bir milyon civarında tüfek, 10.000 top, 100 tank, 4.500 savaş uçağı geçmişti. İtalya'da ise yaşanan bu gelişmeler karşısında kral ve kraliçenin de aralarında bulunduğu üst düzey bakanlar ve generaller ülkeden kaçımaya başlamışlardı³⁴⁵.

İtalyan yönetiminin mütareke imzalayarak teslim şartlarını kabul etmekteki amacı savaştan kurtulmak olduysa da olaylar tam tersi istikamette bir seyir izledi. İtalyan yarımadasının bir bölümü Alman işgaline uğrarken, diğer bir bölümü ise Müttefik işgaline maruz kalmış ve taraflar arasında İtalyan toprakları üzerinde kanlı mücadeleler başlamıştı. Şu durumda İtalyan milleti içerisinde faşist yönetimi tekrardan canlandırmak isteyenler varsa Almanların safında mücadele etmek mecburiyetindeyken faşist yönetime karşı olan grup ise Müttefikler yanında saf tutmak zorundaydı. Ancak bu da bir çözüm değildi. Çünkü bir taraftan Almanlar diğer taraftan ise Müttefikler İtalyanların kanını dökecek ve taraflar arasındaki gövde gösterisine sahne olan İtalyan toprakları harap olacaktı. İtalya'nın bu duruma düşmesinin sebebi ise yine kendisiydi. İtalya bu savaşa yayılmacı politikalar gütmek suretiyle başka ülkelerin topraklarını almak pahasına girmiş ve gözünü diktiği bu memleketlerin toprak bütünlüğüne saygı duymamıştı. Savaşı kaybetme ihtimalini göz ardı eden İtalyanların hem imparatorlukları elden gitmiş hem de vatanlarında canlarının derdine düşmüşlerdi³⁴⁶. İtalyan yöneticilerinin imparatorluk sınırlarını genişletmeye çalışması karşısında İtalyan milleti savaşmaya hevesli olan bir millet değildi. Faşist yöneticiler, İtalyan halkını asker olarak donatıp cepheye sürerek savaşı kazanacaklarını düşünmüşlerdi. Ancak bu milleti manevi yönden noksan bırakmışlar ve onları savaşın zaruri olduğu noktasında inandıramamışlardı³⁴⁷. Sonuçta bütün bu yanlış politikaların bir sonucu olarak İtalya, 45 gün gibi bir zaman zarfında Mihver

³⁴⁵ Emir Erkilet, "İtalya'nın Teslim Olmasından Sonra Yeni Vaziyet", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1943, s.2; Gilbert, *Churchill*, s.888; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.18-19.; Demir, *Mussolini İtalyası*, s.106.; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.284; Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.495.

³⁴⁶ Ömer Rıza Doğrul, "İtalya'nın Kurtuluş Savaşı", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1943, s.3.

³⁴⁷ Nadir Nadi, "İtalyan Şeflerinin Hatası", *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1943, s.3

bloğundan ayrılarak, İkinci Dünya Savaşı'nda saf dışı kalırken bu kez de Müttefikler yanında savaşa girerek kendisini tekrardan bir savaşın içerisinde bulmuştu³⁴⁸.

Almanların bu faaliyet ve ilerleyişine karşılık Müttefikler sadece Messina'ya çıkarma yaparak İtalya'yı ele geçirmenin mümkün olmadığını anlamıştı. Bundan dolayı 3 Eylülde Reggio'ya ve 9 Eylül 1943 tarihiyle beraber de Amiral Cunnighan komutasında Taranto'ya saldırıya geçtiler. Taranto'ya 1. İngiliz Tümeni ile yapılan çıkarma harekâtında bir İngiliz kruvazörü ile içindeki 200 civarındaki Müttefik askeri mayına çarpılması neticesinde kaybedildi. Ancak Müttefikler burada başarılı bir şekilde tutundular ve İtalyan yarımadasına Taranto, Salerno ve Reggio olmak üzere üç noktadan eş zamanlı olarak çıkarma yaptılar³⁴⁹.

Almanlar ise Müttefiklerin Salerno'dan saldıracaklarını düşündüklerinden bölgede gerekli tedbirleri almışlardı. Müttefiklerin 9 Eylül tarihli Salerno harekâtına kıyıda konuşlanmış olan Alman kıyı topçu bataryası, Müttefik çıkarma gemilerini bombardıman ederek cevap verdiler. Henüz gemilerin içinde bulunan Müttefik birlikleri kıyıdan gelen bu topçu ateşi sonrasında birçok kayıp verdiler. Yine de bir taraftan Amerikalılar Chiunzi Geçidi'ni ele geçirirken, diğer taraftan da İngilizler kıyı şeridinin bitip tepelerin başladığı Vietri'yi ele geçirmişlerdi. Ancak Müttefik birlikleri, 10 Eylül'de Montgomery'nin ordusundan kaçanlarında Alman birliklerini güçlendirmesiyle birlikte bilhassa 16. Panzer Tümeni'nin etkili taarruzlarına maruz kaldılar. Salerno'daki bu başarısızlık sonrasında 11 Eylül'de haberi alan Churchill'e bu durum Gelibolu Savaşı'ndaki başarısızlığı hatırlatmış ve endişelendirmişti. Churchill'in bu endişelerini haklı çıkarırcasına 12 Eylül tarihinde Almanlar, İngilizlerden Battipaglia köyünü geri almakla kalmamış; 29. Mekanize Piyade Tümeni'nin de desteğini alarak Amerikalılardan da Altavilla ve Persano'yu geri almışlardı. Yaşanan bu gelişmelerle beraber İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinin ikiye ayrılma tehlikesi doğmuştu. Müttefikler, Salerno'daki bu başarısızlığı hava alanlarının uzak olmasına ve Alman tümenlerinin üstün harekât kabiliyetine bağlamışlardı. Neyse ki Müttefikler durumu hızla topladılar. Amacı Napoli şehrini bir an önce ele

³⁴⁸ Ömer Rıza Doğrul, "Mussolini'nin Düşmesinden Bugüne Kadar İtalya", *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1943. s.3.

³⁴⁹ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.109-111; Emir Erkilet, "İtalya'da Harbin Aldığı Yeni Şekil", *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1943, s.2; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.388.

geçirmek olan Müttefikler, planda ufak tefek değişiklikler yaparak tekrar saldırıya geçtiler. Müttefikler hava desteğini alıp Almanları şiddetli hava bombardımanlarına tutarak aleyhlerinde gelişmekte olan savaşın gidişatını önce dengelediler; sonra da İngiliz tankları ve Amerikan Hava Kuvvetleri'ni Almanlara karşı etkin bir şekilde kullanarak, Salerno'daki savaşın kaderini çizdiler. Bölgede yaşanan daha birçok çarpışma esnasında her iki tarafta kayıplar vermiş olmasına rağmen Müttefikler amaçlarında muvaffak oldular ve 1 Ekim 1943 tarihinde İngiliz kuvvetleri Napoli şehrine girdiler. Bu gelişmenin hemen ardından da Korsika ve Sardunya adaları Müttefikler tarafından ele geçirildi³⁵⁰.

Badoglio hükümeti ile yapılmış olan mütareke gereğince İtalya'nın bütün silahları, uçakları ve donanmasını Müttefiklere teslim şartını kabul etmesine müteakip Alman uçakları tarafından İtalyan donanmasının bir kısmı batırılmış olsa da büyük bir kısmı İngilizlerin eline geçmişti. Tabii İngilizlerin bu başarısında Amerikalıların katkısı yadsınamazdı. Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımıyla faşizmi ve Mussolini hükümetini yıkan İngiltere, 1940 senesinin intikamını İtalyanlardan aldığı gibi aynı zaman da donanmalarının da artık sahibi olmuştu. Böylece Akdeniz'de İngiltere'nin karşısına çıkabilecek alternatif bir güç kalmamış ve katı bir zafer kazanmıştı.³⁵¹ Churchill, birazda bu durumdan ilham almış olacak ki İtalya Savaşı'nın akıbetini tehlikeye atmak ve Amerikalılarla arasının açılması pahasına Rodos Adası'na bir çıkarma harekâtı yapılmasını istedi. Ancak Roosevelt bunun Mayıs ayında yapılması planlanan Manş Denizi ötesi harekâtını diğer adıyla "Overlord" planını riske atacağı gerekçesiyle kabul etmedi. Churchill'in bu denli ısrarının altında yatan gerçekse Avrupa'nın Manş değil de İtalyan yarımadası ve Balkanlar üzerinden istila edilmesi gerektiğine olan inancıydı. Zira Churchill ancak bu yolla Sovyet Rusya'nın Balkanları istila etmesinin ve bölgede komünizmi yayma çabalarının önüne geçilebileceğini düşünmekteydi. Churchill, 20 Ekim'de Eden'e yazdığı mektupta: "Mayıs ayındaki 'Overlord'a, İtalya ve Balkanlar'daki büyük olanakları ziyan etme pahasına, avukat sözleşmesi gibi bağlı kalmamızın, öte yandan da kuzey Fransa'da

³⁵⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.488-489; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.110-112; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.363-364; Gilbert, *Churchill*, s.889-890; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.20; Erkilet, "İtalyadaki Savaşların İnkişaf İhtimalleri", *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1943, s.2.

³⁵¹ Emir Erkilet, "İngilterenin Akdenizde İkinci Büyük Zaferi", *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1943, s.2.

kendimizi on üç on dört günden fazla korumaya yetmeyecek, yetersiz kuvvetlerle kalmamızın tehlikelerinden” ifadeleriyle çekincelerini dile getirmişti. Yine 26 Ekim’de Eden’e yazdığı diğer bir mektupta “İtalya Savaşı’nın desteklenmesi ve kazanılıncaya kadar sürdürülmesi gerekir” diyerek bu konudaki tavrını net bir şekilde sergilemişti. Nitekim İngiliz Hükümeti de Churchill’i bu konuda desteklemiş ve Roma ele geçirilinceye kadar İtalya’daki savaşın devam etmesi gerektiğini Amerikalılardan istemişlerdi. Hatta Churchill, 27 Ekim tarihinde savaş kabinesinde yapmış olduğu konuşmada İtalya’daki savaş devam etmez ise istifa edeceğini dahi beyan etmişti. Churchill, Rodos’a bir çıkarma yapılması konusunda istediğini alamasa da İtalya konusunda muvaffak olmuştu³⁵².

Bu arada Almanya, savaşı kendi ülkesinden uzak tutmak ve faşizmin ölmediğini göstermek için 12 Eylül 1943 tarihinde Mussolini’yi hapsedilmiş olduğu Gran Sasso Şatosu’ndan, Alman Binbaşı Skorzeyn komutasında sekiz planörle Abruzzes Dağı’na inerek kaçırmayı başardı. Diğer taraftan Mussolini’nin birbirlerine milliyetçilik ateşiyle sınıksız bağladığını sandığı İtalyan milleti parçalanmış bir vaziyetteydi. Çünkü İtalyanlardan bir kısmı kral tarafında yer alıyordu ki bunlar Almanlar ve Mussolini’nin destekçileri tarafından düşman olarak addedililerek ellerindeki silahlar dahi toplanıyordu. Mussolini taraftarı olan İtalyanlar hem Müttefiklerle savaşıyor hem de kral ve Badoglio hükümetinden yana tavır sergileyenlere karşı mücadele ediyorlardı. İtalya eski düşmanlarının ve eski Müttefiklerinin savaş alanı olmakla birlikte ayrıca ülkede yaşanan bu iç karışıklık faşist politikanın da iflas ettiğini gözler önüne sermekteydi³⁵³.

Diğer yandan Müttefik birlikleri İtalya’da adım adım ilerlerken savaşın Almanya’nın kapılarını da pekâla çalacağını bilen Hitler, bunu yalanlarcasına beyanatlarda bulunmaktaydı. Olay Ömer Rıza Doğrul’unda dikkatini çekmiş olacak ki konuyu köşesinde şu şekilde kaleme almıştır: “Her Hitler İtalya’nın teslim olmasından ve teslim olmanın askeri durum üzerinde tesir etmemiş olduğundan bahseden son nutkunda, düşmanın bin kilometre uzakta olduğunu söylemiş ve böylece

³⁵²Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.113; Gilbert, *Churchill*, s.891-894; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.395.

³⁵³ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.19; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.388; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.609; *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1943, s.1.; *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1943, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, “Maddi ve Manevi Yıkım!”, *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1943, s.3.

Almanya'nın yenildiğinden ve yenileceğinden bahseden Müttefiklerin yalnız bu hedeften değil, Almanya'nın dahi topraklarından ne kadar uzak olduklarını belirtmişti. Müttefiklerin Almanya topraklarından dahi bin kilometre uzak oldukları şüphe götürmez. Fakat buna mukabil Müttefiklerin sözcüleri de şu cevabı veriyorlardı: 'Her Hitler'in bu son nutkundan önce söylediği nutuk sırasında Müttefikler Almanya'dan bin değil, bin altı yüz kilometre uzakta idiler. Şimdi ise yalnız bin kilometre uzaktırlar.' Demek ki vaziyet Müttefiklerin lehinde inkişaf ediyor ve Müttefikleri Almanya'dan ayıran mesafe, mütemadiyen kısalıyor!''³⁵⁴

Anlaşılabacağı üzere bir yandan İtalya'da halihazırda savaş devam ederken diğer yandan da taraflar arasında karşılıklı söz dalaşları ile sinir harbi de devam etmekteydi. Almanya'ya giden yolda mesafenin kısaltılmakta olduğu her ne kadar su götürmez bir gerçek olsa da Almanlara göre; İtalya'da vuku bulan hadiseler onların memleketinde cereyan edemez ve Müttefiklerin zafer kapılarını aralayabilmeleri için Almanya'yı ekarte etmeleri gerekmektedir. Almanya'da bu kanaatin oluşmasının sebebi ise Müttefikler bu uğurda mücadele ederken, Almanların savaşı tekrardan kendi lehlerine çevireceklerine olan inançlarıydı. Ayrıca Hitler'in iddia etmiş olduğu üzere İtalya'nın Müttefiklerle el sıkışmasının Almanya'yı zor durumda bırakmadığı da gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Müttefiklere göre İtalya, Hitler açısından bir kalkan görevi görüyor ve savaşı Almanya'dan uzak tutma misyonunu üsleniyordu. Ayrıca İtalya, Balkanlarda ve özelliklede Yugoslavya'da sürmekte olan mücadelelerde Mihver bloğunun çıkarları doğrultusunda hareket ederek savaşmaktaydı. Almanya'nın arka bahçesi olan İtalya'nın savaştan çekilmesi ile şu durumda Almanların savaş yükü artmış, İtalyan donanmasını Müttefiklere kaptırmış, Balkanlarda da zaafa düşmüştü. Yine Müttefiklere göre mesafenin önemi yoktu. Çünkü Müttefik hava kuvvetleri bir yandan Alman şehirlerini bombalarken, bir yandan da Almanların sanayi tesislerini ateş altına almışlardı. Başarıları bununla da sınırlı kalmayan Müttefikler özelinde İngiltere, Almanların enigma şifresini çözdüklerinden onların yapacağı hamlelerden haberdar olarak, gereken tedbirleri alabilmekteydiler. Hatta öyle ki İngiltere şifrelerin çözülmesiyle elde etmiş olduğu bu istihbari bilgileri Müttefikleri olan Sovyetler Birliği

³⁵⁴ Ömer Rıza Doğrul, "Mesafe Kaydının Değeri", *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1943, s.3.

ve Amerika Birleşik Devletleri ile de paylaşmaktaydı. Bu durum ise Almanya'yı gittikçe köşeye sıkıştırmaktaydı³⁵⁵.

Takvimler 21 Eylül 1943 tarihini gösterirken Churchill, avam kamarasında Müttefiklerin cephe durumları hakkında ayrıntılı olarak bilgi verdi. Churchill, beyanatında Müttefiklerin karadan tutun da denizlere ve hava sahalarına varıncaya kadar önemli zaferler kazandıklarının altını çizdi. Churchill'in bu nutku sonrasında Müttefiklerin savaş durumlarını köşesine taşıyan Doğrul, *“daha geçen yıl Müttefiklerin vaziyeti son derece vahimdi. Bir taraftan Nil vadisi ve Süveyş kanalı tehlikedeydi. Sonra Kafkasya'dan sarkmak üzere olan Mihver kuvvetleri İran, Irak ve bütün Orta şarkı tahdit ediyorlardı. Akdeniz yolu, Müttefikler için kapanmıştı. Denizaltı harbi azami şiddette idi”* diyerek 1942 senesinde Müttefiklerin durumları ile alakalı kısa bir hatırlatma yapmıştı. Sonrasında savaşın kaderinin tam tersi istikamette değiştiğini ve 1943 yılının gelmesiyle beraber Müttefiklerin Mihver kuvvetlerini Afrika başta olmak üzere Sicilya Adası'ndan attıklarını ve İtalya'yı teslimiyete mahkûm ettikleri ifadesine yer vermektedir. Doğrul, halihazırda Müttefiklerin Almanya ile İtalya'da mücadeleye devam ettiklerini ve emin adımlarla zafere doğru ilerlerken diğer taraftan Sovyetler Birliği'nin de Almanlara karşı başarılı bir mücadele sergilediklerini vurgulamaktaydı. Yazının devamında Müttefikler açısından kara hareketinin başarılı bir şekilde devam ettiğini teyit eden Doğrul, Atlantik'te devam eden denizaltı savaşının da Mihver aleyhinde sürdüğünü ve dört aylık süreç içerisinde Müttefiklerin tek bir gemisinin dahi batırılmadığı bilgisini okuyucularıyla paylaşmaktaydı. Ayrıca Doğrul, Akdeniz'de İtalyan donanmasının da Müttefiklerin hizmetine girmesiyle beraber Müttefiklerin buradaki varlığını akamete uğratacak bir gücün kalmamış olduğuna işaret etmekteydi. Müttefiklerin hava savaşlarındaki durumlarına da değinen Doğrul, havada da demokrasi bloğunun üstün olduğuna ve 1944 yılına gelindiğinde Almanya'da Müttefiklerce bombardıman edilmemiş hiçbir yer kalmayacağı iddiasında bulunmakta ve konuyla alakalı olarak Churchill'in şu söylemlerine yer vermektedir: *“Son iki ay zarfında Almanya'nın üzerine atılan bombalar, daha önce aynı müddet zarfında atılanların üç mislidir. Hele son üç ay*

³⁵⁵ Ömer Rıza Doğrul, “Mesafe kaydının Değeri”, *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1943, s.3.; Gilbert, *Churchill*, s.789-811-818.

zarfında atılanlar, daha önceki üç aya nispetle iki mislidir” ve yine Churchill’in 1944 yılında hava hakimiyetinin kesin surette Müttefiklerin eline geçeceği ve savaşın daha pek çok gelişmelere gebe olduğu yönündeki sözlerine vurgu yapmaktaydı³⁵⁶.

Ayrıca Churchill beyanatında İtalya’daki savaşın ikinci bir cephe anlamını taşımadığını, ikinci cephenin zamanı geldiğinde Avrupa’dan açılacağına da konuşmasında yer verdi. Konuşmasının devamında Mihver Almanyasının da gün geçtikçe daha çok sıkıştırılacağı ve baskı altına alınacağına da altını çizen Churchill, Müttefiklerin gerek uçak ve gerekse de gemi üretimini hızla artırmakta olduklarını ve hatta bu üretimin savaşın başından beri verilen kayıpları örtecek seviyeye yakın bir zaman zarfında ulaşılacağı bilgisini de dünya kamuoyu ile paylaştı³⁵⁷.

Müttefiklerle “*kayıtsız şartsız teslimiyet*” anlaşmasını imzalayan Mareşal Badoglio, Almanya’nın İtalyan yarımadasını işgali sonrasında ülkesini terk ederek Cezayir’e kaçmışken, 21 Eylül tarihinde radyo kanalıyla İtalyan milletine seslendi. Badoglio, bu nutkunda vatandaşlarına Almanya’ya karşı Müttefiklerle birlikte hareket etmelerini ve Almanlara karşı savaşmaları çağrısında bulundu³⁵⁸. Badoglio’nun bu hamlesine karşın Mussolini cumhuriyet esası üzerinde faşizmi tekrardan canlandırmak, böylece Müttefiklere İtalya’nın teslim olmadığını, Mihverin parçalanmadığını göstermek istemekteydi³⁵⁹. Bu fikirler etrafında harekete geçen Mussolini, 23 Eylül’de İtalya’nın kuzeyinde “*Neo-Faşist*” bir hükümet teşkil ettiğini açıkladı³⁶⁰.

Mussolini’nin yeni bir hükümet kurması üzerine “*Faşist İtalyan hükümeti*” başlıklı yazısıyla konuyu okuyucuları ile paylaşan Nadir Nadi, yazısında şunlara yer verdi: “*İngilizlere teslim edilmek üzere bulunduğu bir sırada Mussolini Almanlar tarafından kurtarıldığı zaman Müttefiklerin çok üzüldüğü görülmüştü. Son nutkunda Başvekil Churchill bile hadise karşısında duyduğu acıyı saklamamış fakat elde olmayan sebeplerden dolayı bunun önlenemediğini söylemişti. Doğrusunu söylemek lazım gelirse, hapisten kurtulalı bir hayli zaman geçtiği halde faşist lideri, beklenildiği*

³⁵⁶ Ömer Rıza Doğrul, “Churchill’e Göre Müttefiklerin Bugünkü ve Yarınki Durumları”, *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1943, s.3.

³⁵⁷ Nadir Nadi, “Churchill Konuştu”, *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1943, s.1.

³⁵⁸ Nadir Nadi, “Buna Ne Denir?”, *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1943, s.1.

³⁵⁹ Ömer Rıza Doğrul, “İtalya’da Harp ve Siyaset”, *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1943, s.3.

³⁶⁰ Demir, *Mussolini İtalyası*, s.107.; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.284; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.20.

gibi gürültülü ve tantanalı bir çalışma hayatına henüz başlamadı. Cumhuriyetçi sıfatını başa alan yeni faşist partisi, bugüne kadar krallığı devirmek hususunda ne kanuni ne de kanun dışı hiçbir teşebbüse girişmedi. Badoglio'nun dayandığı meşru temelleri yıkmadan İtalya'da yeni bir hükümet kurulması, ilk bakışta oldukça acayip bir manzaradır. İtalya ile harp halinde bulunmayan memleketlerde bugünkü elçiler resmen kralın mümessilidirler. Krallığı devirmekte erken davranmakla Mussolini bu memleketleri acaba bir tercih vaziyetinde bırakmaktan mı çekiniyor? Bu takdirde tercihin kendi aleyhine çıkabileceğini hesaplıyor ve bunu belki de iç politikası bakımından zararlı buluyordu.” Nadi yazısında Mussoli'nin kaçırılmasından dolayı Müttefiklerin duyduğu üzüntünün sebebini ise İtalya'da Mihverin tekrardan güçlenmesi ve Müttefikler aleyhine burada yeni gelişmelerin vukua gelmesinden çekinmelerine bağlamaktaydı. Ayrıca yazısının devamında Mussolini'nin yeni hükümetinin Roma'da kurulmuş olabileceğinin kuvvetle muhtemel olduğuna yer veren Nadi, eski başbakanın daha önceden halkına hitaben icra etmekte olduğu balkon konuşmalarını dahi yapmamış olduğuna ve yeni kabinede eski faşist liderlerden çok azına yer verilmiş olduğuna dikkat çekmekteydi. Nadi, bütün bunlardan hareketle Mussoli'nin eski itibarını kaybetmiş olduğunu ve bundan dolayı ani reaksiyonlar göstermektense yerini sağlamlaştırmak niyetiyle hareket ettiğini ifade etmekteydi. Nadi, bunun yolunun ise Almanların Müttefiklere karşı zafer kazanması ile mümkün olabileceğini iddia etmekteydi. Bu iddiasınının altını doldurmak için de zamanında Yunanistan krizini Mussolini İtalya'sının Almanya sayesinde atlattığına işaret etmekte ve bu kez de Almanya'nın İtalyan yarımadasının kurtarılmasında muvaffak olup olamayacağı sorunsalına değinmekteydi³⁶¹.

13 Ekim 1943 tarihinin gelmesiyle beraber İtalya resmen Almanya'ya savaş ilan etti³⁶². Aslına bakılırsa Badoglio Hükümeti Müttefiklerle el sıkıştıktan ve İtalyan donanmasını onlara teslim ettikten sonra Alman ve İtalyan kuvvetleri arasında yer yer mücadeleler vukua gelmekteydi. Yaşanan bu son gelişme de gösteriyor ki bir zamanlar Çelik Pakt olarak isimlendirilen Alman-İtalyan ittifakı temelinde sağlam olmayan bir birliktelikten ibaretti. Ayrıca bu olay İtalya'da sürmekte olan savaşın gidişatında kayda

³⁶¹ Nadir Nadi, “Faşist İtalyan Hükümeti”, *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1943, s.1-3.

³⁶² Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.388; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.609; Demir, *Mussolini İtalyası*, s.107; *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1943, s.1.

değer bir değişiklik yaratmayacaktı. Çünkü İtalyanlar artık savaştan öylesine bıkmışlardır ki bırakın İngiliz, Amerikan ya da Alman kuvvetlerini önlerine kim çıksa silahlarını ona teslim edecek duruma gelmişlerdi³⁶³.

İtalya'yı Mihver bloğundan koparan İngiltere'nin bir diğer amacı da Hitler'in yanında saf tutmuş olan Müttefiklerini ondan ayırmak yolu ile Almanya'yı savaşta yapayalnız bırakmaktı. İngiltere ve Müttefiklerinin bir diğer amacı da Alman milletinin savaş azmini kırmak ve onları nazizm bataklığından arındırmaktı. Almanya'nın uydu devletçiklerine makul davranılmaya çabalanması ve Alman milletinin Hitler başta olmak üzere nazi şeflerine karşı ayaklanmaya çağrılmaları bu politikanın bir neticesiydi. Almanya ise İngilizler tarafından sarf edilen bu siyasi atağa karşı olarak Müttefiklerin arasını açmaya ve üçler ittifakını baltalamaya çalışmaktaydı. Bunun en büyük kanıtı Almanların propaganda bakanı Goebbels'in bu tarihlerde kaleme almış olduğu yazısını kaynak gösteren Ömer Rıza Doğrul'un ifadeleri ile *“İngiliz siyasetinin isabetsizliğini anlatmaya hasrederek İngiltere'nin istikbalini pek karanlık göstermek, bugün İngiltere'ye yardım eden devletlerin yarın mirasına konacaklarını, İngiltere'nin harpten sipsivri çıkacağını”* belirten yazısından rahatlıkla anlaşılabilir. İddiaları bununla da sınırlı kalmayan Goebbels, İngiliz- Amerikan ittifakının İngiliz sömürgeleri ve Müslüman ülkelerinde Amerika Birleşik Devletleri'ne üsler verilmesine ve bu durumun Ortadoğu'da Amerika Birleşik Devletleri'nin güç kazanmasına yol açtığını vurgulamaktaydı. Bu iddialar gerek İngiliz gerekse de Amerikan kamuoyunda ciddi yankılar uyandırırken, Goebbels Sovyet kozunu oynuyor yazısında şu ifadelerle yer veriyordu: *“Almanya harbi kaybederse onun zevki Fransa'ya mı kalacak? Böyle bir ihtimal varid değil. O halde İngiltere'ye mi? Bu da varid değil. Çünkü İngiltere hakimiyetini sağlayacak askeri bir mevki sahibi değil! İngiltere Manche'tan Vladivostok'a kadar kazanan bir Bolşevik Asya bloku karşısında kalacak, neticede galip olduğu halde en büyük buhrana yuvarlanacak”* diyerek İngiltere için Sovyet tehdidine dikkat çekmişti. Aslına bakılırsa Alman propaganda bakanının bu sözlerle hedefi İngiltere'nin üstün menfaatini düşündüğünden değil de Müttefiklerin hazırlanmakta olduğu askeri taarruz

³⁶³ Hem Nalina Hem Mihna, “Çelik Paktın Akıbeti”, *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1943, s.2.

ve Sovyetler Birliği ile geniş çaplı bir anlaşma yapmalarından duyduğu çekinceden kaynaklanmaktaydı ³⁶⁴.

Churchill son nutkunda en kanlı savaşların daha yaşanmamış olduğuna dikkat çekerek savaşın daha pek çok kanlı muharebelere gebe olduğuna ve savaş mevsiminin kapıda olduğuna işaret etmişti³⁶⁵. Churchill'in bu iddiasını destekler nitelikte Alman kuvvetleri General Kesselring komutasında Roma'yı korumak amacıyla bir hat oluştururken, Müttefikler ise bu hattı yarmak ve Roma'ya ulaşmak için kış seferini başlatmışlardı. Almanlar bu hattı dokuz tümenle korumaktaydılar. Buna karşılık Müttefiklerin biri zırhlı olmak üzere toplamda dokuz tünden oluşan askeri kuvvetleri ile mühimmat açısından da oldukça üstün olmalarının yanında, İtalyan hava sahası da yine Müttefiklerin kontrolü altındaydı. Ancak İtalyan yarımadasının topografik koşulları Almanlara avantaj sağlamak ve Müttefiklerin yapmış oldukları hava bombardımanları istenen etkiyi yaratmadığı gibi dağlık arazilerde konuşlanmış olan Almanlar fazla bir güç harcamadan sadece temel gereksinimlerini karşılamak yoluyla dahi bu alanlarda güçlü bir direniş gösterebilmekteydiler. Almanları İtalyan yarımadasında tutunmuş oldukları bu inlerden çıkarma çabası İngiliz ve Amerikan birlikleri için bu cephede kanlı mücadelelerin verilmesini elzem kılmıştı ³⁶⁶.

Müttefikler için yarımada'nın işgali meselesi adeta bir “İtalya gezisi” olmuşken sonbaharın gelmesiyle beraber “*adım adım*” ilerleme haline gelmişti. Müttefiklerin burada yeterince hızlı hareket edememelerinde haddinden fazla garantici davranmaları ve bu yüzden de ele geçen fırsatları vaktinde değerlendirememiş olmaları etkili olmuştu. Bunun yanı sıra Müttefiklerin diğer bir hatası bütün güçleriyle çizmenin topuğuna çıkarma yapmış olmalarından dolayı Roma'ya ilerlemeleri adeta bir tırmanış haline gelmişti³⁶⁷. Müttefiklerin bu yanlış stratejisinden faydalanan Alman birlikleri, Kasım ayında Leros Adası'nı ele geçirmenin yanı sıra 5000 İngiliz askerini de esir almışlardı. Haberi alan Churchill “*Almanya'nın Alameyn'den beri ilk başarısı*” diyerek kinayeli bir yorumunda bulunmuştu³⁶⁸.

³⁶⁴ Ömer Rıza Doğrul, “Karşılıklı Siyasi Taarruzların Manası”, *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1943, s.3.

³⁶⁵ Ömer Rıza Doğrul, “En Kanlı Muharebeler Mevsimi”, *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1943, s.3.

³⁶⁶ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.364-365.

³⁶⁷ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s. 501-502.

³⁶⁸ Gilbert, *Churchill*, s.895.

Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin çok da istekli olmamalarına rağmen İtalya'ya çıkarma yapılmasına ön ayak olan Churchill, 1943'ün son aylarında bu cephenin almış olduğu hali şu şekilde anlatmaktaydı: “İtalyan cephesindeki hareketin seyri bir rezalete dönüşmektedir... Adriyatik Denizi'nde yapılmakta olan harekâtı, amfibik açıdan tümüyle destekten yoksun bırakmak, ihmal etmek ve batıda da aynı başarısızlığı tekrar etmek felaket olmuştur. Üç aydır Akdeniz'deki çıkarma gemilerinden hiçbirisi taarruz amacıyla kullanılmamıştır”³⁶⁹.

1944 Yılıının başlarında ağır kış şartlarının da etkisiyle Almanların çektiği “Gustav Hattında” Müttefik birlikleri takılıp kalmışlarken Churchill “Anzio Çıkarması” planını devreye sokmuştu. Bu plan çerçevesinde Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinden oluşan 36.000 askeri birlik, 22 Ocak tarihinde Anzio kentine bir çıkarma yaparak Almanları beklemedikleri bir anda baskına uğratmışlardı. Bu gelişme sonrasında Müttefikler Roma şehrine sadece yüz kilometre mesafede bulunurken, Hitler'in emri açıldı: “Anzio'ya çıkan düşmanı yok edin”³⁷⁰.

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere böylelikle İtalya savaşına yeni bir ivme kazandırmışlar ve Roma'yı bir an önce ele geçirmek için tekrardan azimle savaşa tutunmuşlardı. Roma şehrinin Müttefikler açısından önemi büyüktü. Zira Roma'yı ele geçirmeleri durumunda Müttefikler burada saygın ve güvenilirliği olan yeni bir İtalyan hükümet kurabileceklerinden dolayı İtalyan milletinin savaş gücünden de azami derecede faydalanabileceklerdi. Ayrıca yine Roma'nın ele geçirilmesi durumunda İtalyan yarımadasındaki Alman karşıtlığı da alevleneceğinden bu durum Müttefiklere askerî açıdan birçok fırsat sunacaktı. Bütün bunların yanı sıra Roma'da bulunan Papa Müttefiklerden yana bir tavır sergilemekteydi. Demokrasi bloğunun burayı ele geçirmesi durumunda Papa ile yakın temaslar kurulabileceğinden bu vesileyle Papalık makamının ruhani gücünden yararlanılarak, Hristiyan aleminde Müttefikler lehinde büyük bir etki yaratılabilirdi. Yine Roma'nın Müttefiklerce ele geçirilmesi Almanya'nın yalnız kalmasını ve Mihverin uydu devletçiklerinin politikalarını sorgulamalarını sağlayacağı gibi en önemlisi de Müttefikler buradaki kuvvetlerini Almanya üzerine kaydırma imkanını bulacaklardı³⁷¹.

³⁶⁹ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.73; Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.503.

³⁷⁰ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.73-74.

³⁷¹ Ömer Rıza Doğrul, “Roma Harbi”, *Cumhuriyet*. 24 Ocak 1943, s.3.

Ancak “Anzio Çıkarması”ndan çok ümitli olan Churchill, Almanların güçlü savunması karşısında büyük bir düş kırıklığına uğramıştı ve bu olay ona Gelibolu yenilgisini hatırlatmıştı. Anzio Çıkarması’nı yöneten generallerden biri olan Lucas’a hitaben Churchill: “Ben Anzio kumsallarına vahşi bir kedi saldığımı sanıyordum, karaya oturmuş bir balina değil” demişti. Bu arada General Mackensen komutasında karşı atağa geçen Alman birlikleri, Müttefiklerin havadan ve denizden bomba yağdırmalarına rağmen onları her ne kadar denize dökemeseler de geriletmeye muvaffak olmuşlardı. Diğer yandan “Gustav Hattı”nda da taraflar arasında amansız bir mücadele devam ediyor ancak Müttefikler burada da kayda değer bir netice elde edemiyorlardı. Bu hattı bir an evvel yarmak ve Roma’yı ele geçirmek isteyen Müttefikler, bu kez çareyi “Cassino Manastırı”nı bombardıman etmekte görmüşlerdi. Bu minvaller ekseninde harekete geçen Müttefikler, 15 Şubat 1944’te tarihi manastırı yerle yeksan ettiler. Ancak bu kez de tarihi yapının kalıntılarında taraflar arasında adeta bir gerilla savaşı başladı³⁷².

“Cassino Manastırı”nın Müttefiklerce bombalanmasından sonra duyduğu şaşkınlığı gizleyemeyen Nadir Nadi, olayı köşesine taşıyarak okuyucularıyla paylaştı. Nadi, İtalya’daki mücadelenin dehşete düşüren bir hal aldığını ifade ederek Almanların ve Müttefiklerin karşılıklı olarak sayısız derecede askeri mühimmat harcamak yoluyla binlerce insanın ölümüne sebep olurken Napoli şehrinin güneyindeki “Monte Cassino Manastırı”nın da bombalanmasının dünya kamuoyunda geniş yankı uyandırdığını beyan etmekteydi. Manastırın Amerikan uçakları tarafından bombalandığını ve buradaki muhafazakâr Hristiyanların ağladıklarını ifade eden Nadi, bu olay üzerine Müttefiklerin bir tebliğ yayınlamaları manastıra Almanların yuvalanmış olmasından ve burayı askeri amaçlar için kullanmalarından dolayı zaruri sebeplerden bombalandıkları yönünde bir açıklama yaptıklarını vurgulamaktaydı. Ancak Nadi, ne olursa olsun Hristiyanlık medeniyetine ev sahipliği yapmış olan bu tarihi yapının yine Hristiyan milletlerce havaya uçurulmasının dramatik ve ibretlik bir olay olduğunu belirterek kendi yorumunu katmaktaydı³⁷³.

³⁷² Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.74-76; Demir, *Mussolini İtalyası*, s.108; Ömer Rıza Doğrul “Anzio Mücadelesinin İlk Neticesi”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1943. s.3; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.128.

³⁷³ Nadir Nadi, “Ağlayarak Yıkamak!”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1943, s.1.

Nihayetinde Müttefikler bir aylık bir hazırlık süreci sonrasında 11 Mayıs'ı 12 Mayıs'a bağlayan gece Alman mevzilerine karşı tekrardan saldırıya geçtiler. Cassino mevkini ele geçirmenin yarı sıra "*Gustav Hattını*" da kısmi olarak yardılar. 25 Mayıs tarihi itibarıyla de Almanlar, Roma'dan çekilmeye ve İtalya yarımadasının daha kuzeyindeki "*Got Hattı*"na mevzilenmeye başladılar³⁷⁴. Böylelikle İngiliz General Alexander'in Alman birliklerini bozguna uğratarak yok etme amacı hedefine ulaşamamış oldu³⁷⁵.

Müttefikler takvimler 4 Haziran 1944 tarihini gösterirken Amerikalı General Clark'ın komutasındaki 1. Zırhlı tümeni öncülüğünde Roma şehrine girdiler³⁷⁶. Ancak Müttefiklerin bahar ayında başlayan bu son taarruzu onlara pahalıya mal oldu. Amerika Birleşik Devletleri 18.000, İngiltere 14.000, Fransa 10.000 askerini kaybederken Almanya 10.000 asker kaybının yanında 20.000 civarında esir verdi³⁷⁷.

Roma'nın Müttefiklerce ele geçirilmesini köşesinde değerlendiren Doğrul, İtalya'nın savaş gücünün zaten Mussolini'nin iktidardan düşmesi sonrasında son bulduğunu ifade ederken Mussolini'nin Roma İmparatorluğu'nu tekrardan canlandırmak için verdiği uğraşın İtalyan milleti içerisinde taraf bulmadığına ve bunun tepeden inme bir istek olduğuna değinmişti. Ayrıca Doğrul, gözlerin Churchill'e çevrildiğini ifade etmekteydi. Çünkü Churchill, 1943 Şubat'ında Roma'nın ele geçirilmesinden sonra burada demokratik bir hükümet kurulacağı yönünde beyanatlarda bulunmuştu. Yazısının devamında Roma'yı ele geçiren Müttefiklerin etki alanını bütün İtalya topraklarına yayma konusunda avantajlı bir konuma geçtiklerini belirten Doğrul, yine de İtalya'daki savaşın devam edeceğine ve demokrasi bloğunu temsil eden Müttefiklerin ise bu süreçte yarımada daha teşkilatlı harekâtlarda bulunması gerektiğine işaret etmekteydi³⁷⁸. Gerçekten de Doğrul'un ifadeleri yerini bulmuş ve İtalya'daki savaş ancak 2 Mayıs 1945 tarihinde son bulmuştu³⁷⁹.

³⁷⁴ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.76; Emir Erkilet, "İtalya'daki Taarruz Ne Netice Verecek", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1944, s.2; Ömer Rıza Doğrul, "İtalya'da Başlayan Taarruz", *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1944, s.3; Hem Nalına Hem Mihına, "Roma'nın Hali", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1944, s.2.

³⁷⁵ Emir Erkilet, "Roma muharebesinin muvaffakiyetli sonu", *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1944, s.2.

³⁷⁶ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.76; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.388; Demir, *Mussolini İtalyası*, s.109.

³⁷⁷ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.76.

³⁷⁸ Ömer Rıza Doğrul, "Roma'nın Düşmesinden Sonra İtalya", *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1944, s.3.

³⁷⁹ Ayçin Demir, *Mussolini İtalyası*, s.113.

Kemal Atatürk'ün 1931 yılında söylediği: “*Mussolini, bir gün çıkacak büyük savaşta Sezar olmayı tasarlarsa, çok mahcup olacaktır*” şeklindeki öngörüsü gerçekleşmiş ve Mussolini 28 Nisan 1945 tarihinde idam edilmiştir³⁸⁰.

C-Normandiya Çıkarması ve Almanya'nın İşgali

Churchill, Balkanlar'da komünizmin yayılmasından çekindiği için bunun önüne geçebilmek amacı ile ikinci cephenin Balkanlar üzerinden açılması hususunda Amerika Birleşik Devletleri'ni ikna etmeye çalıştı ise de bunda başarılı olamamıştı. Çareyi Stalin ile masaya oturarak Balkanları nüfuz bölgelerine ayırmakta gören Churchill'in bu girişiminin de Amerika Birleşik Devletleri tarafından tekrardan veto yemesiyle beraber İngiltere'nin önünde ikinci cephenin Avrupa anakarasında açılmasından başka çare kalmamıştı³⁸¹. Daha İtalya Cephesi'nde savaş sürüyorken, 24 Aralık 1943 tarihinde önce General Eisenhower hazırlıklara başlaması için ikinci cepheye atandı³⁸². Eisenhower'dan kısa bir süre sonra da 2 Ocak 1944 tarihinde, General Montgomery Müttefik çıkarma kuvvetlerinin komutanı vasfıyla buraya intikal ettirildi³⁸³.

Almanlar ise tam olarak nereden yapılacağını bilmedikleri olası bir Müttefik çıkarması karşısında “*Atlantik Duvarı*” adını verdikleri bir savunma hattı inşa etmişlerdi³⁸⁴. Ayrıca Hitler, 51 Numaralı direktifini yayınlayarak birliklerini “*B Ordu Grubu*” ve “*G Ordu Grubu*” olarak organize etmiş ve ordu grupları arasındaki hattı doğu batı yönünde şekillendirmişti. Buna ek olarak, Alman birliklerini panzer ve mekanize piyade tümenleri ile güçlendirmişti³⁸⁵. Ancak Almanların savunması gereken alanın Hollanda'dan, Fransa'ya ve İtalya'ya kadar olan geniş bir alanı kapsaması ve bu sahanın 4500 kilometre uzunluğunda olması büyük bir problem teşkil etmekteydi. Diğer bir problem ise Alman kuvvetlerinin, takviye edilmiş olmasına rağmen Müttefiklere nazaran daha güçsüz olması ve hareket kabiliyetinden de yoksun bulunmalarıydı. Zira bu birliklerin büyük bir çoğunluğu sahil kesimine sabitlenmiş

³⁸⁰ İbrahim Artuç, s.19; Ayçin Demir, *Türk Basınında Mussolini İtalyası*, s.112.

³⁸¹ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.113; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.395.

³⁸² Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.92.

³⁸³ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.386.

³⁸⁴ Cornelius Ryan, *En Uzun Gün*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1984, s.27.

³⁸⁵ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.379-381.

vaziyette bulunmaktaydılar³⁸⁶. Ayrıca Müttefiklerin tam olarak hangi noktadan çıkarma yapacakları bilgisine vâkif olmayan Almanlar için bu durum da bir dezavantaj yaratmaktaydı. Bütün bunlar yetmezmiş gibi Müttefikler sahte telsiz konuşmaları ile Almanları Normandiya değil de Pas de Calais'den bir çıkarma yapılacağı yönünde tuzağa çekmişlerdi³⁸⁷. Bunun yanı sıra Almanların bu fikre kapılmalarında Pas de Dieppe Bölgesi'nin Manş Denizi'nin en dar noktası olması da etkili olmuştu³⁸⁸. Gerçekten Pas de Calais, İngiliz sahil kesimine yakın olmasının yanında Almanya'ya giden en kısa yoldu. Lakin Almanlar da bunu tasavvur edeceklerinden burada gerekli olan tedbirleri alacaklardı. Bunun bilincinde olan Müttefikler bir şaşırtmaca yaparak Normandiya kıyılarına çıkarma yapmanın daha doğru olacağı kararına varmışlardı³⁸⁹.

Alman General Blumentritt, savaş sonrası beyanatında Alman istihbaratının Müttefiklerce nasıl kandırıldığını şu ifadelerle anlatmıştı: *“İngiltere'den çok az güvenilir haber gelmekteydi. İstihbarat teşkilatımız bize, güney İngiltere'de Amerikan ve İngiliz birliklerinin nerede buldukları hakkında çok genel sayılabilecek bilgiler veriyordu. Buradaki bilgiler, çok az sayıda bulunan Alman ajanları tarafından telsizlerle iletiliyordu. Fakat bize ilettikleri bilgilerden, çıkarmanın nereye ve ne zaman yapılacağına ilişkin herhangi bir ipucu elde edemiyorduk”*³⁹⁰.

Bunun yanı sıra Alman General Hans Speidel'de, hatıratında Blumentritt ile benzer doğrultuda ifadeler kullanmıştı. Hans Speidel: *“1944 baharında politik durum umutsuzdu. İtalya'nın yıkılmasından sonra Finlandiya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan hakkında hiç de hoş haberler almıyorduk. Almanya yalnızdı. Askeri duruma gelince, eski şanlı seferler artık geride kalmıştı. Batıda, Alman ordusunun nitelik ve nicelik bakımından yetersiz bir bölümü ile Atlas Okyanusu'nun Yeni Duvarı'nın ardında Müttefiklerin istilasını bekliyorduk”*³⁹¹ şeklinde çarpıcı ifadelere yer vererek Almanya'nın içinde bulunduğu çıkmazı gözler önüne sermişti.

Aslına bakılırsa Almanya'ya karşı Avrupa'da Fransa üzerinden yeni bir cephe açılması kararı 1943 Ocak ayında Casablanca Konferansı'nda Churchill ve Roosevelt

³⁸⁶ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.579.

³⁸⁷ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.383-384.

³⁸⁸ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.580

³⁸⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.387.

³⁹⁰ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s. 580

³⁹¹ Eisenhower, s. 147.

arasında çoktan kararlaştırılmıştı³⁹². Çıkarma hareketinin yapılacağı noktalar ise yine Churchill ve Roosevelt başta olmak üzere Birleşik Ordular Genelkurmay Başkanlarının da görüş ve önerileri de alınarak Quebec Konferansı'nda tespit edilmişti³⁹³. Kod adı “*Overlord*” olan bu planın yapıldığı çıkarma gününü Müttefikler “*D-Day*” olarak adlandırmaktaydılar³⁹⁴.

Müttefikler ikinci cephenin hangi noktadan açılacağını adeta bir sır gibi saklarken, Normandiya için geri sayım başlatmıştı. Churchill de Mayıs 1944 tarihinde yapmış olduğu bir konuşmada şunları söylemiştir: “*Baylar, Normandiya kıyılarına karşı girişilen bu hareketin gereğine ve doğruluğuna olan inancım her gün biraz daha artmaktadır. Bunu açık yürekle burada, karşınızda göğsümü gererek ifade etmekten kıvanç duyuyorum*” demişti. Churchill, bir zamanlar endişe ettiği ve başka sahalara çıkarma yapılması suretiyle geriye atılmasını istediği Normandiya çıkarmasını, artık Avrupa’ya tam manası ile çıkmanın ve Almanya’nın sırtını yere getirmenin nihai yolu olarak görmeye başlamıştı³⁹⁵. Normandiya Çıkarması’ndan bir gün önce ise Churchill, Sovyetler Birliği lideri Stalin’e gönderdiği mesajında “*Bu gece gidiyoruz. 5000 gemi kullanıyoruz ve 11.000 uçağımız var*”³⁹⁶ diyerek bu çıkarma için hazır olduklarının sinyalini vermişti. Ayrıca yine Churchill hatıralarında Normandiya Çıkarması ile alakalı olarak şunları söyleyecektir: “*Uzun süreden beri hazırlanan bu dev boyutlu hareketin düşman için tam bir baskın oluşu gerçekten dikkate değer bir durumdur*”³⁹⁷.

Ancak Müttefikler açısından da bu çıkarma hareketi bünyesinde büyük riskler barındırmaktaydı. Çünkü uzun zamandan beri Alman işgali altında olan Fransa özelinde Normandiya kıyıları mayınlarla ve daha pek çok engellerle çevriliydi. Müttefikler için bu çıkarmanın diğer bir zorluğu ise Güney İngiltere topraklarında çıkarma için emir bekleyen Müttefik birliklerinin tamamının bir çırpıda Normandiya’ya taşınmalarındaki zorluktu. Bu anlamda Müttefiklerin karşısına, Manş Denizi’ni geçmedeki zorluk ve askerlerin taşınmasında kullanılacak olan çıkarma

³⁹² Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.390; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.618; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.90.

³⁹³ Allan Michie, “İkinci Cephe Nasıl Hazırlandı Nasıl Açıldı?”, Çev.M. Kenan Kan, *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1944, s.2.

³⁹⁴ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.92; Gilbert, *Churchill*, s. 891.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.385.

³⁹⁵ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.141.

³⁹⁶ Gilbert, *Churchill*, s.916.

³⁹⁷ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.106.

gemilerinin oranındaki nispeten azlık sorunu çıkıyordu. Buna karşın Almanların batı cephesinde elli sekiz tümeni bulunuyor ve bunlardan da on tanesi saldırı kabiliyetine sahip hareketli birliklerden oluşuyordu³⁹⁸. Bunun bilincinde olan Müttefikler çıkarma sonrasında Almanların buraya daha fazla birlik taşımak isteyeceklerini düşündüklerinden, Alman yardım birliklerini engellemek amacıyla Müttefik hava kuvvetleri tarafından düşmanın ikmal yollarını bombalayarak kesmesi kararını vermişlerdi³⁹⁹.

Nihayetinde her iki taraf içinde avantaj ve dezavantajları ile Roma'nın da ele geçirilmesinden bir gün sonrasında Müttefikler vakit kaybetmeksizin 6 Haziran 1944 tarihinde Fransa'nın kuzeybatı sahillerinde bulunan Normandiya kıyılarına çıkarma yaparak ikinci cepheyi açtılar. Aslına bakılırsa Normandiya kıyılarına yapılan bu çıkarma hareketiyle Mihvere karşı üçüncü bir cephe açılmış olmaktadır. Çünkü İtalya'ya karşı çok daha öncesinden ikinci cephe açılmıştı. Lakin Sovyetler Birliği yönetimi, İtalya'da açılmış olan ikinci cepheyi gerçek bir cephe olarak nitelendirmediklerinden asıl cephe olarak Normandiya Cephesi'ni görmüşlerdi⁴⁰⁰.

6 Haziran günü Müttefiklerin hava ve donanma birliklerinin bombardımanları ile başlayan Normandiya çıkarmasına Müttefik kara kuvvetlerinin de iştirak etmesiyle, Kanada ve İngiliz askerleri "*Gold, Juno ve Sword*" kod adlı kıyılara saldırıya geçerken, Normandiya'nın batı kesimindeki "*Utah ile Omaha*" adındaki sahil şeridine karşı da Amerikan birlikleri çıkarma gerçekleştirdiler. Böylece Müttefikler ilk etapta yetmiş beş kilometre çapında olan bir sahada saldırıya geçmiş oluyorlardı⁴⁰¹.

Amerikalıların çıkarma alanına General Omar Bladley emrindeki 1. Amerika Ordusu 1. ve 4. tümenleriyle çıkarma yaptılar. Diğer taraftan da buradaki çıkarmanın selametini sağlamak ve tümenlerin sağ kolunu korumak maksadıyla 80. ve 101. Amerikan Hava İndirme Tümenleri de batıda bulunan alanlara çıkarma harekâtında bulundular. Eş zamanlı olarak düzenlenen bu çıkarma esnasında General Miles Dempsey emrindeki 2. İngiliz Ordusu ise 3. ve 50. İngiliz tümenleri ve onlara eşlik

³⁹⁸ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s. 575.

³⁹⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.387.

⁴⁰⁰ Üçok, *Siyasal Tarih*, s.284; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.396; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.609; Gilbert, *Churchill*, s.917; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.393; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.101; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.150; Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.580; Çınar, "İkinci Dünya Savaşında Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu", s.187.

⁴⁰¹ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s. 150; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s. 100.

eden 3. Kanada Tümenleri ile beraber İngilizlerin çıkarma alanı olan “*Gold, Juno, Sword*” kod adlı olan kıyılara harekate geçtiler. Buradaki İngiliz kuvvetlerini korumak için de 6. İngiliz Hava İndirme Tümeni doğudaki alanlara asker çıkardı⁴⁰².

Müttefiklerin bu çıkarma ile ilk hedefi Alman savunmasını akamete uğratarak ivedilikle Fransa’yı işgalden kurtarmaktı⁴⁰³. Ancak Almanların direniş göstermesi ve olumsuz hava koşulları nedeniyle Müttefik birlikleri ilk gün beklenen başarıyı gösterememiş olsalar da gün biterken toplamda 155.000 askeri Normandiya’ya çıkarmışlardı⁴⁰⁴. Bundan dört gün sonra takvimler 10 Haziran tarihini gösterirken ise 400.000 kişilik devasa Müttefik ordusu Normandiya’ya ayak bastı⁴⁰⁵. İlerleyen dönemde Müttefikler, Normandiya’daki asker sayısını daha da artırmıştır. Öyleki bölgede Müttefik Orduları Başkomutanı olan General Eisenhower, üç milyondan oluşan bir orduya komuta ediyordu. Etnik olarak bakıldığında bu askerlerin 1.700.000’i Amerikalı, 1.000.000’u İngiliz ve Kanadalı, 300.000’i ise Hollanda, Çekoslovakya, Polonya, Belçika ve Fransa vatandaşlarından oluşmaktaydı⁴⁰⁶.

Bu arada Hitler, hala Normandiya Çıkarması’nın bir yanıltmaca olduğunu ve Müttefiklerin Calais Bölgesi’ne bir çıkarma yapacakları kanısındaydı. Hatta Normandiya’ya Müttefik çıkarmasının yapıldığı 6 Haziran tarihinde dahi “*bu herhalde bir şaşkırtma taarruzudur. Asıl çıkarma başka yerden yapılacaktır*” diyerek Calais’i işaret etmişti. Bu yüzden de bölgede bulunan 15. Alman Kolordusu’nu Normandiya kıyılarında savunma savaşı veren Rommel’in emrine vermediği gibi Paris’te de hatırı sayılır bir Alman kuvveti bulundurmaktaydı. Hitler’in ısrarla Normandiya’nın bir kandırmaca olduğu fikrine kapılmasında şüphesiz ki Müttefiklerin yanıltma stratejisi aktif rol oynamıştı⁴⁰⁷. Bu yanıltma taktiklerinden biri de “*hayalet ordusu*” olarak adlandırılan ve tamamen şişme tanklardan, silahlardan oluşan ama ilk bakışta gerçeğini aratmayan Müttefiklerin suni ordusudur⁴⁰⁸.

⁴⁰² Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.100.

⁴⁰³ Ahmet, “Normandiya çıkarması”, *Tarih Dergisi*, s. 20

⁴⁰⁴ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.150.

⁴⁰⁵ Gilbert, *Churchill*, s.918.

⁴⁰⁶ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.104.

⁴⁰⁷ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.152; Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II* s. 582; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.111.

⁴⁰⁸ Dalkıran, s.20.

Bütün dünyanın dikkatle izlediği Normandiya Çıkarması Türk basınında da geniş yankı uyandırmıştı. Olayı köşesine “*asrımızın en mühim olayı*” başlığı ile taşıyan Nadir Nadi, yazısında şunları söylemiştir: “*Aylardan beri planları hazırlanan, krokileri çizilen açılacak açılmayacak diye münakaşası yapılan ikinci cephe, nihayet dün sabahtan itibaren ciddi bir teşebbüs halinde kendini göstermiştir. Yalnız bu harbin değil, belki de yirminci asır tarihinin en mühim olaylarından biri olarak zihinlere yerleşeceğine inanmamız gereken bu teşebbüs, netice anlaşılincaya kadar kendisinden şüphesiz birçok defalar daha bahsettirecektir. Fakat şunu şimdiden kabul edebiliriz: İkinci cephe teşebbüsüne girişmekle, harp, kısır bir durumdan kurtarılmış ve kati netice anı yaklaştırılmıştır*” diyerek ikinci cephenin açılmasının önemine dikkat çeken Nadi, bu gelişmeyi tarihi bir olay olarak görmüş ve savaşın sonunun yaklaşmış olduğu yorumunda bulunmuştu⁴⁰⁹. Haberin devamında, ikinci bir cephenin açılmasının doğruluğuna dikkat çeken Nadi; Balkanlar, İtalya ya da doğu cephesinde Almanya’nın tamamen mağlup edilmesinin adeta imkânsız olduğunu belirtmekteydi. Ancak Hitler’i ininde vuracak bir Müttefik ordusunun Almanya’yı yenebilmek için elzem olduğuna vurgu yapmaktaydı. Nadi, Müttefik devletlerin de bu fikir üzerinde birleştiğini ifade etmekteydi. İkinci cephenin beklenenden daha geç açılmasının sebebini ise Müttefikler açısından bir yenilgi olması durumunda bunun demokrasi bloğunun aleyhinde sonuçlar doğurabileceği endişesinden kaynaklandığını belirtmekteydi. Nadi, şimdi ise Müttefikler açısından şartların olgunlaşmış olması ile beraber ikinci cephenin açılabilirdiğini beyan etmekteydi. Yine Nadi, okuyucularına İngiltere’ye cihanın dört bir yanından asker getirilmiş olduğunu ve bu askeri birliklerin de uzun zamandan beri Normandiya Çıkarması için askeri talim ve eğitim sürecinden geçirildiği bilgisini vermekteydi. Nadi, bir anekdot olarak haziran ayının hava ve deniz çıkarmaları açısından da uygun bir zaman dilimi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca çıkarmanın Roma’daki zaferin hemen sonrasında yapılmış olmasının Müttefik askerleri üzerindeki psikolojik etkisine de değinmekteydi. Bunun yanı sıra Churchill ve Roosevelt’in radyo vasıtasıyla nutuk irad ettiklerini, Eisenhower’ın ise Alman işgali altında bulunan

⁴⁰⁹ Nadir Nadi, “Asrımızın En Mühim Olayı”, *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1944, s.1.

ülkelere beyanname gönderdiğini ifade eden Nadi, böylelikle Müttefik liderlerinin savaşın psikolojik yönünü de kendi lehlerine güçlendirdikleri vurgulamaktaydı⁴¹⁰.

Dünya kamuoyunun 1942 yılından beri merakla beklediği ikinci cephe nihayet Normandiya Çıkarması'nın başlaması ile açılmıştı. Müttefikler, Almanya'yı yenerek savaşı bir an evvel bitirebilmek amacıyla doğudan, batıya ve güneye varıncaya kadar saldırıya geçmişlerdi. Bu çıkarma hareketinin Müttefikler açısından birinci önemi dört yıl öncesinde ayrılmak mecburiyetinde kalmış oldukları Batı Avrupa'ya tekrar dönebilmelerinin yolunu açmış olmasıydı. Hatırlanacağı üzere Müttefikler, Almanya'nın hızla ilerleyişi karşısında Batı Avrupa'da tutunamamış ve canlarını kurtarabilmek için askeri mühimmatlarını burada bırakma pahasına kaçmışlardı. Lakin dört yıl sonra bu bölgeye tekrardan ayak basabilmeleri de gösteriyor ki bu süre zarfında çok şeyler değişmiş ve Almanya hızla yakalamış olduğu istila ve yayılma trendini devam ettiremeyerek Müttefikler karşısında kan kaybına uğramıştı. Avrupa'yı nazi istilasından kurtarma emelinde olan Churchill de Avam Kamarası'nda bu yönde bir açıklama yapmıştı. Ömer Rıza Doğrul da Churchill'in ifadelerine paralel bir yorumda bulunarak *“teçhizat namına, teslihat namına bugünkü şartların icabları, bugünkü ilim ve fenin icabları dairesinde ne yapmak mümkünse hepsinden istifade eden ordularla geri dönüyor ve Avrupa milletlerini istila ve esaretten kurtarmak için dövüşmek üzere geliyorlar”* demektedir. Ayrıca Doğrul, Dunkirk olayının Müttefikler nezdinde Almanya karşısındaki başarısızlıkla özdeşleştiği yorumunda bulunmakta ve Dunkirk tahliyesinin üzerinden tam olarak dört yıl bir gün geçmişken Müttefiklerin Normandiya'ya çıkarma yapmış olmalarını manidar görmekteydi. Roma şehrinin de ele geçirilmiş olmasının Müttefikler hesabına artı bir puan getirdiğini belirten Doğrul, yine de bütün bunların Müttefikler açısından zafer kapılarını aralamada kafi gelmeyeceğini belirtmekteydi. Churchill'i de referans göstererek Doğrul, bu bölgede kanlı savaşların olacağını ifade ederek Almanlarla Müttefikler arasında Normandiya'da şiddetli çarpışmaların başlamış olduğunu da eklemekteydi⁴¹¹.

Bu arada Müttefikler, Almanların gerek hava ve gerekse de karada bekledikleri derecede bir direniş göstermedikleri yönünde beyanlarda

⁴¹⁰ Nadir Nadi, “Asrımızın En Mühim Olayı”, *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1944, s.1.

⁴¹¹ Ömer Rıza Doğrul, “Birleşik Milletlerin Kurtuluş Savaşı”, *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1944, s.3.

bulunmaktaydılar. Bu durum ise akıllara Almanların başka bir planları mı var sorusunu getirmekteydi. Diğer bir ihtimal Almanlar “*kayıtsız şartsız teslimiyeti*” kabul edecekti ki bu olasılık dahilinde değildi. Almanların bu sürüncemeden kurtulmalarının yolu ise Müttefiklerin yapmış olduğu bu çıkarma harekâtını daha en başındayken yok etmek veya Müttefik kuvvetlerini Almanların güçlü olduğu sahalara çekerek onları imha etmekten geçmekteydi⁴¹².

Olayı köşesinde değerlendiren Doğrul, Müttefiklerin birinci amacının Normandiya’da tutunmaya çalışmak, ikinci hedeflerinin ise Avrupa içlerine doğru ilerlemek maksadıyla faaliyet göstermek olduğuna değinmekteydi. Almanların hedefinin ise bunun tam tersi istikametinde Müttefiklerin bu girişimlerini akim bırakarak bir an evvel onları Normandiya kıyılarından püskürtmek olarak açıklamaktaydı. Yine Churchill’in nutkuna atıfta bulunarak Doğrul, buradaki savaşın ilerleyen dönemde nasıl bir mahiyet alacağını şimdiden kestirilemeyeceğini belirtmekte beraber, Müttefiklerin zaferi kazanmak için yapmış oldukları devasa hazırlıklara işaret etmekteydi. Ayrıca Doğrul, Normandiya’da deniz ve hava sahasındaki üstünlüğün Müttefiklerde olmasına karşın, Almanların bölgeyi uzun süre ellerinde tutmuş olmalarından dolayı kara hakimiyetini ellerinde bulundurdukları bilgisini de okuyucularıyla paylaşmaktaydı⁴¹³.

Emekli bir general olan Emir Erkilet de Normandiya çıkarmasını değerlendirdiği makalesinde, Müttefiklerin çıkarma harekâtını normalde 5 Haziran tarihinde yapmayı planladıklarını ama kötü hava koşulları sebebiyle bir gün sonrasına ertelemek zorunda kaldıklarını belirtmekteydi⁴¹⁴. Ancak yine de Müttefiklerin ilk saldırısının deniz ve hava koşullarının pek de iyi olmadığı bir anda gerçekleşmiş olmasından dolayı olayın Almanlar tarafından tam anlamıyla bir sürpriz olduğu yorumunda bulunmaktaydı. Ayrıca devamında kötü hava şartlarından dolayı Alman istihbaratının da bu durumdan olumsuz etkilendiğini, Almanların İngiltere’den havalanan deniz ve uçakların henüz bilgisine vakıf olmadan Müttefik çıkarma birliklerinin Manş açıklarında türediğini ifade etmekteydi. Kötü hava şartlarından

⁴¹² Nadir Nadi, “Harp Sona Yaklaşıyor”, *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1944, s.1.

⁴¹³ Ömer Rıza Doğrul, “İki Tarafın Karşılaştığı İhtimaller”, *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1943, s. 3.; Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s. 581.

⁴¹⁴ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.145-146; Emir Erkilet, “Alman Hava Kuvvetleri Fransa Meydan Savaşına mı Hazırlanıyor?”, *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1944, s.2.

dolayı Almanların böylesine bir çıkarma beklemediklerini bu sebeple de olayın Alman tarafında şok etkisi yaratmış olmasından dolayı Müttefik saldırısı karşısında sahil bataryalarını olsun uçaksavarlarını olsun kullanmaya vakit bulamadıklarını vurgulamaktaydı. Erkilet, bu yüzden de Müttefiklerin çıkarma safhasının en çetin kısımlarından olan denizden karaya ayak basma etabını az bir zayıyla atlatabildiklerini açıklamaktaydı⁴¹⁵. Erkilet, Almanların Müttefiklerin karada tutunmayı başardıkları bilgisini teyit ettiğini okuyucuları ile paylaşmaktaydı. Ancak yine Almanların denizde bulunan Müttefik birliklerine ağır zayılar vermiş oldukları ve paraşütlerle karaya çıkabilen Müttefik askerlerinin yakalanarak öldürüldüğü yönünde beyanatlarda bulunduğunu da paylaşmaktadır. Erkilet, gerçekte ise üstün askeri silah ve mühimmatlarla donatılmış olan Müttefik kuvvetlerinin Normandiya içlerine kadar ilerlemiş olduklarını buna karşın Almanların da karşı saldırıya geçtikleri bilgisini vermekteydi. Ayrıca, Almanların Normandiya sahillerini mayınlamış olduklarını ve bölgeyi askeri olarak tahkim etmiş olmanın yanı sıra Almanların son derece etkili bir silah icad ettikleri yönünde şayiaların olduğunu ifade etmekteydi⁴¹⁶. Aslına bakılırsa çok iyi çalışmış olan İngiliz istihbarat teşkilatı, Almanların bu gizli silahlarından daha 1943 tarihinde Churchill'i haberdar etmişlerdi⁴¹⁷. Alman hava bombardımanlarından dolayı İngiliz fabrikalarında üretim nispeten düşerken bunun yerine Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve Kanada silah fabrikalarında Alman saldırılarından uzak olarak üretim hız kesmeden ve artarak devam etmişti. Bu sırada Almanya'nın silah üretim fabrikaları Müttefik bombardımanlarından dolayı ağır zayılar vermekte ve artan ihtiyaca karşın üretimleri düşmekteydi. Bu soruna bir çözüm olarak Almanlarsa bomba uçaklarının üretimini azaltıp daha güçlü imha etkisi olan V1'leri icad etmek durumunda kalmışlardı⁴¹⁸.

Almanlar, V1 adı verilen pilotsuz ve normalden çok daha hızlı uçabilen içi dinamit yüklü olan bu roketlerle İngiliz ve Fransız limanlarını yerle bir etmişlerdi. Takvimler 12 Haziran 1944 tarihini gösterirken Almanlar, V1 adındaki adeta uçan bir

⁴¹⁵ Emir Erkilet, "Alman Hava Kuvvetleri Fransa Meydan Savaşına mı Hazırlanıyor?", *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1944, s.2.

⁴¹⁶ Emir Erkilet, "Alman Hava Kuvvetleri Fransa Meydan Savaşına mı Hazırlanıyor?", *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1944, s.2.

⁴¹⁷ Hem Nalına Hem Mıhına, "İngiliz İstihbarat Teşkilatı", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1944, s.2.

⁴¹⁸ Abidin Daver, "Alman Hava Ordusu Göklerden Silindi", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1944, s.2.

bomba olan bu roketlerden ilkinin Londra şehrinin semalarına bırakmışlardı. Her biri iki ton ağırlığında olan bu uçan bombalardan iki gün gibi bir zaman zarfında Londra'ya yetmiş iki tane atılırken, İngiliz halkı dehşete düşmüştü⁴¹⁹. Churchill ise ilk bombardımanın sonrasında Stalin'e göndermiş olduğu mesajda “*gürültülü bir gece geçirdik*” demekle yetinmişti. Almanlar, bir hafta içerisinde Londra şehrine 700 adet V1 atmışlardı. Her ne kadar bunlardan 200 tanesi uçaksavarlar ve İngiliz top atışlarıyla daha havada iken imha edilmiş olsa da bu bombardımanlar neticesinde 526 İngiliz ölmüştü. Bunun üzerine Churchill, İngiliz halkının telaşlanmaması amacıyla gerekli olan bütün tedbirleri istişare etmek üzere savaş kabinesini toplamış ve “*meselenin halka güçlü bir şekilde anlatılarak, çektikleri cefaların Fransa'daki savaşın bir parçası olduğu ve askerinin tehlikesini paylaşmaktan mutlu olmaları gerektiği söylenmeli*” diyerek kurmaylarını bu konuda uyarıyordu⁴²⁰. Ancak Almanlar, günlük olarak yüz ile yüz elli arasında uçar torpil olarak da adlandırılan bu bombaları İngiltere'ye atmaya devam ettikleri gibi, sadece 15 Haziran ve 6 Temmuz tarihleri arasında 2754 tanesini İngiltere semalarına bırakmışlar ve bu yüzden 2752 İngiliz vatandaşı hayatını kaybetmişti⁴²¹.

Buna karşılık Almanya misillemelerine Temmuz ayında da devam etmiş ve Londra şehri başta olmak üzere Güney İngiltere'nin limanlarını bombalamayı sürdürmüştü. Churchill, Almanya'nın bu saldırılarının devam etmesi üzerine gerçekleştirdiği başka bir nutukta “*tehlikenin genişlik ve kuvveti hakkında edinmiş olduğumuz kanaat hakikatte olduğundan daha fazla olmuştur*” demişti. Almanların yeni icat etmiş oldukları bu silahlara karşı Müttefiklerin ilk reaksiyonu ise silahların üretim yerlerini bombalamak olmuştu. Bombaların üretim alanlarının haricinde bomba atım noktalarından en önemlisi şüphesiz ki İngiltere sınırına da yakın olmasından dolayı Fransa olmaktadır. Müttefikler, güvenliklerini tehdit ettiğine inandıkları bu noktalara toplamda elli bin ton bomba atmışlardı. Bunun neticesinde bu tesisler ve silah yapımında kullanılan mühimmatlar tamamen yok edilebilmiş olmamakla beraber Churchill'in kanaatine göre “*bu bombalamalar yapılmamış olsaydı İngiltere 6 ay evvel daha büyük ölçüde kanatlı bomba uçaklarının hücumu karşısında kalmış*”

⁴¹⁹Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.152.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.115.; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.285.

⁴²⁰Gilbert, *Churchill*, s.919-920.

⁴²¹Hem Nalına Hem Mihına, “I numaralı İntikam Silahı”, *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1944, s.2.

olacaktı” yorumunda bulunmuştu. Ancak Müttefikler bu tesislere bombardıman yaparken diğer cephelerdeki savaşı da riske atmaktadırlar. Bununla beraber Almanlar, Müttefik bombardımanlarından yılmadan “avcı uçak filolarını ve bombardıman uçaklarını arttırmak için üretim kudretlerinin bir kısmını bu silahları yapmak yolunda harcamışlardı”⁴²².

Almanlar bununla da yetinmemiş 1944 yılının ağustos ayı ile beraber bu kez V2 adındaki yeni intikam silahlarını kullanıma sürmüşlerdi. Bu yeni silah V1’den çok daha üstün donanıma sahip, çok daha hızlı ve çok daha fazla patlayıcı madde taşıyabilmekteydi. Hatta öyle ki düştüğü yerde toprağın altına kadar temas edebiliyor ve bu durum ise etki alanını ve yıkım gücünü daha da etkinleştiriyordu. Eisenhower bile V2 bombardıman uçakları hakkında sonraki dönemde şunları söylemiştir: “*Bana öyle geldi ki eğer Almanlar bu yeni silahlarını altı ay önce yapıp kullansalardı bizim Avrupa’ya çıkarma yapmamız çok güçleşir, hatta imkansızlaşabilirdi. Eminim ki bu silahları altı ay süre ile ve Portsmouth- Southampton’u hedef alarak kullansalardı Avrupa istilasını tarih kaydedemezdi”* diyerek V2’lerin Müttefikler açısından yarattığı tehlikeye işaret etmişti. Müttefikler bu silahlara karşı her ne kadar gereken önlemleri almış olsalar ve var olan riski minimize etseler de bu silahlar onlar açısından bir tehdit olarak varlığını sürdürmüştü⁴²³.

Almanlar, özellikle son iki senesini her an bir Müttefik saldırısı ihtimali endişesi ile geçirmişlerdi. Müttefikler kanalıyla yayılan haberlerde havada Alman uçaklarının olmadığı gibi Manş Denizi’nin Fransa açıklarında olan kısmında da Alman denizaltılarına rastlanmadığı yönünde bilgiler verilmekteydi⁴²⁴. Müttefiklerin bu iddiaları bir bakıma gerçeği yansıtmaktaydı. Çünkü Almanların U-Botları ve diğer savaş gemileri yıllarca süren Müttefik saldırıları neticesinde adeta erimişti. Bu yok oluştan Alman Hava Kuvvetleri de nasibini almış ve Batı Avrupa semalarından derdest edilmişti. Bütün bunların bir neticesi olarak kısa zamanda Müttefikler Normandiya’da deniz ve hava üstünlüğünü ele geçirmişlerdi⁴²⁵. Özellikle de Müttefiklerin hava hakimiyetini ele geçirmiş olmaları onlara büyük bir avantaj sağlamaktaydı. Çünkü

⁴²² Emir Erkilet, “Kanadlı bombalara Dair Yeni Öğrendiklerimiz”, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1944, s.2.

⁴²³ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.152-153; Gilbert, *Churchill*, s.920.

⁴²⁴ Nadir Nadi, “Parmakla Sayabiliriz”, *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1944, s.1.

⁴²⁵ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.122.

Müttefik Hava Kuvvetleri hem askeri nakliyat yapmakta hem de naklettiği bu askerleri, Alman savunma hattının gerisine yerleştirerek onların iki ateş arasında kalmasını sağlamaktaydı. Diğer yandan Müttefik Deniz Kuvvetleri de Normandiya kıyılarına hem asker sevkiyatını gerçekleştirmekte hem de bölgede askerin ihtiyacı olan mühimmattan, gıda maddesine kadar gereken her şeyin lojistiğini sağlamaktaydı. Koordineli bir şekilde hareket den bu iki kuvvetten bilhassa hava kuvvetleri bütün bu saydığımız faylarının haricinde Alman şehirlerini, savunma hatlarını, demir yollarını, köprü başlarını ve bölgeye gelmeye çalışan Alman takviye kuvvetlerini bombalamaktaydılar. Diğer yandan da Manş'ta seyir halinde olan Müttefik gemilerine havada refakat etmekte ve olası bir Luftwaffe saldırısından onları korumaktaydılar⁴²⁶.

Bu minvalde kısa bir hatırlatma yapan Doğrul, Müttefiklerin şu ana kadarki başarılarında hava kuvvetlerinin gücünün yadsınamaz olduğu belirtmekteydi. Doğrul, 1940 senesinde vuku bulan İngiltere Hava Muharebesi'ni Almanların kazanamamış olmalarının sebebi olarak İngiltere semalarında üstünlük sağlayamamış olmalarını gerekçe göstermekteydi. Hatırlanacağı üzere o dönem Luftwaffe, İngiliz Hava Kuvvetleri'nden daha üstün iken her ne kadar önemli İngiliz şehirlerini ve askerî açıdan önemli olan noktaları bombalamışsa da İngiltere'yi istila için gerekli olan altyapıyı oluşturamamıştı. Şimdi ise Müttefiklerinin de katkılarıyla gücüne güç katan İngiltere, Almanların bir zamanlar yapamadığını hava kuvvetleri vasıtasıyla Normandiya'da hayata geçirmek üzereydi⁴²⁷.

Bu arada Normandiya çıkarması bir haftaya yaklaşırken Müttefikler İngiltere'nin güneyinden ve İrlanda'nın kuzeyinden konvoylarla tonlarca ağırlıktaki askeri mühimmatı Normandiya'ya kıyılarına taşımaya devam etmekteydiler ki Alman keşif uçakları da Manş'a yönelen bu hareketliliği doğrulamaktaydı. Ancak bu noktada Alman denizaltılarının nerede olduğu sorusu akıllara gelmektedir. Alman Deniz Kuvvetleri her ne kadar Müttefik saldırıları neticesinde ağır kan kaybı yaşamış olsa da tamamen yok olduklarını varsaymak ihtimal dahilinde değildir. Türk basınında da merak konusu olan bu duruma sebep olarak Müttefiklerin almış olduğu olağanüstü tedbirler görülmüştü. Bu haberlerden kısa bir zaman sonra ise nihayet Alman

⁴²⁶ Ömer Rıza Doğrul, "Üç Tehlike", *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1944, s.3.; *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1944, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, "Hava Üstünlüğü", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1944, s.3.

⁴²⁷ Ömer Rıza Doğrul, "Hava Üstünlüğü", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1944, s.3.

denizaltıları, Müttefik konvoylarına karşı bir saldırıya geçmişlerdi. Ancak bu saldırı Müttefikler tarafından durdurulmuştu. Bu olay Müttefik konvoylarının denizaltılara karşı korunduklarını doğrulamaklaydı. Ayrıca Almanlar için 1940 yılında İngiltere'nin işgali yolunda doğal bir engel teşkil eden Manş Denizi Müttefikler için herhangi bir sorun oluşturmuyordu⁴²⁸.

Cephede halihazırda süren savaşın yanında Müttefikler harbin propaganda yönünü de kendi lehlerine yönetmekteydiler. Bunu gerçekleştirmek için de radyo kanallarından, broşürlere kadar her türlü iletişim araçlarını kullanmaktaydılar. Özellikle BBC kanalıyla verilen şifreli mesajlar ile Almanların egemenliği altındaki halkları gösteriye çağıran konuşmalar, kısa zamanda netice vermiş ve Fransa'da ayaklanmalar başlamıştı⁴²⁹. Olayı köşesine taşıyan Nadir Nadi, Fransa'nın 1940 yılındaki hezimet sonrasında yeni bir hükümet kurarak Almanlarla anlaşma yoluna gittiğini hatırlatmaktaydı. Yazısının devamında Fransız milletinin İngiltere'ye nefret duymaya başladığını ifade eden Nadi, Fransızların Dunkirk olayında İngilizlerin sadece kendi menfaatlerini düşünerek Fransız halkını yüz üstü bırakıp kaçtıkları kanısına kapıldıklarını belirtmekteydi. Ayrıca Fransa'da bazı kesimlerin İkinci Dünya Savaşı'nda kasıtlı olarak İngilizlerce savaşın bütün ceremesinin Fransa'nın omuzlarına yüklenilmeye çalışıldığına inandıklarını vurgulamaktaydı. Bunun yanı sıra Merselkebir ve Dakar'da Fransız donanma birliklerinin İngiltere tarafından bombalanmasının da halkın milli duygularında derin yaralar açtığını işaret ederek bütün bunların sonucunda Fransızlar arasında İngiliz aleyhtarlığının doğduğunu belirtmekteydi. Almanların, Fransızların bu duygularını politik hedefler için kullanma fırsatı varken bu yola başvurmadıklarını da ekleyen Nadi, ilerleyen dönemde Almanya'ya işçi olarak gönderilen esirlerin sürekli işçi haline getirilmelerinin halk arasında büyük tepki topladığını ifade etmekteydi. Ayrıca esir düşmek istemeyen Fransızların dağa çıkarak Almanlara karşı gerilla savaşına başladıklarını ve Müttefiklerin de Normandiya kıyılarına ayak basması ile beraber Fransızların bu kez demokrasi bloğunu kurtarıcı olarak gördüklerini açıklamaktaydı⁴³⁰.

⁴²⁸ Hem Nalına Hem Mihna "Denizaltılar Nerede?", *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1944, s.2.

⁴²⁹ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.113.; Nadir Nadi "Fransa'da Ayaklanmalar", *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1944, s.1.

⁴³⁰ Nadir Nadi "Fransa'da Ayaklanmalar", *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1944, s.1-3.

Müttefiklerin askeri ve politik gayretleri sonrasında General Montgomery'nin de belirttiği gibi “*Fransız karasında iyi ve sağlam bir tutunma sahası*” elde edilmişti. Böylece Müttefikler ileri karargahlarını bir hafta gibi bir süre içerisinde Fransa topraklarına taşıma başarısını göstermişlerdi⁴³¹. Bunun yanı sıra Churchill ve Eisenhower'ın bu yeni cepheyi ziyarete gitmeleri, burada ziyafetler vererek gazetecilerle sohbet etmeleri de göstermektedir ki Müttefik kuvvetleri, Alman mukavemetine rağmen Fransa'nın Manş Denizi kıyılarında çok iyi tutunmuşlardı⁴³². Müttefiklerin ileri karargahlarını Fransa topraklarına taşıması sonrasında Fransız General De Gaulle, “*Fransa meydan muharebesi ve Fransa'nın meydan muharebesi başlamıştır*” diyerek halkını Almanlara karşı mücadele ve tabi ki demokrasi bloğuna yardıma çağırmişti. Almanların Fransa'nın ele geçirilmesi sonrasında burada kurdukları kukla hükümetin başında bulunan Mareşal Petain ise Fransız halkını sükûnete davet etmişti. Alman kamuoyu ve Petain yanlısı olan haber kaynaklarından verilen bilgilere göre Fransız halkının Almanlara karşı herhangi bir faaliyet içinde olmadığı yönünde beyanatlarda bulunulmaktaydı. Ancak aşikâr olan bir gerçek var ki Almanlardan memnun olmayan bir kısım Fransız halkı gerilla savaşına başlamıştı ve Almanlar açısından önemli olan bazı noktaları sabote etmekteydiler. Buna karşın Müttefikler ise Fransızları bu konuda dikkatli olmaya davet ediyorlar ve Almanlara karşı topyekûn bir ayaklanma için henüz erken olduğu konusunda onları uyarıyorlardı⁴³³. Fransa'da başlayan bu özgürlük hareketini kısa bir zaman sonra Danimarka'daki ayaklanmalar takip etmiştir⁴³⁴. Gerek Fransa ve gerekse de Danimarka da ayaklanmaların baş göstermesi bunun yanı sıra Avrupa'daki pek çok millette bağımsızlık yolunda kıpırdanmaların yaşanması Almanya için Müttefik tehdidini daha çok arttırmaktaydı⁴³⁵.

Danimarka ve Fransa'da Müttefikler lehine gelişen olaylara rağmen yine de Müttefikler, Alman direnişi karşısında şüphesiz zor zamanlarda geçiriyorlardı. Zira Amerikan birlikleri sadece Omaha kod adlı sahil şeridinde 4000 asker kaybı

⁴³¹ Ömer Rıza Doğrul, “İstila Hareketinin Yeni Safhaları”, *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1944, s.3.

⁴³² Ömer Rıza Doğrul, “De Gaulle Nerede?”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1944, s.3.

⁴³³ Hem Nalına Hem Mihna, “Gizli Harp”, *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1944, s.2.

⁴³⁴ Ömer Rıza Doğrul, “Avrupa Milletlerinin İç Savaşı”, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1944, s.3.

⁴³⁵ Ömer Rıza Doğrul, “Alman Stratejisindeki Değişiklik”, *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1944, s.3; Ömer Rıza Doğrul, “Fransa'nın Durumu”, *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1944, s.3.

yaşamışlardı⁴³⁶. Ayrıca çıkarma harekâtı sonrasında iki suni limandan biri olan Amerikalıların Mulbery limanı yıkılırken, İngilizlerin harekât sahasında olan bir liman da kötü hava şartlarından nasibini alarak hasara uğramıştı. Yine de Müttefikler büyük bir karalılıkla bölgeye takviye birlikler göndermeye devam etmişlerdi⁴³⁷. Ancak bütün bu gayretlere karşın Müttefiklerin bölgede kayıpları da artış göstermekteydi. Çıkarma tarihinden 28 Haziran gününe kadar ölen Müttefik birliklerinin rakamı 4.868 Amerikan, 2.443 İngiliz ile 393 Kanadalı asker olmak üzere toplamda 7.704'ü bulmuştu. Gerek İngilizler ve gerekse de Amerikalılar beklediklerinin aksine tıpkı İtalya'da olduğu gibi çok yavaş ilerleme kat ediyorlardı. Müttefiklerce Normandiya kıyılarına beş noktadan çıkarma yapılmıştı ve bunların 6 Haziran günü planlanan noktalara vararak birleşmeleri öngörülüyordu. Lakin bu hedef bir hafta sonrasında gerçekleşirken yine ilk gün alınması planlanan ve Paris'in mukadderatını belirleyeceği düşünülen Caen şehri, Almanların burada mukavemet göstermesinden dolayı ancak bir ay sonrasında alınabilmişti⁴³⁸. Almanların burada inatla direnç göstermesinin sebebi ise Tilly ve Caen mıntikasının kaybedilmesi durumunda Normandiya'yı bütün halinde Müttefiklere kaptırma endişesiydi. Almanlar burada başarıyı yakalayıp, Müttefik birliklerini önce parçalamak sonrada Manş Denizi'ne dökmek amacındaydılar. Bölgede İngiliz ve Alman birlikleri arasında şiddetli çarpışmalar vuku bulurken diğer yandan da Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin buraya 2500 ton ağırlığında bomba atması ve savaş gemilerinin de yirmi beş kilometre içerde olan bölgeye top atışları yaparak Müttefik kuvvetlerini desteklemesi sonrasında Caen şehrinin alınması ancak mümkün olabilmişti⁴³⁹. Ayrıca yine en geç bir hafta içerisinde alınması planlanan Saint-Lô şehri de Amerikan piyade ve zırhlı tümenlerinin gayretleri neticesinde yine kırk altı günlük bir mücadele sonrasında ele geçirilebilmiştir⁴⁴⁰.

⁴³⁶ Dalkıran s.20.

⁴³⁷ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.154.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.402.

⁴³⁸ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.117.; Gilbert, *Churchill*, s.922.; Ömer Rıza Doğrul, "Caen'den Sonra Beklenen Muharebe", *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1944, s.3.

⁴³⁹ Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.402.; *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1944, ss.1.; Emir Erkilet, "Müttefikler Sahil Savaşını Neden ve Nasıl Kazandılar?", *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1944, s.2; Nadir Nadi, "Kesin Neticenin Belli Olacağı Günler Yakındır", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1944, s.1.; Emir Erkilet, "Müttefik Donanmasının Çıkarmada Hizmetleri", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1944, s.2.; Emir Erkilet, "Caen, Vilna, Saipan", *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁴⁰ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.117,119,124.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s. 404.

Normandiya’da taraflar arasındaki savaş adeta bir yıpratma harekâtına dönmüşken, 18 Temmuz 1944 tarihinde İngiliz General Montgomery, Caen ve Paris arasında bulunan arazide Almanlara karşı “*Goodwood*” olarak adlandırılan bir taarruza geçmişti. Bu harekate üç zırlı tümen, iki bin tane bombardıman uçağı da iştirak etmiş olmasına rağmen akamete uğramıştı. İlerlemenin beklenenden çok daha yavaş olması ise Churchill’i kızdırmaktaydı⁴⁴¹. Bu durum Churchill başta olmak üzere tarihe tanıklık eden herkese İngilizlerin Çanakkale’de silah ve mühimmat üstünlüğüne karşılık uğramış oldukları yenilgiyi çağrıştırmaktaydı⁴⁴². Her ne kadar savaş Almanya’nın aleyhine bir seyir izliyor olsa da Müttefikler açısından da durum pek parlak gözükmemekte, planlanan hedeflere ulaşılamamakta ve ağır koşullar altında çok yavaş bir ilerleme kat edilebilmekteydi⁴⁴³.

Churchill, şubat ayında Avam Kamarası’nda yapmış olduğu bir konuşmada “*Alman ordusunun mevcudu takriben 300 tûmendir*” şeklinde bir beyanatta bulunmuştu. Alman birliklerinin sayısı hakkında görüş beyan eden Emir Erkilet bir Müttefik derneğini kaynak göstererek “*Almanların Finlandiya’da 7, Rus cephesinde 182, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan’da 31, İtalya’da 30, Danimarka’da 5, Norveç’te 11 ve Almanya’da yani umum yedekte 50 tûmeni vardır*” diyerek Alman birliklerinin toplamda 366 tûmenden oluştuğunu ifade etmişti. Yine haberin devamında Balkanlar’da ve Norveç’teki Alman birliklerinin karşısında Müttefik askerlerinin olmadığı bu sebepten dolayı da Müttefiklerin 320 Alman tûmenine karşı mücadele edeceklerine işaret etmektedir⁴⁴⁴. Müttefikler karşısında her ne kadar 320 Alman tûmeni bulunuyor olsa da Alman askeri varlığı eski zamanlarındaki ari Alman birliklerinden çok uzaktaydı. Çünkü Alman ordusu içerisinde artık değişik milletlerden gönüllü, milis kuvvetleri bulunmaktaydı ve bunların da büyük bir çoğunluğu askeri eğitim ve bilgidен yoksunlardı. Askeri teçhizat anlamında da ciddi sıkıntılar yaşayan Alman ordusu, artık öyle bir noktaya gelmişti ki bazı birlikler motorlu araç yerine bisiklet kullanmaya başlamışlardı. Ayrıca askeri mühimmat

⁴⁴¹ Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II*, s.585; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.402-403.; Emir Erkilet, “Cephele Toplu Bir Bakış”, *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 1944, s.1.; Emir Erkilet, “Almanlar Sonuna Kadar Müdafaada Kalırsa Mağlup Olurlar”, *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁴² Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.117.

⁴⁴³ Nadir Nadi, “Sonuna Kadar Dövüş Zorlanan Almanya”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1944, s.1.

⁴⁴⁴ Emir Erkilet, “Mihverin ve Müttefiklerin Avrupa’daki Kuvvetleri”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1944, s.3.

konusunda da ciddi sıkıntılar yaşayan Almanlar, boş bira şişelerine patlayıcı maddeler doldurup yine şişelerin içerisine yerleştirdikleri uzun teller vasıtasıyla Müttefiklerin geçiş güzergahına yerleştirdikleri bu şişeleri ateşlemekteydiler. Bunun yanında Almanlar asker olmayan mevzilere piyade ateşini andıran düzenekler kurarak Müttefikleri yanıltmakta ve onların boş olan mevzilerde oyaladıkları gibi mühimmatlarını da yok yere harcamalarını sağlamaktaydılar. Tabii bu duruma düşmelerinde Romanya gibi petrol zengini ülkeler başta olmak üzere doğuda bulunan ve Almanya'nın güdümünde olan hammadde sağlayan ülkelerin saf değiştirmesi ya da Müttefik bombardımanına uğraması neticesinde Alman harp sanayisinin kaynaklarından mahrum bırakılması da etkili olmuştu. Almanların kara kuvvetlerinde olan bu zayıflığının yanında donanması ve denizaltıları da adeta yok olmuştu. Bu yok oluştan Luftwaffe de nasibini almış ve batıda 150 bombardıman ile 265 avcı uçağından başka hava kuvveti kalmamıştı⁴⁴⁵. Cephelerde yaşanan bu kıtlık ve yokluğun yanında Almanya'da da hem sosyal ve hem de ekonomik hayat durma noktasına gelmişti. Ancak Hitler, yine de ilerleyen dönemde yayınladığı bir emirle topyekûn seferberlik ilan ederek 16 yaşından tutun da 60 yaşına kadar olan herkesi cepheye sürmüştü. Bu yüzden de Almanya'da gündelik hayattaki iş yükünü kadınlar ve işgal altında olan ülkelere getirilmiş olan esirler üstlenmek durumunda kalmışlardı⁴⁴⁶. Almanya, aleyhine gelişen bütün bu gelişmelere karşın propaganda yapmayı elden bırakmamaktaydı. Gobbels yayınlamış olduğu bir makale ile Müttefiklerin Almanya'yı "*kayıtsız şartsız*" mahvetmek emelinde olduğuna işaret ederek, Almanya'nın da nihai hedefinin Müttefikleri mahvetmek olduğunu açıklamıştı. Bu durum ise Almanya Müttefiklere karşı zehirli gaz mı kullanacak sorusunu akıllara getirmiş ve bununla ilgili birçok şayialar ortaya atılmıştı.⁴⁴⁷ Gobbels'in bu tehditlerine, İngiltere'ye atmaya devam ettikleri V1 ve V2 bombalarına karşılık bir misilleme olarak Churchill'in de aklında hardal gazı vardı. Churchill kurmaylarına "*cinayet halindeki Almanları vurabilecek her şeyi yapmaya hazır olmalıyım*" demişti. Ancak

⁴⁴⁵ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı*, s.94,95,122.; Hem Nalına Hem Mihına, "Harp Hileleri", *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁴⁶ Doğan, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya*, s.54.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.609.; *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1944, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, "Topyekûn Seferberlik", *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1944, s.3.; Hem Nalına Hem Mihına "Alman Sevk ve İdaresi", *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁴⁷ Hem Nalına Hem Mihına, "Zehirli Gaz Harbi mi?", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1944, s.2.

Churchill'e göre yine de bu gaz ancak "*bizim için ölüm kalım meselesi olduğunda ya da savaşı bir yıl kısaltacak olması halinde kullanılacaktı*"⁴⁴⁸.

Bu arada Almanlar pilotsuz uçak yapmaya başlamışlar ve bu yeni icatları ile savaşı kazanma ümitleri kuvvetlenmişti. Buna mukabil Hitler, bir nutkunda savaşın başlarında Müttefiklerden teknik olarak daha üstün olduklarını belirtmekle beraber, geçen süre içerisinde düşmanlarının birtakım bölgelerde Almanya'nın teknik üstünlüğüne yaklaştıkları itirafında bulunmuştu. Ancak son kertede savaşı kazanmaları için gerekli olan koşulları sağlayacaklarını da ifade etmekten geri durmamıştı. Hitler'in bu beyanati karşısında Churchill, "*İngiltere'nin şimdiye kadar bu silah yüzünden uğradığı zarar, ehemmiyetli değildir*"⁴⁴⁹ diyerek olaya son noktayı koymuştu.

1940 İngiltere'si ve 1944 Almanya'sını karşılaştırdığımızda işgal ile burun buruna kalan bu devletlerin kriz dönemlerini idare etmekte izledikleri politika oldukça farklıydı. Çünkü Almanya, Müttefikler tarafından doğudan ve batıdan kendi öz sınırlarına itilmeye başlamışken, Gobbels'in tehditkâr tutumu ve Hitler'in olayın tamamen teknik bir savaşa döndüğü yolunda ifadelerle Alman halkına ümit aşılama çalışması ile propagandaya devam etmeleri, 1940 yılındaki İngiliz politikası ile karşılaştırıldığında tamamen zıt özellikler göstermekteydi. Almanya'nın aksine 1940 yılında İngiltere zor zamanlar geçirirken ve istila tehdidi ile karşı karşıya iken Churchill şeffaflık politikası izlemiş ve İngiliz halkından hiçbir şeyi saklamamıştı⁴⁵⁰.

Bu arada savaşın ne zaman biteceği, taraflardan kimin kazanacağı Türk basını tarafından da ilgi ile takip edilmekte ve tahminler yürütülmekteydi⁴⁵¹. İngiliz basınında ise bir taraftan Sovyetler Birliği'nin diğer taraftan ise Amerika Birleşik Devletleri'nin ve İngiltere'nin Almanya'ya doğru olan ilerleyişlerinin deyim yerindeyse bir yarış halinde olduğu yönünde haberler çıkmaktaydı. Ancak İngiliz kamuoyunda çıkan bu

⁴⁴⁸ Gilbert, *Churchill*, s.923.

⁴⁴⁹ Ömer Rıza Doğrul, "İki Nutuk Karşısında", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1944, s.3.; Hem Nalına Hem Mihına, "El Değiştiren Üstünlükler", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁵⁰ Nadir Nadi, "En Büyük Savaş", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1944, s.1.; Hem Nalına Hem Mihına, "Gizli Silahlarla Muzaffer Olmak İçin", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁵¹ Hem Nalına Hem Mihına, "Harb Ne Zaman Bitecek?", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1944, s.2.; Emir Erkilet, "Almanlar İçin Zafer Ümidi Var mıdır?", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1944, s.1-2.; Ömer Rıza Doğrul, "Harbin Bitmesi Yakın mı?", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1944, s.3.; Ömer Rıza Doğrul, "Harb Üzerinde Şark ve Garp Tesiri", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1944, s.3.; Nadir Nadi, "Almanya Ne yapacak?", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1944, s.1.

haberler, Sovyetler Birliği için geçerliliğini korusa da Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin Almanya'ya karşı Normandiya kıyılarında başlatmış oldukları çıkarma içinden çıkılmaz bir hal almış ve Eisenhower'ın de anılarında yer verdiği üzere “*dağ fare doğurmuş ve harekât kangren olmuştu*”⁴⁵².

Cephede durum bu ahval içerisinde iken İngiliz Komün Meclisi hararetli tartışmalara sahne olmaktadır. Meclis içerisindeki bazı muhalif sesler Almanya'ya karşı ileri sürülmesi planlanan barış koşullarının bir an evvel hazırlanması konusunda hükümete baskı yapmaktaydılar. Dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı olan Eden ise “*zaferin sanıldığı kadar çabuk gelmeyeceğini, gelse bile, İngiliz tekliflerinin o zaman hazırlanmış bulunacağını*” ifade etmekteydi. Nadir Nadi, Eden gibi birçok devlet adamının Almanya'nın en ağır şekilde cezalandırılmasından yana olduklarını belirtmekte ve mecliste bu tartışmaların yapılmamasına taraftar olmadıklarını vurgulamaktaydı. Nadi bunun sebebini ise “*Almanya ne kadar geç yıkılırsa o kadar temelli yıkılır; biz de aklımıza gelen cezaları o zaman daha iyi tatbik ederiz*” şeklindeki düşüncelerinden kaynaklanmış olabileceği yorumunda bulunmaktaydı. Bunun yanında Almanya'nın komünist olması tehlikesi de mecliste tartışmalara sebebiyet vermiş ve Churchill böyle bir şeye fırsat verilmeyeceğini ifade ederek şunları eklemiştir: “*Alman canilerinin komünist mezhebine kaçmak hakkını kazanamayacaklarından eminim*” diyerek bu tartışmalara son vermişti⁴⁵³.

İngiliz Komün Meclisi'nde bu tartışmalar yaşanırken Alman işgali altındaki pek çok ülkede olduğu gibi Almanya'da Hitler yönetimine karşı olan memnuniyetsizlik günden güne su yüzüne çıkmaktaydı. Hitler, Sovyetler Birliği karşısındaki mücadelelerinde olduğu gibi batı cephesinde de Alman askerlerinin Müttefikler karşısında erimesine rağmen her türlü geri çekilmeyi kati surette yasaklamıştı. Buna karşın savaşın kaybedileceğine inanan ve Hitler'in ihtirasları uğruna daha fazla Alman askerinin kanının dökülmesini istemeyen bir grup muhalif, Albay von Stauffenberg önderliğinde 20 Temmuz 1944 Hitler'e suikast düzenlemişlerdi. Başarısız olan bu suikast girişimi neticesinde 5000 Alman subayı

⁴⁵² Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.155.; Nadir Nadi, “Berlin'e Yarış”, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1944, s.1.

⁴⁵³ Nadir Nadi, “Komün Meclisinde”, *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1944, s.1.

tutuklanmış ve bunlardan da 700 tanesi mahkemede dahi yargılanmadan infaz edilmişti⁴⁵⁴.

Hitler'e karşı yapılan bu başarısız suikast girişimi Türk basınında da geniş yankı uyandırmıştı. Nadir Nadi, Almanya ile Müttefikler arasında mücadelenin başlamasının ardından Hitler ve generalleri arasında savaşın sevk ve idaresi noktasında görüş ayrılıklarının başlamış olduğunu ifade etmekteydi. Nadi buna işaret olarak da "General Flitz'in anlaşılmaz ölümü, Mareşal Brauchitsch'in birdenbire iş başından uzaklaştırılması, nihayet Mareşal Rundstaed'in vazifesine son verilmesini"⁴⁵⁵ göstermekteydi.

Ömer Rıza Doğrul ise suikast haberini Almanya'da ikilik başlığı adı altında okuyucularıyla paylaşmıştı. Doğrul, nazi yönetimini yıkmak amacıyla olan bazı askerlerin örgütlendiğini hatta hükümet dahi kurduklarını ve ordu başta olmak üzere halka da emirler yağdırdıklarını belirtmekteydi. Doğrul, bu kişilerin Hitler'e suikast düzenlediklerini ancak Hitler'in bu saldırıdan kurtulmasına rağmen bazı arkadaşlarının hayatını kaybettiğini ifade etmekteydi. Doğrul, Almanya'dan aldığı bilgileri de kaynak göstererek asi olarak nitelendirilen bu kişilerin orduyla olan ilişkilerinin kesilmiş olduğunu ve isyan hareketi sonrasında Almanya'da büyük ölçekli bir tasfiyenin başladığını da eklemekteydi⁴⁵⁶.

Hitler'e yapılmış olan bu başarısız suikast girişimi sonrasında Doğrul, Almanya'nın gücü hakkında olan güvenin zedelenmiş olduğunu ve içerde yaşanan bu ayaklanma neticesinde Almanya'nın cephelerdeki durumunun da gittikçe vahimleşebileceği fikrini savunmuştur⁴⁵⁷. Erkilet ise, suikast girişiminin başarısız olmasını Hitler ve nazi yönetiminin yetkinliğinin bir göstergesi olarak görmekte ve mevcut yönetimin bu badireyi atlatarak rüştünü bir kez daha ispat ettiği tezini savunmaktadır. Yine Erkilet, nazi yönetimi ve Hitler'in bundan sonra içeriden

⁴⁵⁴ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.118,125,133,134; Doğan, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya*, s.55.; Ömer Rıza Doğrul, "Almanya'da Fikir Ayrılığı Başladı mı?", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1944, s.3.; Nadir Nadi, "Almanya'nın Karşılaştığı Büyük Tehlike", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1944, s.1.; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.285.

⁴⁵⁵ Nadir Nadi, "Hitler'e Suikast", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1944, s.1.

⁴⁵⁶ Ömer Rıza Doğrul, "Almanya'da İkilik", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1944, s.3.

⁴⁵⁷ Ömer Rıza Doğrul, "Almanya'nın Karşılaştığı Çetin İmtihan", *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1944, s.3.

gelebilecek her türlü saldırıya bağışıklık kazanmış olduklarını ve Almanya'nın ancak cephede şiddetli bir saldırı neticesinde yıkılabileceği yorumunda bulunmuştur⁴⁵⁸.

Erkilet, içeriden ve dışarıdan tehdit altında olan nazi Almanya'sının içine düşmüş olduğu bu çıkmazdan kurtulmasının iki çıkar yolu olduğunu belirtmekteydi. Birinci yolun üç taraftan kısaç altına alınmış olan Almanya'nın Müttefik kuvvetleri henüz uzaktayken her bir tehlikeyi ayrı ayrı vurmakla kurtulabileceği ifade edilmekteydi. İkinci bir çözüm yolu olarak ise Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı müddetince birkaç defa İngiltere ile barış yapma yoluna gitmeye çalıştığını da hatırlatarak yine bu yola başvurabileceği belirtilmekteydi. Ancak Almanya'nın İngiltere ile barış konusunda uyuşamadıklarının da altını çizen Erkilet, barış yapmanın Sovyetler Birliği ile mümkün olabileceğini düşünmekteydi. Bu nokta da ise bir İngiliz radyosunun haberini kaynak göstererek, Alman heyetinin, Sovyetler Birliği ile barış yapmak için Stockholm şehrine gittiklerini ancak yapılan görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlandığını okuyucuları ile paylaşmaktaydı. Yine Erkilet, Almanların, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile bir sorunlarının olmadığı yönünde açıklamalarda bulduklarını belirtmekteydi. Ancak Müttefiklerin “*kayıtsız şartsız teslimiyet*” istemelerinden dolayı, Almanların savaşa devam etmek zorunda bırakıldıklarını, Müttefiklerin ise Almanya'nın komünist olma tehlikesini dahi göz ardı ettiklerini ifade etmekteydi. Erkilet, bu hususta Churchill'in “*Almanlar komünist olsalar da cezasız kalmayacak*” dedikten sonra yine bu ihtimalin vuku bulmasına karşı İngiltere'nin gerekli olan tedbirleri aldığı yönünde beyanlarda bulunduğunu da eklemiştir⁴⁵⁹.

Almanya Hitler'e yapılan suikast girişiminin hesaplaşması ile uğraşırken 25 Temmuz tarihinde İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinden oluşan, hava kuvvetleri şiddetli bir bombardımana başlamışlardı ve böylece çıkmaza giren harekât tekrardan canlanmıştı⁴⁶⁰. Erkilet, İngiliz ve Kanada ordusunun bu taarruzla amaçlarının Caen'deki mevzilerini doğu ve güneye doğru genişletmek olduğunu belirtmekteydi. Yine Erkilet, taarruzun Falaise yönünde yapıldığını ve Alman savunma hattının iki yerden yarılmış olduğunu ifade etmekteydi. Ancak haberin devamında Erkilet,

⁴⁵⁸ Emir Erkilet, “Hitler'e Yapılan Suikastin Askeri Duruma Tesiri Olacak mıdır?”, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁵⁹ Emir Erkilet, “Almanlar İçin Çıkar Yol”, *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1944, s.2.

⁴⁶⁰ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.141;

Almanların karşı taarruza girişerek İngiliz ve Kanadalı birlikleri püskürttüklerini de ifadelerine eklemektedir⁴⁶¹. Artuç ise Müttefik hava kuvvetlerinin şiddetli bombardımanı sonrasında üç Amerikan piyade tümeninin bombardıman sonrası harekete geçtiğini ve bunlara 2. ve 3. Amerikan zırhlı birliklerinin de katılması ile Almanların özel eğitilmiş panzer tümenlerinin yok edildiğini yazmaktaydı. Ayrıca bu taarruz sonrasında ilerleyen günlerde Coutances ve Avranches gibi meskûn mahaller Müttefiklerce ele geçirilmişti. Harekât devam ederken diğer yandan da Alman gizli servisi, General Patton komutasında asıl çıkarmanın başka bir sahaya yapılacağı yönünde bilgiler kasıtlı olarak sızdırılmak suretiyle yanıltılmıştı⁴⁶².

Ömer Rıza Doğrul ise Sovyetler Birliği'nin doğudan ilerlemesi ve de Normandiya'daki demokrasi bloğunun taarruzu ile Müttefiklerin doğu cephesiyle batı cephesini birleştirmek yoluyla bir an evvel Almanya'yı işgal etmek emelinde olduklarını ifade etmişti⁴⁶³. Konu ile alakalı Abidin Daver ise; Almanya'nın tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bu savaşta da yine iki cepheli bir savaş sorunsalı ile uğraşmak durumunda olduğuna dikkat çekmişti⁴⁶⁴.

Batı cephesinde girişilen bu yeni harekât sonrasında gözler Churchill'e çevrilmişken, İngiliz Avam Kamarası'nda konuşan Churchill: "*Müttefiklerin her yerde zafer üstüne zafer kazandıklarını ve Mihverin gerilediklerini*" beyan etmişti. Ayrıca Churchill, "*Almanya'nın da Japonya'nın da tahmin edildiğinden daha kısa bir zamanda hezimete uğrayacaklarına inandığı*" yönünde açıklamalarda bulunmuştu. Yine Churchill, Almanlar tarafından kullanılan veya kullanılma ihtimali olan gizli silahlarının savaşın gidişatı veya sonucuna hiçbir şekilde etki edemeyeceğini açıklamış ve ideolojilerin de artık önemini kaybetmeye başladığını vurgulamıştı. Nitekim İtalya'da faşizmin yıkıldığını hatırlatan Churchill, nazizm ideolojisinin de aynı akıbeti paylaşacağına işaret etmişti⁴⁶⁵.

Bu arada Müttefiklerin taarruz harekâtı hız kesmeden devam etmekteydi. General Blandley komutasındaki 3. Amerikan Ordusu Normandiya'nın batı ve güney sahillerini tamamen ele geçirmiş ve şimdi de rotayı Bretanya yarımadasındaki Saint

⁴⁶¹ Emir Erkilet, "Yedi Meçhulü Muadele", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1944, s.1-2.

⁴⁶² Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.142.

⁴⁶³ Ömer Rıza Doğrul, "Müttefiklerin Harp Planı", *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1944, s.3.

⁴⁶⁴ Abidin Daver, "Üç Cephede Üç Büyük Devletle Harp", *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1944, s.1.

⁴⁶⁵ Ömer Rıza Doğrul, "Mister Churchill'in Nutku", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1944, s.3.

Nazaire adlı limana çevirmişlerdi. Haberi köşesinde değerlendiren Nadir Nadi de Müttefik birliklerinin Saint Nazaire'ye 50 kilometre mesafede oldukları bilgisini okuyucularıyla paylaşmıştı. Bu taarruz harekâtı çerçevesinde eş güdümlü bir şekilde hareket eden Müttefik birliklerinin bir kısmı da Fransa'ya doğru ilerlemeye başlamışlardı. Buna karşın Müttefikleri ikinci Dunkirk olayı yaşatmakla tehdit eden Alman birlikleri çareyi geri çekilmekte bulmuştu⁴⁶⁶.

Erkilet, Amerikan birliklerinin Dinan'ı ele geçirdikleri ve S. Malo Limanı'nı da güneyden kuşattıkları bilgisini vermekteydi. Erkilet, haberin devamında Amerikalıların Vire'ye de girmiş olduklarını ve Alman birliklerinin mukavemet noktalarından olan Beny-Bocage Kasabası'nı güney kesiminden sardıklarını belirtmekteydi. Yine Erkilet, bu arada İngiliz 2. Ordusu'nun da Caen şehrinin güneyindeki mevzileri tutarak merkez sağ ve sol kanat ile Almanların Beny-Bocage-Evrecy müdaafa cephesini çökertmeye ve bu yolla Amerikan ordusuna yardıma gayret ettiklerini de ifadelerine eklemekteydi. Maksat Amerikan ordusuna evvela güneye ve sonra doğuya ilerlemek imkanını vermek ve bu suretle Almanların Normandiya Cephesi'ni güneyden sararak düşürmek ve temelinden sökmektir⁴⁶⁷.

Almanya Müttefiklerin bu saldırısına misilleme olarak İngiltere'yi bombalamaya devam etmekteydi. Bu bombardımanlar neticesinde son bir buçuk aylık süre zarfında Churchill'in de verdiği demeçlere dayanarak: *"İngiltere'ye 5340 bomba atılmış olup bu yüzden 4735 kişi hayatını kaybederken, 4000 kişi de ciddi surette yaralanmıştır. Bunun haricinde ayrıca hafif yaralananlar da bulunmaktadır. İngiltere'de 17.000 ev tamamen yıkılırken, 800.000 ev de hasara uğramıştır. Bu evlerden de 600.000 tamir edilerek oturulacak hale getirilmiştir. Bunun yanın da bir milyona yakın İngiliz vatandaşı ise Londra'dan başka yerlere gönderilmiştir"*⁴⁶⁸.

Ancak Müttefikler bütün cephelerde hız kesmeden ilerleyişlerine devam etmekteydi. Dünya kamuoyu yönünü Avrupa'ya dönmüş ve savaşın ne zaman biteceğini beklerken General Montgomery'nin sözcüsü savaşın gidişatıyla alakalı vermiş olduğu demeçte şunları söylemiştir: *"Fikrimce önümüzdeki iki üç hafta, kesin*

⁴⁶⁶ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.143; Nadir Nadi, "Saint-Nazaire", *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1944, s.1.; Hem Nalina Hem Mihna, "Bütün Dünya Bekliyor", *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁶⁷ Emir Erkilet, "Almanlar Karşı Taarruza Geçmezlerse Dövüşmeleri Tamamen Manasızdır!" *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁶⁸ Hem Nalina Hem Mihna, "Zaferi Bombalar Kazanacaksa", *Cumhuriyet*, 7 Ağustos 1944, s.2.

neticeler verecek haftalardır. Öyle görünüyor ki Almanya aynı sırada bütün cephelerde büyük felaketlerle yüz yüze gelmiş bulunacaktır. Almanya'yı bekleyen çetin devre, artık açılmaktadır"⁴⁶⁹. Bunun yanı sıra Müttefikler yayın organları kanalıyla yaptıkları birçok açıklamalarla savaşın yakın zamanda biteceğinin de sinyallerini vermekteydi⁴⁷⁰.

Demokrasi bloğunun ilerleyişi karşısında bu sıralarda Almanya bir açıklama yaparak Müttefiklerin Normandiya'ya 54 tümen çıkarmış olduklarını geri hizmetlerde çalışanlarla beraber Müttefik birliklerinin bir milyon askerle kendilerine saldırmış olduğunu açıklamıştı. Bu açıklamaların hemen ardından ikinci bir açıklama daha yapan Almanya bu kez de birliklerinin düşmana sadece 6 Haziran ile 20 Temmuz tarihleri arasında öldürmek, esir etmek ve yaralamak suretiyle 116.148 kişi oranında kayba uğrattıkları beyanında bulunmuştu. Özellikle İngiliz ve Kanada askerlerinin deyim yerindeyse ölüm kusan bir cephe olan Caen ve Caumont hattında mücadele verdikleri göz önünde tutulduğunda, Amerikalılardan çok daha fazla asker kaybı yaşadıkları aşikardı⁴⁷¹. Buna karşın Müttefikler ise çıkarma gününden 20 Temmuz tarihine kadar olan süreçte Almanları, 1.300 tank, 20.000 motorlu vasıta, 1500 top, 3500 uçak kaybına uğratmışlardı⁴⁷².

Bretanya'yı tamamen alan Müttefikler Paris'i bir an önce ele geçirmek maksadıyla 7 Ağustos tarihinde ikinci bir taarruz başlatmışlardır. Patton'un komutasındaki birlikleri Alençon'a doğru harekete geçerken, İngilizlerde Falaise yönünde ilerlemeye başlamışlardı. Nihayetinde 11 Ağustos'ta General Patton'un komutasındaki 15. Kolordu Falaise'nin 35 kilometre güneyinde bulunan Alençon'u ele geçirdi. 12-21 Ağustos tarihleri arasında taraflar arasında vuku bulan ve batı cephesinde cereyan eden en büyük tank muharebesi olan Falaise Savaşı'nda Müttefikler, Almanları ezici bir üstünlükle mağlup ettiler. Bu savaşın sonucunda Almanların iki zırhlı ve yedi piyade tümeni büyük oranda Müttefiklere esir düştü. Falaise Savaşı'nın Müttefiklerce kazanılmasının ardından savaş sahasını gezen Eisenhower, gözlemlerini şu ifadelerle anlatmaktadır: "*Falaise'deki savaş alanı,*

⁴⁶⁹ Ömer Rıza Doğrul, "Büyük ve Kesin Neticelere Doğru", *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1944, s.3.; Nadir Nadi, "Son Safha Ne Kadar Sürebilir?", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1944, s.1.

⁴⁷⁰ Ömer Rıza Doğrul, "Harbin Sonuna Doğru mu?", *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1944, s.3.

⁴⁷¹ Emir Erkilet, "Batıda Cereyan Edecek En Büyük Savaşa Doğru", *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁷² Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.176.

bütün harp alanlarının en fecisi idi. Yollar, tarlalar, evler, harap olmuş, yanmış ve yıkılmıştı. Her yer insan ölüleri, tahrip edilmiş araç, silah ve gereçlerle o derece dolu idi ki, insan buralardan otomobille çok zor geçebiliyordu. Manzara o derece korkunç ve tahribat o kadar feci idi ki bunları sıradan bir kimse, imkân yok ifade edemez. Birkaç yüz metre yürüyordunuz, bütün bu mesafe içinde adımlarınız daima insan ölüleri ve çürümüş, kokmuş hayvan leşleri üzerinde dolaşıyordu. Yanmış, yakılmış tarlalarda hala yanık kokuları vardı ve iki gün zaman geçmiş olmasına rağmen yer yer dumanlar tütmeye devam ediyordu”⁴⁷³.

Müttefikler bir yandan Falaise’de Almanlarla savaşırken diğer yandan da General Devers komutasında önceki ismiyle “Anvil” yeni adıyla “Dragoon” olan ve Güney Fransa’ya Müttefik birliklerinin çıkmasını öngören yeni bir çıkarma harekâtını planlıyordu. Ancak Churchill, bu plana karşı çıkmakta ve Güney Fransa’ya çıkarılması planlanan Amerikan askerlerinin Normandiya’ya gönderilmesinin daha uygun olacağı fikrini savunmaktaydı. Churchill’in, bu konuda ısrar etmesinin altında Normandiya’daki Müttefik ilerleyişini tehlikeye atmak istemeyişi yatmaktaydı. Ancak Churchill, Dragoon planınında Eisenhower ile ters düşüyordu. Eisenhower anılarında *“her zaman olduğu gibi Başbakan bu tartışmayı, Dragoon harekâtına başlayacağımız zamana kadar sürdürdü. Gene adeti olduğu üzere, kendi dediğini yaptıramayacağını anladığı dakikadan itibaren yapacağımız harekâtı var gücü ile desteklemeye girişti. Sanki bir dakika evvel kavga edercesine tartışan kendisi değilmiş gibi”*⁴⁷⁴ diyerek krizin nasıl atlatıldığını anlatmıştı.

Ömer Rıza Doğrul’un haberine göre Eisenhower, ordularına hitaben bir irad neşr ederek: *“Normandiya cephesinde ele düşen fırsatı kaçırmamak ve düşmana en ezici darbeler indirmek için askerlerini teşvik ederek, bu noktai nazarı kuvvetlendirmiştir.”* Lakin bu söylevden birkaç gün sonra 15 Ağustos tarihinde planlandığı üzere Amerikalılar, Fransızların da desteğini alarak Güney Fransa’ya çıkıp, burada tutunabildikleri gibi Alman birliklerini kuzeye doğru atmaya da muvaffak olmuşlardı. Bu yeni çıkarma harekâtı ise hem Türk basını hem de Almanya

⁴⁷³ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.147-151.; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.164-165.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.407.; Nadir Nadi, “Fransa Meydan Muharebesi”, *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1944, s.1.; Hem Nalına Hem Mihına, “Paris’e Doğru!”, *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1944, s.2.; Emir Erkilet, “Müttefik Orduları Paris’e Girebilecekler mi?”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1944, s.3.

⁴⁷⁴ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.167.

için beklenmedik bir sürpriz olmuştu. 18 gün gibi bir süre içinde Müttefikler Lyon kentini Almanlardan almışlardı⁴⁷⁵.

Emir Erkilet, Müttefiklerin eş güdümlü yapılmakta oldukları çıkarma hareketleri ile alakalı olarak şunları söylemekteydi: “*Müttefiklerin maksatları açıktır: Şimalde Falaise, Conde, Vire arasında birinci Kanada ve İkinci İngiliz orduları tarafından cenubda da Argentan- Ranes- Doenfront hattı üzerinden birinci Amerikan ordusu tarafından sarılıp gittikçe sıkıştırılan 7’nci Alman ordusunun ricat kapısını tamamen kapatarak esir ve imha etmek. Bu esnada cenub Fransa’ya çıkan yeni Müttefikler ordusunu şimale ilerleyerek Loire’da üçüncü Amerikan ordusuna karşı duran, diğer Alman ordusunun arkasına düşmek. Sonra hep birlikte, Von Kluge ordular grubunun diğer ordularını da birer birer yenerek Rhein’e ve Berlin’e doğru ilerlemek*”⁴⁷⁶ olarak yorumlamıştı.

19 Ağustos 1944 tarihinde Müttefik birlikleri Versailles’a girdi. Türk basınında ve dünya kamuoyunda Paris’in düşmesinin an meselesi olduğu yönünde yayınlar neşredilmekteydi⁴⁷⁷. Ayrıca gerek Türk basını ve gerekse de dünya basını “*Almanya mı Müttefikler mi bu savaşı kazanacak*” sorunsalından ziyade artık “*Almanya’ya Müttefikler mi yoksa Sovyetler Birliği mi daha önce girecek ve savaş ne zaman bitecek*” sorusunu kendilerine sormakta ve bu doğrultuda yazılar neşretmekteydiler⁴⁷⁸. Tam bu sıralarda Hitler, Müttefiklerin bu ilerleyişi karşısında 20 Ağustos tarihinde Alman askerlerine çekilme emri vermiş ve Fransa’nın dörtte üçü Müttefiklerce ele geçirilmişti. Bunun yanı sıra Avrupa cephesi’nde İtalya, Güney Fransa ve Normandiya olmak üzere üç koldan yarılan savunma hatlarından dolayı Almanya ağır kan kaybı yaşamaktaydı. Ancak, hatırlanacağı üzere ikinci cephe açılmadan önce Alman yetkili ağızlarından yapılan açıklamalarda komünizm

⁴⁷⁵ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.152.; Nadir Nadi, “Hareket Harbi”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1944, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, “Dördüncü Cephe!”, *Cumhuriyet*, 16 Ağustos 1944, s.3.; Nadir Nadi, “Gebe Olan Haftalar”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1944, s.1.; Emir Erkilet, “Cenubi Fransa Çıkarması Niçin ve Nasıl Muvaffak Oldu”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1944, s.2.; Hem Nalına Hem Mihına, “Dördüncü Cephenin Açıldığı Yerler”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁷⁶ Emir Erkilet, “Fransa’da Dünyanın En Büyük Meydan Muharebesi Oluyor”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1944, s.1-2.

⁴⁷⁷ *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1944, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, “Umumi Manzara”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1944, s.3.

⁴⁷⁸ Emir Erkilet “Berlin’e Hangi Taraf Daha Evvel Girecek?”, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1944, s.2.; Emir Erkilet, “Gene Harbin Ne Zaman Biteceği Hakkında”, *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1944, s.2.; Ömer Rıza Doğrul, “Harp Uzun mu Sürececek?”, *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1944, s.3.

tehlikesine dikkat çekilerek, İngiltere'nin Bolşevik bir Avrupa ile karşı karşıya kalacağı savunmakta ve İngilizlerin er ya da geç Almanya ile barış masasına oturacağını iddia etmekteydiler. Buna mukabil Almanya, Müttefiklerin Sovyetler Birliği'ne nazaran daha yavaş ilerlemesi ve Sovyetlerin Avrupa kapılarına dayanmış olmasından dolayı İngiltere'nin kendisi ile bir barış yapma ümidini hala taşımaktaydı⁴⁷⁹.

Ancak Hitler'in beklentileri gerçekleşmeyeceği gibi, Alman kuvvetleri kaçışmaya başlamış; bir an evvel Seine Nehri'ni geçme çabasına düşmüşlerdi. Bu sırada Eisenhower ise General Leclerc komutasındaki 2. Fransız Zırhlı Tümeni'ne ve Amerikan birliklerine Paris'i kuşatma talimatını vermişti⁴⁸⁰. Eisenhower anılarında Paris'in Müttefiklerce kuşatılması ile alakalı olarak şunları ifade etmişti: *"Bugüne kadarki harekatta Fransız başkentini havadan bombalamamak için bir hayli sıkıntıya göze almıştık. Hatta Paris bölgesindeki ulaştırma yollarını tahrip ederken bile şehir içindeki terminalleri değil, şehir dışındaki demiryollarının kritik noktalarını bombalamıştık. Şimdi de Paris üzerine yürüdüğümüz şu sıralarda aynı genel maksadı takip ederek, Paris'i bir savaş alanı haline getirmemek üzere etrafını çevirmeyi, dışarı ile olan irtibatını kesmeyi, bu suretle şehirdeki garnizonu teslim olmaya mecbur etmeyi kararlaştırmıştık"* demektedir. Ayrıca yine Eisenhower, Paris'te bulunan Hür Fransız kuvvetlerinin Müttefik birliklerine şehrin alınması konusunda çok büyük desteklerinin olduğunu belirtmekte ve aksi olsaydı Paris'in alınmasının çok daha uzun zaman ve çaba gerektireceğini de eklemektedir⁴⁸¹.

Nihayetinde 24. Amerikan Piyade Tümeni ve 2. Fransız Tümeni 24 Ağustos 1944 tarihinde Paris'e girmiş ve 25 Ağustos'ta ise şehri Alman işgalinden kurtarmışlardı⁴⁸². Churchill'de 25 Ağustos'ta Paris şehrine girmiş ve gözlemlerini şu

⁴⁷⁹ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.152-174.; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.165.; Nadir Nadi "İstedigine Teslim Olmak", *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1944, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, "Churchill ile Roosevelt'in Görüşecekleri Meseleler", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1944, s.3.

⁴⁸⁰ *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 1944, s.1.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.178.; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.174.

⁴⁸¹ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s. 174.; Hem Nalına Hem Mihnına, "Ayaklanan Milletlerin Hincı", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1944, s.2.; Emir Erkilet, "Batı ve Doğu Cepheleri ile Balkanlara Toplu Bir Bakış", *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁸² Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.178; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.175.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.396; Ömer Rıza Doğrul, "Paris", *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1944, s.3; Nadir Nadi, "İki Zafer", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1944, s.1.; Dalkıran, "Normandiya Çıkarması", s.21.

ifadelerle anlatmıştı: “Almanlar vadinin öteki tarafından, yaklaşık 500 metre ilerideki sık fundalıkların arasından tüfeklerle ve makineliyle ateş ediyordu. Bizim cephe hattımız altımızdaydı. Açılan ateşler düzensiz ve kesik kesikti. Fakat İkinci Dünya Savaşı’nda düşmana en çok yaklaştığım ve en çok kurşun sesi duyduğum an buydu”⁴⁸³ demiştir. Bu arada Churchill, Paris’e ikinci seyahatini Kasım 1944 tarihinde gerçekleştirmiş ve bu durum Türk basınında “Churchill ve Eden’in Paris’i ziyaret etmekle bütün garbi Avrupa’nın emniyet meselesini sağlam bir esasa bağlamak üzere hareket” ediyorlar şeklinde yorumlanmıştı⁴⁸⁴. Yine bu ziyaret 1940 yılından sonra İngiltere’nin Fransa’ya yaptığı ilk resmi ziyareti olması hasebiyle Churchill’in yeni Fransız hükümetini tanıdığı ve dostluklarının eskisinden de sağlam temellere oturduğu yönünde bir kanaat uyandırmıştı⁴⁸⁵. Ayrıca Churchill’in Fransa’yı ziyareti esnasında Türk basınında iki devlet arasında sorun teşkil eden meselelerin başında gelen Suriye ve Lübnan konusunun konuşulup konuşulmadığı mevzu merak uyandırmıştı. Ömer Rıza Doğrul, bu mesele hakkında “görünüşe göre bu iki komşumuz hürriyetlerine kavuşmuş, istiklallerini kazanmış birer devlettirler”⁴⁸⁶ yorumunda bulunmuştu.

Tekrar Paris’in Müttefiklerce alındığı o günlere dönecek olursak, Alman yetkilileri birinci ağızlardan hala yedekte tutmakta oldukları birliklerini zamanı gelince Müttefiklere karşı son darbeyi vurmak için sahneye çıkaracakları yönünde beyanatlarda bulunmaktaydı⁴⁸⁷. Ömer Rıza Doğrul’un İngiliz kaynaklarına dayanarak verdiği başka bir haberde yine Almanların, Müttefiklere karşı kullanmak ve savaşın kaderini değiştirmek amacıyla zehirli gaz kullanma hazırlığında oldukları verilen haberler arasındaydı. Gelen bilgilere göre Alman fabrikalarının geceli gündüzlü gaz maskeleri üretmekte oldukları ve bu durumun ise İngiltere’yi şüpheye sevk ettiği yönündeydi⁴⁸⁸.

Bu arada 1 Eylül 1944 tarihi itibari ile savaş altıncı yaşına girmişti. İngiltere, bu münasebetle yayınlamış olduğu tebliğ ile bu süreçte yaşamış olduğu insan

⁴⁸³ Gilbert, *Churchill*, s.932.

⁴⁸⁴ Ömer Rıza Doğrul, “Churchill Paris’te”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1944, s.3.; Ömer Rıza Doğrul, “Avrupa Emniyetini Bütünleştirmeye Doğru”, *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1944, s.3.

⁴⁸⁵ Nadir Nadi, “İngiliz Devlet Adamlarının Paris’i Ziyareti”, *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1944, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, “Paris Konuşmalarının İlk Neticeleri”, *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1944, s.3.

⁴⁸⁶ Ömer Rıza Doğrul, “İngiltere ve Fransa Arasındaki Meselelerden Biri”, *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1944, s.3.

⁴⁸⁷ Emir Erkilet, “Harbin Neticesi Artık Değişmez!”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1944, s.2.

⁴⁸⁸ Ömer Rıza Doğrul, “Gaz Harbine Doğru mu?”, *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1944, s.3.

kayıplarını dünya kamuoyu ile paylaştı. Buna göre İngiltere silahlı kuvvetleri beş yılda 242.995 ölü, 311.500 yaralı, 80.603 kayıp ve 290.000 esir vermişti. Ayrıca yine İngiliz ticaret filosu da 29.381'i ölü olmak üzere 335.573 kişilik bir kayba uğramıştı. Bunun yanında Almanya'nın hava bombardımanları neticesinde 56.195 sivil İngiliz vatandaşı hayatını kaybederken, 132.092 İngiliz de hafif ve ağır olmak üzere yaralanmıştı⁴⁸⁹.

İngiliz General Montgomery ise aylardan beri İngiliz şehirlerini harap eden ve birçok sivil ölümüne sebep V1'lerin Belçika ve Hollanda'da olan atış noktalarını ele geçirmek ve bu ölümlerin önüne set çekmek istemekteydi. Bu yüzden de Paris'in alınması sonrasında da hız kesmeden harekate devam eden Müttefikler, Almanların söylemlerini dikkate dahi almadan ve vermiş oldukları insan kayıplarına rağmen ilerlemelerine devam ettiler. Nitekim 2. İngiliz Ordusu, 3 Eylül 1944 tarihinde Belçika'nın başkenti olan Brüksel'i alırken yine Müttefikler, 3 Eylül'de Hollanda'nın başkenti olan Amsterdam'a da girdiler. 4 Eylül tarihinde ise 2. İngiliz Ordusu Anvers'i ele geçirdi⁴⁹⁰. Ancak Anvers'i savunan 10.000 Alman askerinden sadece 2.000 asker kalmış olmasına rağmen bunlar, Belçika'da ellerinde kalan çok küçük bir sahaya kaçarak hala İngiltere'yi bombalamaya çalışmaktaydılar⁴⁹¹. Hitler, limanlardan Müttefiklerin yararlanamaması amacıyla Alman ordularına bu alanların bir kale gibi korunması talimatını vermiş olmasına karşın, Anvers'in Müttefiklerce ele geçirilmesi suni limanlardan dolayı ikmal sorunu yaşayan Müttefiklerin bu problemini büyük ölçüde ortadan kaldırdı. İlerleyen dönemde de Hitler'in bu emrinden geri adım atmaması neticesinde Alman ordusu Müttefiklere 120.000 esir verdi⁴⁹².

Bu zaman zarfı içerisinde yarım milyon askeri ölen, yaralanan veya esir düşen Almanya'nın artık istila harbi bir istiklal harbi haline gelmişti. Çünkü bu kez kendi öz sınırlarını koruyabilmek maksadıyla bir yandan Sovyetler Birliği'nin doğudan Almanya'ya uzatmak istediği istila hareketini durdurmaya çalışmakta iken, diğer yandan da İngiltere ve Amerikan kuvvetlerini Hollanda ile Siegfried Hattı'nda

⁴⁸⁹ Hem Nalina Hem Mihına, "İngiliz Kayıpları", *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1944, s.2.

⁴⁹⁰ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.396; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.609; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.179-183.; Ömer Rıza Doğrul, "Üçüncü Çözüntü", *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1944, s.3.; Nadir Nadi, "Mihverde Son Çözüntüler", *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1944, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, "Belçika'nın Kurtuluş Savaşı", *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1944, s.3.; Nadir Nadi, "Bir Dakika Daha!", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1944, s.1.

⁴⁹¹ Emir Erkilet, "Avrupa'daki Savaş Cephelerini Tetkik", *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1944, s.2.

⁴⁹² Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.201.; Hem Nalina Hem Mihına, "Boşuna Verilen 120 Bin Esir", *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1944, s.2.

durdurmak amacındaydılar⁴⁹³. Öte yandan da Paris'in intikamını Müttefiklerden almak isteyen Hitler, “*Londra’yı yerle bir edeceğim*” diyerek, gizli silahlarından bir başkası olan V2’lerle 8 Eylül tarihi itibarıyla Londra’yı dövmeye başlamıştı⁴⁹⁴.

Takvimler 12 Eylül 1944 tarihini gösterirken Quebec’te olan Churchill ve Roosevelt’e Amerikan öncü kuvvetlerinin Aachen’den Alman topraklarına girdiği haberi gelmişti ki bununla birlikte artık savaş ilk çıktığı yere tekrar geri dönmüş oluyordu. Ancak bunun yanı sıra gelen diğer bir mesaj ise “*Müttefikler Alman sınırına yaklaştıkça düşmanın direncinin arttığı*” yönündeydi⁴⁹⁵.

Müttefiklerin Alman topraklarına girdiği haberini okuyucuları ile paylaşan Ömer Rıza Doğrul, “*Sovyetlerin kısa bir zaman önce şarki Prusya’ya dayandıkları ve bu öz Alman ülkesine karşı taarruzlarını yenilemeğe başladıkları bu sırada, İngilizlerle Amerikalılar da Almanya’nın garbda ki ordularını süratle yıkarak Alman topraklarına girdiler ve bunu çok uğurlu bir olay sayarak sevinç içinde kutladılar. Çünkü bu hadise harbin artık en son kalesine dönmüş olduğunu ve bu kalenin içinde boğulacağını belirtmektedir*”⁴⁹⁶ ifadelerini kullanmıştı.

Bu arada da Türk basınında, Almanya’nın birçok mevzide İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği karşısında ağır darbeler almış olmasına karşın neden hala mukavemete devam ettiği yönünde yazılar yazılmıştı. Bu konu ile alakalı olarak emekli bir general olan Erkilet de eleştiri oklarını Almanya’ya yöneltmekte ve Alman ordularının Caen ile Cherbourg’da ve yine Fransa’da nazi yönetiminin stratejik hataları sonucu ölüme gönderildiklerini ve imha olduklarını belirtmekteydi. Ayrıca Erkilet, İngilizlerin açıklamalarını da kaynak göstererek Alman ordusunun sayıca ve askeri mühimmat olarak kıt imkanlarının bulunduğu altını çizmekteydi. Erkilet, yazısının devamında Müttefiklerin bir milyon askerle ve sınırsız maddi imkanlarla Almanya’ya saldırmış olmasına rağmen Almanların hala direniş göstermesinin beyhude bir mukavemetten öte olmayacağını ve bu direnişin Alman

⁴⁹³ Artuç, s.179.; Emir Erkilet, “Almanya muharebesi”, *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1944, s.2.; Hem Nalına Hem Mihına, “Limanlar Savaşı”, *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1944, s.2.

⁴⁹⁴ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.187.

⁴⁹⁵ Gilbert, *Churchill*, s.935., Hem Nalına Hem Mihına, “Alman Topraklarında”, *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1944, s.2.; Nadir Nadi, “Harbi Bitirmek ve Sulhu Birlikte Yapmak”, *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1944, s.1.

⁴⁹⁶ Ömer Rıza Doğrul, “Müttefikler Alman Topraklarında”, *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1944, s.3.

kayıplarını artırmaktan başka bir işe yaramayacağını ifade etmekteydi⁴⁹⁷. Yine Erkilet, başka bir yazısında Almanların Müttefikler arasında olası bir görüş ayrılığına düşmesini beklemekte olabileceğini bu yüzden de fırsatı kaçırmamak için mümkün olduğunca mücadele etmek emelinde olduğu yorumunda bulunmaktaydı. Ancak en azından İngiltere'nin Almanların bu ümitlerini yıkmak için var gücüyle çalışacağını da ifadelerine eklemiştir⁴⁹⁸. Nitekim öyle de olmuş ve Moskova Konferansı sonrasında Churchill bir demeç vererek “*Almanlar ümide düşmesinler, aramızda ihtilaf yoktur*”⁴⁹⁹ diyecektir.

Alman direncini kırmak isteyen Müttefikler ise bir taraftan Alman toprakları istikametinde ilerlemeye devam etmişler diğer taraftan ise Meuse Nehri ile Ren Nehri üzerindeki stratejik önemi haiz bulunan köprü ve kara yollarını ele geçirmek için çaba saf etmişlerdir. Ayrıca yine Müttefikler Alman kuvvetlerinin takviye almasını önlemek ve Almanların Ruhr sanayi sahasını ele geçirmek amacındaydılar. Bu doğrultuda hareket eden Müttefikler 17 Eylül tarihinde toplamda 35.000 askerden oluşan 1. İngiliz Hava İndirme Tümeni ile 82. ve 101. Amerikan Hava İndirme Tümenlerini Almanya'nın Hollanda sınırına yakın bir sahasında olan Arnhem ile Nimengen hattına indirmişlerdi. Hava indirme kuvvetlerinin buraya varması neticesinde Müttefikler artık Berlin'e sadece 488 kilometre uzaklıktaydılar. Ancak bu çıkarmada 1.İngiliz Tümeni muvaffak olamadığı gibi 10.000 kişilik mevcudunun 7.500 kadarını kaybetmiş ve almayı hedeflediği noktaları terk etmek mecburiyetinde kalmıştı. Amerikan hava indirme birliklerinden 82. Tümen ilerleyen zamanda Alman mukavemetinin de artması neticesinde bazı köprü başlarını tutarken daha fazla yol kat edememişti. Amerikan 101. Hava İndirme Tümeni ise önemli köprübaşlarını ele geçirmeyi başarmış olmakla beraber Almanlarca imha edilmekten İngiliz Zırhlı Muhafız Tümeni'nin yardımlarına yetişmesi ile kurtulabilmişti⁵⁰⁰.

⁴⁹⁷ Emir Erkilet, “Alman Ordusu Hala Ne İçin Savaşıyor?”, *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1944, s.2.; Nadir Nadi, “O Halde Hala Dövüşmek Niye?”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1944, s.1.

⁴⁹⁸ Emir Erkilet, “Churchill’in Söylediği Hakikatler”, *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1944, s.2.

⁴⁹⁹ *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1944, s.3.

⁵⁰⁰ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.181.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.189,190,201.; Gilbert, *Churchill*, s.936.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.445.; Hem Nalına Hem Mihnına, “Acayip Harbde Acayip Sözler”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1944, s.2.; Emir Erkilet, “Hollanda ve Balkanlarda Son Günlerin Olayları”, *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1944, s.2.; *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1944, s.1.

Cephelerde Almanlara karşı mücadele devam ederken Churchill de İngiliz Avam Kamarası'nda sarf ettiği bir nutukla Müttefiklerin batı cephesinde önemli başarılarla imza attıklarını ifade etmişti. Nutkun devamında Churchill, savaşın ne zaman sona ereceği konusunda 1944 yılının sonlarında bitebileceği gibi 1945'e de sarkabileceğini ifade etmiş ve savaş bittikten sonra takip edilecek Müttefik siyasetini netleştirmek için Roosevelt ile Stalin'in de dahil olacağı yeni görüşmelerin tertip edilmesi gerektiğini belirtmişti⁵⁰¹. Ancak Churchill'in söylemleri de göstermektedir ki Müttefikler arasında bir takım görüş ayrılıkları olmakla beraber yine de Almanya konusunda yek vücut olarak hareket etmekteydiler⁵⁰². Lakin Müttefiklerin Almanya'nın "*kayıtsız şartsız teslim*" olması ilkesinden taviz vermemeleri, nazileri mücadeleye devam etmek zorunda bırakmaktaydı⁵⁰³.

Yine aynı Müttefikler, Almanya'nın büyük şehirlerini ele geçireceklerini ve nazizmi yok ederek savaşı kazanacaklarını beyan etmekteydiler. Bu açıklamalar ışığında harekete geçen Müttefik birlikleri, Hollanda'da Almanların müdafaa ettikleri Albert ve Escaut mevkilerine çıkarma yapmışlar ve sonrasında da Hollanda'yı Almanlardan tamamen temizlemişlerdi. Müttefikler, bundan sonra yönlerini Almanya'ya çevirerek General Bandley'in emrindeki 12. Ordular Grubu, General Simpson emrindeki 9. Amerikan Ordusu ve Montgomery komutasındaki 21. Ordular Grubu ile Ardenler'e iki koldan saldırarak Alman savunmasına karşı taarruza geçmişlerdi. Eş zamanlı olarak yapılan harekât neticesinde Paris'e ilk giren tümenin de başında olan General Devers komutası altındaki 6.Ordular Grubu Strazburg'u ele geçirmek suretiyle Ren Nehri'ni aştılar. Bununla da kalmayan Müttefikler, 21 Ekim tarihinde Aachen şehrini Almanların elinden alıp harekate devam ederek Almanların savunma alanı olan Siegfried Hattı'nı da yardılar. Ayrıca Fransa'nın Alman sınırında bulunan Metz şehri de 20 Kasım'da Müttefiklerce ele geçirildi⁵⁰⁴.

⁵⁰¹ Ömer Rıza Doğrul, "Churchill'e Göre Harp ve Sulh Meseleleri", *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1944, s.3.; Nadir Nadi, "Churchill'in Nutku", *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1944, s.1.; Nadir Nadi, "Açıldığı Noktaya Varan Bir Cephe", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1944, s.1.

⁵⁰² Ömer Rıza Doğrul, "Harp ve Sulh Üzerinde", *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1944, s.3.

⁵⁰³ Hem Nalina Hem Mihna, "Müttefikler Almanya'yı Dayanmağa Teşvik Ediyorlar", *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1944, s.2.; Nadir Nadi, "Önce Yenmek Üst Tarafı Sonraya", *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1944, s.1.

⁵⁰⁴ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.202-203.; Emir Erkilet, "Siegfried Hattının Şimalden Çevrilip Düşmesi Beklenebilir", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1944, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, "Almanya'nın Durumu", *Cumhuriyet*, 23 Eylül 1944, s.3.; Ömer Rıza Doğrul, "Günün Haberleri ile Beraber", *Cumhuriyet*, 3

Müttefik birlikleri Almanya'ya karşı karadan taarruz yürütürken, hava kuvvetleri vasıtasıyla Almanya'ya yapmış oldukları bombardımanların da şiddetini artırmışlardı. Öyle ki Müttefik hava kuvvetleri zaman zaman 24 saat boyunca Alman topraklarını bombalamaktaydılar. Özellikle de Belçika ve Fransa'nın Müttefiklerce ele geçirilmesi ile beraber buradaki hava sahalarından yararlanan Müttefikler, her gün İtalya'dan 750 İngiliz ve Amerikan, İngiltere'den 2500 ağır bombardıman uçağı ile Almanya'yı bombalamaktaydılar. Diğer yandan Sovyetler Birliği'nden havalanan 1000 uzun menzilli savaş uçağı da Almanya'yı tarumar etmekteydi⁵⁰⁵.

Cephelerdeki bu zor durumun yanı sıra Almanya'nın kaybetmiş olduğu topraklarla birlikte kendisine gıda temin eden alanların da elinden çıkmasıyla Almanya artık Müttefiklerce her açıdan abluka altına alınmıştı⁵⁰⁶. Bir zamanlar Almanya, İngilizleri aç bırakmak için Atlantik Harbi'ni başlatarak denizaltıları ile İngiltere'ye gıda taşıyan gemileri vurmaktayken, şimdi kendisi bu tehlike ile yüz yüze kalmıştı. Alman denizaltıları adeta yok olup Müttefikler için bir tehdit olmaktan çıkarken, buna karşın aynı tarihlerde Amerika'dan kalkan 167 gemi İngiltere'ye bir milyon ton gıda maddesi göndermişti⁵⁰⁷. Bütün bu gelişmelere rağmen Hitler hala Batı Avrupa'da Müttefiklerin üstünlüklerini ve onlara karşı yenilmeye mahkûm olduğunu sindiremiyor ve her fırsatta "*Amerikalılarla İngilizlere öyle bir ders vereceğim ki ömürlerince unutamayacaklar*"⁵⁰⁸ diyordu.

Müttefiklerin zaferleri sonrasında Churchill, 29 Kasım 1944 tarihinde Avam Kamarası'nda bir nutuk daha vererek, İngiliz milletinin savaşın yakın zamanda biteceğı yönünde bir rehavete kapılmaması ve daha savaş bitmemişken barış koşullarını belirleme yoluna gitmemeleri konusunda uyarılmıştı. Konuşmasının devamında Churchill, "*hakikatte, Almanya ile harbin ne zaman biteceğini kimse kestiremez. Diğer yandan Almanların yenilmesiyle Japonların alt edilmeleri arasında geçecek zamanı da şimdiden kestirmeye imkân yoktur*"⁵⁰⁹ demişti.

Ekim 1944, s.3.; Emir Erkilet, "Batı Cepesindeki Yeni Büyük Taarruzun Hedef ve Mahiyeti", *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1944, s.3.

⁵⁰⁵ Hem Nalina Hem Mihna, "Hakiki Cehennem", *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1944, s.2.

⁵⁰⁶ Hem Nalina Hem Mihna, "Tam Abluka", *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1944, s.2.; Nadir Nadi, "Altıncı Kış Harbi", *Cumhuriyet*, 15 Ekim 1944, s.1.; Hem Nalina Hem Mihna, "Kendi Yağı ile Kavrulan Almanya", *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1944, s.2.

⁵⁰⁷ Hem Nalina Hem Mihna, "Bir İflas", *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1944, s.2.

⁵⁰⁸ Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.193.

⁵⁰⁹ Emir Erkilet, "Avrupa Harbinin Uzamak İhtimali Var mı?", *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1944, s.2.

Bu arada 1940-41 tarihleri arasında istila tehlikesi ile karşı karşıya kalmış olan İngiltere o dönem Büyük Britanya topraklarının müdafaası amacıyla teşkil etmiş olduğu orduyu terhis etme yoluna gitmişti. Bu durum karşısında Ömer Rıza Doğrul, “iki milyonluk büyük bir kuvvet teşkil etmekte olan bu vatan ordusunun terhis edilmesi, İngiltere’nin müdafa vaziyetini büsbütün bırakarak, bütün kuvvetleri ile taarruza geçmiş olduğu ve henüz taarruzi faaliyetlere geçmemiş olan kuvvetlerini de taarruza geçirmek istediğini vuzuhla belirtmektedir” yorumunda bulunmuştu. Ayrıca Doğrul, İngiliz ordusunun Müttefiklerle altı aydan bu yana Avrupa’da taarruz harekâtı içerisinde bulduklarının ve Ren Nehri’nin doğusuna geçmeye muvaffak olduklarının altını çizmişti. Vatan Ordusu’nun da terhis edilerek bu sahaya nakledilmesi sonrasında İngiliz taarruzlarının etki alanının genişleyeceğini ve Almanya’ya son darbeyi vuracaklarını ifade etmişti⁵¹⁰.

Bu kertede İngiltere, Almanya’ya karşı yapılan savaştan muzaffer ayrılabilmek için 46 milyon tutarındaki nüfusundan 14-64 yaş arasındaki erkekleri ve 14-59 yaş arasındaki kadınları toplamda ise 22 milyon kişiyi silahlı kuvvetler veya harp sanayiinde çalışmak üzere seferber etmişti. Bu o yaşlar arsındaki İngilizlerin yüzde 69’unu kapsamaktaydı. 1944’te İngiliz sanayiinde çalışan işçilerin sayısı, 1939 yılındakinden 610.000 erkek ve 1.345.000 kadın fazlaydı. Başka sanayi dallarından 2.898.000 erkek ve 377.000 kadın işçi, harp sanayii fabrikalarına nakledilmişti. Ziraatte 98.000 erkek toprak işlerinden alınmış ve yerine 117.000 kadın ikame edilmişti. Mühimmat yapımı, 1944’ün ilk altı ayında 1939 senesindekinden 6 defa daha fazla olmuştu. İngiliz tezgahları, 1939 Eylül’ünden 1944 Haziran’ına kadar harp gemisi, denizaltı avcısı, çıkarma gemisi, hücumbotu vesaireden oluşan toplamda 2.907.077 tonluk 5744 gemi yapmıştı. Bunun yanında keşif, nakliye, bombardıman uçakları türünde 102.609 uçak yapmıştı. Bununla da yetinmeyen İngilizler, Almanların bütün bombardımanlarına rağmen iki milyondan fazla tüfek imal ettikleri gibi 25.115 tank ile 919.111 otomobil ve kamyon üretmişlerdi⁵¹¹.

İngiltere’nin bütün bu çabalarına rağmen Avrupa’daki savaş Müttefikler açısından özellikle 1944 sonbahar ve 1945 kış aylarında duraksamıştı. Bunun sebebi ise

⁵¹⁰ Ömer Rıza Doğrul, “İngiltere Vatan Ordusunun Terhisi”, *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1944, s.3.

⁵¹¹ Hem Nalına Hem Mihına, “İngiltere’nin Harp Gayretleri”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1944, s.2.

Müttefiklerin lojistik ihtiyaçlarını tanzim etme ihtiyacı, Almanların direnç göstermesi ve tabii ki çok ağır geçen hava koşullarından kaynaklanmaktaydı. Bu cephede taraflar arasında karşılıklı olarak başta Ardenler olmak üzere birçok taarruz ve savunma savaşı verilmişti. Bu süre zarfında Hitler savaşı uzatabilmek için Alman anavatanının Müttefik saldırıları ile yerle bir olmasına dahi göz yumuyorken; Sovyetler Birliği'nin doğudan Alman topraklarına ilerleyişi, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne nazaran çok daha hızla olmaktadır. Bu gelişmeler ışığında Hitler, Sovyetler Birliği'ni Oder Hattı'nda durdurabilmek maksadıyla batıda İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı mücadele veren Alman birliklerinin büyük bir kısmını doğu cephesine nakletmişti. Bunun yanında Hitler, batı cephesinde kullanılan birçok askeri mühimmat ve teçhizatın da doğu cephesine sevk edilmesi emrini vermişti. Hitler bu stratejik hatayı yaparken V1 ve V2 füzelerinin Anglo-Saksonların batı cephesindeki taarruzlarını durdurabileceği kanaatindeydi. Ancak Müttefikler gerek zorlu kış şartlarının sona ermesi ve gerekse de Alman askerlerinin büyük çoğunluğunun doğuya kaydırmış olması sonrası geriye kalan Alman birliklerin askeri disiplinlerini kaybetmelerinden faydalanarak ilerleyişlerini devam ettirmişlerdi⁵¹².

Almanların önemli sanayii bölgelerinden olan Ruhr'u sahasını kuşatan Müttefik birlikleri 325.000 Alman askerini esir almış ve böylece Almanların 21 tümenini ekarte edebilmişlerdi. Berlin'le aralarında Oder Nehri'nden başka bir engel kalmayan Sovyet birlikleri ise bu doğal engeli aşarak Alman savunmasını kırmışlardı. Alman anavatanını ikiye ayıran Elbe Nehri, batıdan Almanya'ya doğru ilerleyen İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile doğudan gelen Sovyetler Birliği ordularının işgal sınırı olarak tespit edilmişti. Buna mukabil General Jukov komutası altındaki Sovyet birlikleri ile 5.Amerikan Kolordusu'na tabii olan 69. Tümen'in öncü birlikleri 25 Nisan 1945 tarihi itibarıyla Elbe Nehri'nde buluşmuşlardı. Bu buluşmadan beş gün sonra Başbakanlık konutunda bulunan Hitler, Sovyet ordularının buraya yaklaşmakta olduğunu görüp intihar ederek hayatına son verdi. 16 Nisan 1945

⁵¹² Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi II* s.711.; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.190.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.186.; Keegan, *İkinci Dünya Savaşı*, s.448; Nadir Nadi, "Dayanmanın Sonu", *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1944, s.1.

tarihinde Almanya'ya karşı son bir taarruz başlatmış olan Sovyet Orduları, 2 Mayıs 1945 tarihinde Berlin'i ele geçirdiler⁵¹³.

⁵¹³ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.272-277.; Eisenhower, *Avrupa Seferi*, s.234-239.; Georgiy K. Jukov, *Kitle Savaşı'nın Ustası Mareşal Jukov*, Kastaş Yayınları, İstanbul 2002, s. 417.; J.M. Roberts, *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Çev. Sinem Gül, Dost Kitabevi, Ankara 2003, s.383.

D-Balkanlar ve Türkiye (1941-1945)

İngiltere’yi hava muharebelerinde dize getiremeyen Almanya, bu kez farklı bir yola başvurarak İngilizlerin can damarı olan “*Hindistan Yolunu*” ele geçirmek amacıyla başta Balkanlar olmak üzere Kuzey Afrika ile Girit’e yönünü çevirdi⁵¹⁴.

Bu minvalde hareket eden Almanya, Romanya’ya saldırırken bunu İtalya’nın Yunanistan’a saldırısı takip etmişti. Bu gelişmelerden sonra Türk basını da olayı yakın markaj altına almış ve Yunus Nadi, Hitler’in konuyla alakalı olarak verdiği demeci köşesine taşımıştı. Yunus Nadi’nin haberine göre: “*Mösyö Hitler Balkanlardan da bahsetmiş ve demokrasilerin Balkanlara mı umut bağladıklarını sorarak İngiltere nerede görünürse karşısında Almanya’yı bulacağını söylemiştir. İtalya’nın haksız sebepsiz olarak Yunanistan’a vaki tecavüzünden sonra Almanların bu hadise vesilesiyle belki İngiltere’nin Selanik’te bir cephe yarmağa teşebbüs edeceğinden endişe ederek bu taktirde Almanların da Balkanlara inmeleri zaruri olduğundan bahsetmiş oldukları hatırımızdadır. İngiltere’nin şimdiye kadar Balkanları, Almanya’ya karşı bir harekât hattı yapmadığı hatta düşünmemiş dahi olduğu malumdur. İngiltere, Balkanları olsa olsa nihayet müdafaa olunmasına mecburiyet elverecek bir saha telakki etmiştir. Yunanistan’da bile İngiltere’nin yaptığı orada bir cephe açmadığı istihdaf etmemekte, belki malzeme itibari ile bu memlekete yardım ederek garanti hükümlerini yerine getirmeğe inhisar eylemektedir*”. Yunus Nadi yazısının devamında İngiliz hükümetinin Romanya’ya da garanti vermiş olmasına karşın Romen yönetiminin bu garantiyi feshettiğini belirtmekte ve bunun akabinde Almanların burayı rahatça işgal ettiğinin altını çizmekteydi. Ayrıca Nadi, Mihver bu sahayı yayılım alanı haline getirmeye kalkışmadığı sürece İngiltere’nin Balkanlara gelme planlarının dahi olmadığını vurgulamaktaydı⁵¹⁵.

İtalya’ya göre Balkan toprakları Roma İmparatorluğu’nun hayat sahası alanına giriyordu ve buna dayanarak önce Arnavutluk sonrasında da Yunanistan’a saldırmıştı. Ancak İtalya, Yunanistan’ı işgal etmeyi becerememiş ve buna karşın Yunan askerleri, Arnavutluk sınırını aşarak hızla ilerlemeye başlamıştı⁵¹⁶.

⁵¹⁴ Langlois, 20. Yüzyıl Tarihi, s.237-238.

⁵¹⁵ Yunus Nadi, “Mihver ve Balkanlar”, Cumhuriyet, 1 Şubat 1941, s.1.

⁵¹⁶ Artuç, İkinci Dünya Savaşı I, 144-145.

İtalya'nın Balkanlarda yürüttüğü bu saldırı harekâtını deyim yerindeyse yüzüne gözüne bulaştırması sonrasında Ömer Rıza Doğrul, Almanya'nın Akdeniz'de hakimiyet kurma planları olduğunu ve İtalya ile bu konuda ortak hareket ettiklerini belirtmekteydi. İtalya'nın bu saldırılarda başarılı olması için gerekli olan bütün amiller elinde olmasına rağmen başarısızlığının, Almanya'ya büyük zarar verdiğini hatta öyle ki İtalya'nın Almanya'ya verdiği bu zararı düşmanlarının dahi vermediğini ifade etmekteydi⁵¹⁷.

İngiltere'de ise Bulgaristan'ın Almanlarca ele geçirilmesi durumunda Irak, İran petrol sahaları ile Süveyş Kanalı'na kadar uzanan yolun Alman egemenlik sahasına girmesi endişesi baş gösterdi⁵¹⁸. Bunun sonucunda diplomasi trafiği yoğunlaşmış ve Churchill, İnönü'ye hitaben 31 Ocak 1941 tarihinde bir mektup göndererek Mihverin Balkanlardaki riskli faaliyetlerine dikkat çekip Bulgaristan'ın da Mihver bloğuna katılması durumunda, Türkiye'nin büyük bir tehditle karşı karşıya kalacağını vurgulamıştı. Churchill mektubunda olası bir Mihver saldırısı karşısında Türkiye'nin bir an evvel savaşa katılmasını isteyerek Türkiye üzerinde baskı kurarken, Türkiye'nin savaşa dahil olması durumunda İngiltere'nin her çeşit yardımı Ankara Hükümeti'ne yapacağı vaadinde bulundu⁵¹⁹. Ayrıca yine Churchill yolladığı bu mektup ile Yunanistan'dan sonra Türkiye ile On İki Ada'ların da Alman tazyikine uğrayabilme ihtimaline değinerek, İngilizlerin Türk hava üslerini kullanmasına, Ankara Hükümeti'nin izin vermesini istedi. İnönü ise Churchill'in bu mektubuna cevaben böyle bir şeyin söz konusu olamayacağını ve İngiltere'nin öncelikle vaad etmiş olduğu yardımları bir an evvel göndermesi gerektiğini bildirdi⁵²⁰.

Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri de William Danovan adındaki albay rütbesine sahip olan bir temsilcisini Balkanlara sevk ederek, Balkan devletlerinin direniş güçlerini artırması için temaslarda bulundu. Yine Amerikalı albay, Şubat 1941 başlarında Türkiye'ye gelerek Ankara Hükümeti ile üst düzey temaslarda da

⁵¹⁷ Ömer Rıza Doğrul, "Almanya'nın Müşkül Vaziyet", *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1941, s.3.

⁵¹⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.408.

⁵¹⁹ Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.454.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.408.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.641.; Oran, *Türkiye'nin Dış Politikası*, s.436.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.152.

⁵²⁰ Ceren Utkugün, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Ekonomik Sıkıntuların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2016, s.47.; Gürün, *Türk Politikası*, s.20.

bulundu⁵²¹. Bunun yanı sıra Amerika Dışişleri Bakanı Hull, Yugoslav ve Türk hükümetine nota göndererek Amerikan yönetiminin İngilizlerin ihtiyaç duyduğu savaş mühimmatı yardımını ivedilikle karşılayacaklarını vurguladı. Bu nota ile Amerka Birleşik Devletleri hem Alman tehdidi altında bulunan hem de Alman istilasına uğramış devletlere savaş için gerekli mühimmat ve malzeme noktasında her türlü yardımın Amerika tarafından karşılanacağını bildirmişti⁵²². Buna müteakip Amerika Birleşik Devletleri 11 Mart 1941 tarihinde yasalaşan “*Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu*” kapsamında İngiltere vasıtasıyla Türkiye’nin kanundan faydalanmasına 7 Kasım 1941 tarihiyle beraber hükmetmişti.⁵²³ Ancak İngiltere kanalıyla yapılan Amerikan yardımlarının büyük kısmına İngilizler el koyduğu için, Türkiye bu yardımlardan tam anlamıyla istifade edememişti. Bu sorun ancak 1942 yılında İngiltere’nin karşı gelmiş olmasına rağmen Amerikalıların yardımları Ankara Hükümeti’ne doğrudan yapma kararını almaları ile aşılabilmisti⁵²⁴.

Bu arada Churchill, bir radyo konuşması neşrederek Balkanlar ve Bulgaristan konusuna dikkat çekmiş ve bunun üzerine Yunus Nadi, Churchill’in konuşmasını köşesine taşıyarak şu tespitlerde bulunmuştu: “*İngiliz Başvekili Bulgaristan’ın hürriyet ve istiklali pahasına yabancı bir devletin oyuncuğu olmak merkesine düşmemesini temenni etmekle beraber Romanya’daki Alman tahşidatının Balkanlar için ciddi bir tehdit teşkil etmekte olduğu noktasında musırdır, ve bu noktada bütün dünyaca ehemmiyetle karşılanacak işfaat kabilinden sayılacak bazı malumatlar vermektir*”. Yunus Nadi yazısının devamında Churchill’in şu sözlerine yer vermişti: “*Naziler dışlerini daha şimdiden Bulgaristan’a da geçirmişlerdir. Bunun Bulgar hükümetinin muvaffakiyeti ile vuku bulduğunu fark etmemiz lazımdır. Bugün Bulgaristan’da tayyare meydanları sayısı binlere varan Alman müstahdeminin işgali*

⁵²¹ Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.454.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.641.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.153.

⁵²² Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.154.

⁵²³ Ceren Utkugün, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2016, s.47.; Kamuran Gürün, *Dış ilişkiler ve Türk Politikası*, s.47.

⁵²⁴ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.642.; Ceren Utkugün, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2016, s.47.; Kamuran Gürün, *Dış ilişkiler ve Türk Politikası*, s.47-48.; Ömer Rıza Doğrul, “Hava harbinin yeni şiddeti” “Amerikan yardımının tekamülü”, *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1941, s.3.

altındadır. Bu da Alman hava kuvvetlerinin Bulgaristan'dan başlayarak harekete geçmelerini mümkün kılmak içindir. Bulgaristan'da ve Bulgaristan yolu ile Alman kitalarının harekette bulunması için birçok hazırlıklar yapılmıştır"⁵²⁵.

Ömer Rıza Doğrul da Churchill'in ile alakalı olarak: "İtalya'nın mağlup olması yüzünden Mihverin uğradığı menkufiyeti telafi için Almanların Balkanlara tecavüz etmesi ihtimali daima mevcuttur. Mister Churchill nutkunda bu noktaya ehemmiyetle temas etmiş ve Balkanlıların teker teker kolaylıkla yutulacaklarını, fakat birleşecek olurlarsa Türkiye ve İngiltere'den yardım görerek her ihtimale karşı gelebileceklerini söylemiş, bilhassa Bulgaristan'ın bu harp arasında, geçen harpte yaptığı hatayı tekrar etmemesini beklediğini anlatmıştır"⁵²⁶ ifadelerini kullanmıştı. Churchill bu nutku ile bir nevi Bulgaristan'ı son kez uyarmıştı. Diğer yandan Churchill'in bu nutkunu Almanya da, Balkanların Almanya aleyhine tahrik edilmeye çalışılması olarak yorumlanmıştı. Konuyla alakalı Bulgar haber ajansları ise Churchill'in ifade ettiği gibi Almanların Bulgaristan'da askeri hazırlıklar içinde oldukları yönündeki bilgilerin gerçeği yansıtmadığını belirterek yalanlamıştı⁵²⁷.

Türkiye ise Almanların Balkan siyasetinden tedirgin olarak Trakya Bölgesi'ndeki askeri hazırlıklarını hat safhaya çıkardığı gibi başta İstanbul olmak üzere bazı belli başlı vilayetlerde sıkıyönetim ilan etme yoluna gitti⁵²⁸. Burada Türkiye'yi bu önlemleri almaya iten asıl sebep Bulgaristan'ın kendisine saldırması endişesinden ziyade, Almanya'nın Bulgaristan'ı işgal edeceğine Ankara Hükümeti'nin kesin gözüyle bakmasından ileri geliyordu⁵²⁹. Almanya'nın Bulgaristan'a sirayet etme girişimlerine Türkiye'nin Trakya'da almış olduğu önlemlerde eklenince, telaşa kapılan Bulgar yönetimi çareyi Ankara Hükümeti'ne başvurarak 1925 tarihli Dostluk ve Tarafsız Anlaşması'nın teyidi niteliğinde olan ve güven tazeleyen yeni bir anlaşma yoluna gitmekte buldu. Buna mukabil taraflar

⁵²⁵ Yunus Nadi, "Churchill'in Bulgaristan'a Dair Sözleri", *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1941, s.1.

⁵²⁶ Ömer Rıza Doğrul, "Emniyet ve İtimadı Sağlamlıyan Bir Nutuk", *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1941, s.3.

⁵²⁷ Hem Nalina Hem Mihna, "Bir Maske Düştü", *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1941, s.2.; Yunus Nadi, "Almanya ve Balkanlar", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1941, s.1.

⁵²⁸ Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.454.; Doğan, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya*, s.78.

⁵²⁹ Oran, *Türk Dış Politikası*, s.436.

arasında 17 Şubat 1941 tarihinde Ankara’da Türk-Bulgar Saldırmazlık Anlaşması akdedildi⁵³⁰. Yapılan bu anlaşmadan öne çıkan başlıklar şu şekildedir:

- 1- *“Türkiye ve Bulgaristan her türlü saldırıdan kaçınmayı dış politikalarının değişmez bir ilkesi sayarlar.*
- 2- *İki hükümet birbirine karşı en dostça niyetler beslediğinden, en iyi komşuluk ilişkilerinde, karşılıklı güveni korumak ve onu daha iyi geliştirmek istegindedirler.*
- 3- *İki hükümet, ülkeleri arasındaki ticaret ilişkilerinde, ekonomik durumlarına uygun olarak, en büyük gelişmeyi sağlayacak olanakları araştırmaya hazır olduklarını açıklarlar.*
- 4- *İki hükümet, kendi basınlarında çıkacak yazıların, işbu demecin konusunu oluşturan dostluk ve karşılıklı güvenden esinleneceğini umut etmek isterler”⁵³¹.*

Bulgaristan ile yapılan ortak deklarasyon sonrası Yunus Nadi köşesinde konuyu değerlendirmiş ve şu tespitlerde bulunmuştu: *“Ankara beyannamesi zamanın müşkül şartları arasında milletlerin insanlık hassasiyetlerine uygun münasebetleri için şüphesiz büyük bir kazançtır. Bu kazancı memnuniyetle kaydettikten sonra dünya ahvalinin inkişaflarını şimdi artık daha büyük bir sükun ve emniyetle bekleyebiliriz...Bu beyannameden ilk anlaşılacak cihet, dünya buhranı müvacehesinde Bulgaristan’ın fırsattan istifade ederek bulanık suda balık avlamak isteyen bir hükümet olmadığı noktasındadır...Yeni Türk-Bulgar anlaşması dünyayı saran kasırgayı durduracak kuvvette bir vesika olmak iddiasında bulunmasa bile iki komşu memleketin yekdiğeri ile olan münasebetlerinde dostluk esaslarını dünya tarihinin şu eşsiz feci devrinde en iyi niyetlerle teyid edecektir”⁵³².*

Bu anlaşma ile Balkanların savaştan uzak tutulabileceği ümidi yeşermişti. Lakin diğer taraftan da Türkiye’nin, Bulgaristan’ı Müttefik bloğuna çektiği yahut da Türkiye’nin Mihver bloğuyla yakınlaşmaya çalıştığı yönünde sansasyonel haberler de

⁵³⁰ Gürün, *Türk Politikası*, s.21.; Oran, *Türk DışPolitikası*, s.436.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.636.; Doğan, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya*, s.79.; *Cumhuriyet* 18 Şubat 1941, s.1.

⁵³¹ Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları I*, s. 633.

⁵³² Yunus Nadi, “Bulgaristan’la İmzaladığımız Yeni Anlaşma”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1941, s.1,5.

çıkmişti. Yani Türkiye her ne kadar iyi niyetle hareket etse de her defasında Artuç'un deyişiyle “*ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranamamıştır*”⁵³³.

Diğer yandan İngiltere'nin de 57.000 kişiden oluşan askeri birlikle Yunanistan'ın yanında yer alması, İtalya'nın durumunu daha müşkül bir hale getirdi. Bu arada Bulgaristan, Türkiye ile yaptığı saldırmazlık anlaşmasından kısa bir süre sonra 1 Mart 1941 tarihinde Japonya- Almanya ve İtalya'dan oluşan üçlü pakta dahil olarak Mihver bloğuna katıldı. Diğer taraftan Almanya da 9 Nisan 1941 tarihinde Yunanistan'a saldırdı⁵³⁴.

Ömer Rıza Doğrul, Balkanlardaki bu hareketlilik ve İngiliz yardımları ile alakalı olarak şunları ifade etmiştir: “*Yugoslavya ve Yunanistan'ın tek başlarına Alman satvetini kırmaları elbette beklenemez. Bunu yapabilmeleri için büyük devletlerden hiç olmazsa birinin onlara yardım etmesi lazımdır. Ve bunun bu büyük devletlerden ancak ikisi yardımı yapabilecek vaziyettedir. Bunlardan biri İngiltere'dir, diğeri Sovyetler Birliği'dir. İngiltere, Almanya ile büyük bir muharebeye tutuşmuş olduğu için, dün Mister Churchill'in dediği gibi, hürriyet ve ikbalini müdafaa eden veya edecek milletlere ancak mahdud bir yardımda bulunulabilir. Sovyetler Birliği, bu günkü muharebeyi, kendisine yabancı bir harp saydığı için o halde hürriyet ve istiklallerini korumak isteyen milletlerin İngiltere'den isteyecekleri mahdud yardımlardan başka, şimdilik güvenebilecekleri başka bir yardım yoktur ve mesele bu mahdud yardımlardan istifade ederek tecavüz hamlesine karşı sebat ve mukavemet göstermektir. Yunanistan, İtalya tecavüzüne bu şekilde mukavemet göstermiş ve bu mukavemeti büyük bir muvaffakiyet ile idare etmişti. Yugoslavya'nın da tecavüze uğraması ihtimalinin kuvvet bulması ve Bulgaristan'ın Almanya tarafından işgal edilmesi üzerine İngiltere, Yunanistan'a bir ordu göndererek, yardımı genişletti. Fakat, bu yardım da şüphe yok ki mahduddur. Ve bugünkü mesele, Balkan devletlerinin, bu yardımlardan aynı şekilde istifade ederek bu tecavüzü hiç olmazsa durdurmaktır. Balkan milletlerinin bu mukavemeti göstereceklerine inanmamak için hiçbir sebep yoktur. Bilakis davalarına bihakkın inanan ve her fedakarlığı göze alan*

⁵³³ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.636.; Oran, *Türk DışPolitikası*, s.436.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.177.

⁵³⁴ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.153.; Kılıç, *Hitler Almanya'sı* s.175-176.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.636.; Gürün, *Türk Politikası*, s.21.; Oran, *Türk DışPolitikası*, s.436.

bu milletlerin tecavüzü durduracakları muhakkaktır"⁵³⁵. Doğrulun bu haberinden bir gün sonra Almanya 12 Nisan'da Yugoslavya'ya girdi⁵³⁶. Alman saldırısından beş gün sonra Yugoslavya teslim olurken onu 24 Nisan'da teslim olacak olan Yunanistan izlemiştir⁵³⁷.

Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Churchill, İsmet İnönü'ye bir mektup daha göndererek, Almanların yayılcı siyasetlerine karşı ortak hareket edilmesi ve Balkanlar üzerinde Almanya'ya karşı bir cephe açılmasının elzem olduğunu ancak bu yolla Balkanlarda bir birliğin temin edilebileceğini ifade etti. Churchill aksi halde Almanların Yunanistan'dan daha önce Türkiye'yi hedef alabileceklerini belirtti⁵³⁸. Bu arada Hitler de Bulgaristan'ın Mihvere katılmış olması hasebiyle İnönü'ye hitaben bir mesaj göndererek Bulgar topraklarında İngiltere'ye karşı bazı tedbirlerin alınması gerektiğine işaret etmiş ve bölgede İngiliz tehlikesinin bertaraf edilmesi sonrasında Alman birliklerinin bu sahadan çekileceğini ifade etmişti. Bu bölgede alınacak olan önlemlerin Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve egemenlik sahasına bir saldırı niyeti gütmeyeceğinin altını çizen Hitler, Alman askerlerinin Türkiye Cumhuriyeti sınırlarından 60 kilometre uzak duracağını ve bu sahada Almanya olarak toprak elde etme gibi bir planlarının olmadığını eklemiştir. İnönü ise Hitler'e cevaben Türkiye'nin gerek Mihver ve gerekse de Müttefiklerin emel ve istekleri doğrultusunda dış politikasına şekil vermeyeceğini vurguladı. Ayrıca yine İnönü, Türkiye'nin nihai amacının her türlü tehdit karşısında toprak bütünlüğünü korumak olduğunu ifade etti⁵³⁹.

Hitler'in Ankara hükümetine verdiği teminatları köşesinden masaya yatıran Daver, konuyla ilgili şu tespit ve yorumlarda bulundu: "*Propaganda nezaretinin matbuat servisi şefi, Almanya'nın Türkiye'ye karşı tecavüz niyetlerinin olmadığını söylemiş ve Alman-Türk münasebetlerinin iyiliğini hatırlatmıştır. Ne Bulgar Başvekilinin sözlerine ne de Alman propaganda nezareti matbuat servisi şefinin verdikleri teminata inanmıyoruz. Çünkü her ikisinin de Türkiye'yi bir müddet daha*

⁵³⁵ Ömer Rıza Doğrul, "Balkan Harbi ve Atlantik Harbi", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1941, s.3.

⁵³⁶ Kılıç, *Hitler Almanyası*, s.176.

⁵³⁷ Gürün, *Türk Politikası*, s.24.

⁵³⁸ Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.153.

⁵³⁹ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.637.; Doğan, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya*, s.79.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.154.

*oyalamak maksadı ile söylediğini feleğin bin çemberinden geçmiş devlet adamlarımız değil, on yaşındaki çocuklarımız bile anlamıştır. Bulgaristan'a giren Alman kıtaları, Türk hudutlarına doğru sarkarken verilen teminatın bizi uyutmak için söylenmiş, tatlı masallar ve gevşetici ninniler olduğunu biliyoruz ve korkulu rüya görmektense uyanık ve tetikte bekliyoruz”*⁵⁴⁰ ifadeleri ile Almanya'yı tenkit etmiştir.

Bu arada Türk-Sovyet ilişkileri, Sovyetler Birliği'nin Almanya ile saldırmazlık anlaşması imzalamasından sonra kaygan bir zeminde ilerliyordu. Ancak Almanya'nın Balkanlarda girişmiş olduğu istila hareketinden sonra Sovyetler, bu kez Boğazların da Balkanlarla aynı akıbete uğramasından endişe duyarak Türkiye Cumhuriyeti ile olan ilişkilerini düzeltme yoluna gitti. Türkiye de Sovyetler Birliği'nin Almanya ile el sıkışmasından sonra endişe dolu günler geçirmiş hem Alman hem de Sovyet siyaseti, Ankara Hükümeti'ni endişeye sevk etmişti. İki tarafında çekincelerini bilen ve Sovyetler Birliği ile Almanya karşısında ortak payda da buluşmaya çalışan İngiltere, Türk-Sovyet ilişkilerini düzeltmek için yoğun çaba sarf etmişti. Sonuçta İngiltere'nin bu yöndeki faaliyetleri netice vermiş ve Sovyet Dışişleri Bakanı olan Vişinski, Türk Büyükelçisi Haydar Aktay ile bir görüşme tertip etmişti. Sovyet Bakan, İngiliz yönetiminden aldıkları malumatlara göre *“Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda Sovyetlerin Türkiye'nin güç durumundan yararlanarak kendisine saldıracağından korktuğunun anlaşıldığını”* belirterek bu endişenin yersiz olduğunu belirtmesi üzerine, Türk Büyükelçinin de bu konuda benzer teminatlar vermesi sonrasında 25 Mart 1941 tarihinde Türk-Sovyet Saldırmazlık Bildirisi akdedildi. 1925 yılında yapılan Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması'nın teyidi niteliğinde olan bu yeni anlaşmaya göre ise taraflardan biri saldırıya uğrar yahut da savaşa girer ise bu durumda diğeri onun *“tam anlayış ve tarafsızlığına güvenebilecekti”*⁵⁴¹. Ancak bazı gelişmeler özellikle Sovyetlerin Türk-Alman ilişkilerine bilinçli olarak zarar verme niyeti taşıdığını göstermekteydi. Sovyet Hava Kuvvetleri'nin, ellerine geçen M-109 ve M-110 Alman avcı uçakları tamir edip tıpkı Almanlar gibi işaretler kullanarak,

⁵⁴⁰ Abidin Daver, “Hiçbirine İnanmıyoruz”, *Cumhuriyet*, 5 Mart 1941, s.3.

⁵⁴¹ Soysal, *Türkiyenin Siyasal Anlaşmaları I*, s.634.; Oran, *Türk DışPolitikası*, s.437.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.154.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.636.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.409.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.175.; Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.455.

Türk-Sovyet hududunda uçmaları, Türkiye tarafından Sovyetlerce, Türk-Alman ilişkilerini bozmaya yönelik bir politika olarak görülmekteydi⁵⁴².

Bu sırada Irak'ta darbe oldu ve yeni yönetim Alman sempatzanıydı ki bu durum İngiltere'nin hoşuna gitmeyecek, bunun neticesinde de darbeci yönetimi tanımayacaktı⁵⁴³. Zira İngiltere ve eski Irak Hükümeti zamanında imzalanan bir anlaşmaya istinaden İngiltere, Irak'tan askeri kuvvetler geçirmek istemekteydi. Buna karşılık yeni Irak hükümeti ülkelerine fazla asker girmesini istememekle birlikte bunu bağımsızlık haklarına da saldırı olarak görmekteydi⁵⁴⁴. Taraflar arasında gerginlik hat safhaya ulaşırken Raşid Ali Geylani yönetimindeki yeni Irak Hükümeti, Almanya ile gizli temaslarda bulunmuş ve Almanya da Suriye üzerinden Irak'taki bu darbeci yönetime yardım etmişti. Lakin İngiltere'nin durumun farkına vararak Basra'ya asker çıkarması ile birlikte taraflar arasındaki gerginlik savaş mahiyetini aldı⁵⁴⁵. Irak, İngiltere için Hindistan yolu üzerinde bulunması, hububatı ve petrolü açısından önemli olmasının yanı sıra; burasının Almanlara kaptırılması demek Kuzey Afrika'daki savaşın kaderinin de Mihver lehine değişmesi anlamını taşıyordu⁵⁴⁶.

Bu bağlamda Irak'ın stratejik öneminin farkında olan Almanya da, darbeci yönetime Türkiye üzerinden askeri mühimmat sevkiyatı yapabilmek için Ankara Hükümeti'ne baskı kurmaya başlamıştı⁵⁴⁷. Mart ve Nisan ayları itibariyle Balkanların tümüne yakını ve Ege Adaları'nı dahi kontrolü altına alan Almanya, Türkiye'nin taleplerini kabul etmesi karşılığında çeşitli toprak vaadlerinde dahi bulunmuştu.⁵⁴⁸ Almanya'nın Türkiye üzerindeki baskısı sürerken diğer yandan Churchill de İnönü'ye bir mektup yollayıp, Türk hava üslerinin kullanılarak Romanya petrol sahalarının bombalanması için İngiliz uçaklarına izin verilmesini istedi.⁵⁴⁹ Türkiye ise İngiliz ve Alman baskılarına karşı dirayetli ve kesin tavrını korudu. Bunun neticesinde Almanya,

⁵⁴² BCA, f. 232-562-11., y.30.10.0.0

⁵⁴³ Ömer Rıza Doğrul, "Irak'ta Mühim Bir Gerginlik", *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1941, s.3.; Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.455.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.179.

⁵⁴⁴ Yunus Nadi, "İngiltere ve Irak Arasında", *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1941, s.1.

⁵⁴⁵ Ömer Rıza Doğrul, "İngiltere-İrak Harbine Dair", *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1941, s.3.

⁵⁴⁶ Abidin Daver, "Irak Ordusu", *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1941, s.3.

⁵⁴⁷ Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.455.; Doğan, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya*, s.81.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.155.

⁵⁴⁸ Oran, *Türk Dış Politikası*, s.440.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.155.; Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.455. Doğan, *İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya*, s.81-82.

⁵⁴⁹ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı I*, s.179.

Türkiye kanalıyla Irak'a yardım gönderme ve Türkiye'nin savaşa girmesi yönündeki istek ve emellerinden vazgeçmek mecburiyetinde kalarak, 18 Haziran 1941 tarihli Saldırmazlık Paktı ile yetindi. Ancak bu anlaşma Almanya için nefes aldırıcı ve Türkiye üzerinden gelebilecek bir saldırıya set çeken bir anlaşmaydı. Çünkü Hitler'in aklında Sovyetler Birliği'ne saldırı planı vardı⁵⁵⁰. Türkiye, Almanya ile akdettikleri bu saldırmazlık anlaşmasında 1925 Türk-Sovyet Anlaşması ve 1939 tarihli Üçlü İttifak Anlaşması'na "...bugün var olan yükümlerin saklı kalması" ibaresini koydurarak bağlı kalmıştı. Ayrıca yine Türkiye bu anlaşmanın her aşamasında konuyla alakalı olarak İngiltere'yi anında haberdar ediyordu. Ancak bu anlaşma daha savaşa dahi girmemiş olan Amerika Birleşik Devletleri'ni, İngiltere'yi ve Sovyetler Birliği'ni rahatsız etmişti. Nihayetinde demokrasi bloğunun bu anlaşmaya tepkisi ağır olmuş ve "Ödünç Verme ve Kiralama Kanununu" askıya almışlardır⁵⁵¹.

Times Gazetesi, Türk-Alman Saldırmazlık Anlaşmasını okuyucularına şu şekilde duyurmuştur: "*Alman haber ajansı dün gece Türkiye'nin Berlin ile 'her iki ülkenin mevcut taahhütleri çerçevesinde' bir 'Dostluk Anlaşması' imzalandığını duyurdu. Yakın doğudaki zaferin, batı sınırlarına Mihver güçlerinden oluşan bir yarım ay getirmesinden bu yana Türkiye üzerinde bu yönde büyük bir baskı uygulanmıştır. Alman askerleri Trakya ve Ege Adaları'nda bulunmaktadır ve Dobruca ve Rodos üzerinden İtalyanlar ile bağlanmaktadır. Türkler görüşmeler sırasında İngiliz Hükümeti'ni gelişmelerden haberdar etti. Kayda değer bir direnç gösterdiler ve Almanya'nın isteklerinin hepsinin karşılanmadığı açıktır. Bununla birlikte, anlaşma her iki tarafa da karşılıklı olarak toprak bütünlüğü ve saldırmazlığı ve ortak konularla ilgili tüm sorunlarda konsültasyonu garanti etmektedir. Bu durum, Almanya'nın daha fazla imtiyaz için bastıracağı anlamına gelmektedir. Anlaşmanın imzasının Londra'da memnuniyetle karşılandığı ise söylenemez ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu zor durum tam olarak anlaşılmaktadır. Türk Hükümeti'nin İngiltere'ye karşı olan tavrı önceden olduğu gibi samimi ve sadıktır. Türk Ordusu'nun Almanya'nın Türk topraklarından asker geçirme girişimlerine veya askeri bir hazırlık olarak Naziler*

⁵⁵⁰Soysal, *Türkiyenin Siyasal Anlaşmaları I*, s.637.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.411.; Üçok, *Siyasal Tarih*, s.291.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.636-637.

⁵⁵¹ Soysal, *Türkiyenin Siyasal Anlaşmaları I*, s.638.; Ataöv, *2. Dünya Savaşı*, s.192.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.157.; Yalçın vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s.456.; Oran, *Türk Dış Politikası*, s.444-445.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.410.

tarafından savaşta kullanılan, sivil giyimli ajanların veya askerlerin sızmasına mertçe karşı koyacağına şüphe yoktur. Bu düşünceler, Alman propagandasının bu askeri diplomatik başarıdan sonuna kadar faydalanmasını engellemeyecektir”⁵⁵².

Türkiye'nin maruz kaldığı Alman baskısının bilincinde olmalarına rağmen Müttefikler, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa resmen girmesi ve savaşın Sovyet topraklarına sıçraması sonrasında yeni Müttefikleri haline gelen Sovyetler Birliği'ne, Boğazlardan yardım götürebilmek amacıyla Türkiye üzerinde kurmuş oldukları baskının dozunu artırdı. Müttefikler, özellikle de 1943 tarihinden itibaren bir dizi konferans ve diplomasi trafiği ile Türkiye'yi savaşa dahil edebilmek için yoğun çaba sarf etti⁵⁵³. Müttefiklerin, Ankara Hükümeti'nden talepleri askeri amaçlar için üst istemelerinden tutun da Türkiye'nin savaşa dahil olması, Almanya'ya yapılmakta olan krom ihracatının tamamen durdurulması ve Boğazlardan geçmekte olan Alman ticaret gemilerine geçiş izni verilmemesi şeklinde bir dizi taleplerden oluşuyordu (İngiltere bu gemilerin ticari maksatla değil de askeri mühimmat taşıdığı gerekçesi ile Boğazlardan geçişinin engellenmesi için Ankara Hükümeti'ne birçok kez nota vermişti). İngiltere Başbakanı Churchill, konuyla alakalı olarak Adana'da Cumhurbaşkanı İnönü'yle yapmış olduğu görüşmeler sonrası vermiş olduğu beyannamede şunları aktarmaktaydı: *“Türk dost ve Müttefiklerimizden bir şey istemedik, kendilerini tehlikeye atma arzusu göstermedik, çünkü Türkiye'nin tehlikeye düşmesi bizim tehlikeye düşmemiz olurdu. Türk ordularını asrî esliha ve techizat ile takviye etmek imkanlarını aradık. Deniz ve karayollarından taşıyabilecekleri kadar malzemeyi Amerikalılarla birlikte temin edebileceğimizi anlattık. Bugün Ankara'da Türk ve İngilizlerden mürekkep müşterek bir heyet menzil yollarının ıslahına, nakliye vesaitinin ikmaline çalışmaktadır. Bu suretle Türkiye'yi muhtemel herhangi bir taarruza karşı daha kuvvetli bulundurmak mümkün olacaktır. Amerika ile birlikte Türkiye'ye nakledilip donatabilecekleri, istedikleri kadar esliha ve malzemeyi harbiye verebilecek vaziyetteyiz...Türkiye'nin şimdiye kadar sebat ile mukavemet gösterdiği yakın tehlikeler bugün daha azalmıştır. Çünkü cenubunda ve şarkındaki dostları*

⁵⁵²İlker Cender, *The Times Gazetesine Göre İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Dış Politikası*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2013, s.35-36.

⁵⁵³ Evren Küçük, *Savaşta Diplomasi: Adana-Yenice Gizli Görüşmeleri*, Hiperyayın, İstanbul 2019, s.62-123.

düşmanlarına galebe etmiş bir vaziyettedir...Ruslarla Türklerin en sıkı dostluk idamesine taraftar olduğumu ilave etmek isterim"⁵⁵⁴. Churchill, bu görüşmede Türkiye'nin müttefiklerle olan bağını artırması ve bu sayede düşmana karşı gerekli olan askeri-teknik desteği alabileceğini bildirmekteydi. Bütün bu yaşanan gelişmeler Türkiye ve Müttefik devletler arasında krizlere sebep olmuş ve dönem dönem ilişkiler kopma noktasına gelmiştir⁵⁵⁵.

Türkiye genel itibariyle savaş boyunca demokrasi bloğundan yana bir duruş sergilemiş ve zaman zaman da Almanya ile bu yüzden karşı karşıya kalmıştı. Zira İngiltere, İtalya'nın savaş dışı kalmasından sonra Ege Adaları'na yönelmiş ancak Alman direnişi karşısında zor durumda kalmış iken Türkiye yardım elini uzatmıştı. Suriye'den yola çıkarak Türkiye üzerinden geçen binlerce ton ağırlığındaki malzeme, adalarda sıkışıp kalan İngilizlere, Türk kayıkları vasıtasıyla ulaştırılıyordu. Yine İngiltere, Ege Adaları'nda tutunamayarak geri çekilmeye başladığında Kuşadası ve Bodrum limanları ilk geçiş güzergahları oldu. Hatta öyle ki Türkiye'nin İngiltere'ye yardım yapmasından rahatsız olan Almanya, Muğla'daki dağlık sahalara bomba atmıştı. Ayrıca von Papen, Türkiye'yi İngiliz taleplerini karşılamaya devam etmesi durumunda İstanbul ve İzmir'i bombardıman etmekle bile tehdit etmişti⁵⁵⁶.

Ancak Türkiye'nin, Almanya'ya rağmen yapmış olduğu bu yardımlardan fazlasını isteyen Müttefikler özelinde İngiltere, Almanya'nın gerilemeye başlaması ve bu kez de Balkanlar ve Orta Avrupa'da, Sovyet tehdidinin belirmesi üzerine ikinci cepheyi Balkanlar üzerinde açmayı, bu yolla Balkanlara, Sovyet askerlerinden önce Müttefik birliklerini sokmayı amaçlamakta ve bu noktada Türkiye'yi kilit bir rolde görmekteydi⁵⁵⁷.

Türkiye'yi savaşa dahil edebilmek içinde başta Adana Konferansı, Kahire Konferansları olmak üzere Ankara Hükümetinin resmi temsilcilerinin de hazır bulunduğu bir dizi konferans düzenlendiği gibi Müttefiklerin kendi aralarında yapmış oldukları birçok konferansta dahi Türkiye'nin savaşa girmesi kararı verilmişti. Ankara Hükümeti ise savaşa girmemek için kimi zaman Sovyet tehdidini kimi zaman Alman

⁵⁵⁴ BCA, f. 235-588-3.,y.30.10.0.0

⁵⁵⁵ Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.239.; Oran, *Türk DışPolitikası*, s.465-466.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.412.

⁵⁵⁶ Ataöv, *2. Dünya Savaşı*, s.194-196-198.; Weisband, *2. Dünya Savaşı*, s.153-154.

⁵⁵⁷ Ataöv, *2. Dünya Savaşı*, s.194.; Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.395.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.642.

baskısını kimi zamansa askeri ve teknolojik donanımdan yoksun olduğu gerekçelerini ileri sürerek tam bir denge politikası izlemiş ve savaş dışı kalabilmişti⁵⁵⁸. Ancak İngiltere 20 Şubat 1945'te Türkiye'ye memorandumda bulunarak 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya'ya savaş ilamında bulunan devletlerin, 25 Nisan 1945 tarihinde düzenlenecek olan San Fransisco Konferansı'na katılabileceklerini belirtti. İngiltere, Türkiye'nin savaşa dahil olması halinde Birleşmiş Milletler Bildirisi'ne katılabileceğini de Ankara Hükümeti'ne naklederek sürecin başlamasını sağlamış ve bunun üzerine TBMM olağanüstü bir toplantı düzenleyerek, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir⁵⁵⁹. Ancak bu savaş ilanı kâğıt üzerinde olmakla birlikte kazanan taraflar bu tarihlerde zaten netleşmişti. Bu yüzden savaş sonrası Türkiye'nin sürdürmüş olduğu bu kararlı tutum ve ülkenin bir felaketin eşiğinden dönmüş olması yurtiçinde de takdir görmüştü⁵⁶⁰.

⁵⁵⁸ Armaoğlu, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.393,394,412.; Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, s.164,172,173.; Artuç, *İkinci Dünya Savaşı II*, s.238; Oran, *Türk Dış Politikası*, s.451,455,458., Uçok, *Siyasal Tarih*, s.292.; Weisband, 2. *Dünya Savaşı*, s.119,155,186.; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s.643-646.

⁵⁵⁹Ömer Osman Umar, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk- Sovyet İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XX, S.59, Temmuz 2004, s.398-399.; Nadir Nadi, "San Francisco Konferansı Açılırken", *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1945, s.1-3.; *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1945, s.1.; Nadir Nadi, "Tarihi Karar", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1945, s.1.; Ömer Rıza Doğrul, "Dünya Hürriyeti ve Dünya Barışı Uğrunda", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1945, s.3.; Hem Nalına Hem Mihına, "Barış İçin Savaş", *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1945, s.2.

⁵⁶⁰ BCA, f. 490-1-0-0.,y.11.60.11.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı Almanya'nın ve İtalya'nın yayılcı politikaları ile Avrupa'da mevcut olan statükoyu değiştirmek istemeleri neticesinde patlak vermişti. Yine İkinci Dünya Savaşı'nın, bir Avrupa savaşı olduğu düşünülürken kısa zaman içerisinde gerek Uzakdoğu da Japonya'nın savaşa dahil olması ve gerekse de Kuzey Afrika'dan Balkanlara, Sovyet Rusya'ya, Pasifik'e kadar olan geniş bir yelpazede yayılım alanı göstermesi ile bu savaş bir dünya savaşı haline gelmişti.

Savaşın başlarında uzlaşmacı bir politika güden İngiltere savaş çıkmasına engel olmak için elinden gelen her türlü tavizi vermiş ve Almanya'nın çıkardığı birçok krizi tölere etmişti. Ancak Almanya'nın her seferinde daha fazlasını istemesi, gözünü 900 yıl boyunca işgal görmemiş olan Büyük Britanya topraklarına dahi dikmesi ile beraber bu kez Almanya, İngiltere'nin bambaşka bir yüzü ile karşılaştı. Bu tarihten sonra İngiltere, Almanya karşısında dezavantajlı olduğu askeri, teknolojik her meseleyi yavaş yavaş kendi lehine değiştirerek büyük atılımlar yaptı. Devlet ve millet olarak yek vücut olan İngilizler birlik ve bütünlük içinde her fedakarlığı gösterdiler.

Bu süreç içerisinde İngiltere yegâne Müttefiki olan Fransa'nın Almanya tarafından işgal edilmesinden tutun da Dunkirk olayı ve Büyük Britanya topraklarının Alman işgali tehdidi altına düşmesine kadar birçok badireler atlatmıştı. Almanya bir yandan Britanya'yı bombardıman ederken diğer taraftan da İngiltere'nin Kuzey Atlantik'teki ticaret gemilerini dahi batırarak sömürgeleri ile bağlantısını kesmeye çalışıp bu ada devletini aç bırakıp, ölüme sürüklemek emelindeydi. Ayrıca yine İngiltere nazi işgalinden ana vatanını kurtarmanın savaşını verirken bir taraftanda Doğu Afrika'da İngiliz sömürge alanlarını İtalyanların saldırılarına karşı korumanın savaşını vermişti. Doğu Afrika'daki savaşta İtalyanların sayıca üstün olmalarına rağmen başarı sağlayan İngiltere için bu kez de Akdeniz hakimiyetini kaybetmemek ve sömürge yollarının tehlikeye düşmesini engellemek için Kuzey Afrika'da mücadele etmek zarurieti doğdu. Burada yine İtalyanlarla mücadele eden İngiltere onları püskürtmeyi başarırken bu kez de Almanya ile savaşmak zorunda kaldı. İngiltere Akdeniz'deki hakimiyeti ve hava üstünlüğü sayesinde Almanlara karşı da başarıyı yakalamayı bildi. Almanların İngiltere için biçtiği kefene girmemek için İngilizler 1941 sonlarına kadar tek başlarına mücadele verdi ki bu süreç İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı içerisindeki karanlık yıllarıdır.

İngilizlerin nazarında önemli bir figür olan ve 10 Mayıs 1940 tarihinde başbakanlık makamını devir alan Churchill, İngiltere için sancılı geçen bu zaman zarfında halkına kan, ter ve göz yaşından başka bir şey vaad etmiyordu. Çünkü bu bir savaştı ve Churchill, 1939-1945 tarihleri aralığında Hitler'den çok daha realist ve pragmatik bir politika uygulayarak 1940 tarihinde Britanya'nın işgal tehlikesi altında bulunduğunu var olan tehlikenin ehemmiyet ve büyüklüğünü İngiliz milletine deklare ederek halkının güven ve desteğini sağlamıştı. Churchill'in aksine Hitler'se 1943 yılında Müttefiklerin, Almanya için adeta bir kalkan görevi üslenen ve Almanya'ya saldırı yolunda bir engel teşkil eden İtalya cephesini açarak Avrupa kalesine saldırmaları ardından da ele geçirmelerine karşın bunun Almanya'yı etkilemediğinin üzerinde ısrarla durmuştu. Hatta öyleki Normandiya çıkarması ve sonrasında Fransa'nın Müttefiklerce ele geçirilerek savaşın Almanya sınırlarına dayanmasına karşın Hitler ve kurmayları yaptıkları propagandalar ile Almanya'nın savaşı kazanacağı, gizli silahlarının olduğu, zehirli gaz kullanacakları, İngiltere'nin kendileri ile barış masasına oturacağı gibi birçok şayialar çıkarma yoluna gitti. Oysa ki Almanya'nın Ren Bölgesine asker sokması ile başlattığı istila harbi Almanya için artık istiklâl harbi mahiyetini almış ve savaş başladığı noktaya dönmüştü. Ancak yine de Hitler, Almanya'nın içine düştüğü vahim durumu halkına Churchill gibi şeffaf bir politika ile anlatarak onların desteğini alma yoluna gitmedi. Politik hatalarına devam eden Hitler Almanyası Perl Harbor saldırısı sonrasında henüz Amerika Birleşik Devletleri Almanya'ya ve İtalya'ya savaş dahi açmamışken Mihverin güdümündeki uydu devletlerle beraber Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş açması da bir akıl tutulmasıdır. Çünkü Mihver böyle bir hamlede bulunmasaydı Amerika Birleşik Devletleri belkide Avrupa'daki savaşa müdahil olmayacak ve Churchill'in de bir çekincesi olan İngiltere'nin üzerindeki desteğini çekmek zorunda kalarak bütün gücüyle Pasifik'teki mücadeleye yoğunlaşacaktı. Lakin Hitler yaptığı hatalar silsilesine bir yenisini daha ekleyerek Churchill'in bu endişesini bertaraf etmiş oldu. Oysa savaşın başlarında Sovyetler Birliği'nin Almanya ile beraber emperyal amaçlar peşinde koşarak Polonya işgalini ortaklaşa yapmış olmalarına ve yine Sovyetler Birliği'nin Finlandiya ile beraber birçok Baltık ülkelerini işgal etmesine rağmen Churchill İngilteresi Sovyetlere alenen savaş ilan etmemişti. Çünkü akıllaca bir

politika güden Churchill böyle bir hamlenin Sovyetleri Almanya'ya yakınlaştıracığının bilincindeydi.

Yine Hitler ve yönetimini Churchill İngilteresi ile karşılaştırdığımızda Almanya'nın bir diğer hatası bu yanlış stratejilerine savaş alanında da devam etmesidir. Zira Churchill, Dunkirik'te Almanlarca kısaç altına alınmış olan Müttefik kuvvetlerine geri çekilme talimatı vererek 338.000 kişiden oluşan askeri kuvveti imhadan kurtarmış ve bunları daha sonra Mihverle olan mücadelede kullanmıştı. Ancak Hitler ileride Almanya'ya karşı kullanılacak olan bu birlikleri imha etmek yerine emrindeki kuvvetlerine dur emri vererek onların tahliye sürecini kolaylaştırmıştı. Yine Hitler, gerek doğuda Sovyetler Birliği ile olan mücadelesinde gerek Kuzey Afrika'da İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı verdiği savaşında askerlerine kesin surette geri çekilmelerini yasaklamıştı. Bu yanlış kararının sonucunda yüzbinlerce Alman askeri hayatını kaybetmişti. Ancak tarihten ders çıkarmayan Hitler, Müttefikler Normandiya çıkarmasına başladıklarında Alman askerlerine buldukları kaleleri terk etmemeleri ve sonuna kadar savaşmaları emrini vererek yine yüz binlerce Alman askerinin esir düşmesine sebep oldu.

Sonuçta Hitler, Churchill'in aksi istikametinde bir politika ve savaş stratejisi uygulamış ve her seferinde İngiltere'nin tuzaklarına düşmüştü. Çünkü Hitler, ilk olarak İtalya'ya yapılması planlanan çıkarma harekâtında İngilizlerce bilinçli şekilde yayılan sahte istihbaratlar ve çeşitli oyunlarla çıkarmanın Balkanlara yapılacağına inandırılmıştı. Almanya'yı oyuna getirme konusunda İngiltere Normandiya çıkarmasında da yine sahte telsiz konuşmaları ve sahte hücum botlarını kullanarak Hitleri yanıltmıştı. Burada ilginç olansa hem İtalya'da hem de Normandiya'da Müttefiklerin tüm güçleri ile bu noktalara çıkarma yapmış olmasına rağmen Hitler'in kuru bir inat ve sabit fikirle asıl çıkarmaların başka noktalardan geleceğine inanması ve Alman askerlerini saldırının olacağını düşündüğü sahalara nakletmesiydi.

Hitler'in yaptığı bütün bu hatalar İngiltere'yi adım adım zafere taşıyan amiller oldu. Ancak bütün bunların yanında İngiltere'nin savaşı kazanmasında radar sistemini kullanmaları, Almanların gizli enigma şifrelerini çözmeleri, hava üstünlüğünün İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'de olması ve İngiltere'nin denizlerde üstün güç olması etkili oldu. Ayrıca yine İngiliz kuvvetlerinin çok iyi bir şekilde ikmal edilmeleri ve tabi Hitler'in hayalperestliğinden çok uzak gerçekçi İngiliz politikasıdır.

Bu kriz dönemini iyi idare eden İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa bilfiil dahil olmasıyla rahat bir nefes almış tek başına nazizmle mücadele etmek külfetinden kurtulmuştu. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki tarfsız olarak adlandırılan Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri bu mücadeleye girmeden önce bir nevi tarafsız taraflardı. Zira Amerika Birleşik Devletleri savaşın başından beri İngiltere yanında bir duruş sergilerken Sovyetler Birliği de Almanya yanlısı bir çizgide ilerlemiş ve emperyal amaçlar peşinde koşmuştu. Ancak İngiltere için Amerika Birleşik Devletleri'nin daha fazlasını yapması gerekti. Bunun için de Japonların Perl Harbor saldırısı İngiltere'ye istediği bu fırsatı tanıdı. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırması ile de bütün dengeler değiştirmiş önce Amerika'nın sonrasında ise Sovyetler Birliği'nin demokrasi cephesinde savaşa girmesi ile savaşın kaderi tekrardan yazılmış ve İngiltere'ye zafer kapıları aralanmıştı.

Yaşanan bu gelişmelerle Mihver Bloğu kan kaybederken Müttefikler Bloğu hiç olmadığı kadar güçlü bir hale gelmişti. Sovyetler Birliği Almanya'ya doğuda çok ağır darbeler indirirken, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Mihveri yumuşak karnı olan İtalya'dan vurdu. Bunu Normandiya Çıkarması ve nihai hedef olan Almanya'nın ele geçirilmesi takip etti. (Churchill, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Sovyetler Birliği'nin Müttefikler yanında savaşa girmiş olmasına rağmen İtalya cephesinde ve Normandiya'da Müttefiklerin hareketlerinin sekteye uğradığı her anda Gelibolu'daki başarısızlığı aklına gelmiş ve her zaman için mağlup olma endişesini yaşamıştı.)

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin savaşta demokrasi bloğunda yer almaları ile yetinmeyen İngiltere, bu süreç içerisinde Türkiye'nin kilit bir rol oynayacağını ve zaferin daha erken temin edileceğini düşünerek Türkiye üzerinde büyük ölçekte bir baskı kurmuştu. Bu amacına ulaşabilmek için de Ankara hükümetini endişeye sevk ederek Türkiye'nin yumuşak karnına dokunmaya çalışan İngiliz yönetimi kimi zaman Alman tehdidini kimi zamansa Sovyet tehdidini kullanarak ve hatta Türkiye'yi çeşitli pazarlıklara konu ederek kendi safında savaşa sokma gayreti içinde olmuştu. İngiltere savaşın başından sonuna kadar bu emeline ulaşabilmek için pes etmeden diplomasi savaşı verdi.

Lakin savaş boyunca tek galesi toprak bütünlüğünü korumak ve ulusal egemenlik ilkesinden taviz vermemek olan Türkiye, her ne kadar uyguladığı denge

politikası ile savaş dışı kalmayı başarmış olsa Türk ekonomisi savaşan birçok devletin ekonomisinden dahi yüksek oranlarda enflasyona şahit oldu. Ancak bütün güçlülere rağmen Ankara hükümeti, Atatürk'ün açtığı yolda “*yurtta sulh cihanda sulh politikası*” temelinde ilerleyerek, değişen aralıklarla Alman baskısı, İngiliz baskısı, Sovyet baskısı ve Amerikan baskısına maruz kalmıştır. Oysa ki Türkiye savaşın başında Üçlü İttifakı imzalayarak savaşta demokrasi bloğundan yana rengini belli etmiş, Almanların İstanbul ve İzmirli bombardıman ederiz tehditlerine dahi göğüs gererek İngiltere'ye savaşa girmeden elinden geldiğince yardımda bulunmuştu. Ancak Müttefiklerin fiilen savaşa girmesi için yaptığı baskılar düzenledikleri konferanslar artarak devam etmiş ve ilişkileri kesme noktasına dahi gitmişlerdi. Ama bazen tarafsız kalmakta bir tarafsızlıktır. Zira Türkiye'nin tarafsız kalması sayesinde Almanya Irak'a yardım gönderememiş ve yine Türkiye'nin tarafsızlığı sayesinde savaş Anadolu üzerinden Süveyş Kanalı'na oradan Kuzey Afrika'ya uzanan sahaya yayılamamıştı. Gelin görün ki barış için her fedakarlığı yapan Türkiye, Artuç'un deyimiyile ne “*İsa 'ya ne de Musa 'ya yaranamamıştır.*”

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile Türkiye Cumhuriyeti savaşın getirdiği gailelerle uğraşmak ve savaş dışı kalmanın mücadelesini verirken Türk milleti ise dönemin en önemli kitle iletişim aracı olan gazeteler vasıtasıyla Avrupa'da ve dünyada yaşanan gelişmeleri takip ediyordu. Bu yüzden dönemin en önemli kitle iletişim araçlarından olan gazetelerin manşetleri, muhtevaları vs. hükümet tarafından Basın Yayın Umum Müdürlüğü vasıtasıyla sıkı bir denetimden geçiyordu. Hükümetin denetim mekanizmalarından bir diğeri de mebus gazeteciler kanalıyla işliyordu. Olağanüstü olayların cereyan ettiği, dünya konjonktürünü etkileyen savaş yıllarında matbuat hayatında da olağanüstü tedbirler alınmış ve gazetelerin kapatılması eskiye oranla kolaylaşmıştı. Bu dönemle bırakın muhalif gazeteleri, hükümete yakın olan gazeteler dahi her an kapatılma endişesini taşıyordu.

Bütün bu sıkı tedbirler ve cezalara karşın çalışmanın asli kaynağı olan Cumhuriyet Gazetesi İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını “*Nihayet Harp Başladı*” şeklinde manşetlerine taşıırken İkdam Gazetesi gibi birçok gazete haberi “*Avrupa'da Harp Başladı*” diyerek tarafsız bir dille okuyucuları ile paylaşmıştı. Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi, 1939 tarihinde Almanya'nın uyguladığı siyaseti Versay Anlaşması'nın boyunduruğundan kurtulma çabası olarak yorumlamış ve bu savaşın

Avrupa'ya yeni bir nizam getirmesi temennisinde bulunmuştu. Yani Cumhuriyet Gazetesi, savaşın başlamış olduğu 1939 tarihinden üstünlüğün Müttefiklere geçtiği 1944 yılına kadar Alman yanlısı bir çizgide ilerlemişti.

Cumhuriyet'te Alman yanlısı yazıları ile bilhassa dikkat çeken isimler ise başta emekli bir general olan Emir Erkilet olmak üzere Nadir Nadi'dir. Ancak Cumhuriyet Gazetesi her ne kadar Alman taraftarı olsada Müttefikler aleyhinde yazılar neşretmeyip ılımlı bir politika gütmüştü. Bu dengeyi oluşturmak için de özellikle Abidin Daver İngiltere lehinde yazılar kaleme almıştı. Bunun yanında Cumhuriyet Gazetesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi politikası ile ters düşmemek adına da çaba sarf etmişti. Ancak Cumhuriyet Gazetesi kurulduğu andan itibaren Ankara Hükümeti ile iyi ve dosthane bir ilişki geliştirmesine karşın, İkinci Dünya Savaşı sürecinde uygulamış olduğu Hitler yanlısı duruşu ve Almanya'yı destekler nitelikte olan yazılarından dolayı Ankara nezdindeki bu itibarını kaybetmiş ve zaman zaman kapatılmaktan kurtulamamıştır.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, f. 490-1-0-0.,y.11.60.11
 BCA, f.246-665-10., y.30.10.0.0
 BCA, f. 235-588-3.,y.30.10.0.0
 BCA, f. 232-562-11., y.30.10.0.0
 BCA, f.95-54-1.,y.30.18.1.2
 BCA, f.11-63-8., y.30.1.0

II. SÜRELİ YAYINLAR

Cumhuriyet Gazetesi (1939-1945)
 Akbaba Dergisi (1939,1941,1944)

III. TELİF ESERLER

- ARMAOĞLU, Fahir, *20. YY. Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004.
- ARTUÇ, İbrahim, *İkinci Dünya Savaşı*, C. I-II, Kastaş Yay., İstanbul 2003.
- ARTUÇ, İbrahim, *İsmet Paşa Bir Dönemin Öyküsü*, Kastaş Yay., İstanbul 1993.
- ATAÖV, Türkkaya, *İkinci Dünya Savaşı*, İleri Yayınları, İstanbul 2008.
- AYDOĞMUŞ, Fatih, *İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Propaganda ve Türkiye*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2018.
- BAŞARIR, Mehtap, *Türk Basınında İkinci Dünya Savaşı (Tan, Ulus, Cumhuriyet, Akşam Gazeteleri Örneği)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri 2018.
- BENHÜR, Çağatay, Çağatay Benhür, “Stalin Dönemi Türk Sovyet İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.15, 2014, ss.325-337.
- BENHÜR, Çağatay, “İkinci Dünya Savaşında İran’ın İşgali ve Türk Basını (1941)”, *Turkish Studies*, Sayı,10/9. Yıl 2015, s.75-104.
- BİNER, Emrah, *II. Dünya Savaşı Döneminde Türk Basınının İngiltere’ye Bakışı*, İ.Ü. A.İ.İ.T Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.
- CARTIER, Raymond, *İkinci Dünya Savaşı 1939-1942*, C. I, Meydan Larousse Yayınları, İstanbul 1975.

- ÇELİK, Ahmet, “İkinci Dünya Savaşı’nda Hükümet Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar”, *Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, 2018, s. 316-331.
- CENDER, İlker, *The Times Gazetesine Göre İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Dış Politikası*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2013.
- CHURCHILL, Winston S., *2. Dünya Savaşı Hatıraları-Savaşın Alacakaranlık Dönemi (1939-1940)*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004.
- CORRELL, John T., “How the Luftwaffe Lost the Battle of Britain”, *Airforce Magazine*/August 2008, s.62-66.
- ÇINAR, Burak, “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın İki Cepheli Savaş Sorunu”, *Güvenlik Stratejileri*, Sayı:20, s.149-197.
- DALKIÇ, Levent, *İkinci Dünya Savaşı’nda İngiliz-Türk İlişkileri*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2016.
- DEMİR, Ayçin, *Türk Basınında Mussolini İtalyası*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2016.
- DEWEERD, H.A., “Hitler’s Plans for Invading Britain”, *Military Affairs*, Vol.12, No.3, (Autumn 1948),pp.142-148.
- DOĞAN, Havva, *Cumhuriyet Gazetesine Göre İkinci Dünya Savaşı Döneminde Almanya (1939-1945)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014.
- EISENHOWER, Dwight, *Avrupa Seferi*, Kastaş Yayınları, İstanbul 2001.
- EROĞLU, Bahar , “İkinci Dünya Savaşı Dönemi (1939-1945) Türk Siyaseti’nin Köşe Yazıları Üzerinden İnşası: Cumhuriyet Gazetesi Örneği”, *NWSA*, S.7, 2012, s.93-116.
- FORSTER, M. A., *Savaşın Dünya*, Terc. Can Kayabal, E Yayınları, İstanbul 1975.
- GARDINER, Juliet, *The Blitz-The British Under Attack*, Harper Press, London 2010.
- GILBERT, Martin, *Churchill*, çev. Süha Sertabiboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2013.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, Cem Sar (Haz.), *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1983)*, 6. Baskı, Cilt, I-II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1987.

- GÖZCÜ, Alev, “İkinci Dünya Türkiye’inde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı,62, s.85-108.
- GUDERIAN, Heinz, *Bir Askerin Anıları*, C. I, Kastaş Yay., İstanbul 1998.
- GÜRÜN, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1983.
- HALE, William, *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, Mozaik-Arkeoloji Sanat, İstanbul 2003.
- HART, Liddell, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Çev. Kerim Bağrıaçık, C.I, YKY, İstanbul 1999.
- HART, Liddell, *Hitlerin Generalleri Konuşuyor*, C.I, Çev. Mehmet Tanju Akad, Kastaş Yayınev, İstanbul 1996.
- JABLONSKY, David, *Churchill and Hitler: Essays on the Political-Military Direction of Total War*, Routledge, Newyork 2003.
- ROBERTS, J.M. *Yirminci Yüzyıl Tarihi*, Türkçesi. Sinem Gül, Dost Kitabevi, Ankara 2003.
- JUKOV, Georgiy K., *Kitle Savaşı’nın Ustası Mareşal Jukov*, Kastaş Yayınları, İstanbul 2002.
- KEEGAN, John, *İkinci Dünya Savaşı*, çev. Samet Öksüz, Say Yay., İstanbul 2016.
- KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001.
- KILIÇ, Sezen, *Türk Basımı’nda Hitler Almanya’sı (1933-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.
- KİBAR, Hilal, “Pasifikte Mücadele Pearl Harbor”, *Tarih Dergisi*, Sayı 3, yıl 2018, s.15-17.
- KOÇ, Nurgül, “II. Dünya Savaşı’nda Alman İşgali Altındaki Ükelere Türkiye Üzerinden Yapılan Yardımlar”, *Bilig*, Sayı 84, ss.95-121.
- KORKMAZCAN, N. Selcen, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Basımına Yönelik İç ve Dış Müdahaleler”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı.17, yıl 2017, ss.241-265.

- KOZOK, Fırat, *Cumhuriyet Gazetesinin Genel Yayın Politikası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- KÜÇÜK, Evren, *Savaşta Diplomasi: Adana-Yenice Gizli Görüşmeleri*, Hiperyayın, İstanbul 2019.
- LANGLOIS, Georges, *20. Yüzyıl Tarihi*, Nehir Yayınları, Ankara 2003.
- MANSTEIN, Field Marshal Erich von, *Lost Victories: The War Memories of Hitler's Most Brilliant General*, trans. Anthony G. Powell, London 1958.
- METİN, Gökhan, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Değişken Dış Politikası'nın Basına Yansıması (1939-1945)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2014.
- METİNSOY, Murat, *İkinci Dünya Savaşında Türkiye (Savaş ve Gündelik Yaşam)*, Homerkitabevi, İstanbul 2007.
- ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, C.I, İletişim Yay, İstanbul 2001.
- ÖZÇELİK, Mücahit, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.29, 2010, s.253-269.
- RYAN, Cornelius, *En Uzun Gün*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1984.
- SAT, Nurullah, *Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Sürecinde Türk Basınında Japonya(1939-1945)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.
- SEYDİ, Süleyman, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Politik Tarihi*, Adem Çaylak, Cihat Göktepe, Mehmet Dikkaya, Hüsnü Kapu (ed.), Savaş Yay., Ankara 2009.
- Society for Science and Public, "How Radar Saved England", *The Science News-Letter*, Vol.48, No.8 (Aug.25, 1945), s.117.
- SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt. (1920-1945)*, TTK, Ankara 1983,
- TEKELİ, İlhan -Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileri ile İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi*, I.Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- ULUBELEN, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1982.

UMAR, Ömer Osman, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk- Sovyet İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XX, S.59, Temmuz 2004, s.369-412.

UTKUGÜN, Ceren, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2016.

ÜÇOK, Coşkun, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.

WEISBAND, Edward, *2. Dünya Savaşı ve Türkiye*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2002.

YALÇIN, Durmuş vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

YAVUZ, Uğur Günay, “İkinci Dünya Savaşı’nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Ocak 2016, Sayı,3, No,11. s.2-31.

IV. ANSİKLOPEDİ

II. Dünya Savaşı Ansiklopedisi, C.I-IV, Yener Yayınları, İstanbul 1976.

V. İNTERNET SİTELERİ

<https://islamansiklopedisi.org.tr/ikinci-dunya-savasi>

<https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/uzun-bicaklar-gecesi-159>

<https://www.bbc.com/turkce/vert-cul-37753076>

<https://www.usmmm.org/outreach/tr/article.php?ModuleId=10007681>

EKLER

Cumhuriyet

Dönem: — CUMHURİYET
Cemalî 2 Eylül 1939

NIHAYET HARB BAŞLADI!
Alman orduları dört koldan Leh topraklarına hücumla geçtiler
İNGİLTERE - FRANSA, ALMANYAYA ÜLTİMATOM VERDİ

Varşova dün 6 defa bombardıman edildi
Leh devlet merkezindeki Türk vatandaşları elçiliğimiz tarafından muhafaza ediliyor; halk yurdun müdafaasına koşmaktadır

(Varşovada bulunan arkadaşımız bildiriyor)

Varşova : 1 Eylül

Bu sabah saat dokuz buçukta şehir her tarafından verilen tahliye işaretlerinden tam dakikâ dakika sonra büyük Alman tayyareleri Varşova'nın garb ve şimal taraflarına bombardıman yaptılar. Müdafaa kuvvetleri bütün güncüleriyle karşı karşıyada Alman tayyareleri tahliyelerini dört dakikalık taksitlerle "dört" ediyorlar. İlk devlet merkezine yapılan hava saldıruları 1.2.5 saatlik faaliyetle akşama kadar altı defa tekrarlandı.

Bu sabah saat dokuz buçukta şehir her tarafından verilen tahliye işaretlerinden tam dakikâ dakika sonra büyük Alman tayyareleri Varşova'nın garb ve şimal taraflarına bombardıman yaptılar. Müdafaa kuvvetleri bütün güncüleriyle karşı karşıyada Alman tayyareleri tahliyelerini dört dakikalık taksitlerle "dört" ediyorlar. İlk devlet merkezine yapılan hava saldıruları 1.2.5 saatlik faaliyetle akşama kadar altı defa tekrarlandı.

NADIR NADİ

Açrupa harbi Patlak verdi

Bütün dünya sarsılmaya başlamış Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla bütün Avrupa'nın savaşın eşiğine geldi. Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla bütün Avrupa'nın savaşın eşiğine geldi. Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla bütün Avrupa'nın savaşın eşiğine geldi.

İngiltere ve Fransa umumî seferberlik

Cemberlain, bütün vaziyet eden mühim bir nutuk söyledi

Danzigler Almanya'ya iltihak ettiler bitaraf kahyor, İngilterede bir harb kab rulacak, Almanya'da radyo dinlemek Müzakereler niçin akim kaldı?

Leh orduları şiddetle mukavemet ediyor

Leh tebliği

Varşova 1 (s.a.) — Oda Başkanlığı Cemalîkurucunun 1 numaralı tebliği:

21 Eylül 1939 sabah saat dokuz buçukta, Almanlar, ordularını dört koldan Varşova'ya saldırdılar. Sabah erken saatlerde Alman hava kuvvetleri, Varşova'ya saldırılarını sürdürdüler. Alman tayyareleri, Varşova'ya dört dakikalık taksitlerle "dört" ediyorlar. İlk devlet merkezine yapılan hava saldıruları 1.2.5 saatlik faaliyetle akşama kadar altı defa tekrarlandı.

Ek 1: Cumhuriyet Gazetesi, 2 Eylül 1939

Cumhuriyet

Onaltıncı yıl sayı: 5501 İSTANBUL — CAGALOGLU Pazartesi 4 Eylül 1939

Son dakika
 Newyork 4 (Sabaha karın) Associated Press bildiriyor Moskova'dan bildirildiğine göre Sovyetler seferberliğe başlamıştır. Bugün Kuzeydoğum bütün ihtiyatları silah altına çağırılmışlardır.

İngiltere-Fransa harp halinde

Londrada Eden ve Çörçil'in de iştirakile harp kabinesi kuruldu

Elçiler memleketlerine dönüyorlar

Soldat Londrada hava hücumlarının kuru tetkikatı olan bir kütüphane ve öğüt. Londra patlamında yerleştirilmiş olan toynun dahi hatıraları

ALTYEREN DENİZİ
 BALTİK DENİZİ
 DÜNYA DENİZİ
 POLonya
 ÇEKOSLOVAKYA
 MACARİSTAN

MUHAREBE VAZİYETİ

Hududlarda çok şiddetli çarpışmalar oluyor

Varşova dün de iki hava hücumuna uğradı

Alman taarruzu Koridor, Silezya ve Slovakya istikametinde devam ediyor, ku'larından bazıları Vistül nehri kenarına geldiler

Başlayan harp Karşısında

Dün öğledenberi, Yirminci saatın ikinci büyük harbi başladı. İngiltere, Lehistanla olan ikinci bir sultan halatemesi için, Almanya nezdinde yaptığı son teşebbüs de fayda vermedi. Zaten fayda vermişse de muhtakak. Çünkü, Hitler, bu işi harbe halletmeye kat'î karar vermiş; bu makadde de, hislar mevkine pekliği güncleberi, güncleberi bir şekilde aleyhinde bulundukları Sovyet Rusya ile de anlaşmıştır. Bu itibarla Alman - Sovyet silahî teşebbüsü ve doğu halkın etkisiz kalmıştır. Her iki tarafın imzalamış olduğu antlaşma, her iki tarafın imzalamış olduğu antlaşma, her iki tarafın imzalamış olduğu antlaşma...

İngiliz Kralının hitabesi

Fransa ve İngilterenin hali harbe girmeleri Lehistanda büyük bir sevinçle karşılandı

Londra 3 (Husus) — Harizine Naresi erkânından bir zat bugün saat 11, 15 ve Alman büyük ölçünü ziyaret ederek İngiltere'nin Almanya'ya karşı harbi hali ile etkisiz kalmıştır. Her iki tarafın imzalamış olduğu antlaşma, her iki tarafın imzalamış olduğu antlaşma...

Harbin İtalyada bıraktığı akisler

Gazeteler Alman - İtalyan dostluğunun sarsılmadığını yazıyorlar

Roma 3 (a.s.) — Avrupa Gazeteleri, Fransa ve İngiltere ve Polonya memleketlerinde vurulan haberleri Batıda aldıkları haberleri pek afaki bir şekilde yorumlamışlardır. Düşünceyi parlama-nda söylediği sanki ve bilhassa Batıda İtalyanlar sulh içinde teşebbüs hak-ında ki şüphelerine sözleri fazla gazeteleri tesadüfen sibiriz etmişlerdir.

Australya ve Yeni Zelanda da hali harbe

Londra 3 (Husus) — Australya ile Yeni Zelanda hükümetleri de bugün Almanya ile hali harbe olduktan itibaren...

İngilizlerede sevinç

Londra 3 (Husus) — Hükümetin son Kararı İngilterenin her tarafında sevinçle karşılanmıştır. Londrada, kral'ın halk kütüphane Bakanının arayışını de toplanarak Kral'ın şiddetle aksiyonuna...

İngiliz Kralının millete hitabesi

Londra 3 (Husus) — Kral Jorj bu akşam saat 18 de İngiliz milletine ve İmparatorluğuna radyo vasıtasıyla aşağıdaki hitabede bulunmuştur.

Harb vaziyeti İtalyada hayecan uyandırdı

Paris 3 (a.s.) — Havas Ajansı'nın Romadan istihbarına nazaran İngiltere ile Almanya arasında harp ballım tahakkükü İtalya büyük bir hayecan tetik etmiştir. Her taraf bu takım kümesinin grup halinde toplanarak beyanmış vaziyet hakkında min-kavimler yığınakta ve İtalyan milletinin kayı ve selameti için İtalya hükümetinin icab eden tedbirleri ihtiyaz edeceğini söylemekte oldukları görülmektedir.

İtalyan vaziyeti

Roma 3 (a.s.) — İtalyan gazeteleri, bugünkü yazılarında, İtalyan hükümetinin alması istediği vaziyetle ilgili olarak...

Yeni pathyan ve neorette kadir gazeteler

Yeni pathyan ve neorette kadir gazeteler, nekad milletle iştirak edeceğini müddet tayin etmek müddetinde olan harbe, olan etikan umumiyet, sulh cephası adile tarife geçecek olan devletlerin tarafındadır. Sulh cephası, ceha ve şiddetle harp ile edilecek daha gücün medeniyetini kalbini fetihmekten ilk büyük zaferi kaybetmiştir. Bilece mübin...

(Ardısın 2. s. 2 satır 4 satır)

Leh tebliği

Varşova 3 (Husus) — Bugün öğledenberi saat 2'yi geçmeden iki şehri istidat ettiklerini, Leh ordularının muhtal taarruz yaptıklarını ve bütün hududlarında şiddetli muharebe-ber cereyan ettiğini bildirmişlerdir.

Alman tebliği

Berlin 3 (a.s.) — Ordu başkumandanlığının tebliği: 2 Eylül öğleden sonra ve 3 Eylül sabahı, Alman kolileri, Polonya sınıri dehihinde muvaffakane istikametinde devam etmektedir. Techerer tochar, ispat edilmiştir. Varta nehri, Wislan'un arkasında gelişmiştir. Koridorun muhar kelime olan Polonya kol'larının cerebha doğru ka-çabilmek teşebbüsünü muvaffakiyetsizliğe uğratmıştır. Berent Almanlar-ın eline geçmiştir.

Alman taarruzunun istikametleri

Londra 3 (Husus) — Alman - Leh harbi hakkında alınan malumat göre, Alman taarruz Koridor, Silezya ve Slovakya istikametinde devam etmektedir.

Alman muhafazine göre, Koridor istikametinde ilerleyen kuvvetler

Vistül nehri muvassal etmişlerdir. Aynı haberlere göre Çeslovakya civarında şiddetli muharebeler cereyan etmektedir.

(Ardısın 2. s. 2 satır 2 satır)

Fransada Paris'ten uzaklaşmadan küçük çocuklar annelerine ve babalarına veda ediyorlar

Ek 2: Cumhuriyet Gazetesi, 4 Eylül 1939

LİBELER DİKKETİ
 Cumhuriyet'in Dinc ve
 Temiz Olması İçin
TOZ FİATIN ZARFI
 Her Sayıda Bir Kuruşluk
 Zarfı Bulunmaktadır

Cumhuriyet

22 inci yıl Sayı: 7443 İSTANBUL — CAGALOĞLU Çarşamba 9 Mayıs 1945

BAYANLAR
 Büyük Tavanlılığı
SAPKA
 KUMUNLARI
 CUMHURİYETİ
 1/2 TL'den fazla
 kullanılmamalıdır

Zafer günü dün Avrupa ve Amerikada çılgın bir sevinc içinde kutlandı

İngiltere Kralı, Amerika Cumhur Başkanı ve Mr. Churchill, söyledikleri nutuklarla savaşın Japonyaya geldiğini bildirdiler

Alman Başkumandanlığı «ateş kes» emrini verdi

Oniki ada ile Atlas denizi kıyılarındaki Alman kuvvetleri de dün teslim oldular

Zaferin imzalanan teslim vesikasının metni

Asıl manası
 Halkın bu büyük zaferiyle, bir taraftan düşmanı yenmiş, diğer taraftan kendi halkını kurtarmış olduğunu düşünmektedir. Bu büyük zaferin, insanlığın kurtuluşuna ve barışın tesisine büyük katkıları olacaktır. Bu zaferin, insanlığın kurtuluşuna ve barışın tesisine büyük katkıları olacaktır. Bu zaferin, insanlığın kurtuluşuna ve barışın tesisine büyük katkıları olacaktır.

Yalnız Mr. Stalin konuşmadı, onun da bugün nutuk söylemesi bekleniyor

Alman kuvvetlerinin teslim mukavelesi, bugün Berlinde Müttefik kumandanları ve Alman Başkumandanlığı temsilcileri tarafından atılacak imzalarla tasdik ve teyid edilecek

Konferansa yapılan acayib ve ahmakça bir müracaat

Türkiyedeki Ermeniler, Rusyaya nakl olunmalarını istemişler!

Buna sebep Ermeni ırkını imhadan kurtarmakmış!

Amerikan gazeteleri Ermeni Milli Komitesinin müracasatına karşın rastlantıma paradoksal bir jest yapıyorlar

Yeni Üçler Konferansı

Truman, Churchill ve Marshall Stalinin yakında buluşmalarını bekliyorlar

Truman, Churchill ve Marshall Stalinin yakında buluşmalarını bekliyorlar

Truman, Churchill ve Marshall Stalinin yakında buluşmalarını bekliyorlar

Türkiye ve Sovyet Rusya

Hasan Saka M. Molotov ile görüştü

San Francisco'da iki dış bakanı bakımında geçen Moskva görüşmeleri yarın saat oldu

Hasan Saka, Moskva'da Sovyet Dış Bakanı Molotov ile görüşme yaptı. Görüşme iki saat sürdü.

Mustafa Kemal Atatürk

Pavelic'in eilgünlüğü

Almanya'da Pavelic'in eilgünlüğü...

Kızılordu, harekâta dün de devam etti

Dresden alındı, birçok Çek şehirleri sukut etti

Türkiye, zaferi nasıl kutladı?

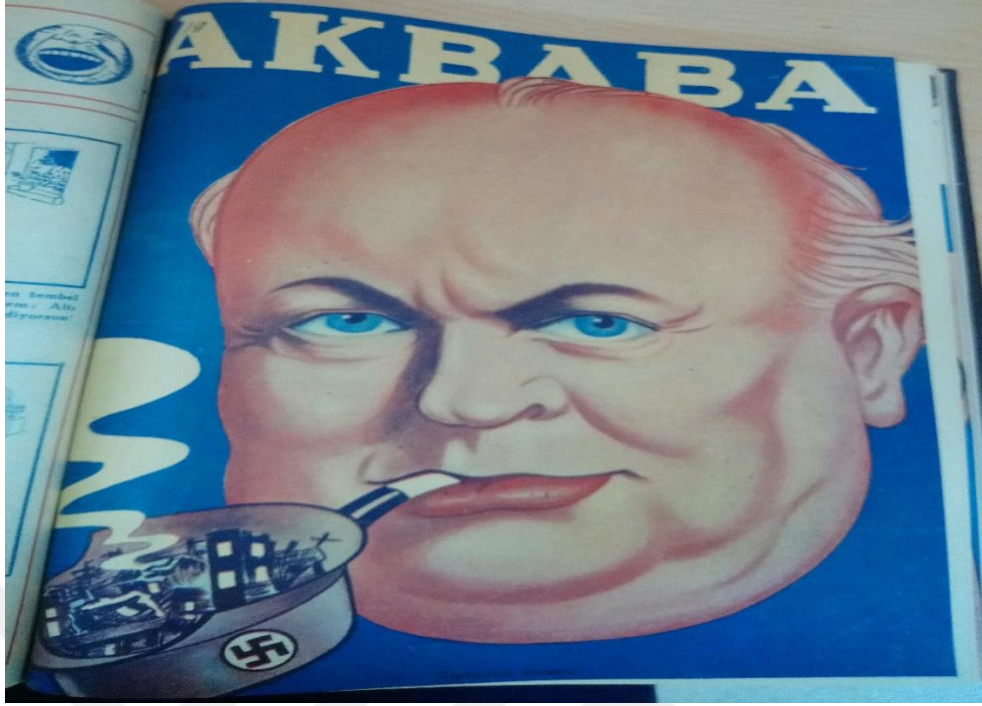
Ek 4: Cumhuriyet Gazetesi, 9 Mayıs 1945

Ek 5: Akbaba Dergisi, 16 Kasım 1944

Ek 6: Akbaba Dergisi, 24 Ağustos 1944

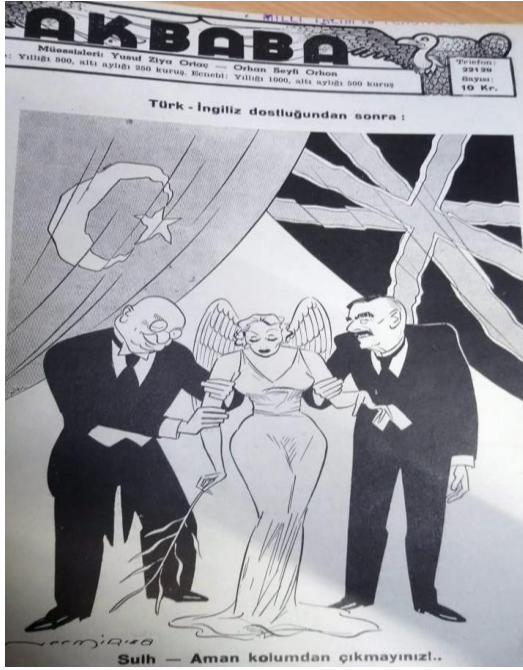
Ek 7: Akbaba Dergisi, 13 Temmuz 1944

Ek 8: Akbaba Dergisi, 2 Ağustos 1941

Ek 9: Akbaba Dergisi, 7 Ağustos 1941 Ek 10: Akbaba Dergisi, 5 Haziran 1941

Ek 11: Akbaba Dergisi, 18 Mayıs 1939 Ek 12: Akbaba Dergisi, 3 Temmuz 1941

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

2.VIII.944

Arkadaşlar,

Cumhuriyetimiz 21 senesini doldurmak üzeredir. Bu geçmiş yıllara bir göz atacak olursak bunların ayrı ayrı her birinin, memleketin ve milletimiz için hayırlı olaylar ve mesud eserlerle dolu olduğunu görür ve gücümüzün iftiharla kabardığını duyarız.

Azınlığın eskitsiz, beceriksiz ifadelerine ve müteaddi harplerin Karabeye çevirmiş olduğu bu vatanda nişabeten kısa bir zaman zarfında bu kadar çok ve sağlam eserler kurulabilmiş olmasının bir tek sırrı vardır ki o da İsmet Şef Atatürk'ün bir vecize olarak ifade ettiği " Yurtta sulh, dışarda sulh" düsturuna inanmış ve bu hakikatı gerçek istediğimiz her şeyin yolun uunda parlak bir ışık gibi görmüş olmasındır.

Arkadaşlar,

Biz sulhü uyuşturucu bir refah gayesi olarak telâkki etmeyiz. Biz sulhü her türlü amadeye eriştiren, uğrunda her türlü fedakarlığı ihtiyar etmeye değer medeniyet ve ilerleme vasıtası olarak biliriz.

Cumhuriyet rejiminin haricî siyasetine tâ ilk günlerden beri bir göz atacak olursak, Türkiye'yi geçen büyük harp sonrası milletler arası bir barışa isâli için temeller kurmağa çalışmış iyi niyetli memleketlerin her halde ön safında görürüz. Daha Milletler Cemiyetine üye olmadan evvel silâhları azaltma konferanslarında samimiyetle gâlibtik. Daha sonraları Milletler Cemiyetine, güdülen sulh gayesine inanarak girdik. Tecavüzün men'ine dair misâkn imanla iltihak ettik. Bütün devletlerle akdettiğimiz münasehelerin bir tek ilham kaynağı, bir tek hedefi vardır: sulh.

./.

030, 01 11.638

Ek 13: Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun, Almanlarla siyasi ve iktisadi münasebetlerin kesilmesi sebebiyle, Meclis'te sunduğu nutkun ilk sayfası

T. C.
Hariciye Vekâleti
Umum Evrak Müdürlüğü

Geldiği yer : Londra
Yazıldığı tarih : 11.2.1943
Geldiği tarih : 13.2.1943
Numarası : 65

T. C.
HARİCIYE VEKÂLETİ
UMUM EVRAK ANKARA

AÇIK TEL

Hariciye
Ankara

Fazvekil İr.Churchill bu gün öğle vakti başlayıp bir buçuk saat kadar devam eden Casablanca konferansı, Adana seyyahati, avdetinde İngiliz Ordusunun Almanlardan kurtardığı ilk İtalyan şehri diye tarif ettiği Trablusgarp'ı ziyareti hakkındaki nutkunu söyledi.

Bu sırada İngilizler Afrika usuliyelerini en ziyade meşgul eden atlantik muharebesi ismini verdikleri ve Alman Tahtelbahirleri yüzünden uğradıkları nakliye zorlukları ve haculeleri kıymetli malzeme fiberile ağır zayıfları olduğundan, söze buradan başlayarak bu tarafta harbin seğırdiği seyahati buldusa ettikten sonra son iki ayda gemi zayıflarının evvelkilerine nisbeten on az olduğunu, keza evvelkilere nisbeten Alman Tahtelbahir zayıflarının çok olduğunu, altı ay evvelkine nisbeten İnciltara'da ve Amerika'da gemi inşaatının çok ilerlenmesinden bu gün bir buçuk milyon ton fazla gemiye malik olduklarını tebarüz ettirdi.

Casablanca konferansında konuşulan başlıca iki meseleden birinin Tahtelbahirlere karşı daha müessir tedbir almak, diğerinin de, sonuna muvaffakiyetli darbeler indiren müttefikleri Rusların üzerinden yükü hafifletmek için müstarek düşmanla bir an evvel karşılaşma çarpışmayı tenin edici tedbirler almak olduğunu, refakatlerinde bulunan askeri mütahassısların, politika tesiri altında kalmadan, on günden fazla şeceli gündüzlü çalışarak bu maksad için önümüzdeki dokuz ay zarfında müessir olabilecek plân ve program hazırladıklarını söyledi.

Sivasî olarak da düşmanları bilâkaydışart teslim -----

030 10 235 588 3

Ek 14: İngiliz başbakanı Churchill'in Casablanca Konferansı, Adana Seyahati ve Trablusgarp ziyareti hakkında söylediği nutkun ilk sayfası.

